

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Makk László mk. vezérőrnagy

**A HADERŐ ÁTALAKÍTÁSA A HIDEGHÁBORÚ UTÁNI
KORSZAK BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAINAK TÜKRÉBEN**

**A Magyar Honvédség haderőátalakításai a rendszerváltástól a NATO-
tagságig (1989-1999)**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Tudományos témavezető:

Dr. Hülvely Lajos nyá. alezredes
egyetemi docens

Budapest

A kézirat lezárásának időpontja: 2008. augusztus 11.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	5
1.1. A téma általános leírása.....	5
1.2. A tények összegzése.....	11
1.3. A téma jelentősége	24
1.4. Hipotézisek, módszertan és várható tudományos eredmények.....	27
2. ÖNÁLLÓ NEMZETI VÉDELMI HADERŐ KIALAKÍTÁSA	31
2.1. A NATO adaptációja a hidegháború után	31
2.1.1. Az 1990-es évek NATO-ja az útkereséstől a globális kötelezettségvállalás irányába	31
2.1.2. A Szövetség új haderőstruktúrája és annak elhelyezkedése.....	33
2.1.3. A hagyományos erők jellemzői az új stratégiai koncepció alapján	35
2.1.4. Hagományos katonai képességek létrehozásának szükségessége a NATO-ban.....	37
2.1.5. Róma után, az együttműködés kiterjedése, közös érdekelttség Közép- és Kelet-Európa átalakulásában.....	39
2.1.6. A NATO Békepartnerségi Programja, mint a közös elkötelezettség kerete	42
2.2. Biztonságpolitikai változások, délszláv fenyegetettség	43
2.2.1. A nemzeti önállóság megteremtése Európában, az önálló védelmi képességek irányába történő elmozdulás.....	43
2.2.2. Biztonság- és védelempolitikai útkeresések, reális katonai helyzetértékelés	47
2.2.3. A rendszerváltás utáni időszakban a Magyar Honvédség átalakítását motiváló külső és belső tényezők.....	53
2.2.4. A biztonság-és védelempolitikai, valamint honvédelmi alapelvek országgyűlési elfogadása, az alapelvek és a haderőátalakítás szinkronizálása	61
2.2.5. A békepartnerségi program, mint a haderőátalakítás katalizátora	65
2.3. A védelmi doktrína megvalósítása, az európai biztonsághoz való hozzájárulás.....	67
2.3.1. Az önálló védelmi doktrína irányába történő elmozdulás, a VSZ kötelék lazulása, átalakítási törekvések 1984-1989 között.....	67
2.3.2. A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben c. előterjesztés elemzése	72

2.3.3. Az önálló nemzeti védelmi haderő kialakítása 1990-1994 között. Az országvédelem megszervezése	75
2.4. Összegzés	85
3. A HADERŐ ÁTSZERVEZÉSE A KÖZÉPTÁVÚ TERV ALAPJÁN	87
3.1. A NATO, mint partner és az európai biztonság letéteményese, új kihívások és lehetséges szövetségesek.....	87
3.1.1. A NATO, mint az európai biztonság letéteményese	87
3.1.2. A NATO bővítés további lépései 1996-ban	92
3.1.3. Meghívás, csatlakozási tárgyalások, a minimális katonai követelmények megállapítása.....	95
3.2. Az európai biztonsági helyzet stabilizálódása, erősödő euro-atlanti orientáció, a NATO tagsághoz vezető út	101
3.2.1. Változatlan biztonságpolitikai alapelvek, stabilizálódó regionális biztonsági helyzet	101
3.2.2. Erősödő békepartnerség, nagyobb társadalmi elkötelezettség, meghívás a NATO-ba.....	104
3.3. A haderőátalakítás mennyiségi szakasza, ellentmondás a haderő nagysága és finanszírozása között. Elmozdulás a NATO képességek és követelmények irányába.....	109
3.3.1. A 88/1995. (VII. 6.) számú OGY határozat, elgondolás a Magyar Honvédség közép- és hosszú távú átalakítására	111
3.3.2. A 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat végrehajtása, a szervezeti és létszámcsökkentés megvalósítása	113
3.3.3. Az 1995-1997 között végrehajtott feladatok értékelése	123
3.4. Összegzés	127
4. A NATO CSATLAKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSE, ÁTMENETI STABILIZÁCIÓ	130
4.1. A NATO bővítésre kész. Paradigmaváltás befejeződése, új kihívások	130
4.1.1. A NATO politikai elkötelezettsége, a tagsági kritériumok teljesítésének elfogadása.....	130
4.1.2. Paradigmaváltás, a washingtoni csúcsértekezlet, új kihívások, egységesebb képességek.....	134
4.1.3. Védelmi Képességek Kezdeményezés	138
4.2. Szövetségesi azonosulás, a NATO katonai integrációs feladatok politikai felvállalása	141
4.2.1. Változatlan koncepciók, sikeres euro-atlanti integrációs lépések	141

4.2.2. Megváltozott biztonságpolitikai környezet, új biztonság- és védelempolitikai alapelvek.....	142
4.2.3. Szilárd politikai és katonai elkötelezettség, módosításra szoruló haderő-fejlesztési célkitűzések	145
4.3. A haderő-átalakítási célkitűzések felülvizsgálata, a NATO csatlakozás előkészítése, a minőségi átalakítás szükségességének felismerése	150
4.3.1. NATO-orientált haderő-átalakítási célkitűzések, a Magyar Honvédség részleges integrációjának megkezdése.....	150
4.3.2. Az 1998-ban végrehajtott feladatok	153
4.3.3. NATO csatlakozás, újabb kihívások a NATO kompatibilis haderőstruktúra és képességek kialakításában.....	159
4.4. Összegzés	164
5. BEFEJEZÉS	167
5.1. Következtetések	167
5.2. Tudományos eredmények	172
5.3. Felhasználási javaslat	172
IRODALOMJEGYZÉK.....	173

1. BEVEZETÉS

1.1. A téma általános leírása

A hidegháború a II. világháború utáni, globális jelentőségű történelmi időszak volt, amely a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti ideológiai alapokra épülő szembenállást jelentette. Habár ebben az időszakban jelentős mértékű volt a hagyományos katonai szembenállás, a kölcsönös nukleáris fenyegetés, a fegyverkezési verseny és az űrverseny is, a két ország és az általuk vezetett katonai blokkok között háború nem tört ki. A „hidegháború” időben 1947 és 1991 közé korlátozódik, fogalma Bernard Baruch amerikai politikai tanácsadótól származik, aki 1947 áprilisában használta ezt a kifejezést a Truman doktrína megvitatásakor. A hidegháborús időszak végét egy, a berlini fal 1989-ben történő leomlásával kezdődő kétéves átmeneti időszakokkal jellemezhetjük, amelyet gyakorlatilag – az egyik hidegháborús nagyhatalom – a Szovjetunió megszűnése zárt le 1991 decemberében. Az 1989-1991 közötti évek legalapvetőbb világpolitikai változását a geopolitikai blokkok felbomlása jelentette. A hidegháborút alapvetően jellemző kétpólusú világ globális kihívást jelentett a szembenálló felek számára, s ebben a katonai erőegyensúly – paradox módon - egy idő után a stabilitást növelte. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió gondosan ügyelt arra, hogy a perifériára szorítsa a konfliktusokat, és közvetlenül ott se lépjenek fel soha egymással szemben.¹ A katonai stratégiai szembenállás középpontja Európa volt, egy a Keletet és a Nyugatot elválasztó határvonal mentén. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió, valamint a szövetségeseiket tömörítő katonai blokkok, a NATO és a Varsói Szerződés e hidegháborús frontvonal mentén sorakoztatta fel hagyományos fegyverezési részét, mindkét oldalon hozzávetőlegesen nyolcvan hadosztálynyi erőt, felhasználva a szövetségesek katonai potenciálját. A hidegháborúnak a két ideológiailag szembenálló fél politikai és stratégiai fegyverzeti megegyezése, valamint az abból születő megállapodások vetettek véget. Ez, a globális „háborút” enyhítő kontinentális stratégiai kiegyezés tette lehetővé az európai átrendeződést, ami társadalmi és biztonságpolitikai területen 1989 és 1991 között kezdődött meg vagy zajlott le. Tehát a két szuperhatalom közötti kiegyezés vezetett gyakorlatilag az európai kontinentális és regionális biztonsági változásokhoz.²

¹ Magyarics Tamás: *A kétpólusú világpolitika összeomlása*, Világpolitikai háttér, 1989-1991
<http://www.historia.hu/archivum/2001/010910magyarics.htm> (2008.02.01.)

² A fegyverzetkorlátozási tárgyalásokon 1990. áprilisában az Egyesült és a Szovjetunió Genfben megegyezett a vegyifegyverek 5-5 ezer tonnában történő maximalizálásáról, májusban a Washingtoni Csúcstalálkozón

Magyarország, mint a Varsói Szerződés tagja, a hidegháború végét és az azt követő időszakot ezeknek a globális, kontinentális és regionális változásoknak a közvetlen vagy közvetett hatása alatt élte meg. Az ideológiai szembenállás megszűnése, a szovjet ideológia tartalmának kiüresedése és megsemmisülése indította el 1989-ben a közép- és kelet-európai országokban lezajlott társadalmi változásokat, melyek többé-kevésbé váratlanul érték a világot és a nagyhatalmakat is. Magyarországon a társadalmi változást a korábbi ideológiai szembenállás megszűnésének elfogadása és ezzel együtt a szuverenitás helyreállításának megkezdése indította el, melynek eredményeként a jogállamiság és a demokratikus intézményrendszer vált a társadalmi struktúra alapjává. Magyarország, mint volt szocialista ország a hidegháborút követően megkezdte a jogállamiság és a piacgazdaság kiépítését, melyben a különböző társadalmi területek, így a honvédelem is a társadalom anyagi és szellemi erőforrásaikért egyenrangúan versenyző társadalmi szereplőjévé lépett elő.

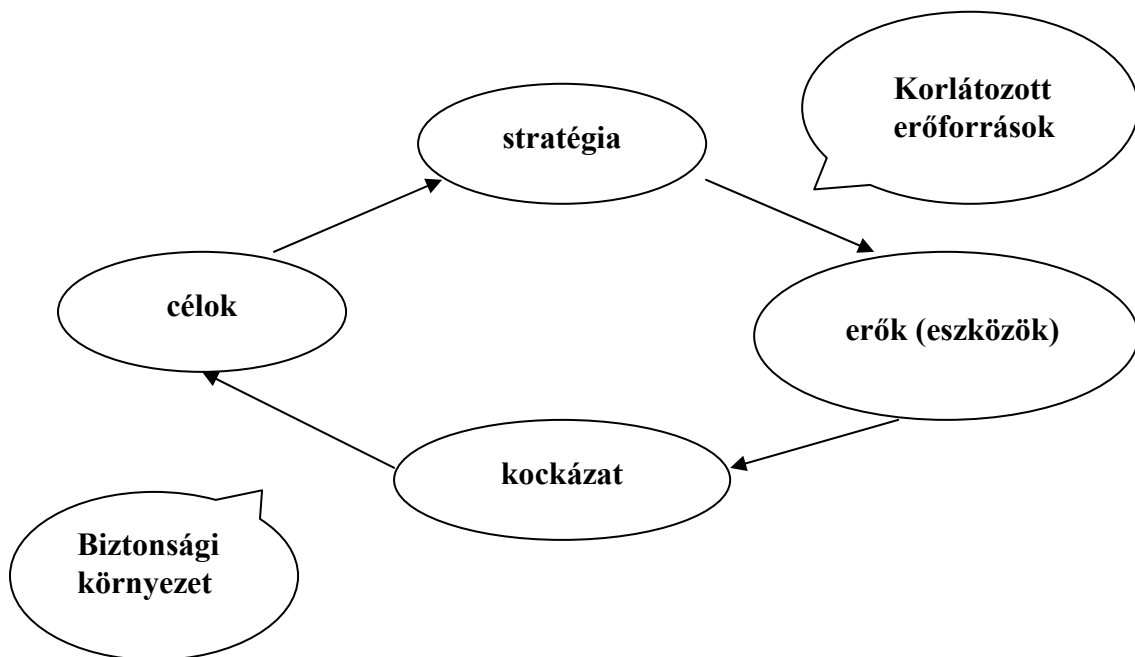
A szocialista ideológia megszűnésével az ideológiát alátámasztó és az ideológiát blokkszerűen védő Varsói Szerződés (VSZ) elvesztette létjogosultságát, megszűnését a tagállamok 1991. július 1-jén Prágában mondták ki.³ A Varsói Szerződés megszűnésének következtében a Magyar Néphadsereg (később Magyar Honvédség) kikerült a VSZ katonai feladatrendszeréből, háborús alkalmazási terveiből, és az 1989. október 23-án függetlenné vált Magyar Köztársaság védelmi szervévé alakult, új, elsősorban alkotmányos országvédelmi feladattal. Ezt, a feladatrendszerben beállt változást, valamint a haderő alkalmazásának és polgári irányításának elveit az Alkotmány is rögzítette.⁴ Ezt követően az 1993. évi, a honvédelemről szóló CX. törvény rögzítette a honvédelem alapjait, a honvédelem irányításának elveit. A honvédelem 1993-ban jutott arra a pontra, amikor a haderő átalakítása elkezdett beleilleszkedni egy törvényileg szabályozott honvédelmi és biztonságpolitikai folyamatba, annak ellenére, hogy a folyamatban részvevő szervek közötti kapcsolatok csak az 1990-es évek második felében váltak hatékonyá. A folyamat eredményeként a Magyar Honvédség sikeresen eljutott a Varsói Szerződéstől a NATO tagságig.

megállapodás született a hadászati nukleáris fegyverek korlátozásáról és a vegyifegyverek gyártásának beszüntetéséről, majd novemberben aláírták az európai hagyományos fegyverzetek csökkentéséről szóló egyezményt (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, „CFE szerződésnéként” került be a politikai és a szakmai terminológiába)

³ 1991. február 25-én a szervezet budapesti ülésén aláírták a VSZ katonai szervezetének 1991. április 1-jei megszüntetéséről szóló dokumentumot. Prágában, a Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácshozó Testületének ülésén a Varsóban 1955. május 14-én megkötött együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés teljes megszűnésének jegyzőkönyvét fogadták el. A dokumentumot magyar részről Antall József miniszterelnök írta alá.

⁴ A Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. tv.) és annak 1989. X. 23-i hatályos szövege a következőképpen fogalmaz a 40/A. § (1) bekezdésében: „A fegyveres erők (Magyar Néphadsereg, Határőrség) alapvető kötelessége a haza katonai védelme.”

Jelen értekezés a haderő átalakításának kérdéseit vizsgálja a hidegháború utáni biztonsági kihívások tükrében. A felállított teória szerint a haderő jellemzői, mennyiségi mutatói és a biztonsági kihívások között összefüggés van. A biztonsági kihívások és azok elhárítására létrehozott katonai erő vagy más eszközök (mint például a biztonsági garanciák) között arányosság egyértelműen nem állítható fel, sokkal inkább azzal a jellemzővel vizsgálható, hogy milyen mértékben kerülnek lefedésre a fennálló és valós, biztonságot veszélyeztető tényezők. A biztonsági kihívások le nem fedett területei jelentik a biztonsági kockázatokat. Ezen elméletet a Bartlett modell szemlélteti az 1. számú ábrán.

1. számú ábra⁵

A Bartlett-modell

A haderő általános tulajdonságait elemezve többek között olyan mérhető vagy absztrakt jellemzőket lehet felsorolni, mint a haderő nagysága, felszereltsége, kiképzettsége, vezetettsége és irányítása, annak bevetetőségi állapota, kiegészíthetősége, mozgósítása, alkalmazási elvei, védelmi filozófiája, szervezeti felépítése, diszlokációja (vagy területi elhelyezkedése), nemzeti és nemzetközi (koalíciós vagy szövetségi) feladatai, társadalmi szerepe és professzionális jellege. Emellett a haderő feladatrendszerét a valós biztonsági kihívásoknak megfelelően kell kialakítani, amely ezt követően kihatással van annak imént

⁵ Strategy and Force Planning (Second Edition), Naval War College Press, Newport, RI, USA p. 18.

felsorolt jellemzőire. Az értekezés az említett haderő-jellemzők közül alapvetően hármat; a haderő nagyságát (létszámát), a haderő struktúráját (szervezeti felépítését) és diszlokációját (területi elhelyezkedését) vizsgálja, mivel objektívan bizonyítható, hogy ezek azok a területek, melyekre azonnali és közvetlen hatással kell lennie a biztonsági környezetnek és annak dinamikájának. Másképpen fogalmazva, ezek azok a jellemzők, melyekre a biztonsági kihívások és az azokból adódó feladatrendszer ösztönösen kihat. A folyamatot a 2. számú ábra mutatja be.

2. számú ábra

Szerkesztette: Makk László mk.vörgy.

A haderő egyéb, a fentiekben fel nem sorolt jellemzőire a biztonsági kihívások és az abból adódó feladatrendszer közvetett hatást gyakorolnak, vagy a haderő dinamikus jellegéből és a társadalom demokratikus berendezkedéséből adódóan a biztonsági kihívásoktól függetlenül változtak meg a hidegháborút követő időszakban. Ebbe a csoportba tartoznak olyan jellemzők, mint például a haderő társadalmi szerepe, alkalmazási elvei és demokratikus felügyelete.

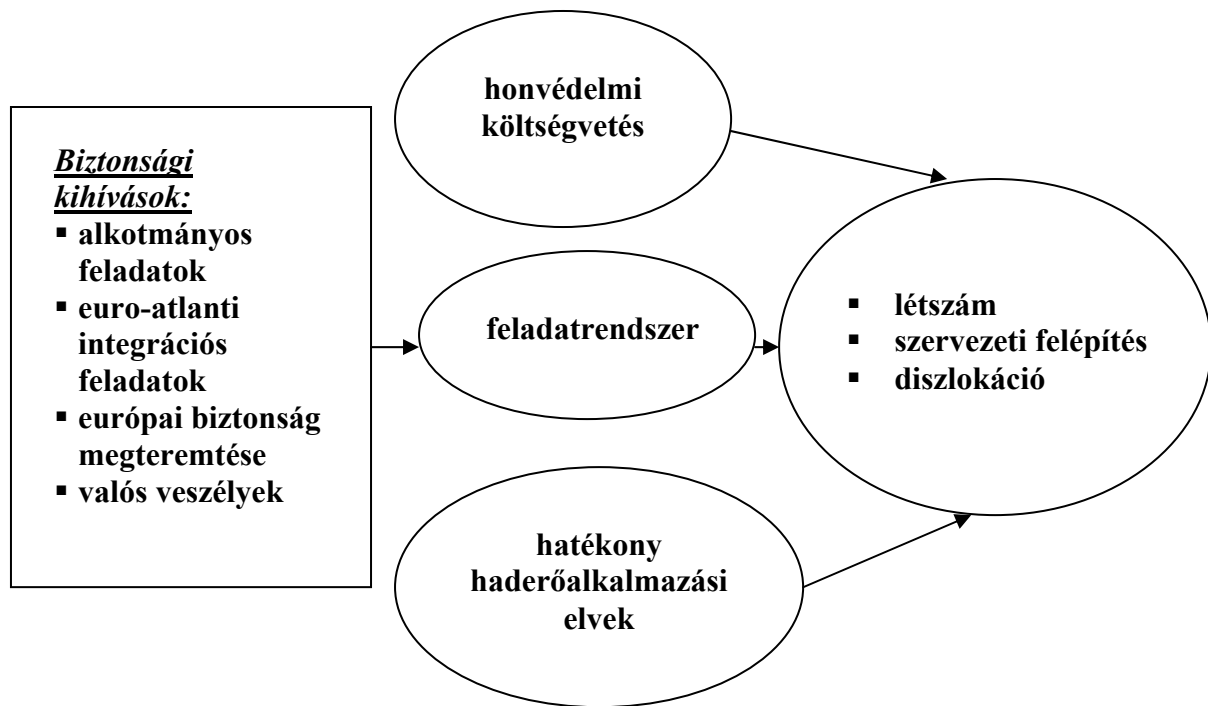
Az értekezésben átfogott tízéves periódus (1989-1999) egy olyan hidegháború utáni időszak, amikor a Magyar Honvédség feladatrendszere alapvetően nemzeti jellegű volt, és a feladatrendszer alapkövei az ország önálló védelmének kialakítását, az euro-atlanti integrációból adódó biztonsági környezet megteremtését, az európai hagyományos fegyverzetek csökkentését és a regionális kihívásokra adott válaszlépéseket foglalták magukba. Alapvetően ez a négy feladat határozta meg a Magyar Néphadsereg, majd a Magyar Honvédség átalakítási fázisait. Ezek a feladatok azonban a vizsgált időszakban különböző módon hatottak a haderő átalakítására. Az országvédelem alkotmányos feladata a vizsgált periódusban állandó feladatként jelentkezett, azonban a védelemhez rendelt eszközök és

erőforrások kérdésében, az országvédelmi koncepcióban és a haderő ilyen irányú átalakításában nem volt minden esetben politikai vagy politikai-katonai konszenzus. Az egységes európai biztonsági környezet kialakítása (ami alapvetően a CFE szerződésben meghatározott hagyományos fegyverzeti szintekre történő csökkentés vállalását jelentette) és ennek ellenőrzési garanciarendszerének létrehozására a nemzeti haderő kialakításának időszakára esett (1990-1994). Az euro-atlanti integrációs feladat, a békepartnerségi feladatok és a NATO csatlakozáshoz szükséges alapvető katonai képességek megteremtése alapvetően az 1994-1998 közötti időszakban jelentkezett.

Javaslom az európai biztonság megteremtéséből, valamint az euro-atlanti integrációból adódó feladatokat „indirekt” biztonsági kihívásokként kezelni, mivel a hidegháború utáni európai biztonságot a fegyverzetek csökkentésével, azok alacsonyabb szintjén és ellenőrizhető módon kellett garantálni. Ez a koncepció szakított a „több fegyver, nagyobb biztonság” elvével. Az euro-atlanti integrációból adódó katonai feladatok pedig a haderő „tömegelvével” történő szakítás miatt követelték a biztonság és a haderő átalakításának újszerű megközelítését.

Az 1990-es évek első felében megfigyelhető „indirekt” biztonsági kihívások, haderőcsökkentési, valamint bizalom-és biztonságerősítő lépések Magyarország számára csak növelték a kontrasztot a délszláv regionális instabilitással szemben. A regionális biztonsági kihívásokra adott katonai válaszlépések, különös tekintettel a délszláv válságra, mint egyetlen valós katonai veszélyforrásra, alapvetően az 1991-1995 közötti periódusra voltak jellemzőek.

A hidegháború utáni korszak haderőátalakítására a biztonsági környezetből adódó veszélyek, vagy magának a biztonsági környezetnek a megteremtése mellett két másik jelentős tényező is hatást gyakorolt. Ez a két tényező az ország gazdasági helyzete (és ebből adódóan a honvédelemre és a haderő átalakítására fordítható költségvetés), valamint az a tény, hogy a hagyományos háború megvívására alkalmas haderő helyett (a háborútól eltérő katonai műveletek végrehajtására alkalmas, alapvetően válságkezelésre képes) egy kisebb méretű, de hatékonyabban és rugalmasabban alkalmazható haderőre volt szükség, ami paradox módon egyre költségesebbnek mutatkozott. Ez a két tényező nem a feladatrendszerből adódóan, hanem közvetlenül hat az értekezés által vizsgált három haderő-jellemzőre. Ennek megfelelően a 2. számú ábra a következőképpen módosul:

3. számú ábra

Szerkesztette: Makk László mk.vörgy.

Ezeket a tényezőket és fontosságukat a honvédelmi vezetés is felismerte, és ennek megfelelően kezdte el a haderő átalakítását.⁶ A 3. számú ábrán vázolt, az átalakítást alapvetően befolyásoló tényezők az általam vizsgált időszakban kulcsfontosságú szerepet játszottak. Azonban az értekezésnek nem célja a költségvetés és a hatékony haderő-alkalmazás szerepét részleteiben vizsgálni, mivel a haderő feladatrendszere, a biztonsági kihívások és a NATO tagság elérése önmagukban is alapvető kényszerítő tényezőként jelentkeztek a haderő átalakításában. A költségvetésnek, mint a haderő átalakítását jelentősen befolyásoló tényezőnek rövid ismertetése azonban mégis szükségesnek tűnik, különösen az 1989-1992-es időszakban, valamint az 1995 utáni években, amikor a honvédelmi költségvetés külön törvényben került meghatározásra. Az értekezés alapvetően azt vizsgálja, hogy a biztonsági kihívások és az ebből adódó feladatrendszer miként került törvényileg meghatározásra és ez miként tükröződött a haderő-átalakítási folyamatban és végeredményben a haderő említett jellemzőiben. Vagyis miként változott a haderő létszáma, struktúrája és területi elhelyezkedése.

⁶ *A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben.* A Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének 002214/1989/HMT számú előterjesztése, 1989.

1.2. A tények összegzése

Az értekezés szempontjából fontos tényező a hidegháború „vége” kifejezés, amely esetében az előzőekben megállapítást nyert, hogy ez a kategória nem köthető egyetlen dátumhoz, vagy ezzel kapcsolatos eseményhez, hanem egy átmeneti időszakot foglal magába 1989 és 1991 között. Ennek az átmeneti történelmi időszaknak a jelentősége abban áll, hogy vizsgálatom az erre az időszakra kialakult alaphelyzeteket veszi kiindulási pontként a NATO-ban lezajló folyamatok elemzésekor, az 1990-es évek magyar biztonságpolitikai helyzetnek és folyamatainak értékelésekor, valamint a disszertációban elemzésre kerülő, végrehajtott átalakítási feladatok elemzésénél. Ez utóbbi a haderő strukturális elemzését alapul véve a ténylegesen végrehajtott haderő-átalakítási lépésekre fókuszál. Az 1989-1991-es átmeneti időszak tulajdonképpen a hidegháborút lezáró folyamat, de az átmeneti időszak jobb megértése érdekében javasolt egy rövid összefoglaló áttekintést adni a hidegháború során felhalmozott fegyverezések egyensúlyának megerősítésére irányuló megállapodásokról 1973-tól kezdve, majd ezt követően az 1985-1989 közötti időszokról. Az 1985-től kezdődő időszakot a kölcsönös bizalom kialakításának szándéka és a kölcsönös biztonságra irányuló törekvések jellemezték a fegyverzetek csökkentése útján. Ezt az időszakot a Stockholmi Konferencia záródokumentuma alapozta meg, amely 1984. január 17. és 1986. szeptember 19. között az európai bizalom- és biztonságérősítő intézkedések kidolgozását, valamint az európai leszerelés megvalósítását tűzte ki célul.⁷

A Stockholmi Konferencia olyan szakaszos jellegű, új, hatékony és konkrét lépéseket dolgozott ki, melyek hozzájárulnak a bizalom és biztonság erősítéséhez, valamint az európai leszereléshez úgy, hogy az aláíró államok⁸ kötelességévé tegye a katonai erő alkalmazásától való tartózkodást, illetve az azzal való fenyegetést az egymással szembeni politikájukban és a nemzetközi kapcsolataikban általában. A részes tagállamok az alábbi elvekben értettek egyet és dolgoztak ki konkrét lépéseket:

- tartózkodás a katonai erő alkalmazásától és az azzal való fenyegetéstől;
- bizonyos katonai tevékenységek előzetes bejelentési kötelezettsége;
- bizonyos katonai tevékenységek helyszíni megfigyelése;
- az éves katonai tevékenységek kölcsönös adatcseréje;
- a kötelezettségek betartása és annak ellenőrizhetősége.

⁷ *Document of the Stockholm Conference*, Federation of American Scientists, <http://www.fas.org/nuke/control/osce/text/STOCK86E.htm>. (2008.02.01.)

⁸ A NATO és a VSZ valamennyi tagállama részt vett a konferencia munkájában és aláírta a Záródokumentumot.

A Stockholmi Dokumentum túllépve a bizalmatlanság szellemén és a lehetséges háborús konfliktus kizárása érdekében a NATO és VSZ országok számára a 13000 főnél több vagy 300 harckocsinál többet igénybevevő katonai mozgásokat és gyakorlatokat bejelentéskötelessé tette. A 17000 főt meghaladó katonai tevékenységek esetén minden aláíró országból megfigyelők meghívását tette kötelezővé. A dokumentum a szárazföldi és légi ellenőrző megfigyelés lehetőségét is biztosította.⁹ Ez volt az alapja a később megszülető CFE, CFE-1A, CSBM-I, CSBM-II és Open Sky két- és többoldalú szerződéseknek.

Az európai hagyományos fegyverzetcsökkentéssel kapcsolatos legfontosabb megállapodás az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (CFE) 1990. november 19-én került aláírásra, a „hidegháború vége”-ként behatárolt 1989-1991 közötti időintervallumban. A Szerződés háttéréhez tartozik, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió, valamint a NATO és VSZ-beli szövetségeseik között 1972-ben Bécsben kezdődtek meg a tárgyalások a kölcsönös és kiegyensúlyozott haderőcsökkentésről¹⁰ azzal a céllal, hogy a fegyverzetek mennyiségét és a személyi állományt csökkentsék Közép-Európában, beleértve a Benelux államokat, az NDK-t, az NSZK-t, Lengyelországot és Csehszlovákiát. A két oldal előzetesen megállapodott abban, hogy az előbb említett területen állomásozó szárazföldi erőiket kölcsönösen 700000 főre csökkentik, a légierőik személyi állományát pedig 200000 főre redukálják. Egészen 1986-ig a kölcsönös és kiegyensúlyozott haderőcsökkentés nem hozott átütő eredményt annak ellenére, hogy a NATO 1975-ben javaslatot tett nukleáris csapásmérő eszközök (54 db amerikai F-4-es és 36 Pershing I rakéta indítóállvány), valamint 1000 darab atomtöltet kivonására. 1976-ban a VSZ 2-3 %-os személyiállomány-csökkentést javasolt az USA és a Szovjetunió vonatkozásában, valamint 54 nukleáris csapásmérő repülőgép, számos SCUD-B és Pershing I indítóállvány, azonos mennyiségű robbanófej, 300 harckocsi és egy hadtestparancsnokság kivonását kezdeményezte. 1976-ban a csökkentések megkezdéséhez a VSZ a NATO rendelkezésére bocsátotta a harcoló személyi állományra vonatkozó adatait, azonban az nem egyezett meg a NATO által ismert adatokkal. Ezek az eltérések a kölcsönös és kiegyensúlyozott haderőcsökkentési tárgyalások végéig zsákutcában tartották a haderő csökkentésére irányuló törekvéseket. Az USA és a NATO úgy kívánta megtörni a patthelyzetet, hogy 1984-ben javaslatot tett az átfogó létszámadatok hitelesítésének elhalasztására, amennyiben a VSZ elfogadja a haderőcsökkentés ellenőrzésére vonatkozó NATO javaslatokat. 1985. december 5-

⁹ CFE Chronology. <http://www.fas.org/nuke/control/cfe/chron.htm>

¹⁰ Ezeknek a haderőcsökkentési tárgyalásoknak a hivatalos angol megnevezése: Mutual Balanced Force Reduction, rövidítve MBFR. A tárgyalások a kölcsönös haderőcsökkentésre irányultak.

én a NATO újabb haderő-csökkentési javaslattal élt, amelyben másodlagos szerepet szánt a haderőlétszámoknak, kisebb méretű szárazföldi csapatcsökkentést (5000 fő az amerikai oldalon és 11500 fő a Szovjetunió részéről) és a részletes információcsere és évi 30 ellenőrzés mellett egy fegyverzet-ellenőrzési rezsím bevezetését javasolta.

A kölcsönös fegyverzetcsökkentési javaslatok 1985 előtt nem vezettek eredményre, mivel egyik fél sem volt hajlandó valós adatokat szolgáltatni saját fegyverzetéről. A javasolt csökkentések elenyésző mértéke is kizárta a csökkentés elfogadhatóságát. A bizalom- és biztonságerősítő lépések ezzel szemben a katonai tevékenységek bejelentési kötelezettségeire irányultak a váratlansági tényező kizárásának érdekében. A kölcsönös fegyverzetcsökkentések beindulására két tényező volt nagy hatással. Először is, a Gorbacsov nevével fémjelzett szovjet politika egyoldalú szerepvállalása a hagyományos fegyverzetek csökkentését illetően¹¹, valamint az, hogy 1987. december 8-án Reagan elnök és Gorbacsov főtitkár aláírták a közepes hatótávolságú nukleáris erőkről (Intermediate Range Nuclear Forces - INF) szóló megállapodást. Az INF Megállapodás megkövetelte az 1000-5500 km hatótávolságú nukleáris rakéták kivonását 1991. június 1-ig, valamint az 500-1000 km hatótávolságú nukleáris rakéták kivonását 18 hónapon belül. Ezzel a nagy hatótávolságú ballisztikus rakéták mellett a földi-és légi indítású robotrepülőgépeket is kivonták Európából. Összességében 2692 rakéta került kivonásra a földi kiszolgáló elemekkel együtt.

1986. június 11-én a Varsói Szerződés budapesti tanácskozásán Gorbacsov főtitkár leszerelési javaslata végső formát nyert. A javaslat alapján, az elkövetkezendő egy-két évben, mindkét tömb 110000-150000 fővel, és 1990 első feléig további 25 %-kal csökkentette volna fegyveres erőinek létszámát, amelynek létszáma hozzávetőlegesen 500-500 ezer főre volt tehető.

A Stockholmi Záródokumentum alapvetően a bizalom kiépítését célozta, mely a későbbi – 1990., 1992. és 1994. évi – Bécsi Dokumentumokban került továbbfejlesztésre. Az európai fegyverzetcsökkentési tárgyalásokon a felek kísérletet tettek a valós eredmények elérésére és 1986. december 11-én a NATO külügyminiszterei az 1972-ban elindított, fentebb említett kölcsönös és kiegyensúlyozott haderő-csökkentési tárgyalások helyett új egyeztetési keretet javasoltak az Atlanti-óceán és az Ural közötti területen elhelyezkedő haderők

¹¹ 1986. április 18-án Gorbacsov főtitkár ismertette a Szovjetunió hagyományos fegyverzetcsökkentési tervét, amely jelentős csökkentéseket javasolt az európai államok, valamint az Egyesült Államok és Kanada Európában állomásoztatott szárazföldi erőinek és harcászati légierejének minden összetevőjében. A javaslat abban is eltért az addigi fegyverzetcsökkentési javaslatoktól, hogy a csökkentési zónát az Atlanti-óceán és az Ural közötti területre terjesztette ki. Gorbacsov elfogadva az ellenőrzésre tett megelőző amerikai javaslatokat maga is hangsúlyozta a „megbízható ellenőrzés” fontosságát mind technikai eszközökkel, mind az ellenőrzés más formáival, beleértve szükség esetén a helyszíni ellenőrzéseket.

csökkentésére. Ennek eredményeként az Európai Biztonsági- és Együttműködési Értekezlet 1986-89 közötti fordulójának jóváhagyásával az EBEE keretén belül kezdtek meg 1989. március 9-én a NATO-hoz és VSZ-hez tartozó 23 országot érintő leszerelési tárgyalásokat. Ekkorra már az MBFR tárgyalásokat befejezettnek tekintették, viszont a tapasztalatok kiváló alapot nyújtottak az új szerződés viszonylag gyors tető alá hozásához. A tárgyalások eredményeként 1990. november 19-én Párizsban írták alá az európai hagyományos fegyverek csökkentéséről szóló megállapodást (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe - CFE). A szerződés 1992. november 9-én lépett hatályba és IV. cikkelye a katonai tömbök szintjén korlátozta a NATO és a VSZ hagyományos támadófegyvereinek mennyiségét. Az országcsoportok felenként 20000 harckocsit, 30000 páncélozott harcjárművet, 20000 tüzérségi eszközt, 6800 harci repülőgépet és 2000 harci helikoptert tárolhattak a meghatározott területeken.¹² A CFE Szerződés a kontinentális erőegyensúly mellett megteremtette a regionális egyensúlyi helyzetet, még azokban az esetekben is, amikor a szomszédos országok nem egy és ugyanazon zónába estek. A regionális erőegyensúly egyetlen, területileg összemérhető ország esetében sem biztosította (a CFE által előírt fegyverzeti szintekre történő beállítás után) a támadáshoz szükséges 3:1-es erőfölény kialakítását.

A 40 hónapos végrehajtási (fegyverzetcsökkenési) időszak után, amely 1995 novemberében zárult, a maximális fegyverzeti szintek alapján az alábbi arányok alakultak ki Magyarország regionális környezetében (lásd 1. számú táblázat).

Fegyverzet kategória	Magyar Köztársaság	Románia	Szlovákia	Magyarország viszonyítva	
				Romániához	Szlovákiához
Harckocsi	835	1375	478	1:1.6	1.7:1
Páncélozott harcjármű	1700	2100	683	1:1.2	2.5:1
Tüzérségi eszköz	840	1475	383	1:1.7	2.2:1
Harci repülőgép	180	430	113	1:2.4	1.6:1
Harci helikopter	108	120	25	1:1.1	4.3:1

1. számú táblázat¹³

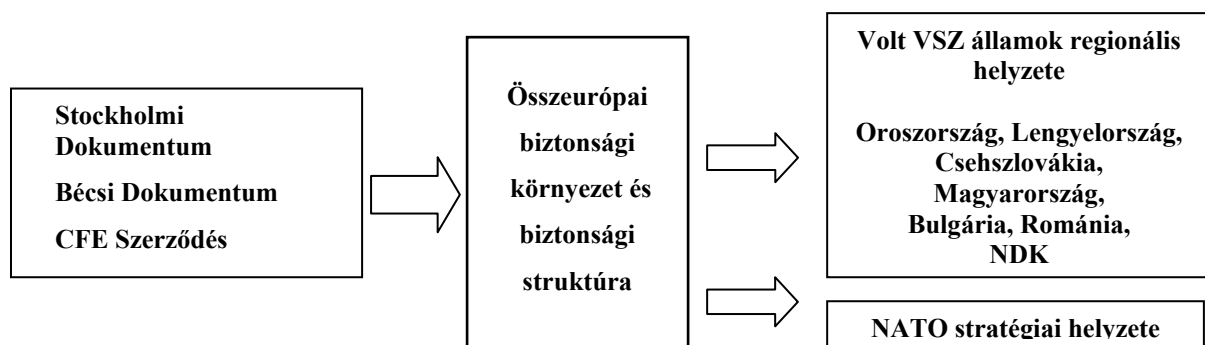
¹² Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, http://www.nti.org/e_research/official_docs/inventory/pdfs/cfe.pdf (2008.02.01.) p.1.

¹³ Teller Tamás: *A bizalom-és biztonságérősítő, valamint a fegyverzetellenőrzési intézkedések hatása hazánk katonai biztonságára*, Jegyzet, ZMNE Doktori Iskola, Budapest, 2000. p. 33.

Az 1985-1990-es időszakban tehát mind a Stockholmi Dokumentummal, mind az 1990. évi Bécsi Dokumentummal, valamint a CFE Szerződéssel kialakult egyfajta stabil európai kontinentális, és ezen belül regionális egyensúlyi helyzet, ami kiindulási alapvetésként jelentkezett Magyarország biztonságpolitikáját és katonapolitikáját illetően. A szerződések és megállapodások alapján kialakult egy hagyományos fegyverzeti keret, amelyben a magyar haderő átalakítását meg kellett kezdeni az új biztonsági helyzetnek megfelelően. Az értekezésemnek nem célja a nukleáris erőegyensúly tartalmának elemzése, sokkal fontosabb dimenzió a hagyományos fegyverzet területén kialakult egyensúlyi állapot. Azonban egyértelműen belátható, hogy a nukleáris erőegyensúly biztosította a stratégiai keretet a hagyományos fegyverzeti szintek ilyen jelentős mértékű csökkentéséhez.

A hidegháború végeként jelzett átmeneti időszak még egy jelentős eseménnyel, a Varsói Szerződés szervezetének 1991. július 1-jei megszűnésével volt jellemezhető. A Varsói Szerződés felbomlásának azért van jelentősége, mert a VSZ tagállamok visszanyerték nemzeti szuverenitásukat, ami azt jelentette, hogy biztonságuk szavatolásában elsősorban önerejükre kellett támaszkodniuk.¹⁴ A VSZ felbomlása egy kiszámíthatatlan katonai helyzetet eredményezett a korábbiakban katonailag stabil Közép-és Kelet Európában, különösen a CFE Szerződés végrehajtásának kezdetén, amivel a magyar politikai elitnek és katonai vezetésnek egyaránt szembe kellett néznie és meg foganatosítani kellett azokat a biztonsági intézkedéseket, amelyek viszonylagos stabilitást eredményeztek a régióban.

Az értekezés szempontjából fontos kiindulási helyzetet a 4. számú ábra szemlélteti.

4. számú ábra

Szerkesztette: Makk László mk. vörgey.

¹⁴ A Magyar Köztársaság Alkotmányának 1989. október 23-i módosítása a VIII. fejezetben tartalmazza a fegyveres erők és a rendőrség feladatait. Az Alkotmány 40/A § (1) bekezdése alapján „A fegyveres erők (Magyar Néphadsereg, Határőrség) alapvető kötelessége a haza katonai védelme.” A haza nemzeti alapokra helyezett védelmére a 40/C § (1) bekezdése utal, amely értelmében: „Érvényes nemzetközi szerződés eltérő rendelkezés hiányában idegen fegyveres erők az Országgyűlés előzetes hozzájárulása nélkül az ország területén nem vonulhatnak át, nem használhatók fel és nem állomásozhatnak.”

Az ábrán látható, hogy a NATO blokkszemléletű stratégiai helyzete folytatólagos és koherens alapokra épül, ellenben a volt VSZ tagállamok biztonság-és védelempolitikai helyzetével, értékelésével. A Közép-és Kelet Európában elhelyezkedő volt VSZ államoknak elsősorban a regionális biztonsági szemléletet kellett kialakítani. Az európai biztonsági helyzetet úgy lehet jellemezni a hidegháborút követően, hogy Európa nyugati részén a NATO-tag, fejlett demokráciák homogén és demokratikus államközösséget képviseltek. Ennek a közösségnek továbbra is fennmaradt az értékrendje, közös biztonsági és védelmi célkitűzéseik. Európa középső részén a VSZ felbomlását követően önálló biztonsági érdekekkel rendelkező országok jelentek meg, melyekre kényszerként hatott, hogy a megváltozott kontinentális s regionális biztonsági környezetben önálló védelmi képességekre tegyenek szert, alapvető nemzeti érdekeiknek megfelelően. Ebben a térségben alapvető biztonsági problémát jelentett Jugoszlávia széttagozódása és a függetlenné váló utódállamok által folytatott társadalmi, gazdasági, belpolitikai és külpolitikai útkeresés. Európa keleti részében, melyet továbbra is a Szovjetunió (később Oroszország) dominált, a sajátos szovjet, majd orosz védelmi és biztonsági garanciakeresés jelentette a fő kihívást az összeurópai biztonsági struktúra kialakításával egyidőben. A katonai biztonság kialakításának alaphangját a blokk szemléletű, de a regionális biztonságot szem előtt tartó, a CFE Szerződésben meghatározott feltételek adták. A biztonsági érdekek Keleten és Nyugaton abban különböztek egymástól, hogy még Nyugaton a „csoport-szemléletű” biztonsági stratégia továbbra is alkalmazható volt, addig Európa középső és keleti részén a szűkebb, regionális biztonsági érdekeket kellett alapul venni a nemzeti biztonsági stratégiák és nemzeti katonai stratégiák kialakításánál. A „regionális” biztonsági szemlélet kiinduló pontja, Magyarország esetében is, a szomszédos országok belpolitikája, biztonság-és védelempolitikája, valamint külpolitikája volt. A viszonylag homogén nyugati fél és az átrendeződés alatt álló középső és keleti részek majd nem egyetlen közös vonása volt, hogy 1989/1990-t követően ezek az országok nem tekintették egymást ellenségnek, így a közép-és kelet európai átmeneti folyamatokat kizárólag a nemzeti és regionális politikai érdekek alakították a hidegháborút követően.

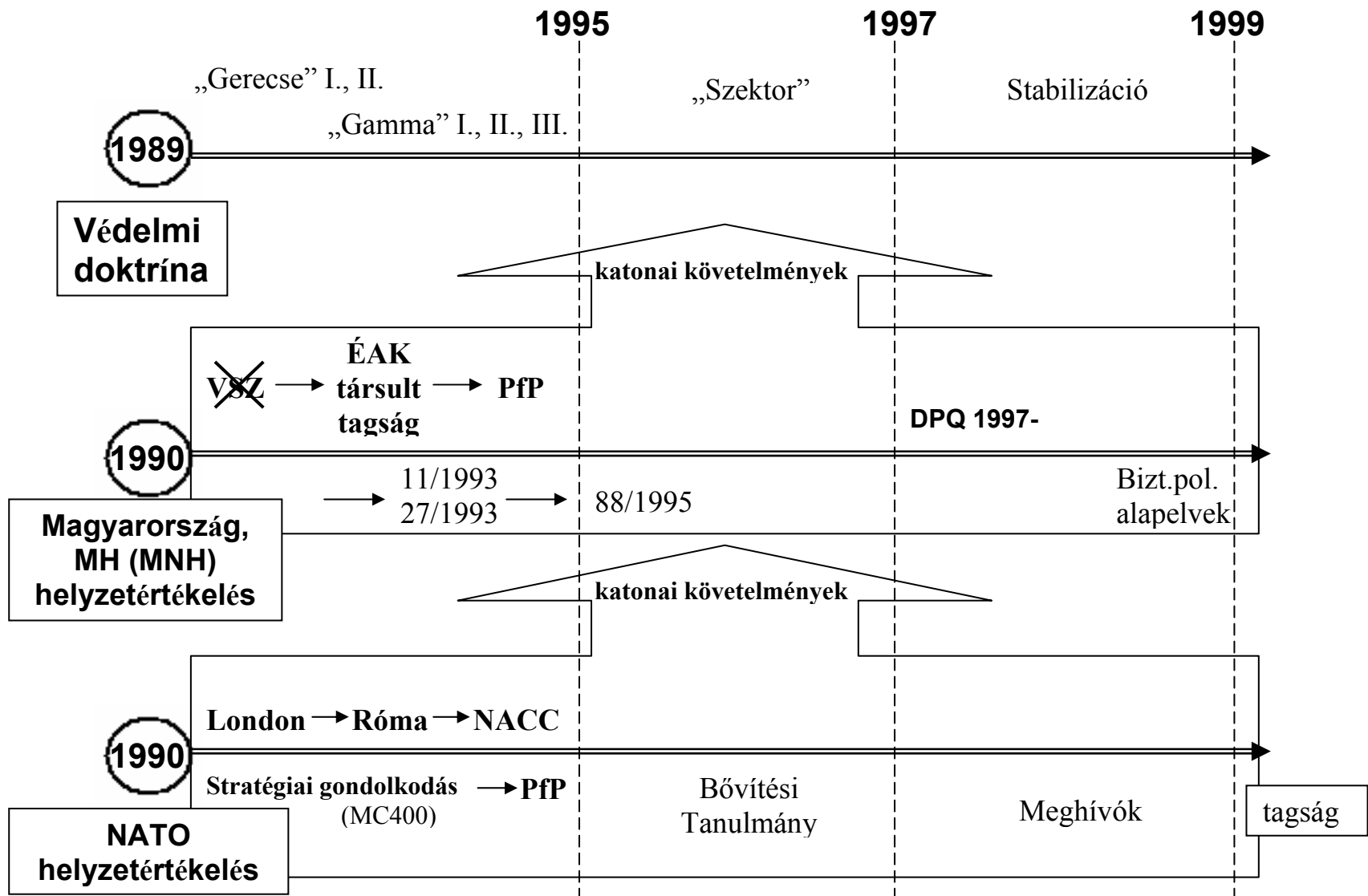
Az értekezésem három alapvető folyamat vizsgálatára épül. (5. számú ábra) Elsőként a NATO politikai és katonai átalakulását vizsgálja, másodsorban a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai folyamatát az 1989-1999 közötti időszakban. Harmadsorban, a magyar katonai (katonapolitikai) folyamatokat, beleértve a katonai felső vezetés értékelését és az erősödő biztonságpolitikai folyamatok és irányelvek alapján megvalósított haderő-

átalakítást. Ez azért lehetséges, mert a vizsgált időszakban a három folyamatot az 1990-ben kialakított egyik külpolitikai prioritás, az euro-atlanti integráció, fogta össze, melynek keretében Magyarország 1999 márciusában az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagjává vált. *Az értekezésben alapvető vizsgálat tárgyát képezi, hogy ezek a folyamatok mennyire voltak szinkronban egymással, hogy a NATO által megfogalmazott politikai és katonai elvárások, esetenként követelmények milyen mélységben transzformálódtak át a magyar biztonság- és védelempolitikába, és végeredményben a nemzeti biztonság- és védelempolitikai alapelvek milyen iránymutatást adtak a haderő konkrét átalakítási lépéseinek tervezéséhez és végrehajtásához.*

A három folyamat mindegyikének van egy sajátos kiinduló helyzete, amely a hidegháborút lezáró átmeneti időszakokban született. A kiindulási helyzetek részletes elemzésére feltétlenül szükség van, mivel ezek meghatározó jelentőséggel bírnak az elkövetkezendő tíz évben az egyes folyamatokban résztvevő szervekre és szervezetekre, mivel a kiinduló helyzetértékelések azok szervezeti memóriájának alapját képezik. A NATO esetében ezt az alaphelyzet értékelést a szervezet elmozdulásának és átalakításának irányait a Szövetség 1990. július 6-i Londoni Nyilatkozata indította el.

A Magyar Köztársaság védelem- és biztonságpolitikai koncepcióit, valamint ez irányú célkitűzéseit, az ország biztonságának és védelmének kialakítására és szavatolására vonatkozó irányelveket az 1990-ben készített kormányprogram tartalmazza, amely 1990 szeptemberében került elfogadásra *A nemzeti megújulás programja/A köztársaság első három éve* címmel.

A Magyar Néphadsereg (későbbiekben Magyar Honvédség) átalakításának szempontjából alapvető helyzetértékelést adott az 1989. november 15-én a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere, Kárpáti Ferenc által aláírt, *A védelemi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben* tárgyú előterjesztés, melyet a Németh Miklós vezette kormány az 1989. november 30-i ülésén megtárgyalt és elfogadott, majd ez alapján döntést hozott a magyar fegyveres erők szervezeti rendjéről, feladat-és létszámviszonyairól, valamint a nemzeti katonai doktrína kidolgozásáról. Ennek megfelelően ez az előterjesztés képezi a Magyar Néphadsereg, későbbiekben a Magyar Honvédség átalakításának kiinduló pontját.

5. számú ábra (Szerkesztette: Makk László mk. vörgy.)

A fenti folyamatokban az alábbi fontos dokumentumok és események képezik vizsgálat tárgyát. A NATO politikai és katonai átalakulásának esetében:

- a NATO Londoni Nyilatkozata, 1990;
- a NATO Rómában elfogadott stratégiai koncepciója, 1991;
- az Észak-atlanti Együtműködési Tanács létrehozása és a Tanács jelentése a békefenntartásban lehetséges együttműködésről, 1992;
- a Békepartnerségi Program (1993) elfogadása és a békepartnerségi együttműködés kibontakozása;
- a NATO Bővítési Tanulmány (1995. szeptember) és annak hatása a NATO bővítési folyamatára;
- a NATO állam- és kormányfőinek 1997. július 8., Madridi Nyilatkozata;
- a NATO 1999-es Washingtoni Csúcstalálkozója és az ott meghirdetett új stratégiai koncepció.

Az önálló magyar biztonság- és védelempolitikai folyamatot illetően az alábbi fő dokumentumokat és eseményeket tartom célszerűnek azok bővebb tartalmi elemeiben megvizsgálni:

- a Nemzeti Megújulás Programja, A köztársaság első három éve, Budapest, 1990. szeptember;
- a Varsói Szerződés felbomlását annak katonai következményeit, majd az azt követő euro-atlanti orientációs lépéseket;
- a délszláv háború Magyarországra és a Magyar Honvédségre gyakorolt hatását, az önálló nemzeti védelmi doktrína (körkörös védelem) kialakulását és ennek hatását a katonai gondolkodásra;
- a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei, 11/1993. (III. 12.) OGY határozat;
- a Magyar Köztársaság honvédelmeinek alapelvei, 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat;
- a NATO Békepartnerségi Programjához való csatlakozás, a békepartnerség, mint a NATO-hoz vezető út;
- a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló 88/1995. (VII. 6.) számú OGY határozat, valamint a Magyar Honvédség középtávú átalakításának folyamata;

- a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről szóló 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat;
- a NATO védelmi tervezési folyamatába való bekapcsolódás, a vállalások hatása a Magyar Honvédségre.

A védelmi doktrína megvalósításának folyamatát, a haderő átalakítását célzó középtávú terveket és szervezési időszakokat, kiemelt figyelemmel a RUBIN, a BAKONY, a BADACSONY, a GERECSÉ, a GAMMA, a SZEKTOR, valamint az azt követő STABILIZÁCIÓS folyamatra.

Az 4. számú ábrán vázolt politikai, biztonságpolitikai és katonai folyamatok kölcsönhatásban vannak egymással. A disszertáció egyik hipotézise, hogy a NATO-ban folyó politikai és katonai átalakulási folyamatoknak alapvető hatást kellett gyakorolniuk a magyar biztonság- és védelempolitikai, valamint a konkrét haderő-átalakítási folyamatokra, mivel az euro-atlanti integráció egyik célkitűzése volt a teljes jogú NATO tagság elérése, ami 1999. március 12-én vált valóra. A folyamatok ismeretében előzetesen megállapítható, hogy a kölcsönhatás dinamizmusa változó volt az értekezés által vizsgált időszakban. Ennek magyarázata részben a folyamatok politikai vetületeinek adaptációs, útkereső jellege, ami alatt a NATO útkeresését, az új biztonsági környezethez történő adaptációját, az együttműködés kialakulását, a szervezet bővítésének folyamatát értjük, mindemellett, hogy a Szövetség fontos, iránymutató szerepet játszott a délszláv válság kezelésében is. A magyar biztonság- és védelempolitikai folyamatokat egyrészt a regionális biztonsági környezethez történő adaptáció, a valós veszélyként jelentkező délszláv válság következményeinek kezelése, a nemzeti jellegű védelmi képességek kialakítása jellemezte. Másrészt, 1994-1995-től folyamatosan a békepartnerségi folyamat, – amely a NATO csatlakozás alapvető eszközéül szolgált – a szövetségi kultúra átvétele, valamint a szövetségi elvárások teljesítése, a NATO biztonsági koncepciójának adaptálása volt jellemző a folyamatokra. A NATO csatlakozást megelőzően a magyar haderőnek teljesítenie kellett a csatlakozás minimális katonai követelményeit, valamint tevőleges is részt kellett vállalnia a NATO által vezetett missziókban, elsősorban a délszláv válság kezelésében.

Az 1990-1994 közötti időszakban a haderő átalakításának folyamatát – a politika hallgatólagos jóváhagyása ellenére - a biztonság- és védelempolitikai vonallal összevetve egy viszonylag önálló folyamatként lehet kezelni, mivel a kiindulási helyzetben (*A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben*) a katonai felső vezetés – a kormány által

jóváhagyott – önálló elképzelésekkel rendelkezett. A RUBIN feladat végrehajtását követően (a haderő jelentős mértékű csökkentését előkészítve) a katonai felső vezetés által kidolgozott átalakítási irányelvek hitelesnek bizonyultak. Ezt igazolja, hogy a Magyar Néphadseregnek – az akkor véglegesnek hitt átalakítása eredményeként – a CFE Szerződés által meghatározott fő fegyverzeti kategóriákban 800 harckocsival (a 835 CFE maximummal szemben), 2000 páncélozott harcjárművel (a CFE-ben megállapított 1700-zal szemben), valamint 1050 tüzérségi eszközzel (a CFE-ben megállapított 840-nel szemben) kellett rendelkeznie. Az átalakítási elgondolásnak további hitelt adott, hogy a katonai vezetés 90000 fős békelétszámot irányzott elő.¹⁵ Tehát előzetesen is megállapítható, hogy a katonai vonal gyorsan adaptálódott a megváltozott biztonsági környezethez, természetesen az enyhülési és az ezzel együtt párosuló leszerelési folyamat előrehaladtának következtében.

A Magyar Honvédségben zajló átalakítási folyamatokra jelentős hatással volt a délszláv válság, amelynek sikeres kezelése tovább erősítette a katonai végrehajtási folyamat hitelességét és így hallgatólagos jogalapot adott az eredeti átalakítási célkitűzések továbbvitelére, amit a politikai szint 1995-ig, a 88/1995. számú OGY határozat elfogadásáig támogatott. A haderő-átalakítás viszonylagos önállóságát az említett országvédelmi hitelesség alátámasztotta és a katonai elképzeléseket, amely a 100000 fő nagyságrendű haderő megőrzésére irányultak, tovább éllette. A tíz éves haderő-átalakítási folyamatra természetesen hatással voltak még olyan tényezők is, mint a Magyar Honvédség balkáni missziós részvétele, a Békepartnerségi Program, valamint a két- és többoldalú együttműködési keretekben végrehajtott feladatok, a NATO átalakulási folyamatából eredeztetett katonai követelmények, és egyre erőteljesebben, a védelem- és biztonságpolitikai alapelvekből vonatkoztatott, a haderő struktúrájára vonatkozó elképzelések.

A teljes haderőátalakítási folyamattal kapcsolatosan meg kell jegyezni, hogy az 1991-1993 közötti időszakban a haderő átalakításával szemben jelentős biztonság-és védelempolitikai elvárások jelentkeztek, mivel ez volt a nemzeti jellegű, önálló védelmi képességekkel rendelkező haderő megalapozásának és létrehozásának időszaka. Megváltozott a haderő feladatrendszere, és a regionális biztonsági környezetből adódó közvetlen és közvetett kihívásokat is kezelni kellett. A katonai szakmai oldal – az önálló elképzeléseinek hitelességére építve és a haderő személyi állományának sürgető elvárásából adódó nyomást is magán tudva – az önálló (nemzeti) védelmi képességek létrehozását végezte. Természetesen

¹⁵ Mint ismeretes, az 1992. július 10-én aláírt CFE-1A szerződés az európai hagyományos fegyveres erők létszámairól 100.000 fő békelétszámot hagyott jóvá a Magyar Köztársaság részére.

ehhez – a civil kontroll elvei alapján – a politikai oldaltól kellett volna felhatalmazást kapnia, minderre megfelelő jogi garanciákat biztosítva. Az alkotmányos és más törvényi háttér megteremtése biztosította a „civil kontroll” politikai iránymutatását és a politikai akarat elsődlegességét. A politikai akarat elsődlegességével járó politikai iránymutatási kötelezettség nem teljes mértékben bontakozott ki ebben az időszakban. Elsősorban abban nyilvánult meg, hogy a politikai oldal a haderő törvényességi felügyeletének jogosítványi jogait tisztázta és nem a feladatrendszerre épülő átalakítást helyezte a transzformáció középpontjába. Ebben az időszakban nem született meg a nemzeti biztonsági stratégia, aminek a végrehajtásához a katonai feladatok és az ahhoz szükséges struktúrát, létszámot és diszlokációt kell általánosan igazítani. A katonai oldal ezért – megfelelő iránymutatás hiányában – magára maradt a feladatrendszer, a struktúra és a további átalakítást illetően, ezért nem meglepő, hogy a katonai oldal a saját maga szakmai és szervezeti elképzeléseit részesített előnyben. Az átalakítási elgondolásokat alapvetően a CFE szerződésben meghatározott eszközmennyiségi korlátozások és a CFE-1A szerződésben megállapított létszám kialakítása jelentette. Vítathatatlan, hogy a délszláv válság lehetséges biztonságpolitikai következményei is a katonai oldal területvédelmi elgondolásait igazolták, mivel ez esetben a civil „megrendelés” a veszélyelhárításra irányult, amihez az eszközrendszert is rendelkezésre bocsátották azzal, hogy nem törvényesítették az átalakítás mennyiségi és minőségi mutatóit, azaz a katonai átalakítási törekvéseket érintetlenül hagyták.¹⁶

A NATO Békepartnerségi Programja kezdeti orientációt adott a NATO-orientált átalakítás megkezdéséhez. 1995-től a NATO Bővítési Tanulmánya és a Magyar Köztársaság, valamint a Magyar Honvédség elkötelezett szerepvállalása a békepartnerségi programban és a NATO-vezette délszláv válságkezelésben a három elemzésre kerülő alapfolyamat jobb összehangoltságát eredményezte. Ennek megfelelően a NATO által megfogalmazásra került politikai és katonai követelmények teljesítése tudatosabban folyt. Az Országgyűlés 1995-ben elfogadott 88. számú határozata a Magyar Honvédség hosszútávú átalakításáról az 1995-1997-es időszakban prioritást élvezett és a konkrét átalakítási lépéseket a 2383/1995. (XII. 7.) Kormányhatározat tartalmazta. A feladatokban alapvetően a NATO kompatibilis katonai képességek kialakítására, „a NATO-hoz való csatlakozás szándékával összhangban álló

¹⁶ Jó példa erre az 1993. évi CX. törvény a honvédelemről, amely 1993. december 27-én született meg. A törvény II., *A honvédelem irányítása* című fejezetének 5. § (1) bekezdés c) pontja szerint az Országgyűlés állapítja meg „a fegyveres erők részletes bontású létszámát...”. Az Országgyűlés ezen felhatalmazásával a Magyar Honvédség létszámát illetően először 1995-ben az általa elfogadott 88/1995. (VII. 6.) számú határozatában élt. (lásd a határozat 5. pontját).

átalakítás”¹⁷ volt a célkitűzés. Ezen célkitűzés megvalósítása eltérő megítélés alá esik, azonban tény, hogy a Magyar Köztársaság 1999. március 12-én a NATO tagja lett.

A közel tízéves haderőátalakítási folyamat, amely elsősorban a tömegjellegű hadsereg leépítésére és a NATO-hoz csatlakozni tudó haderő kialakítására irányult, egy nehézségekkel teli időszak volt és többek között bebizonyította, hogy a haderő csökkentése és átszervezése, valamint diszlokációjának átalakítása jelentős erőforrásokat emészt fel. Különösen igaz ez abban az esetben, ha az ország önálló védelmi képességét a regionális veszélyt jelentő délszláv háború és annak törvényszerűen ambivalens folyamodványai miatt folyamatosan fent kellett tartani. Az átalakítás nehézségét és bizonytalan vagy köztes végkimenetelét jól szemlélteti a Magyar Honvéd 1999. október 29-i számában megjelent, a Magyar Köztársaság akkori honvédelmi minisztere és a Magyar Honvédség parancsnoka, vezérkari főnöke által aláírt nyílt levélben megfogalmazott értékelés.¹⁸ A Magyar Köztársaság Kormánya 1999. október 26-án megtárgyalta és elfogadta a honvédelem egészét érintő stratégiai felülvizsgálat koncepcióját. A dokumentum megállapította, hogy „a haderő problémái mára egyértelműen átlépték a kritikus szintet. A honvédség nagysága, összetétele, vezetési rendje nem áll összhangban feladatrendszerével, valamint a költségvetési lehetőségekkel. A fenti problémák nem újak, közel tíz éves folyamat eredménye a mai helyzet. A haderőreformnak nevezett folyamat nem volt képes az alapvető strukturális és működési problémák megoldására”.¹⁹

Ezen magas szintű politikai és szakmai értékelés arról tanúskodik, hogy egy VSZ hadseregből hiteles nemzeti védelmi képességekkel rendelkező haderőt létrehozni, majd azt NATO-kompatibilis képességekkel a Szövetségbe integrálni bonyolult és komoly erőforrásokat igénylő feladat. A vizsgálat során úgyszintén bizonyosságot nyert, hogy a NATO tagsággal járó katonai követelményeknek a haderő teljes vertikumára nézve kell érvényesülnie, és a NATO tagállamok hadseregeinek technikai és együttműködési átlag színvonalát kellett az integrációt megelőzően célkitűzésként megjelölni. A Magyar Köztársaság 1999. március 12-i NATO csatlakozása egyben azt is jelentette, hogy a szövetségi katonai struktúra részévé válva kibővült a honvédség feladatrendszere. Az alkotmányos védelmi feladatokon túlmenően a haderőt fel kellett készíteni a szövetségi tagságból adódó védelmi és területen kívüli válságkezelési feladatok ellátására. A taggá válással egyidőben a Magyar Honvédség csak részben volt képes a Szövetség háborús

¹⁷ 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról, 1. pontjában foglaltak.

¹⁸ Szabó János – Fodor Lajos: Nyílt levél a Magyar Honvédség személyi állományához a honvédelem egészét érintő stratégiai felülvizsgálatról, *Magyar Honvéd, HM Hetilapja*, X. évfolyam 43. szám, 1999. október p.9.

¹⁹ Uo.

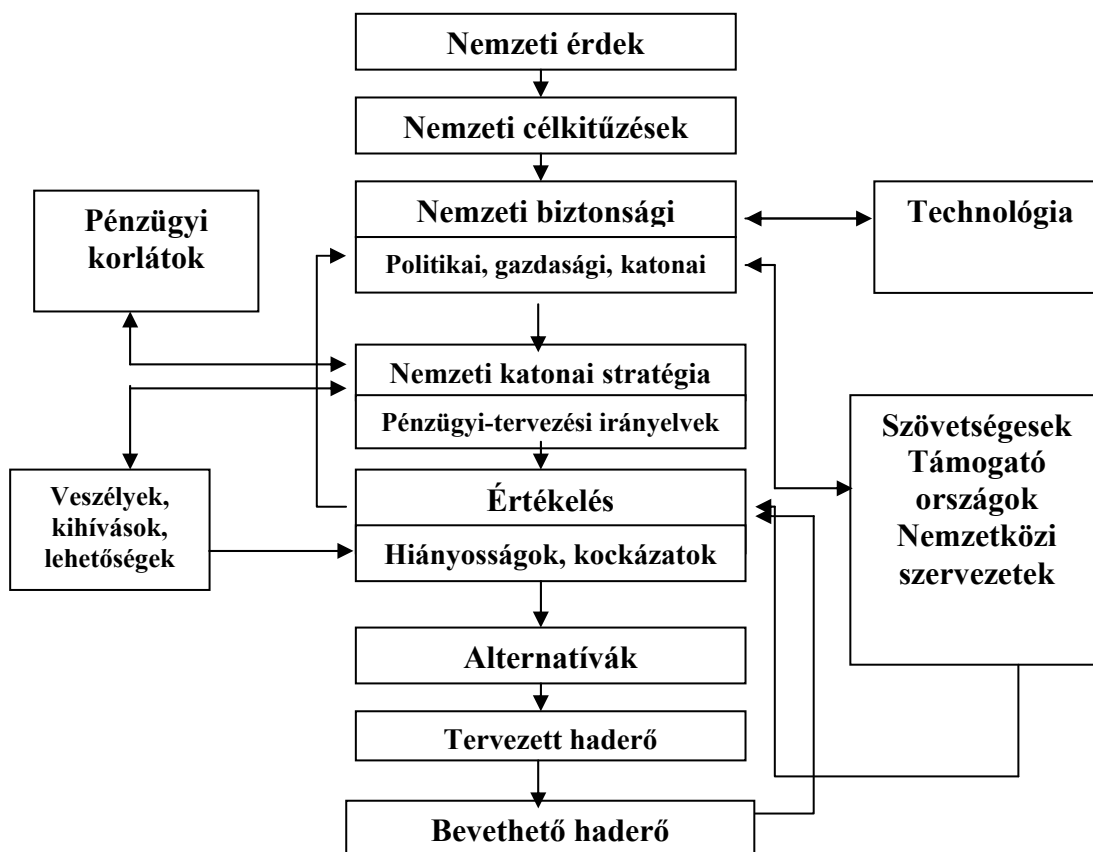
erőfeszítéseikhez harcoló képességekkel hozzájárulni. Az 1999. március 24-én kezdődött koszovói háború bizonyította a katonai képességek további fejlesztésének és a haderő további átalakításának szükségességét.

1.3. A téma jelentősége

Minden állam alapvető alkotmányos érdeke saját biztonságának szavatolása, ami a külső biztonsági környezetből eredő veszélyek elhárítását jelenti. A Bartlett modellel ismertetett döntéshozatali ciklusban fontos tényezők az erőforrások korlátozottságából adódó szigorítások, megkötések. Az állam érdeke, hogy a biztonság szavatolására lekötött erőforrásokat és az azt megjelenítő szervezeteket hatékonyan működtesse. Úgyszintén fontos követelményként jelentkezik, hogy a biztonságot alapvetően garantáló szervezet, jelen esetben a Magyar Honvédség nagysága, szervezeti felépítése, felszereltsége, kiképzettsége, bevethetőségi körülményei biztosítsák a hatékony működést.

A hidegháború utáni haderőátalakítási célkitűzéseknek objektívan négy alapvetése volt: (1) a megváltozott biztonsági helyzetben a védelmi jellegű haderő kialakítása; (2) az elégséges védelmet biztosító haderő létrehozása; (3) az ország mindenkori gazdasági helyzetének figyelembevétele; (4) egy lényegesen kisebb, korszerűbb, rugalmasan alkalmazható haderő létrehozása.

Az említett Bartlett modell alapvető feladata, hogy szembesítve az általa megtestesített tervezési ciklusban szereplő kulcsfontosságú változókat (a biztonsági környezet, célkitűzések, stratégia, erők és eszközök, erőforrás korlátok és kockázatok). Ha a biztonsági környezetben meglévő veszélyek elhárítására katonai erőket és eszközöket vonultatunk fel, akkor ez a döntéshozatali folyamat egy haderő-tervezési folyamattá alakul át, amelynek bemenő jelei az adott nemzet létfontosságú érdekei, közöttük a biztonság szavatolása, kimenő jele pedig a rendelkezésre álló katonai erő. A stratégia- és haderő tervezési folyamatot a 6. számú ábra szemlélteti:

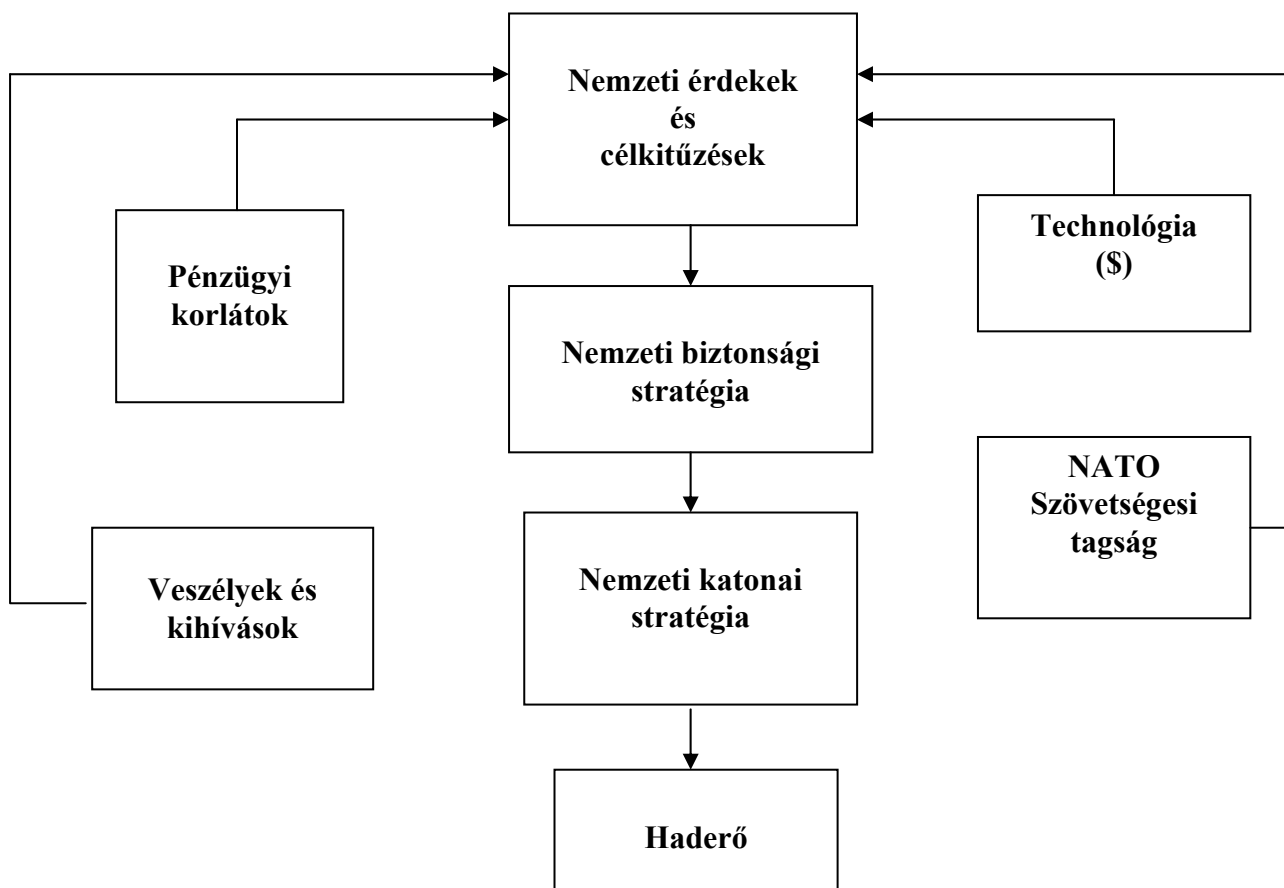
Stratégia- és haderő-tervezési folyamat

6. számú ábra²⁰

A 6. számú ábra a Magyar Honvédségben végvégrehajtott átalakítások értékeléséhez is használható, mivel az átalakítás kezdetén megfogalmazott külső és belső tényezőket (új biztonságpolitikai környezet, gazdasági korlátok, korszerűbb és drágább haderő) is tartalmazza, valamint figyelembe veszi az euro-atlanti integrációs folyamat egyik célkitűzését, a NATO-tagságot. Ezeket a téma vizsgálatának szempontjából fontos változókat vastag vonal jelzi.

A Magyar Honvédség átalakítása a társadalmi átalakulással párhuzamosan, annak keretében zajlott. Tehát az átalakítást nemzetközi (NATO tagság), gazdasági (pénzügyi korlátok), technológiai, valamint biztonságpolitikai (alkotmányos kötelezettség, közvetlen és közvetett kihívások) kontextusban kell vizsgálni. Ennek megfelelően, ezeket az alapvető tényezőket figyelembe véve a 6. számú ábra a következőképpen alakul át.

²⁰ Richmond M. Lloyd: Strategy and Force Planning Framework, in *Strategy and Force Planning, Second Edition*, Edited by The Strategy and Force Planning Faculty National Security Decision Making Department, Naval War College, Naval War College Press, New Port, RI, 1997., p. 3.

7. számú ábra (Szerkesztette: Makk László mk. vörgey.)

Az ábrából látható, hogy az említett tényezők három alapvető ok miatt már a nemzeti érdekek és célkitűzések szintjén megjelennek. Először is, mert külpolitikai prioritás a regionális biztonsági környezet stabilitása, másodsorban ugyancsak fő külpolitikai célkitűzés a NATO szövetségi tagság, harmadsorban pedig az ország belső gazdasági helyzetétől nagymértékben függ a külpolitikai célkitűzések vállalhatósága, és egyben a honvédelem átalakítása. A haderő átalakítása a társadalom erőforrásait emészti fel a biztonság és más célkitűzések szavatolásához, és mint az már korábban megfogalmazásra került, a kisebb és korszerűbb hadsereghez szükséges költségvetés meghaladhatja a hidegháborús tömegjellegű haderő költségvetési igényét. Egy stabil biztonsági környezetben jól működő hadsereg esetében vélhetően ezek a tényezők másodlagos szerepet kapnak.

Jelen munkám szempontjából továbbra is fontos tényezők maradnak a veszélyek és kihívások, valamint a NATO tagság elérésének célkitűzése, mivel ezek hatnak elsődlegesen a haderő átalakítására, a haderő méretére, struktúrájára és területi elhelyezkedésére. A biztonsági kihívások és a haderő-átalakítás közötti összefüggések vizsgálatára, a tények

elemzésére és a törvényszerűségek levonására alkalmazott módszertant a következő alfejezet tartalmazza.

1.4. Hipotézisek, módszertan és várható tudományos eredmények

Az értekezés módszertana párhuzamos folyamatvizsgálat, elméleti analízis, a párhuzamos folyamatok egymásra hatásának és törvényszerűségeinek megállapítása, valamint annak a feltérképezése, hogy az eredetileg alapvető folyamatnak számító, a NATO politikai és katonai átalakulása milyen mértékben befolyásolta a magyar biztonságpolitikai célkitűzéseket és ezen keresztül – a haderő demokratikus civil felügyeletének elsődlegességét feltételezve – milyen irányba hatott, vagy mennyire befolyásolta a haderő átalakítását, egy új típusú, NATO követelményekhez igazodó struktúra kialakítását. Amennyiben összefüggés tételezhető fel a folyamatok egymásra hatásának vizsgálatánál, úgy az egymásra hatást elsősorban a kiszűrhető konkrét katonai követelmények azonosságának vagy eltérésének alapján kell megállapítani.

Az elméleti analízis szempontjából fontosnak tartom megemlíteni, hogy az elemzésre kerülő folyamatokra közvetlen rálátásom volt, maguknak a folyamatoknak a részese voltam. Ez a tény a folyamatok jobb megértését és értelmezését teszi lehetővé. A folyamatok vizsgálatánál szükséges megjegyezni, hogy a vizsgálati időszakban született hivatalos dokumentumok elemzése a vizsgálat egyik legfontosabb területe, mert objektív következtetések levonását teszi lehetővé. Emellett, a hazai biztonságpolitikai és haderő-átalakítási folyamatok elemzését nagyban segítette az érintett döntéshozókkal való szakmai konzultáció. Ez a folyamatok kölcsönös egymásra hatásának megértését segítette elő. Ezen túlmenően fontosnak tartom megállapítani, hogy a hármas folyamat rendszer vizsgálata során a legnagyobb nehézséget az 1990-1993-as időszak jelentette, amikor a magyar biztonság- és védelempolitikai döntéselőkészítő és döntéshozatali folyamatai kialakulóban voltak. A folyamatok szereplőinek (Parlament, az OGY Honvédelmi Bizottsága, a kormány, a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség és annak vezetése) hatás- és jogkörei nem voltak teljes összhangban, így a haderő átalakításának folyamata annak átláthatatlansága miatt nem volt biztosított. A döntéshozatali folyamatokban született dokumentumok, vagy azok a dokumentumok, melyek a folyamatokat vezérelték esetenként informális jellegűek voltak, ezért a kutatás során hivatalos forrásokként nem lehetett azokat előtalálni. Ez nehezítette a

hivatkozásokat, a feltételezett és vélt törvényszerűségek meghatározását, a következtetések levonását.

A magyar biztonságpolitikai és katonai átalakítási folyamatok valószínűleg követő jellegűek és a vizsgált időszak alatt léteztek olyan konkrét biztonsági kihívások, amelyek azok közvetlenségét figyelembe véve közvetlenül hatottak a Magyar Honvédségben zajló átalakítási folyamatokra. Ebben a tekintetben elsősorban a balkáni háború és instabilitás rövid és hosszabb távú hatásait kell megvizsgálni. Ugyancsak elemzés tárgyát képezi a NATO-csatlakozáshoz szükséges minimális katonai követelmények kialakítása, mivel az 1999-ben NATO taggá vált országok esetében ezek a követelmények eltérőek lehettek.

A tízéves haderőátalakítási folyamatot az értekezés szakaszaiban vizsgálja. Kiindulási pontnak veszi a hidegháború végére kialakult helyzetet, és három szakaszra bontja a közel egy évtizedes időszakot. Ennek megfelelően a haderő átalakítását a nemzeti biztonság- és védelempolitikai változások csomópontjaihoz és az átalakítási ciklusokhoz köti az alábbiak szerint:

- 1991-1994: az önálló nemzeti védelmi haderő kialakítása;
- 1995-1997: a haderő átszervezése a középtávú terv alapján;
- 1998-1999: a NATO csatlakozás előkészítése és a stabilizáció megkezdése.

Az 5. számú ábrán vázolt vizsgálati ciklusoknak megfelelően az értekezés tervezett felépítése a következő:

1. fejezet: BEVEZETÉS

1. A téma általános leírása
2. A tények összegzése
3. A téma fontossága
4. Hipotézisek, módszertan és várható tudományos eredmények

2. fejezet: ÖNÁLLÓ NEMZETI VÉDELMI HADERŐ KIALAKÍTÁS

1. A NATO adaptációja a hidegháború után
2. Biztonságpolitikai változások, délszláv fenyegetettség
3. A védelmi doktrína megvalósítása, az európai biztonsághoz való hozzájárulás
4. Következtetések

3. fejezet: A HADERŐ ÁTSZERVEZÉSE A KÖZÉPTÁVÚ TERV ALAPJÁN

1. A NATO, mint partner az európai biztonság letéteményese; új kihívások és lehetséges szövetségesek
2. Az európai biztonsági helyzet megvalósítása, erősödő NATO orientáció, a NATO tagsághoz vezető út
3. A haderő-átalakítás mennyiségi szakasza, ellentmondás a haderő nagysága és finanszírozása között, elmozdulás a NATO képességek és követelmények irányába
4. Következtetések

4. fejezet: A NATO CSATLAKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSE, ÁTMENETI STABILIZÁCIÓ

1. A NATO bővítésre kész. Paradigmaváltás befejeződése, új kihívások
2. Szövetségesi azonosulás, a NATO katonai integrációs feladatok politikai felvállalása
3. A haderőátalakítási célkitűzések felülvizsgálata, a NATO csatlakozás előkészítése, a minőségi átalakítás szükségességeinek felismerése
4. Következtetések

5. fejezet: BEFEJEZÉS

1. Következtetések.
2. Tudományos eredmények és felhasználási javaslatok

A bevezető fejezetben megfogalmazottak alapján a disszertáció hipotézisei a következők:

1. Lehetséges komplex módon megvizsgálni a magyar haderő átalakítását a NATO átalakítási folyamat, a regionális biztonsági környezet, valamint a magyar biztonságpolitikai prioritások és célkitűzések függvényében.
2. Összefüggés van a NATO politikai és katonai átalakulása, a magyar biztonság- és védelempolitikai érdekek, valamint a haderő konkrét átalakítása között. A vázolt folyamatok egymásra épülnek, és a folyamatok összefüggéseiből törvényszerűségeket lehet levonni.

3. Törvényszerűségek állíthatók fel a haderő nagysága, struktúrája és diszlokációja és a közvetlen és közvetett biztonsági kihívások között, és várhatóan mindig a jelentősebb biztonsági kihívás élvez prioritást az átalakítás tervezése során.
4. A védelmi doktrína megvalósításán alapuló egy évtizedes haderőátalakítási erőfeszítések igazolják a katonai végrehajtásban elsőként megfogalmazott tényezők helyességét, tehát a hidegháború utáni új biztonságpolitikai helyzetben új típusú haderőre van szükség; az ország gazdasági helyzete alapvetően meghatározza a haderő nagyságát és korszerűségét (várható volt, hogy az 1990-es évek haderő átalakításai jelentős haderőcsökkentéssel járnak); valamint, hogy egy kisebb méretű haderő fenntartása is egyre költségesebb.

Mindezek bizonyításával többek között a következő várható tudományos eredmények elérését tűzöm ki célul:

1. Rámutatok és alátámasztom, hogy haderő átalakítása szempontjából fontos dokumentumokat (nemzeti biztonsági stratégia, nemzeti katonai stratégia) csak részben helyettesítik az Országgyűlés által elfogadott ilyen irányú határozatok.
2. Várhatóan bebizonyítom, hogy a kutatásaim során és a disszertációmban elemzett hármas folyamatrendszerben a NATO csatlakozás közeledtével nagyobb a korreláció.

2. ÖNÁLLÓ NEMZETI VÉDELMI HADERŐ KIALAKÍTÁSA

2.1. A NATO adaptációja a hidegháború után

2.1.1. Az 1990-es évek NATO-ja az útkereséstől a globális kötelezettségvállalás irányába

A nyugati világ katonai szövetsége az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, a NATO maga is egy új időszámításba lépett a hidegháború befejezését követően. Az Európában végbement gyökeres változásokat, fejleményeket és új esélyeket értékelve az Észak-atlanti Tanács értekezlete Londonban összegezte az 1990-re kialakult helyzetet. Helyzetértékelésében megállapította, hogy Európa egy új és biztató korszakba lépett, Közép- és Kelet-Európa a szabadságot választotta, a Szovjetunió egy új fejlődési szakaszhoz érkezett. Ezek a változások természetesen a világ addigi legsikeresebb védelmi szövetségére, a NATO-ra is kihatottak, és a változások következményeként a Szövetségnek is alkalmazkodnia kell a megváltozott körülményekhez.²¹

A Londoni Nyilatkozat úgyszintén a világ tudomására hozta, hogy a NATO továbbra is védelmi jellegű szövetség marad, és a jövőben is védelmezni fogja a tagállamok területi integritását. A NATO baráti jobbot nyújtott a valamikori hidegháborús ellenségeinek és felkérték a Szovjetunió, Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország, Bulgária és Románia kormányait, hogy hozzanak létre rendszeres diplomáciai kapcsolatokat a Szövetséggel. Az Észak-atlanti Tanács a szorosabb katonai kapcsolatok mellett is elkötelezte magát és szorgalmazta, hogy a fegyveres erők és azok alkalmazási elveiről kezdjenek egyeztető tárgyalásokat a valamikori hidegháborús ellenfelekkel. A NATO már ebben az időszakban szorgalmazta az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló megállapodás megkötését, valamint a bizalom- és biztonságerősítő intézkedések véglegesítését azzal a céllal, hogy az 1990-es évek elején tovább csökkentsék a hagyományos fegyveres erők támadó képességét. Így lehetett elkerülni azt, hogy Európában egyetlen nemzet se rendelkezzen arányában olyan nagyméretű katonai erővel, ami más nemzetek biztonságát veszélyeztette volna.

Az Észak-atlanti Szövetség további lépésekre kötelezte el magát a Nyilatkozatban, amennyiben a szovjet csapatok kivonulnak Kelet-Európából és a hagyományos fegyveres

²¹ *Londoni Nyilatkozat az Átalakult Észak-atlanti Szövetségről*, Észak-atlanti Tanács, London, 1990. július 5-6. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm> 1. pont (2008. 02. 01.)

erők szintje eléri a megállapodásban foglalt mennyiségi mutatókat. Ezek a lépések magukban foglalták a következőket²²:

- a NATO kisebb és módosított szerkezetű aktív hadszíntéri elemeket fog Európában állomásoztatni; ezek a katonai elemek nagymozgékonyságúak és vegyes összetételűek lesznek annak érdekében, hogy a Szövetség vezetői rugalmasan tudják azokat a válságkezelésben alkalmazni;
- a NATO az aktív hadszíntéri elemek készenléti állapotát leszabályozza, csökkenti a kiképzési követelményeket és a gyakorlatok számát.
- A NATO nagyobb hangsúlyt fog fektetni a nagyobb méretű katonai erők fokozatos felállításának lehetőségére, amennyiben ezek bevetésére szükség lesz.

Mivel az Észak-atlanti Tanács már ekkor lehetőséget látott a NATO érvényben lévő katonai stratégiájának módosítására, a NATO Katonai Hatóságait azzal a feladattal bízta meg, hogy a tagállamokkal együtt új szövetségesi stratégiai koncepciót dolgozzon ki, ami elmozdulást jelent az „előretolt védelem” stratégiájától egy csökkentett előretolt védelmi stratégia irányába. Ezen túlmenően a „rugalmas reagálás” stratégiai koncepcióján is változtatni kívánt a NATO, mivel kisebb mértékben akart a nukleáris eszközeire támaszkodni a jövőben. Ezzel együtt a NATO rövid hatótávolságú nukleáris fegyverek alkalmazásának felülvizsgálatát is célként fogalmazta meg.

A Londoni Nyilatkozatban megfogalmazott irányelveknek megfelelően az Észak-atlanti Tanács 1990. november 8-án fogadta el Rómában a Szövetség új stratégiai koncepcióját, amely körvonalazza a biztonságunk a párbeszéd, együttműködés és kollektív védelmi képességen alapuló sokoldalú megközelítését.²³

A Római Dokumentum azért fontos, mert közel egy évtizedre meghatározta a Szövetség feladatait, integrálta a NATO biztonságpolitikájának politikai és katonai elemeit, részletesen tartalmazta a stratégiai elveket, a NATO által generálható katonai erők elosztását, diszlokációját, a hagyományos fegyveres erők jellemzőit, valamint azok szükséges képességeit. Mindezek a részletes iránymutatások és javaslatok kellő alapon szolgáltak a NATO tagállamok fegyveres erőinek átalakításához és azon elvek kidolgozásához, melyekre a továbbiakban a más államokkal való katonai együttműködéshez volt szükség.

²² Uo.

²³ Kőszegvári Tibor: *A NATO-hoz való csatlakozás előnyei, feltételei és feladatai* (egyetemi jegyzet), Budapest: ZMNE Doktori Iskola, 1998

A NATO új stratégiai elvei magukban foglalták a védelmi jelleget, a katonai erő elrettentő szerepét, a védelem kollektív jellegét, a katonai erő hatékony alkalmazását az agresszor megállításához, valamint a területi integritás visszaállításához szükséges képességeket és egy háború gyors megvívásának képességét.²⁴

A hagyományos fegyverekre vonatkozó stratégiai elvek mellett az új stratégiai koncepció fontosnak ítélte az Egyesült Államok nukleáris erőinek európai jelenlétét, emellett az önálló európai védelmi képességek kialakításának fontosságát is hangsúlyozta.²⁵

A NATO az újonnan meghirdetett stratégiai koncepciójában kitér azokra a konkrét gyakorlati megállapodásokra is, amelyek útján a tagországok továbbra is fenntarthatják a kollektív védelem biztosította előnyöket. A kollektív védelem alapköveként az integrált katonai struktúrát jelölték meg. A kollektív védelem kulcsfontosságú jellemzői: a közös védelmi tervezés, a közös hadműveleti tervezés, a többnemzetiségű katonai alakulatok, az erők országhatáron túli állomásoztatása, a válságkezelésre és azok megerősítésére irányuló megállapodások, konzultációs folyamatok, a haditechnikai eszközök szabványosítása és egységes alkalmazása, a kiképzés és logisztikai rendszerek, az egyesített összhaderőnemi gyakorlatok, valamint az infrastrukturális, fegyverzeti és logisztikai együttműködés. Ezek a jellemzők közösen segítik kialakítani az integrált katonai szervezetet, a kialakításnak irányt szabnak és módszereket szolgáltatnak.

2.1.2. A Szövetség új haderőstruktúrája és annak elhelyezkedése

Mint az már az előzőekben is megállapítást nyert, a Szövetség az előretolt védelem helyett a csökkentett előretolt jelenlét elvének megvalósítására törekszik, melyet a rugalmas reagálás elvével egészít ki. Ez utóbbi a nukleáris erőkre való támaszkodás csökkentését is mutatja.

Melyek a NATO-nak, mint politikai és katonai szövetségnek a feladatai? Alapvető feladatként továbbra is a tagállamok területi sérthetlenségének biztosítása marad azzal a

²⁴ *Szövetség Stratégiai Koncepciója* (amelyet a tagállamok állam- és kormányfői az Észak-atlanti Tanács értekezletén hagytak jóvá) Róma, 1991. november 8. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/barictxt/B911108a.htm> (2008.02.01.)

²⁵ Az önálló európai védelmi képesség kialakításának szükségére vonatkozó elképzeléseket azért is fontos hangsúlyozni, mert a NATO európai tagállamai az 1990-es években számos kísérletet tettek az önálló védelmi képesség kialakítására, többek között a Nyugat-európai Unió (NYEU) keretein belül, majd a NATO által indított Védelmi Képességek Kezdeményezésére (Defence Capability Initiatives- DCI), majd az ezredfordulót végigkísérő próbálkozások az Európai Biztonsági és Védelmi Identitás (European Security and Defence Identity- ESDI) keretében.

lényeges kitétel, hogy a megváltozott biztonsági környezetben az egyirányú masszív veszélyt többirányú, de alacsonyabb szintű fenyegetések váltották fel, és a biztonság megőrzése a bizalom- és biztonságerősítő tevékenységben való részvételen keresztül valósul meg a párbeszéd és az együttműködés fokozásával, majd végeredményben a fegyverzetcsökkentések végrehajtásával és fegyverzeti szintek hiteles ellenőrzésével. Emellett jelentős feladatként jelentkezett még az Egyesült Nemzetek Szervezete részére a szükséges politikai és katonai hozzájárulások megtétele.

Az új stratégiai koncepció „háború” helyett válságokról beszél. Azonban a válságokba beleérti a Szövetség tagállamai ellen kialakuló veszélyhelyzeteket is, amelyek elhárításához az elrettentés, a válaszcsepítés és a visszaverés képességét is fent kell tartani. Egy általános európai háború lehetőségét nem kizárva a Szövetség a fegyveres erőinek háborús képességeiben látta az esetleges háború sikeres megívásának zálogát.

A hidegháború folyamán érvényesülő kelet-nyugati katonai szembenállás és az ahhoz szükséges katonai erők konfrontációs elosztását és diszlokációját is módosítani kellett. A NATO-nak a katonai erejét úgy kellett elosztani, hogy biztosítsa a béke védelmét, a szükség szerinti válságkezelést és legvégső esetben a háború sikeres megívását. Ennek megfelelően a védelmi jellegű katonai erő nagysága, készenléte és bevetetősége tükrözte a megváltozott stratégiai, biztonsági környezetet, beleértve a fegyverzet-ellenőrzési megállapodásokat is. Így az új stratégiai környezetben a NATO fegyveres erőinek jellemzői a következők voltak:

- a Szövetség erőinek nagysága, és az esetek többségében az erők készenléti helyzete csökkenni fog;
- a hidegháború alatt meglévő statikus, lineáris védelmi vonal jelentőségét veszette, helyette a NATO az erők szükség szerinti, területi elosztását tartotta fontosnak, nem kizárva az erők előretolt állomásoztatását;
- érdekességként és egyszerre szükségletként jelent meg az erők elosztásában és állomásoztatásában az a tény, hogy a közép-európai erőkoncentrációt egyfajta észak-európai és dél-európai alkalmazási lehetőség váltotta fel, viszonylag rövidebb reagálási idővel.

Az 1991-ben megalkotott új stratégiai koncepció a hagyományos erők legfontosabb jellemvonásainak tartja a rugalmas alkalmazhatóságot, a mozgékonyt, valamint a megerősítő vagy tartalék erők befogadási képességét. Ezek a jellemzők kulcsszerepet játszottak a hagyományos fegyveres erők tervezésében. A jövőben rendelkezésre álló erők

képességeire, lehetőségi szintjeire és alkalmazási elveire vonatkozó elgondolások a koncepció alapján teljes variációs eszköztárat adtak iránymutatásként az 1990-es évek haderőtervezéséhez. Ezek szerint a jövőben várhatóan alkalmazható erők jellemzői a következők voltak:

- a NATO elállt a teljes hadászati, hadműveleti és harcászati spektrumú erőktől, helyettük a megfelelő arányban kiválasztott és alkalmazott, a szárazföldi, haditengerészeti és légi haderőnemi csapatokból összeállított összhaderőnemi erőket helyezte előtérbe;
- az összhaderőnemi erőknek a készenléti idő függvényében azonnali és gyorsreagálású elemekből kell állniuk;
- a veszélyeztetettség függvényében az összhaderőnemi erőknek biztosítaniuk kellett azok a reagáló elemek további mozgósított erőkkel történő időbeni megerősítését, valamint az erők gyors és szükségszerű átszervezését, azok utánpótlásának biztosítását;
- az összhaderőnemi erőknek úgyszintén biztosítaniuk kellett a reagáló erők gyors és egységes felfejleszhetőségét, bevetettségét és visszafejlesztését a kialakult válsághelyzetek időbeni csökkentéséhez és kezeléséhez;
- egy másik, érdeklődésre számottartó, de semmi esetre sem új keletű jellemzője a jövőbeli szövetséges erők szoros civil felügyelete. (Amíg a hidegháború diktálta közös ideológiai és politikai érdekek az erők civil irányítását és állandó felügyeletét egyértelművé tették, addig a közvetlen háborús veszély elmúlásával a Szövetség politikai irányító testületének garanciákat kellett vállalni és biztosítékokat kellett kidolgozni arra vonatkozólag, hogy a katonai erő bevetésének szükségességéről a Szövetség politikai vezetése dönt. Ez a tény egyidejűleg felvetette a szövetséges erőknek a nemzeti konszenzusok összességén történő bevetettségét is).

2.1.3. A hagyományos erők jellemzői az új stratégiai koncepció alapján

Az új stratégiai koncepció kiemelt figyelmet szentelt a hagyományos fegyveres erők jellemzőinek az 1990-es évek elején. Ez valószínűleg több okra is visszavezethető, melyek közül első, és talán a legfontosabb volt, hogy a nukleáris eszközökre való támaszkodás háttérbe szorulásával a jövőben várhatóan nem statikus védelmi vonalban alkalmazandó

hagyományos erőknek kellett a válságkezelési (és szükség esetén háborús) feladatokat ellátniuk. A hagyományos fegyveres erők előrevetített jellemzői úgyszintén fontos szerepet játszottak a nemzeti haderők strukturális átalakításában, valamint az egyes fegyverrendszerek fejlesztésében és tervezésében és a rendszerben tartott fegyverrendszerek fejlesztési irányainak meghatározásában.

Ezen megfontolások alapján a Szövetség a következőkben határozta meg a hagyományos fegyveres erők jellemzőit. Először is a hagyományos erők által biztosított képességeknek át kellett fogni az alkalmazási lehetőségek teljes spektrumát (békeidőszak, válságok és háborús időszak), ahogy azt a biztonsági környezet megköveteli. Emellett a hagyományos haderők által biztosított képességek olyan járulékos területekre is hatással voltak, mint a haditechnikai eszközök szintjei, készenléti állapota és bevetetősége, kiképzés és gyakorlatok, az erők alkalmazási módjai, valamint az erők modulrendszerű felfejleszthetőségének lehetősége. A koncepció emellett a hagyományos erőket négy kategóriába sorolta: azonnali reagálású erők, gyorsreagálású erők, fő védő és mentesítő erők.

A hagyományos fegyveres erők haderőnemeinek feladatai is módosultak a hidegháború alatti feladatokhoz képest. Az új stratégiai koncepcióban vázolt elképzelések alapján a jövő műveleteiben egy természetéből adódóan szinergikusabb összhaderőnemi alkalmazásra kellett felkészülni többnemzetiségű, összhaderőnemi kötelékek keretében. A szárazföldi erők alapvető feladata – a szárazföldi területek megtartása és visszafoglalása – alapvetően nem változott, de az elvárások szerint ezeket az erőket alacsonyabb készenléti kategóriában kellett tartani. A szárazföldi erők várható jelentős csökkentése miatt nagyobb szerepet kaptak a mozgósítható és tartalékerők. Azonban a megváltozott alkalmazási követelményeknek megfelelően nagyobb szerepet kapott a szárazföldi erők hadművelési és harcászati hatékonysága a rugalmas alkalmazási lehetőségekkel együtt.

A légierő vonatkozásában annak korábban betöltött szerepe jelentősen nem változott, a haderőnemnek képesnek kellett lennie – önállóan vagy az összhaderőnemi harc keretei között – a légi ellentevékenységre, a bombázással történő lefogásra és a támadó csapatok légi támadására. A Szövetség fegyveres erőinek általános hatékonysága érdekében a légierőnek képesnek kellett lennie légi felderítésre és elektronikus ellentevékenységre. Ami a légierő vonatkozásában kiemelt figyelmet érdemel, az a tény, hogy a szárazföldi és a haditengerészeti erők szállítása és támogatása érdekében a haderőnemnek rendelkeznie kellett nagytávolságú szállítási kapacitással és légi utántöltő képességgel.

A haditengerészeti erők vonatkozásában szintén megállapítható, hogy a NATO katonai tervezői jelentős szerepet szántak ezen erőknek a válságkezelési képességek fokozásában, mint a stratégiai szállítás egyik lehetséges módja.

2.1.4. Hagyományos katonai képességek létrehozásának szükségessége a NATO-ban

Mint a fentiekben is megállapítást nyert, az új biztonsági környezetben a haderők és ezen belül is a szárazföldi haderőnem jelentős csökkentésével számoltak az 1991-ben elfogadott új stratégiai koncepció megalkotói. Ennek következtében objektívan is felmerült az a szükségszerűség, hogy a szövetséges csapatok együttműködési képességét jelentősen növelni kell, mivel ez a maga nemében a Szövetség tagállamaiban rendelkezésre álló erőforrások költséghatékonyabb felhasználását teszi lehetővé és nem utolsósorban a feladatok megoldásának is alapvető feltétele.

A Rómában elfogadott új Stratégiai Koncepció a kollektív védelem alapköveként említi az integrált katonai struktúrát és ezen belül is a többnemzetiségű erőket, melyeknek a feladatok végrehajtásában kulcsszerepet szán.²⁶ A dokumentum azonban szükségszerűnek látja az önálló európai védelmi képesség (identitás) és a közös védelem megvalósítása szempontjából a többnemzetiségű európai katonai struktúrákat, szervezeteket, amelyek az 1990-es években sikerrel kerültek létrehozásra és jelentős szerepet játszottak az európai területen, a balkáni hadszíntéren folytatott katonai és békeműveletekben. Érdekességként állapítható meg, hogy az interoperabilitás, mint speciális fogalom, a dokumentumban csak burkoltan fogalmazódik meg. Ezeket csupán az együttműködés elméleti kereteinek tekinthetjük, míg az együttműködés gyakorlati követelményei a konkrét katonai műveletek, valamint a Békepartnerség keretében 1994-95-től kezdődő gyakorlatok végrehajtása során fogalmazódtak meg.

Az új Stratégiai Koncepció a biztonsági kihívások ismeretének teljessége nélkül, ezzel együtt a lehetséges biztonsági kihívások teljes spektrumát alapul véve határozza meg azokat a szükséges össz-NATO képességeket, melyek a jövőben kialakításra váró katonai képességek sarokpontjai lesznek. Ezek a következők:²⁷

- hatékony felderítés és hírszerzés;
- a csapatok rugalmas vezetése és irányítása;

²⁶ *Londoni Nyilatkozat az Átalakult Észak-atlanti Szövetségről*, Észak-atlanti Tanács, London, 1990. július 5-6. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm> 14. pont (2008. 02. 01.)

²⁷ Uo.

- a csapatok regionális és régiók közötti mozgékonyasága;
- a csapatok biztosításához szükséges logisztikai képességek, ezen belül is a csapatok önellátói és utánpótlási képessége;
- a csapatok fokozatos felfejlesztésének lehetőségét, azok megerősítését kiképzett és megfelelően felszerelt alakulatokkal;
- a csapatok mozgását biztosító szállítási képességek.

A Stratégiai Koncepció mind az Európán belüli, mind pedig a transz-atlanti körzetben várható csapat-megerősítésekkel számol, amelynek érdekében biztosítási garanciákat helyez előtérbe a haditengerészeti szállítási útvonalak, valamint a csapatok ez irányú kiképzettségének vonatkozásában. A dokumentum leszögezi, hogy az érintett tagállamok esetében a kollektív védelmi megállapodások egyre fokozódó mértékben támaszkodnak a többnemzetiségű erőkre, melyek a tagországok kötelező ajánlásait egészítik ki. A többnemzetiségű erők a NATO-nak a kollektív védelem iránti elkötelezettségét hivatott bizonyítani, emellett hitelesebbé teszi a Szövetség kohézióját, a transz-atlanti együttműködést és erősíti az európai védelmi képességet. A dokumentum alapján különösen a reagáló erők kialakítására kerül a fő hangsúly.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az 1991. november 8-án Rómában elfogadott Stratégiai Koncepció új fejezetet nyitott a Szövetség életében, a konfrontációs szembenállásról elmozdulva a párbeszédre és az együttműködésre helyezte a hangsúlyt, természetesen a tagállamok biztonságát továbbra is a hatékony védelmi képesség fenntartására alapozta. Úgyszintén megállapítást nyert, hogy a Stratégiai Koncepció alapul fog szolgálni a Szövetség védelem- és biztonságpolitikájának, hadműveleti elgondolásainak, hagyományos és nukleáris haderőstruktúrájának, valamint kollektív haderőtervezési megállapodásainak további alakításában.

Összefoglalva, az új stratégiai koncepció alapján megállapítható, hogy a katonai szembenállás befejezését követően 1991 végén, a NATO megfogalmazta, a tagállamok állam- és kormányfői pedig elfogadták a NATO új hadászati elgondolását, amely eltolódást mutat a politikai összetevők, az együttműködés és a biztonság garanciarendszereinek irányába. Ugyanakkor az új koncepció nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az agresszor elrettentésének, a hatékony európai hadászati egyensúly biztosításának és végső esetben a tagállamokat ért támadás elhárításának céljából, a katonai védelmi képesség fenntartásának fontosságát is. A Szövetséggel szembeni legnagyobb kihívást ugyanakkor az jelentette, hogy a NATO hogyan

oldja meg a római csúcstalálkozón elfogadott feladatokat úgy, hogy az megfeleljen az új európai biztonsági követelményeknek is.

2.1.5. Róma után, az együttműködés kiterjedése, közös érdekeltég Közép- és Kelet-Európa átalakulásában

A római csúcstalálkozón a NATO állam- és kormányfői kiadták a „Békéről és az együttműködésről” szóló nyilatkozatot is.²⁸ A nyilatkozat kiemelte a Szövetség stratégiai koncepciójával összefüggő kérdéseket. Meghatározta a NATO előtt álló feladatokat és politikát, egyrészt az európai biztonság átfogó intézményes keretei, másrészt a közép- és kelet-európai országokkal való partneri viszony és együttműködés vonatkozásában. Megerősítette a Szövetség elkötelezettségét az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ)²⁹ szerepének erősítése iránt, amelyre konkrét javaslatot is tett. A nyilatkozat ismételten megerősítette a Szövetség tagállamainak teljes egyetértését az európai védelmi és biztonsági identitás kifejlesztéséről. A dokumentumban hangsúlyozottan jelenik meg, hogy a Szövetség támogatja a közép-és kelet európai országok reformtörekvéseit, és gyakorlati segítséget ajánlott fel nekik az átmenet sikeres megvalósításához, felszólította őket, hogy vegyenek részt a Szövetség megfelelő fórumainak munkájában. A nyilatkozat közzététele után a NATO külügy- és védelmi minisztereinek tanácskozásán, valamint a Védelmi Tervező Bizottság ülésén további intézkedéseket hoztak az Észak-atlanti Szövetség átalakítási folyamatának előmozdítására.³⁰

A Rómában elfogadott stratégiai koncepció egy kettős folyamatot indított el a NATO-ban, a transz-atlanti térségben, és annak államaiban. Egyrészt „Kelet” és „Nyugat” együttműködő partnerré vált, amely felgyorsította a katonai enyhülés és együttműködés folyamatát és hozzájárult a NATO új struktúrájának kialakításához. Másfelől, a katonai szembenállás megszűnése és a hagyományos fegyverek mennyiségének előírt csökkentése biztosította az együttműködéshez szükséges biztonsági feltételeket és ezzel együtt biztonsági(-politikai) orientációt is adott Közép- és Kelet-Európa államainak. A VSZ megszűnése után Európa középső és keleti részén kialakult biztonsági vákuum feltöltődni

²⁸ Római Nyilatkozat „A Békéről és az együttműködésről”, NATO On-line library, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> (2008.02.01.)

²⁹ 1994. decemberében a szervezet megnevezése Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre változott

³⁰ A Védelmi Tervező Bizottság 1991. december 12-13-i brüsszeli ülésén elfogadott zárónyilatkozat részletesen kitér a NATO hadseregek jelentős részű csökkentésére, a haderők funkcionális átrendezésére, a NATO parancsnoki struktúrájának módosítására és a Szovjetunióval kötött megállapodások jelentőségére.

látszott, ha mással nem is, a NATO és együttműködésre vállalkozó országok együttes politikai és katonai erőfeszítéseivel. A NATO-val együttműködő országok az egyszerű együttműködési formában és kapcsolatokon túlmenően a „nyugati értékrenddel” való azonosulást is vállalták, mivel a NATO a hidegháborút követően tudatosan építette be szervezeti célkitűzéseibe az Európában végbemenő katonai enyhülés hozta kollektív eredményeket (CFE szerződés, CSBM intézkedések) és kollektív hangsúlyt adott a nukleáris erőegyensúlynak.

A stratégiai koncepció politikai célkitűzéseinek gyakorlati végrehajtásával egyidőben a NATO megkezdte fegyveres erőinek átalakítását is. „A NATO fegyveres erőinek nagyszabású átszervezése a biztonság és a stabilitás iránti szilárd elkötelezettség fenntartását jelenti, a haderők jelentősen alacsonyabb szintje mellett”.³¹ A csökkentés főbb területeit a következők jellemezték:

- 1990-től 1993-ig a tagállamok védelmi kiadásai átlagosan 22 %-kal, a fegyveres erők létszáma 24 %-kal, a szárazföldi csapatok állománya 35 %-kal, a fontosabb haditengerészeti egységek száma 32 %-kal és a repülőszázadok 41 %-kal csökkentek;
- a Szövetség valamennyi földi indítású nukleáris rakétarendszerét kivonták Európából, és a rakétákat eltávolították a hadihajókról is;
- az Egyesült Államok hadászati nukleáris eszközeinek mennyiségét a START-I szerződés alapján 40 %-kal redukálták, majd az ezt követően megmaradó mennyiségre a START-II szerződés alapján további 50 %-os csökkentést irányoztak elő;
- Nagy-Britannia megsemmisítette nukleáris bombáit és a meglévő egyéb atomeszközöket 60 %-kal tervezte csökkenteni;
- a Németországba telepített erők 60-70 %-át kivonták, és az amerikai csapatok létszáma Európában 100 ezer főre csökkent.³²

Az enyhülés és a katonai leszerelés folyamatának eredményeként kialakult kedvező európai biztonsági környezetben a NATO 1991. december 20-án megtartotta az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (ÉAET) alakuló ülését és a Tanács elfogadta a „*Párbeszédről, Partnerségről és Együttműködésről*” szóló nyilatkozatát. Ez volt a valamikori hidegháborús ellenfelek együttműködésének alapidokumentuma. 1992 márciusában a Tanácsnak részeseivé váltak az egykori Szovjetunió egyes tagállamai is. Grúzia 1992 áprilisában, Albánia 1992

³¹ Reiner, K. Huber: A NATO kibővítése és az európai hagyományos fegyverzetek maximális szintjei., *NATO-WEU Hírlevél*, 33. szám. Budapest: SVKI, 1997, p. 2.

³² Demeter György (szerk.): *NATO kézikönyv*, XVI. Számú függelék, Budapest: SVKI, 1997, p. 256.

júniusában csatlakozott a folyamathoz, ezzel az együttműködő partnerek száma 38-ra nőtt. Finnország, Svédország és Szlovénia megfigyelőként vett részt az ÉAET munkájában. Az ÉAET intézményesítette a „Kelet” és a „Nyugat” államai közötti politikai és katonai kapcsolatokat. A NATO védelmi miniszterei 1992. április 1-jén találkoztak a kelet- és közép-európai partnereikkel a katonai együttműködési lehetőségek meghatározása céljából. Munkájukhoz alapul szolgált az ÉAET által 1992. március 10-én Brüsszelben elfogadott *Munkaterv a Párbeszédéről, a Partnerségről és az Együttműködésről*. A katonai együttműködés lehetséges területei voltak: a védelmi tervezés, a fegyverzetellenőrzés folyamata, a civil-katonai kapcsolatok demokratikus koncepciói, a civil-katonai légiirányítás, a hadiipar polgári célú átalakítása, a védelmi kiadások és költségvetések, valamint a tudományos és környezetvédelmi együttműködés. Az együttműködés beindítását követően a NATO 1992 májusában újra értékelte haderőátalakítási lépéseit³³ és megállapította, hogy a konkrét lépések (a NATO Reagáló Erők létrehozása és egy Többnemzetiségű Központi Hadosztályparancsnokság felállítása) a csökkenő veszélyeztetettség arányban vannak. A NATO Gyorsreagálású Hadtestparancsnoksága 1992. október 2-án került átadásra.

1992 végére a NATO akarva-akaratlanul szembe találta magát a délszláv eseményekkel. A nukleáris tervező csoport 1992. október 21-i nyilatkozatában sajnálatos tényként kezelte a volt Jugoszláviában kialakult helyzetet és elkötelezte magát a békefenntartás mellett, azzal, hogy a Nyugat-európai Unióval és az ENSZ-szel együttműködve haditengerészeti megfigyelést, repülési tilalmi zónák ellenőrzését vállalta Bosznia-Hercegovina légterében és a tagállamok jelentős katonai kontingenseket küldtek az UNPROFOR misszióba.³⁴

A NATO Védelmi Tervező Bizottságának miniszteri értekezlete 1992. december 11-én Brüsszelben elfogadta, hogy a NATO közösen, vagy a tagállamok egyénileg hozzájárulnak az ENSZ vagy EBESZ kérésének megfelelően a békefenntartó műveletekhez, mivel rendelkezik mindazokkal az egyedülálló képességekkel, melyek a békefenntartó műveletekben elengedhetetlenek. A miniszteri nyilatkozat áttörést jelentett a NATO doktrínájában, mivel megállapítást nyert, hogy „az ENSZ és az EBESZ által vállalt békefenntartó műveletek támogatása a NATO erők és parancsnokságok feladatai közé

³³ *A NATO Védelmi Tervezési Bizottságának és Nukleáris Tervező Csoportjának közös miniszteri nyilatkozata*, Brüsszel, 1992. május 27., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920527/a.htm> (2008.02.01.)

³⁴ *A NATO Nukleáris Tervező Csoportjának nyilatkozata*, 1992. október 21., Gleneagles, Skócia NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c921021a.htm> (2008.02.01.)

tartoznak”.³⁵ A NATO előzőekben elfogadott azon álláspontjának megfelelően, hogy Európában bevethető szárazföldi és légi csapatokat kell létrehozni, a Védelmi Tervező Bizottság üdvözölte az Eurohadtest felállítására tett francia és német kezdeményezést. Az ÉAET-ban résztvevő államok és a NATO között 1993. június 11-én az ÉAET külügyminisztereinek találkozóján a bosznia-hercegovinai események tükrében döntés született a békeműveleti együttműködésről, ezzel is orientálva a közép- és kelet-európai államok haderőátalakítási lépéseit, hogy tegyenek erőfeszítéseket a közös békeműveletekben való részvétel érdekében.

2.1.6. A NATO Békepartnerségi Programja, mint a közös elkötelezettség kerete

Az 1993-ban beindított közös gondolkodást a partnerség átfogó keretében az tette teljessé, hogy a NATO védelmi miniszterek október 20-21-én megvitatták a Békepartnerségi Programra tett javaslatot és egyéb együttműködési kérdéseket, mint például a Többnemzetiségű Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelékek, valamint a tömegpusztító fegyverek elterjedésének kérdését. Ezt követően december 3-án az ÉAET Brüsszelben elfogadta a *Párbeszéd, partnerség és együttműködés 1994. évi munkatervét*.³⁶ A munkatervben a politikai és biztonságpolitikai kérdések, a védelempolitikai konzultációk kérdései, a békeműveletek, a védelmi tervezés témaköreiben fogadták el az elméleti és gyakorlati együttműködés konkrét programjait. A védelmi tervezés témakörében a haderőátalakítási kérdések is megjelentek.³⁷

Az Észak-atlanti Tanács 1994. január 11-én elfogadta a *Partnerség a Békéért* elnevezésű keretdokumentumot, mellyel az ÉAET országainak a konkrét tagsági felajánlás helyett egy együttműködési keretet és a NATO csatlakozást előkészítő eszközt biztosítottak. A NATO az európai térségben ezen együttműködési formán keresztül látta megvalósíthatónak a biztonság megszilárdítását, a programban résztvevő országok védelmi szektorainak átalakítását és ezen országok bevonását a NATO-val közös békeműveletekbe. A békepartnerségi program elindította azt a szervezetszerű, felügyelt és ellenőrzött együttműködési folyamatot, amely országra szabottan volt képes az együttműködést

³⁵ *A NATO Védelmi Tervező Bizottságának Zárónyilatkozata*, 1992. december 11. Brüsszel 4. pont, NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c921211a.htm>

³⁶ *Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács 1994. évi munkatervete*, NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931203f.htm> (2008.02.01.)

³⁷ Uo.

elősegíteni és a NATO-hoz való közeledést mind politikailag, mind katonailag az adott ország képességeitől, politikai szándékától és elhatározásától tette függővé. A NATO a „Békepartnerség” program *Keretdokumentumában* biztosította az együttműködő országokat, hogy az adott ország biztonságának közvetlen veszélyeztetettsége (területi integritás, politikai függetlenség és biztonság) esetén konzultálhat a Szövetséggel. Magyarország 1994. február 8-án írta alá a csatlakozást rögzítő okmányt. A Magyar Köztársaság a Partnerség a Békéért program keretében 1995-ben hat NATO gyakorlaton és több mint 300 békepartnerségi rendezvényen vett részt. A békepartnerségi program keretében végzett felkészítés tette lehetővé, hogy a Magyar Honvédség 1995-ben katonai erővel (műszaki zászlóalj) vegyen részt a délszláv válság rendezésében.

2. 2. Biztonságpolitikai változások, délszláv fenyegetettség

2.2.1. A nemzeti önállóság megteremtése Európában, az önálló védelmi képességek irányába történő elmozdulás

Az 1989-ben Közép- és Kelet Európában végbement társadalmi változások egyik főszereplője Magyarország volt. 1989. június 16-án Nagy Imre mártír miniszterelnök újrateremtésén 100.000 ember vett részt, így fejezve ki a társadalmi renddel való szakítás és a nemzeti önállóság visszanyerése iránti népakaratot. 1989. október 23-án újjászületett a Magyar Köztársaság.³⁸

Az átmeneti időszakot biztosító Alkotmány 2. § (1) pontja kimondta, hogy „A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam, amelyben a polgári demokrácia és a demokratikus szocializmus értékei egyaránt érvényesülnek”.³⁹

Az 1989. október 23-án módosult Alkotmány fektette le egyúttal a fegyveres erők és a rendőrség feladatát.⁴⁰ Az Alkotmány ezen pontjának értelmében a fegyveres erők (Magyar Néphadsereg, Határőrség) alapvető kötelessége a haza katonai védelme. Az új, demokratikus alkotmány ugyancsak megteremtette a fegyveres erők alkalmazásának és irányításának törvényes feltételeit. Megállapítást nyert, hogy a fegyveres erők – a hatályos nemzetközi

³⁸ 1949. évi XX. törvény, A Magyar Köztársaság Alkotmánya I. fejezet, Általános rendelkezések 1. §

³⁹ Az Alkotmány ezen pontjának módosítására 1990. június 25-én került sor, amikor az 1. § (1) pontja kimondja, hogy a Magyar Köztársaság független demokratikus jogállam. Ezt az 1990. évi XL. törvény első paragrafusa állapította meg.

⁴⁰ 1949. évi XX. törvény, A Magyar Köztársaság Alkotmánya, VIII. fejezet, A fegyveres erők és a rendőrség, 40/A § (1)

szereződésen alapuló hadgyakorlat, illetőleg az Egyesült Nemzetek Szervezete felkérésére végzett békefenntartó tevékenység kivételével – csak az Országgyűlés előzetes hozzájárulásával léphetik át az államhatárokat.⁴¹

Ennek az alkotmánymódosításnak két szempontból van jelentősége. Először is deklarálta a Magyar Köztársaság függetlenségét, másodsorban, a fegyveres erők feladatául szabta a haza katonai védelmét. Tette ezt akkor, amikor a Magyar Köztársaság hivatalosan még a Varsói Szerződés tagja volt.⁴² Fontos volt az Alkotmány módosítása azért is, mert ennek köszönhetően vált Magyarország önálló nemzetközi szereplővé és így tudta önállóan alakítani külpolitikáját, rendezni szövetségi és regionális kapcsolatait – nem utolsósorban a szomszédságpolitikáját -, végeredményben pedig utat találni Európába. Magyarország 1975-től aktív részese volt az enyhülési folyamatoknak, melynek - mint ismeretes - átütő eredményei 1985 után jelentkeztek a hidegháborús ellenfelek stratégiai kiegyezését követően. A vártnál gyorsabban zajló közép- és kelet-európai változásokra a Szovjetunió és az Egyesült Államok „áldásukat adták” és nem látták szükségesnek az esetleges beavatkozást a hidegháborús érdekszférák revidálásával.⁴³

Magyarország függetlensége, demokratikus átalakulása, biztonsága és önálló külpolitikája szempontjából fontos volt, hogy 1989 nyarán és őszén a Magyar Szocialista Munkáspárt kerekasztal megbeszéléseket folytatott a nyolc ellenzéki párttal, melynek eredményeként a Magyar Szocialista Munkáspárt az egypártrendszer feladására kényszerült és 1989. október 6-9. között tartott kongresszusán a párt megállapodást fogadott el az első demokratikus választásokról. A békés társadalmi rendszerváltás és a demokratikus választások szempontjából úgyszintén fontos esemény volt, hogy 1989. december 1-jén Német Miklós miniszterelnök bejelentette a Honvédelmi Minisztérium átalakítását és a Magyar Néphadsereg átfogó reformját. A bejelentés egyik sem titkolt célja volt, hogy a Magyar Néphadsereget elszigeteljék a politikai változásoktól.

A Magyar Országgyűlés még az 1990. évi parlamenti választásokat megelőzően, melyekre 1990. március 25-én került sor, gyakorolta önálló külpolitikai jogait és a 18/1990. (III. 12.) számú határozatában döntött a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületébe

⁴¹ Uo. (2). pont

⁴² A Varsói Szerződés hivatalosan 1991. július 1-jén szűnt meg.

⁴³ Péterfi András: A máltai találkozó. 1989. december 2-3., *História*, 2001/04., <http://www.historia.hu/archivum/2001/0104peterfi.htm>. (2008.02.01.) „Néhány héttel a berlini fal ledöntése után, 1989. december 2-án Málta partjainál találkozott Mihail Gorbacsov és George Bush, hogy megvitassák a gyors ütemben zajló kelet-európai változásokat és felgyorsítsák a fegyverzetcsökkentési és kereskedelmi tárgyalásokat. A konferencián nem írtak alá egyetlen megállapodást sem, de sokak szerint Málta jelezte a hidegháborús időszak végét.”

delegált meghatalmazott kijelöléséről. A március 12-én hatályba lépett határozat értelmében a VSZ Politikai Tanácsadó Testületbe a Magyar Köztársaság meghatalmazottjaként a köztársaság elnökét, helyettesének a Minisztertanács elnökét jelöli ki.⁴⁴ Az OGY határozat 1990. június. 5-i hatállyal módosult, melynek értelmében a Magyar Köztársaság meghatalmazottja a miniszterelnök.⁴⁵ Ezen változtatásnak az üzenete abban állt, hogy a Magyar Köztársaság nem tekintette a Varsói Szerződést a szuverén ország önvédelmét biztosító katonai szervezetnek és elutasította a Magyar Köztársaság külpolitikai érdekeinek pártképviselétét.

A Magyar Köztársaság függetlenségi törekvéseit tükrözi, hogy az Országgyűlés 1990. június 3-i hatállyal elfogadta az 54/1990. (VII. 3.) számú határozatát a Magyar Köztársaság és a Varsói Szerződés viszonyáról.⁴⁶ A határozat alapján az Országgyűlés felkéri a kormányt, hogy kezdjen tárgyalásokat Magyarországnak a Varsói Szerződésből való kilépéséről. Az Országgyűlés szorgalmazta, hogy a kormány a tárgyalások első lépéseként tüsse ki célul a Magyarország részvételének szüneteltetését a Varsói Szerződés katonai szervezetében, vagyis a honvédség ne vegyen részt közös hadgyakorlatokon, valamint a Varsói Szerződés csapatai ne tartsanak hadgyakorlatot Magyarország területén. A határozatoknak úgy szintén fontos üzenete, hogy a Varsói Szerződés megszüntetésével párhuzamosan megalapozza Magyarország biztonságpolitikai alapelveit. A határozat értelmében:

- a tárgyalások során a kormánynak figyelemmel kell lenni a Magyar Köztársaság biztonsági, politikai, jogi és gazdasági érdekeire, azok érvényesítésére;
- tárgyalásokat kell kezdeni a VSZ tagállamaival a kétoldalú barátsági és segítségnyújtási szerződések felülvizsgálatáról;
- a kétoldalú szerződésekből törölni kell mindazt, ami katonai beavatkozásra ad felhatalmazást vagy más módon sérti Magyarország szuverenitását;
- a határozat tükrözi Magyarország elkötelezettségét, hogy békében és barátságban kíván élni valamennyi szomszédjával;
- Magyarország senkinek nem engedi meg területét harmadik állam elleni támadás vagy fenyegetés céljára felhasználni;

⁴⁴ Az Országgyűlés a határozat indoklásában rögzíti, hogy „ez idáig az Országgyűlés – mint legfelsőbb államhatalmi szerv – nem jelölte ki a fenti testületben meghatalmazottját. A legtöbb esetben e jogot az MSZMP első- vagy főttkára gyakorolta, és a küldöttség tagjait az MSZMP Politikai Bizottsága jelölte ki. Ez a gyakorlat ma már elfogadhatatlan.”

⁴⁵ 18/1990. (III. 12.) OGY határozatot a 47/1990. (VI. 5.) OGY határozat módosította.

⁴⁶ A határozatot az Országgyűlés az 1990. június 26-i ülés napján fogadta el.

- A bizalom jegyében felkéri a kormányt, hogy az összeurópai biztonsági rendszer létrehozása érdekében tett erőfeszítéseiről tájékoztassa a Varsói Szerződés tagállamait.

Magyarország biztonságpolitikai orientációja is világosság vált 1990-ben. Az Észak-atlanti Közgyűlés 1990. november 28-29-i ülészakán Londonban Magyarországnak felajánlották a társult-tagsági státuszt.⁴⁷ Az Országgyűlés határozatában megerősítette, hogy elfogadja a részére felajánlott társult-tagsági státuszt és felhívja az Országgyűlés delegációjának megválasztott tagjait, hogy a Közgyűlés plenáris ülésein hatékonyan segítsék elő a közép- és kelet-európai gazdasági átalakulást, a működő demokrácia, a stabilitás és biztonság előmozdítását.

Ezt megelőzően, a rendszerváltást követően megválasztott új, demokratikus kormány 1990 szeptemberében meghirdette programját, melyben külpolitikáját illetően elkötelezte magát az euro-atlanti integrációs folyamatok mellett⁴⁸. A kormányprogram értelmében „a magyar külpolitika legfőbb célkitűzése a minél teljesebb bekapcsolódás az európai egység létrehozását elősegítő integrációs folyamatokba, s ezzel biztosítani az országunkban zajló átfogó modernizációhoz szükséges külpolitikai, biztonsági és gazdasági feltételeket”⁴⁹.

Az ország átalakulása és euro-atlanti beágyazódásához szükséges feltételek meghatározását követően a kormány hozzálátott az önálló és szuverén Magyarország védelmi és biztonságpolitikai koncepcióinak meghatározásához, melyek úgyszintén a Nemzeti Megújulás Programjában kerültek megfogalmazásra. A kormány alapvetően olyan hadseregképet vázolt fel, amely az elégséges védelem elvének megfelelően kerül kialakításra és képes a bármilyen irányból érkező, hagyományos eszközöket bevető támadás vagy agresszió elhárítására, ameddig a fegyveres konfliktus a nemzetközi biztonsági rendszer segítségével kezelhetővé válik.⁵⁰ A kormány elgondolásának értelmében a magyar katonai doktrína kifejezetten védelmi jellegű kell hogy legyen, mivel a Magyar Köztársaságnak nincsenek katonai erővel elérendő céljai.⁵¹ A Program a békeidőben várható haderőlétszámot 70-75000 főben állapította meg.⁵²

⁴⁷ Az Országgyűlés a 3/1991. (II. 7.) számú határozatában döntött „az Észak-atlanti Közgyűlés által a Magyar Országgyűlésnek felajánlott társult-tagság elfogadásáról”.

⁴⁸ *A nemzeti megújulás programja*, A köztársaság első három éve, Budapest, 1990. szeptember, R XIII/ 531., p. 169.

⁴⁹ Uo. p. 177.

⁵⁰ Uo. p. 171.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo. p.175.

A kormány a parlamenti pártok és a függetlenek képviselőcsoportjainak bevonásával tervezte a Magyar Köztársaság fegyveres védelmi elveinek és követelményrendszerének kidolgozását, és az erről szóló a határozati javaslatot 1991 első felében szándékozta az Országgyűlés elé terjeszteni. Mindezekből megállapítható, hogy a kormányprogram reális helyzetértékelést adott, reális feladatokat szabott, és a Magyar Honvédség átalakításának irányait, létszámát, fejlesztési területeit helyesen állapította meg, és egy mértéktartó honvédelmi újjáépítési program elindítását tervezte.⁵³

2.2.2. Biztonság- és védelempolitikai útkeresések, reális katonai helyzetértékelés

Az előző alfejezetben megállapítást nyert, hogy a Kormány programjában meghatározta a védelem- és biztonságpolitikai alapelveket, valamint a haderő átalakításának megkezdésére vonatkozó elgondolást. A kormány óriási erőfeszítéseket tett a nemzeti függetlenség és szuverenitás helyreállítására, aminek folyamányaként a Varsói Szerződés megszűnésével Magyarország teljes egészében visszanyerte függetlenségét.⁵⁴ Azonban a VSZ hatálya megszűnésének kimondása feladatot rótt Magyarországra és a Magyar Honvédségre, mégpedig a szovjet csapatkivonás ütemezett végrehajtását. Ezt a feladatot a Magyar Honvédség sikeresen végrehajtotta és az utolsó szovjet katona 1991. június 19-én elhagyta Magyarországot.⁵⁵ Ennek megfelelően a Varsói Szerződés felbomlása után Magyarországnak, mint önálló külpolitikai szereplőnek kellett reagálnia a válságokkal és háborúkkal terhes nemzetközi – globális, kontinentális és regionális - helyzetekre. A legalapvetőbb és legközvetlenebb biztonsági kihívásnak számított a jugoszláviai válság, a délszláv háború,

⁵³ A kormányprogram értékelésében még arra a rendkívül fontos megállapításhoz is eljut, hogy „a korábbi honvédelmi rendszerben a haderőfejlesztést „tömbérdeknek”, és az abból fakadó - és előírt - követelményeknek rendelték alá. A fegyverzet egy része az említett érdekeknek megfelelő hadászati koncepciót szolgált, ezért a továbbiakban ezekre egyáltalán nem, vagy csak lényegesen kisebb mennyiségben lesz szükség.” Ez katonai szempontból annyit jelent, hogy a Varsói Szerződés idején elfogadott (és az ország teherbíró képességét meghaladó) részleges hadászati képességekkel rendelkező hadsereget hadműveleti-harcászati szintre kellett visszafejlesztetni. Katonai dokumentumokban a részleges hadászati képességek elvesztése nem került megfogalmazásra és elismerésre.

⁵⁴ Az Országgyűlés a 41/1991. (VII. 18.) számú határozatában a kormány előterjesztésére megerősítette, hogy a Varsóban, 1955. május 14-én aláírt Barátsági Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés, valamint az annak érvényessége meghosszabbításáról szóló, Varsóban 1985. április 26-án aláírt jegyzőkönyv hatálya 1991. július 1-jén Prágában aláírt jegyzőkönyv alapján megszűnt.

⁵⁵ Bővebb információért lásd Sárhidai Gyula: A szovjet csapatok távozása Magyarországról, *Haditechnika* 1990/02., <http://www.haditechnika.hu/Archivum/199002/900201.htm>, (2008.02.01.) Szovjet csapatok kivonása Magyarországról, *Haditechnika* 1991/01., <http://www.haditechnika.hu/Archivum/199101/910103.htm>, (2008.02.01.) és A szovjet csapatok kivonultak Magyarországról, *Haditechnika* 1991/03., <http://www.haditechnika.hu/Archivum/199103/910301.htm> (2009.02.01.)

amely közvetlenül hatott Magyarország biztonságára. A nemzetközi közösség hiába ítélte el a háborút, Magyarországnak kétoldalúan kellett egyeztetni Szerbiával és meghozni azokat a döntéseket és lépéseket, melyek garantálták az ország biztonságát és szuverenitását. Az ország déli határánál folyó háborús események késleltették a magyar biztonság- és védelempolitikai alapelvek kidolgozását, és ugyancsak mellékvágányra helyezték a Kormány által elképzelt és kezdeményezett, gazdasági következményeiben mértéktartó honvédelmi újjáépítési programot. A délszláv háború konkrét katonai eseményei 1991. október 21-én este elérték Magyarországot, amikor egy Jugoszlávia felől berepülő és később annak irányába távozó repülőgép két kazettás bombát dobott le Barcs nyugati szélére. A súlyos incidensre való tekintettel a Magyar Honvédség vezérkari főnöke – kormányzati utasításra – elrendelte, hogy a magyar készülségi repülőgépek már akkor felszálljanak, amikor a jugoszláv katonai repülőeszközök 30 km-re megközelítik a magyar határt. A délszláv konfliktusba való belesodródás veszélyét csökkentette, hogy az Európai Közösség 1991. szeptember 30-án megfigyelőket küldött a határ jugoszláv oldalára, majd november 20-án a megfigyelők tevékenységüket a magyar oldalra is kiterjesztették. A délszláv válságnak a legintenzívebb szakasza 1992. február végéig tartott, amikor a Biztonsági Tanács 14 ezer fős ENSZ erő (UNPROFOR) horvátországi telepítését szavazta meg.

A jugoszláv háború közrejátszott abban, hogy a magyar társadalom felismerje egy működőképes hadsereg szükségességét és fontosságát, a biztonság- és védelempolitikai elvek kidolgozásának, valamint az önálló védelmi képesség megteremtésének szükségességét. Ugyanakkor továbbéltek a korábbi rendszerből megmaradt erős ellenérzések a fegyveres erők, a hadsereg egészével és tagjaival szemben. Így jelentős, és a lehetőségeket nagy mértékben befolyásoló tényező volt, hogy a gazdasági lehetőségek mellett mit lehetett elfogadtatni a magyar közvéleménnyel, a választópolgárokkal.

A jugoszláviai fejleményekkel egyidőben zajlott az Öböl-válság, az első Öböl-háború. A nyugati világ és ezzel együtt a NATO politikai és katonai vezetése kötelezettséget vállalt az Öböl-válság megoldására. Az alapvető közös célkitűzés a feltétel nélküli iraki kivonulás Kuvaitból, valamint a kuvaiti foglyok szabadon engedése volt. Ellenkező esetben az egész nemzetközi közösség nagy veszélynek lett volna kitéve, ugyanis a „Nyugat” a hidegháború utáni világrend kialakulását látta veszélyeztetve, amennyiben a kuvaiti válság megoldatlan marad. Manfred Wörner a NATO akkori főtitkára 1990. november 22-én a magyar Parlamentben elhangzott beszédében tolmácsolta a Nyugat szándékait és szólította meg Magyarországot ebben a kérdésben elismerve hazánknak az ENSZ-en keresztül kifejezett ez irányú elkötelezettségét. Manfred Wörner a kuvaiti válság fényében tisztázta az európai

országok védelmével kapcsolatos kérdést és jelölte meg a védelmi képességek új irányát a NATO tagországok és NATO „szimpatizánsok” részére. „Világossá vált, hogy a Szövetségnek valós biztonságot nyújtó védelmi képességekkel kell rendelkeznie, és a NATO nem kevesebbet vár el más európai országoktól sem.”⁵⁶

Üzenetét megerősítve, magyarországi látogatását „konkrét meghívóként” aposztrofálta az együttműködés megkezdésére. A Magyar Országgyűlés a 88/1990. (XII. 29.) számú határozatában döntött az Öböl-válsággal kapcsolatos honvédelmi kérdésekről. Az Országgyűlés határozatában hozzájárul ahhoz, hogy az Öböl-válságban érintett amerikai és európai országok fegyveres erőinek kötelékébe tartozó repülőgépek és személyzetük a Magyar Köztársaság légtérét igénybe vegyék és szükség esetén magyar repülőtereken le- és felszállhassanak. Az Országgyűlés úgyszintén hozzájárult a magyar fegyveres erők kötelékébe tartozó, önként jelentkezőkből álló jelképes egészségügyi kontingens kiküldéséhez. *Vélhetően a Wörner főtitkártól származó védelmi koncepció és hiteles képességek interpretálása, valamint ennek „nyugati” beágyazódása hatással volt a magyar katonai gondolkodásra, ami azt a hitet erősíthette a katonai vezetésben, hogy az országnak törekednie kell a minél átfogóbb védelmi képesség megteremtésére, ami hazánk esetében a haderő érintetlenül hagyását jelenthette.*

A Magyar Köztársaság és a Magyar Honvédség ebben a háborús eseményekkel terhes átmeneti időszakban továbbra is aktív szerepet vállalt az európai és regionális környezet stabilizációs folyamatában, az új európai biztonsági struktúra megteremtésében. Ebben a folyamatban is kiemelkedő jelentőségű az Európai hagyományos fegyveres erőkről szóló, CFE Szerződés, amelyet az Országgyűlés a 48/1990. (IX. 15.) számú határozatában erősített meg. A határozat indoklása tartalmazza, hogy a Szerződés hozzájárul az európai katonai erőegyensúlynak alacsonyabb szinten történő létrejöttéhez, amely biztosítja valamennyi állam jogos igényeinek kielégítését. A Szerződés hatályba lépése a magyar fél érdekeit is szolgálja, ezért megerősítése indokolt.”⁵⁷

Ugyancsak ebbe az európai és regionális biztonsági koncepcióba és annak gyakorlati megvalósításába illeszkednek az Országgyűlés 44/1991. (IX. 6.) számú, valamint a 49/1991. (IX. 27.) számú határozata a magyar-román „Nyitott Égbolt” rendszer létrehozásáról és volt VSZ államok közötti Budapesti Megállapodásról a fegyveres erők nemzeti szintjeit illetően.

⁵⁶ Manfred Wörner NATO főtitkár beszéde a magyar Parlamentben, NATO On-line library http://www.nato.int/docu/speech/1990/s901122a_e.htm (2008. 02. 01.)

⁵⁷ 48/1991. (IX. 15.) OGY határozat az Európai hagyományos fegyveres erőkről szóló, Párizsban 1990. november 19-én aláírt Szerződés megerősítéséről.

A fentiekben ismertetett veszélyforrások, és az európai biztonságban végbemenő folyamatok mellett kiemelt jelentőséggel bír a magyar katonai vezetés 1990-ben kialakított helyzetértékelése, amelyet a vezérkari főnök közvetlen irányítása alatt a Magyar Honvédség Parancsnokságának VK Hadműveleti Főcsoportfőnöksége készített el.⁵⁸ A dokumentum „A biztonságpolitika katonai vonatkozásairól” címet viselte és első felében részletesen elemezte a biztonsági kihívásokat, amelyek veszélyeztetik az ország függetlenségét, döntéshozatali képességét, területi épségét, alkotmányos értékeit, illetve alapvető érdekeit, valamint amelyek az európai és globális biztonságot fenyegetik. A dokumentum szerint, „a biztonságpolitika legfontosabb célja és feladata a nukleáris világháború, és egyáltalán mindenfajta háború megelőzése, elhárítása, a háborúk kitörésének megakadályozása.” A katonai elgondolásnak megfelelően a legalapvetőbb potenciális veszélyforrások a következők:

- a túlméretezett európai hadseregek, melyek óriási tömegpusztító és hagyományos fegyverekészletekkel rendelkeznek;⁵⁹
- a kelet-európai országokban végbement és végbemenő nagyobb részt evolúciós, de esetenként robbanásszerű folyamatok, melyek nehezen kiszámíthatóak;
- a térségben megfigyelhető nacionalista törekvések, az egészségtelen rivalizálás, a nemzeti kisebbségek jogainak súlyos megsértése, a szélsőséges nézetek képviselőinek hatalomra kerülése;
- Németország várható újraegyesítése és annak biztonsági következményei;
- a politikai, etnikai, vallási vagy ideológiai alapú nemzetközi terrorizmus;
- a véletlenszerű vagy szándékos ipari és fegyverzeti katasztrófák; valamint
- az Európán kívüli konfliktusok, melyek áttérjedhetnek az európai kontinensre is.

Összességében megállapítható, hogy a magyar katonai vezetés reálisan értékelte a hidegháború utáni kontinentális és globális biztonsági helyzetet és megfelelő következtetéseket vont le Magyarország biztonsági helyzetét illetően. Hazánk regionális biztonsági érdekeit figyelembe véve az értékelés még ennél is pontosabb, mivel a dokumentum a legközvetlenebb konfliktusforrásnak a szomszéd országokban zajló, elsősorban társadalmi folyamatokat és az azokból adódó veszélyeket, azok Magyarországra gyakorolt hatását jelöli meg. Úgyszintén a dokumentum pozitív oldalai közé tartozik, hogy ezeket a biztonsági veszélyeket, az ország biztonsági helyzetét, a biztonság szavatolásának

⁵⁸ A hivatkozott dokumentum 1990. június 27-én került átadásra a Honvédelmi Minisztériumnak Lőrincz Kálmán altábornagy által.

⁵⁹ A dokumentum ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy „az alapvetően katonai erőre épített eddigi „biztonsági rendszer” lebontása is csak szisztematikusan mehet végbe.”

feladatait és eszközeit megpróbálta az európai biztonsági folyamatok keretébe illeszteni. Ugyanakkor, *mivel ezek az európai biztonsági folyamatok még csak az 1990-1991 közötti időszakban teljesebben ki vagy öntöttek konkrét formát, mint például az európai biztonsági helyzetet alapvetően befolyásoló CFE Szerződés, így nem véletlen, hogy a biztonság szavatolásához szükséges erők és eszközök kérdésében az elgondolás nem fogalmazhatott teljes pontossággal.*

A dokumentum felismerte, hogy „a térségben a belátható idő keretek belül a Magyar Köztársaság a legkisebb ország, és ezzel összhangban a legkisebb fegyveres erővel és hadiipari kapacitással rendelkező” ország lesz. A dokumentum reálisan fogalmazott azokban a kérdésekben is, hogy a kollektív európai biztonsági rendszer létrejöttéig szükség van a nemzetközi garanciák megszerzésére, de ezek megszületéséig Magyarország alapvetően csak saját erejére támaszkodhat. A dokumentum helyesen fogalmazta meg az ország további biztonság és védelempolitikai alapelveit:

- a védelmi jellegű alapelveket és katonai doktrínát;
- a hosszútávú védelmi garanciák európai biztonsági keretben történő megszerzését;
- a biztonság oszthatatlanságát és fogalmának kiszélesedését, annak politikai és diplomáciai feltételrendszerét;
- a fegyveres erők beazonosítását, mint a nemzeti integritás végső, de feltétlenül szükséges garanciáját;
- a honvédelem rendszerének megtartását, annak a piactudományi körülményeknek megfelelő átalakítását;
- a haderő alapfeladatát, valamint az önálló hadműveleti és harcászati képességek megteremtését és megszilárdítását;
- a katonai doktrína alapjait (az aktív védelmi háború képességét, vagyis az aktív és mozgékony védelem kialakítását, a szükséges mértékű ellenlökések és ellencsapások hagyományos fegyverekkel történő végrehajtásának képességét);
- a „területvédelem” elvére épülő országvédelmi koncepciót;
- az országhatárok védelmének biztosítását, elismerve, hogy Magyarország ellen (földrajzi adottságait alapul véve) bármely irányból lehetséges támadást indítani.

A dokumentum azzal is számol, hogy a CFE Szerződés által előírt fegyverzet- és szervezeti csökkentés miatt „az ország biztonságának szavatolása érdekében a Magyar Honvédségre háruló feladatok végrehajthatóságához a haderőt technikailag, kiképzésében és tevékenységének minden más területén korszerű színvonalra kell emelni és folyamatosan

korszerűsíteni szükséges.” A katonai felsővezetés ezen dokumentummal és az azt követő gyakorlati lépésekkel megteremtette a feltételeit annak, hogy hazánk a Varsói Szerződés felbomlását követően a haderő a védelmi képességeiben és szervezeti felépítésében elmozdulhasson az önálló védelmi jellegű haderő irányába és mindazonáltal képes legyen a regionális veszélyhelyzet szükséges kezelésére.

Jelen értekezésben meg kell említeni azt a háttérben folyó biztonság- és védelempolitikai útkeresési folyamatot, amely az előzőekben vázolt események hatására állandó változásban volt. A valós biztonsági kihívások, valamint Magyarországot és a Magyar Honvédséget érintő, az európai biztonsági helyzetet erősítő konkrét külpolitikai és katonai lépések mellett hatalmas társadalmi és szakmai vita zajlott a Magyar Köztársaság védelem- és biztonságpolitikáját illetően. Politikai és katonai szakértők megpróbálták választ találni a hadsereg szerepére, feladatira, nagyságára, szervezeti felépítésére, diszlokációjára és nem utolsósorban stratégiájára. A politika és a szakma a kormány katonapolitikai és honvédelmi elképzeléseit próbálta interpretálni a közvetett és közvetlen kihívások tükrében. Megítélésem szerint az elméleti munka több tekintetben is elmaradt a valós helyzet szülte követelményektől, mivel sem a politikai, sem pedig a katonai oldal nem ismerte el, hogy a Magyar Honvédség a VSZ-ből való kilépés után és CFE szerződésben előirányzott kötelezettségek teljesítésével teljes mértékben elvesztette hadászati képességeit, és hadászati „támadás-képtelenségét” nem akarta struktúrájával kommunikálni, a körkörös védelmi képességeknek pedig nehezen tudott volna hitelt szerezni.⁶⁰ A Magyar Honvédség ez időben történt átalakításai valóban a védelmi doktrína megvalósítása alapján folytak, és a minden irányú védelmi koncepciója is teret nyert a honvédség struktúrájában a védelmi képességek hangsúlyozásában, azonban a haderő nagyságát alapul véve a katonai vezetés szilárd elhatározása volt egy hozzávetőlegesen 100 ezer fős haderő fenntartása, amelyet a politikai oldal átmenetileg elfogadott és amelyet a CFE-1A szerződés is megerősített. A politikai oldal csak 1995-ben élt törvényes jogával a haderő létszámának pontos meghatározását illetően.

⁶⁰ Dr. Szűcs László: Honvédelmünk alapjai, *Új Honvédségi Szemle*, (1990-2007) 1991/4 pp. 48-49., „A hadászati támadóképtelenség egyértelművé tenné az illetékes katonai elemzők szemében a Magyar Köztársaság békés, csak védelmi célú szándékait. A honvédség struktúrájának is tükröznie kell a hadászati támadóképtelenséget, ami többek között azt bizonyítja, hogy a szárazföldi erők és háttországvédelmi alakulatok nem rendelkeznek külön parancsnoksággal, a honi légvédelem irányítás tekintetében nem különül el a szárazföldi csapatok légvédelmétől, nem rendelkezünk olyan mértékben anyagi-technikai, közlekedési, egészségügyi, repülőterbiztosító és híradó erőkkel, amelyek lehetővé teszik nagy mélységű támadó hadművelet minden oldalú biztosítását (ezt a követelményt egyes tekintetben már túl is teljesítettük.)”

2.2.3. A rendszerváltás utáni időszakban a Magyar Honvédség átalakítását motiváló külső és belső tényezők

A Magyar Köztársaság az európai, de különösen a korábbi Varsói Szerződéshez tartozó országokhoz hasonlóan az 1990-es évek kezdetétől biztonságpolitikájának, honvédelmének – azon belül a katonai védelemnek – átértékelését, a megváltozott regionális biztonsági körülményeknek megfelelő kialakítását hajtotta végre. Ez az időszak a Magyar Honvédség átalakítása és a megváltozott biztonsági környezethez történő alkalmazkodása, az ország biztonságának szavatolása szempontjából döntő jelentőségű volt. Az 1989-1992 közötti időszakban a magyar véderőt a jelentős csökkentést magában foglaló, a haderő életének, felkészítésének és alkalmazási elveinek minden területére kiterjedő átalakítás és az ezzel együtt járó átmeneti állapot jellemezte. Magyarország a nemzetközi és hazai politikai életben bekövetkezett változások eredményeként 1990 márciusára vált szabad, független, demokratikus országgá. Teljes szuverenitását a Varsói Szerződés megszűnésével és a szovjet csapatok kivonásával 1991-ben nyerte vissza. Ez a folyamat lehetővé és szükségessé tette, hogy az ország biztonságpolitikai koncepciója és erre támaszkodva a honvédelem új alapokra épüljön, az ország hadereje az új körülményeknek megfelelően kerüljön átalakításra.

Az ország védelempolitikájának és - az 1990-es évek kezdetén - konkrét védelmének alakításában és megszervezésében alapvető és meghatározó szerepet játszott a Magyar Honvédség. A haderő megnövekedett szerep-és felelősségvállalása azzal volt elsősorban összefüggésben, hogy a biztonsági környezetben beállt változások alapvetően katonai jellegűek voltak, amiben a Varsói Szerződés felbomlása és egyfajta biztonsági vákum megjelenése bizonyult „kényszerítő” tényezőnek. A Magyar Honvédség első és legfontosabb szerepe a társadalmi átmenet békés lefolyásában volt, ami azt jelentette, hogy a haderő passzív szerepvállalásával töltött be stabilizáló szerepkört. Az elkövetkezendő időszakban a haderőnek az ország függetlenné válását követően az ország szuverenitását és területi sérthetlenségét kellett biztosítani. Mindezt a Magyar Honvédség úgy tette közel három évig, hogy az ország nem rendelkezett az Országgyűlés által elfogadott védelem-és biztonságpolitikai alapelvekkel és az azok megvalósítását célzó, hivatalosan erre a célra kormánygaranciákkal érvényesített eszközrendszerrel. *Vagyis, a haderőnek úgy kellett megfelelnie a biztonsági kihívásoknak, hogy a katonai képességek nem az általánosan elfogadott haderőkialakítási folyamat (Lloyd modell) eredményeként születtek meg, hanem a Varsói Szerződés felbomlása utáni, folyamatos átalakításon keresztül menő Magyar*

Honvédség fennmaradó képességeit kellett figyelembe venni, azokat szükség szerint átalakítani és alkalmazni. A Magyar Honvédségnek ebben az időintervallumban (1989-1992) számos olyan haderőátalakítási feladatot kellett megoldania (a délszláv válság veszélyének elhárításával párhuzamosan), amelyekre nem volt parlamenti garancia, hanem alapjában véve kormányzati elgondolások adtak alapot. Ebben a periódusban a haderő átalakítását a nagy horderejű állami döntések végrehajtása, valamint a VSZ utáni helyzethez, a társadalmi változásokhoz való gyors alkalmazkodás jellemezte. Ennek keretében, elsőként, a Kormány által 1989 novemberében meghirdetett mintegy 30-35 %-os haderőcsökkentés valósult meg. A haderő átalakítását a következő folyamatokkal és tényekkel lehet jellemezni a fent azonosított időszakban:⁶¹

- megszüntetésre került 7 összefegyvernemi dandár, 22 harcokosi zászlóalj és 10 tüzérosztály;
- 43 %-kal csökkent a harcokosik száma, kivonásra kerültek a harcászati-hadműveleti rakéták, mintegy 40 db harci repülőgép és egy sor, főként támadó műveletekhez szükséges szaktechnikai eszköz;
- a korlátozás alá eső eszközök mennyisége a csapatoknál már 1991 végére beállt a CFE Szerződésben előírt szintre;
- a haderő békelétszáma három év alatt mintegy 30 %-kal csökkent, a hadilétszáma pedig közel egynegyedével lett kevesebb, ugyanakkor hasonlóan mérséklődött a szervezeteinek száma is;
- átalakításra került a honvédség békében is állandóan „ugrásra kész” vezetési rendszere;
- megkezdődött a „torz”, nyugati irányú diszlokáció átalakítása;
- a demokratikus társadalmi berendezkedéshez igazodva megtörtént a haderő depolitizálása, erősödött annak társadalmi kontrollja;
- megalakításra került a tábori lelkeszi szolgálat;
- a sorkatonai szolgálat időtartama 12 hónapra csökkent, bevezetésre került a fegyver nélküli és polgári szolgálat;
- helyreállításra és fokozatosan erősítésre került a Honvédség nemzeti jellege;
- átalakult a csapatok készenléti rendszere, módosultak békefeladataik és működésük rendje, megváltozott a kiképzés rendszere, tartalma;

⁶¹ Tájékoztató a Magyar Honvédség védelméről (tervezet), 1992. december 12. A tervezetet Lőrincz Kálmán nyá. vezds., a Magyar Honvédség akkori parancsnoka bocsájtotta rendelkezésre. A tájékoztató Dr. Für Lajos akkor honvédelmi miniszter részére készült, a védelem- és biztonságpolitikai alapelvek véglegesítését megelőzően.

- az ország és a Magyar Honvédség kiterjedt katonai-diplomáciai kapcsolatokat létesített.

A haderőátalakítás ezen feladatai mellett a Magyar Honvédségnek számos egyéb feladatot végre kellett hajtania. Tette ezt olyan – elsősorban belső – környezetben, ahol a katonai szakértelem elengedhetetlen volt az aktuális honvédelmi feladatok végrehajtásában, ami elsősorban az ország védelmének kidolgozásából, a kibontakozó délszláv válságból adódó feladatok végrehajtásából, a VSZ megszűnéséből fakadó feladatok teljesítéséből, a CFE Szerződés végrehajtási folyamatának és az abból következő regionális biztonsági környezetnek való megfelelésből állt. Tette ezt a Magyar Honvédség egy olyan átmeneti társadalmi helyzetben, amelyeket az alábbiakkal lehet jellemezni:

- a rendszerváltás utáni magyar biztonságpolitikát Magyarország biztonsági helyzetének alakulása, az euro-atlanti integráció távlati perspektívája és a nemzetközi biztonság rendszerének fejlődése formálta és alakította; „közvetlenül 1989 után a nemzeti önerőre támaszkodás filozófiája került előtérbe, amit a Varsói Szerződésből való kilépés, a körkörös védelmi doktrína, a hadsereg támadó jellegének megváltozása fejezett ki;”⁶²
- a rendszerváltási időszakot a biztonságfelfogásban a védelempolitika bizonytalansága, a garanciakeresés, ideológiai viták jellemezték és extrém nézetek is megjelentek;⁶³
- „a semlegesség filozófiájának bizonyos megjelenése a katonai szervezésben is helyet kapott, a vezérkar szinte saját hatáskörben a régi hadtest - dandár szervezetet felemás módon, főleg nevében, átalakította a katonai körzetek területelvű struktúrájára, elméletileg létrehozva a területiális erőket. Ez a passzív védelem, a totális védelem semleges formációja ugyanakkor más nézeteket is megszólaltatott;”⁶⁴
- „ezt a politikát kívánta kifejezni a „körkörös védelem”-ként nevezett elgondolás, amelyet méltatlan támadások értek, ugyanis ez éppen az iránysemlegességet kívánta kifejezni, katonai dimenzióban megfogalmazva a „nincs ellenségünk” biztonságfilozófiáját;”⁶⁵

⁶² Szenes Zoltán: Válaszúton a magyar biztonságpolitika, *Új Honvédségi Szemle* http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsesegi_szemle/valaszuton_a_magyarbiztonsagpolitika, (2008. 07. 14.)

⁶³ Deák Péter: A hidegháború utáni nemzetközi biztonsági rendszer sajátosságai, állami és nem állami szereplők, a biztonság átfogó koncepciója, www.mtaki.hu/docs/all_in_one/deak_peter_nemzetkozi_biztonsag.pdf, (2008. 07. 15.)

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo.

- emellett a legnagyobb kormánypárt előbb platformként, majd pártként megjelent jobbszéle felvetette az „egyedül vagyunk” idejétmúlt védelmi filozófiáját és az offenzív, preventív csapásra képes haderő mellett foglalt állást. A problémát két oldalról közelítette meg, részben megjelent, vagy retorikailag hangoztatott volt az a fikció, amely szerint a „kisantant” restaurációja mindenképpen bekövetkezik, és az ország főveszélye az a képtelenség, hogy ezen országok tovább akarják növelni a trianoni, illetve párizsi területveszteségünket, illetve saját területnyereségünket. A másik kiindulópont a határon túli magyarság sorsáért való „minden eszközzel” vállalandó felelősség volt;⁶⁶

- az 1976. évi I. törvény, a honvédelemről, 1990. március 13-án hatályba lépett módosítása⁶⁷ a Magyar Honvédség parancsnokára a Magyar Honvédség vezetését ruházta rá, rendkívül jelentős jogköröket biztosítva részére, egyúttal „megelégedve” jelentéskérési és betekintési jogkörökkel.⁶⁸

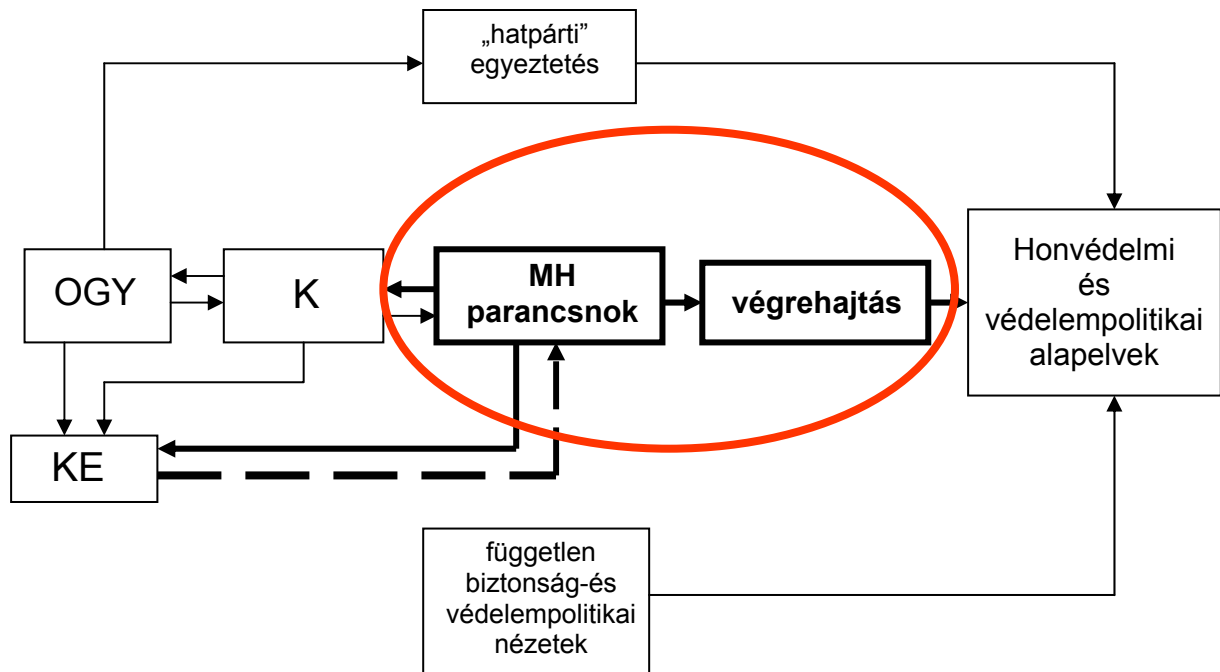
Ez utóbbi kitétel és egyben vezetési jogkör attól vált többek között rendkívül jelentőssé a haderő alkalmazását és legfőképpen átalakítását illetően, hogy a Honvédség felszerelésére, felkészítésére, fejlesztésére és alkalmazására (igénybevételére), valamint az ország területének előkészítésére vonatkozó terveket a Magyar Honvédség parancsnokának kellett kidolgoznia és egyben azok végrehajtására intézkednie. Az értekezésben vizsgálat tárgyát képező haderő-jellemzők tehát ebben az időszakban jelentősen függték az MH parancsnokának, valamint a katonai felsővezetésnek az elgondolásaitól. Emellett az 1976. évi I. törvény említett módosítása további kiemelt jogköröket biztosított, mint például az ország fegyveres védelmi tervének kidolgozása, az országvédelemben résztvevő szervek felkészítésének összehangolása, a Katonai Felderítő Hivatal tevékenységének irányítása, a Honvédség mozgósításának elrendelése, a nemzetközi szerződésekből folyó katonai kötelezettségek szervezése, a Honvédség együttműködésének szervezése a fegyveres erők más részeivel és a fegyveres testületekkel, valamint a haditechnikai eszközök és hadfelszerelési anyagok beszerzésének megszervezése. Ezen jogkörök jelentős részét a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény az Országgyűlés, a Kormány és a honvédelmi miniszter hatáskörébe helyezte.

⁶⁶ Az 1993-as Honvédelmi Irányelvek első, Raffay által készített tervezetében lévő szöveg, mely szerint *Magyarország nem érdekelt a határok „erőszakos” megváltoztatásában*, annak a nézetnek a kifejezése volt, hogy más módon, nyugati támogatással viszont területi értelemben vissza kell csinálni Trianont.

⁶⁷ Beiktatta: 1990. évi XXI. törvény 4. §.

⁶⁸ Lásd 1976. évi I. törvény, Hvt. 11/B. § (1).

A magyar biztonságpolitikai folyamatot 1989-től 1993-ig a védelem-és biztonságpolitikai, valamint honvédelmi alapelvek parlamenti elfogadásáig az alábbi ábrával lehet szemléltetni.

8. számú ábra(Szerkesztette: Makk László mk. vörgy.)

Magyar biztonság-és védelempolitikai folyamatok 1989-1992 között

Az ábrából látható, hogy a kialakulóban lévő honvédelmi- és védelempolitikai alapelvekre nagy mértékben hatott az ország biztonságát, szuverenitását és területi épségét biztosító feladatok végrehajtása. A nemzeti biztonságpolitikai intézményrendszer különböző szereplői eltérő, a saját szervezeti érdekeiket tükröző felfogással közelítették meg a biztonság- és védelempolitikai folyamatokat. A törvényhozás miután biztosította a katonai erő belföldi és külföldi alkalmazásának alkotmányos és törvényes garanciáit az 1990. évi XXI. törvény 1. §-ban foglalt módosításnak megfelelően, figyelmét a haderő demokratikus felügyeletére és annak intézményi rendszerére irányította. A honvédelmi-és védelempolitikai alapelvek az országgyűlési pártok úgynevezett „hatpárti” egyeztetése útján kerültek megvitatásra és kialakításra. A Kormány a Kormányprogramban meghirdetett, valamint a hadsereg vezetése által is javasolt, védelmi jellegű átalakítási célkitűzéseknek megfelelően átfogó határozatokat hozott a Magyar Köztársaság Honvédelmének Alapelveiről és Követelményrendszeréről, s a

honvédelmi tárca kapcsolódó feladatairól⁶⁹, a Magyar Köztársaság Honvédelmének Alapelveiről és a Magyar Honvédségről⁷⁰, valamint a Magyar Honvédség hosszú távú haditechnikai korszerűsítésének koncepciójáról.⁷¹ Ezek a kormány szintű tervek nem gyakoroltak jelentős hatást a Magyar Honvédség átalakítására, feladatrendszerére és alkalmazására. Országgyűlési határozat a haderő átalakítására vonatkozóan nem került elfogadásra. Összességében megállapítható, hogy az ábrán szemléltetett folyamatok közül a haderő tényleges alkalmazása, a megváltozott biztonsági környezet stabilizálásában játszott szerepe bizonyult a legerőteljesebb folyamatnak a haderő átalakítását, az önálló nemzeti képességek kialakítását illetően, vagyis a törvényhozói, a végrehajtói, valamint maga az aktuális katonai végrehajtás között nem mutatkozott teljes összhang.

Az 1990-es évek elejére kialakult nemzeti biztonságpolitikai környezetben a katonai oldal volt az a szereplő, amely alapvetően biztosítani tudta a veszélyhelyzet értékeléshez szükséges adatokat. Ez többek között azért is volt lehetséges, mert a Magyar Honvédség parancsnoka - a vezérkari főnök útján - irányította a Katonai Felderítő Hivatalt. Az MH parancsnok a délszláv válság idején rendszeres és részletes tájékoztatást biztosított a miniszterelnök részére. A Magyar Köztársaság védelmének megtervezéséhez, valamint a védelem-és biztonságpolitikai alapelvek kidolgozásához szükséges biztonsági helyzetértékelést is a katonai oldal biztosította a Honvédelmi Minisztérium útján. 1992-ben Magyarország biztonsági helyzetét az említett szervek a következőképpen értékelték. Az ország biztonsági helyzetére stabilizáló hatást gyakorol a nyugat-európai integráció, a rendszerváltás előrehaladása, az összeurópai biztonsági rendszer intézményesülése, a hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek várt csökkentése, a NATO-kapcsolatok fejlődése.⁷² A katonai vezetés már akkor felismerte, hogy perspektivikusan az ország biztonsági helyzetét javítani fogja, hogy a Magyar Köztársaság relatív súlya az új – szétbomlott, vagy bomlásban lévő - közép-európai államok között növekszik.

A kormányzat a katonai oldal biztonsági helyzetértékelésére alapozva 1992-ben közvetlen katonai veszélyként értékelte:

- a délszláv konfliktus és az azzal összefüggő menekültkérdést;

⁶⁹ A kormány 3065/1991. határozata a Magyar Köztársaság Honvédelmének Alapelveiről és Követelményrendszeréről, s a honvédelmi tárca kapcsolódó feladatairól, 1991. február 14.

⁷⁰ A kormány 3327/1991. határozata a Magyar Köztársaság Honvédelmének Alapelveiről és a Magyar Honvédségről, 1991. augusztus 15.

⁷¹ A kormány 3613/1992. határozata a Magyar Honvédség hosszú távú haditechnikai korszerűsítésének koncepciójáról, 1992. december 3.

⁷² Tájékoztató a Magyar Honvédség védelméről (tervezet), 1992. december 12. i.m.

- a felerősödő nacionalista törekvéseket, a szomszédos országokban élő több mint 3 milliós magyar kisebbség elleni fellépéseket, amelyek a kétoldalú kapcsolatok megterhelése mellett kezelhetetlen migrációs hullámot is elindíthattak;
- a gazdasági felzárkózás objektív lehetőségei közötti különbségeket, a rendszerváltozás eltérő ütemét, néhol a visszarendeződés lehetőségét;
- a fentiek következtében egy magyarellenes szövetség létrehozásának veszélyét; valamint
- a szomszédos országok és a Magyar Köztársaság akkori katonai potenciálja közötti jelentős különbséget (mivel a CFE megállapodásból eredő, egyoldalúan, idő előtt végrehajtott magyar csökkentések nem találtak visszhangra a szomszédos országokban).⁷³

A kormányzat közvetett negatív hatásként értékelte:

- a távolabbi térségekben zajló fegyveres konfliktusokat;
- a volt szovjet atomfegyverek ellenőrzésének rendezetlenségét; és
- a technológiai elmaradottság miatti katasztrófák (Csernobil) és más, nagy kiterjedésű környezeti károsodások bekövetkezésének veszélyeit.

Ez az áttételesen katonai veszélyhelyzet értékelés úgyszintén a katonai oldal pozícióját és hitelképességét erősítette az 1990-es évek elején megfigyelhető védelem- és biztonságpolitikai környezetben. Ez a veszélyhelyzet értékelés alapvetően visszatükröződött az 1993-ban elfogadott biztonság- és védelempolitikai alapelvekben is. A legvalószínűbb veszély természetesen a regionális kiegyensúlyozatlanság, az eltérő gazdasági fejlődés és a társadalmi visszarendeződés jelentette.

Mindezeket figyelembe véve, a katonai vezetés 1992 decemberében megfogalmazta azokat a haderő-átalakítási célkitűzéseket, melyek a Magyar Honvédség további átalakításával biztosították az ország szuverenitását és védelmét. Ezek 1992-1995 között a következők voltak:

- a létrehozott haderőstruktúra és vezetés stabilizálása;
- a tartalmi változások (törvények, szabályzók, belső működési rend);
- kiképzés átalakítása;

⁷³ Uo.

- a későbbi (1995 utáni) haderőfejlesztés alapjainak megteremtése (személyi, jogi, szervezeti és technikai alapok).

A honvédelmi vezetés elgondolása szerint az átalakítás harmadik szakasza 1995-től kezdődően az ország védelmére alkalmas, korszerű honvédség létrehozására irányult. Ebben, az ezredfordulón túlnyúló periódusban a haderő átfogó technikai korszerűsítésének megvalósulását, ezzel összhangban a szervezeti, vezetési és működési rendszer további korszerűsítését, a haderő hivatásos jellegének további erősítését, a hivatásos állomány képzési rendszerének korszerűsítését tervezte a katonai és honvédelmi vezetés. A tervek szerint ebben a szakaszban kellett elérnie a hadseregnek azt a szintet, amikor az megfelel a Honvédelmi Alapelvek követelményinek. Ezek a tervek az 1976. évi I. törvény hatályos rendelkezései alapján kerültek kidolgozásra a Magyar Honvédség parancsnoka által, akinek a törvény szerint 1990. augusztus 13-ig a Minisztertanácshoz, majd ezt követően a Kormányhoz kellett felterjesztenie a Honvédség felszerelésére, felkészítésére, fejlesztésére és alkalmazására (igénybevételére), valamint az ország területének előkészítésére vonatkozó terveket és gondoskodnia kellett azok végrehajtásáról. Mint az már az előzőekben is megállapításra került, a törvényi szabályozás nem gondoskodott ennek – a haderő átalakítása szempontjából alapvető – folyamatnak a továbbviteléről, mivel az 1993. évi CX. törvény hatályba lépéséig, azaz 1994. január 1-ig sem az Országgyűlés, sem pedig a Kormány nem volt köteles a Honvédség fejlesztési irányairól, létszámáról és a fejlesztés főbb haditechnikai eszközeiről törvényt vagy határozatot hozni. A biztonságpolitikai döntéshozatal szempontjából ezt az időszakot nevezhetjük „alulról felfele” vezérelt átalakítási periódusnak. Ennek megfelelően a haderő átalakítása alapvetően a kormányprogramokban meghatározottak szerint folyt.

Jelen értekezés nem tűzte ki célul, hogy a haderő költségvetését is megvizsgálja, annak ellenére, hogy - mint az közismert - a honvédelmi költségvetésnek jelentős, hanem alapvető szerepe van a Honvédség működtetésében. A dolgozat elején azonban szükségesnek tűnik az 1987-1992 közötti költségvetési adatok bemutatása és a költségvetésnek a haderő kezdeti átalakítására kifejtett és prognosztizált hatásának rövid ismertetése. A Magyar Honvédség átalakításának menetét 1989 és 1992 között döntően meghatározta az ország gazdasági helyzete, és azzal szoros összhangban a honvédség költségvetésének alakulása. A közvetlen katonai kiadásokra 1987-ben 41 Mrd Ft, míg 1992-ben 60,8 Mrd Ft állt rendelkezésre. A nominálérték növekedése ellenére a reálérték kevesebb, mint felére – 19,7 Mrd Ft-ra – esett vissza, aminek következtében a honvédség vásárlóereje 52 %-kal csökkent, miközben a

fenntartás-felhalmozás 60:40 %-os aránya 90:10 %-ra változott. Ugyanezen idő alatt a GDP-ből való részesedési aránya az 1987. évi 3,3 %-ról 1992-re 2 %-ra esett vissza.

A költségvetési keretek csökkenésének egyre gyorsuló mértéke negatívan hatott a haderő működésére, fejlesztésére és átalakítására. A negatív hatások a következők voltak:⁷⁴

- a technikai fejlesztések majd a szükséges eszközcsere kényszerű leállítása, az üzemeltetés feltételeinek romlása, a hadrafoghatóság szintjének érzékelhető csökkentése;
- a kiképzési feltételek nehezedése, a gyakorlatok elmaradása, a repülési óraszámok felére csökkenése, a kiképzettség színvonalának stagnálása, hosszabb távon hanyatlása;
- a laktanyák, kiképzési létesítmények felújításának és fejlesztésének kényszerű elhagyása, az infrastruktúra állapotának egyre gyorsuló ütemű romlása;
- a szolgálati, az élet-és munkakörülmények romlása, a személyi állomány életszínvonalának hanyatlása;
- a hiánygazdálkodás állandósulása, a kiszámíthatatlanul, többnyire lökészerűen jelentkező kényszerű takarékosági intézkedések a haderő stabilitása ellen hatnak.

Mindezek együttes hatásaként hosszabb távon elkerülhetetlenül számolni kellett az alaprendeltetésre való készenlét szintjének csökkenésével. Amennyiben a haderő működését elemezzük az értekezés által vizsgált időszakban, úgy egyértelműen megállapítható, hogy a fent ismertetett negatív hatások mind végig kísérték a haderő működését, és kedvezőtlen irányba befolyásolták a Magyar Honvédség átalakítását.

2.2.4. A biztonság-és védelempolitikai, valamint honvédelmi alapelvek országgyűlési elfogadása, az alapelvek és a haderőátalakítás szinkronizálása

Tényként állapítható meg, hogy az Országgyűlés a tervezettnél mintegy két évvel később, 1993 tavaszán fogadta el a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelveit⁷⁵, valamint hozott határozatot az ország honvédelmének alapelveiről.⁷⁶ A 8. számú ábrán bemutatott döntéshozatali folyamatoknak megfelelően a legnagyobb hatást az alapelvekre a Magyar Honvédség parancsnokának hatáskörében végrehajtott feladatok szolgálták alapul. A Magyar Köztársaság védelméről szóló előterjesztés is tartalmazta a honvédelmi alapelvekkel szemben támasztott követelményeket, melyek a következők voltak:

⁷⁴ Tájékoztató a Magyar Honvédség védelméről (tervezet), 1992. december 12. i.m.

⁷⁵ 11/1993. (III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei

⁷⁶ 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről

- a fegyveres erők olyan politikai célok gyakorlati megvalósítására hivatottak, amelyek az együttműködés, a visszatartás és a védelem egységén alapulnak;
- az együttműködés elve jegyében a biztonság katonai garanciáit az elkövetkezendő időszakban a kétoldalú és a regionális kapcsolatok fejlesztésével kívánta a honvédelmi és katonai vezetés erősíteni;
- a visszatartás és a védelem elvei jegyében a fegyveres erőket olyan szinten kívánta a honvédelmi vezetés tartani, amely kockázatosná tesz egy esetlegesen az ország ellen tervezett agressziót;
- a fegyveres védelem fő ereje, az ország függetlenségének fő szimbóluma, végső garanciája a Magyar Honvédség, amely felkészültségének köszönhetően képes egy agresszor céljait megghiúsítani.

A tervezet ezen kívül tartalmazta, hogy a fegyveres erőknek képesnek kellett lenniük egy bármely irányból indított támadás elhárítására, hagyományos fegyverekkel vívott és a korszerű hadviselés követelményeinek is megfelelően.

Megítélésem szerint az alapelvek hűen tükrözték az ország biztonságpolitikai elképzeléseit, célkitűzéseit és külpolitikai prioritásait. A honvédelmi alapelveket illetően megállapítható, hogy az alapelvek az 1990-1993 közötti időszak közvetlen és közvetett biztonsági kihívásait és az abból adódó feladatrendszert próbálták leképezni, és lényegében megfelelő alapot biztosítottak a Magyar Honvédség átalakításához, de az alapelvek a körkörös védelem és a semlegesség betokosodott elképzeléseit is magukon hordozták.⁷⁷ A semlegességi elképzelések megrögzülését ugyancsak észrevételezte Dr. Fehér József a *Honvédelemi igazgatás, alkotmány, NATO csatlakozás*⁷⁸ című tanulmányában: „az európai biztonságot illető, mint az ország nemzeti keretek közötti, szövetséges rendszereken kívüli védelmével kapcsolatos elképzelések hibásnak bizonyultak.”⁷⁹

A 27/1993. (IV. 23.) OGY határozatban a szuverenitási elképzelések alapján levont, önerőre támaszkodó védelmi képességek ismételten megfogalmazódtak és megerősítést nyertek. A határozat I. részének 6. pontja kimondja: „Megfelelő védelmi képességek fenntartásában Magyarország alapvetően saját erejére, saját védelmének képességére és

⁷⁷ Lakatos László - Till Szabolcs: Védelempolitika, In: Czibere (et al): *Szakpolitikák a rendszerváltás utáni Magyarországon, 1990-2006*, Rejtjel, p. 367. „a szerzők megítélése szerint ugyanis a fegyveres erők szempontjaiból a rendszerváltásból eredő elnevezési változást kísérő szuverenitási elképzelések betokosodása a folyamat egyik nyitó pontja...”

⁷⁸ Fehér József: A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005., Jog, rendszerváltás, EU csatlakozás, I. kötet, Szerkesztette Jakab András és Takács Péter, Budapest: Gondolat-ELTE AJK, 2007. p.343

⁷⁹ Fehér József i.m. p. 346.

elszántására, az állampolgárok támogatására és áldozatkészségére épít”. Magyarország euro-atlanti integrációs törekvéseit a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai alapelveiről szóló 11/1993. (III. 12.) OGY határozat, valamint a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről szóló 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat fogalmazta meg első ízben. A honvédelmi alapelvek azonban az integrációs szándék kinyilvánítása mellett – nem egészen következetesen – az ország önálló, nemzeti alapon szerveződő honvédelmét tűzte ki célul. Néhány hónap alatt azonban világosság vált, hogy a hatékony honvédelem csak szövetségi kereteken belül valósítható meg. A felismerést követően kezdődtek meg a NATO és Magyarország közötti tárgyalások. A NATO azonban ekkorra már kialakította a maga partnerségi politikáját. A magyar kormányzat nem kis csalódással volt kénytelen tudomásul venni, hogy a tárgyalások nem Magyarország NATO-ba történő felvételéről, hanem a Partnerség a Békéért elnevezésű együttműködési programban való részvételről szóltak.”⁸⁰

Magyarország biztonságpolitikájával és honvédelmi politikájával kapcsolatban számos értékelés megfogalmazódott. Az értékelések egy része kritikai hangvételű volt az alapelvek késedelme, azok kompromisszumos elfogadása és a honvédelmi vezetés túlzott szerepvállalása miatt. Kiegyensúlyozott értékelést adott Deák Péter biztonságpolitikai szakértő, aki hazai és nemzetközi értelemben egyaránt elfogadhatónak, világosnak és egyértelműnek, korszerűen és hitelesen, reálisan és korrektül megfogalmazottnak tartotta a Magyar Köztársaság középtávú biztonságpolitikai és honvédelmi alapelveit.⁸¹ Azonban ő is kritikusan ítélte meg az alapelvek elfogadásáig vezető belső tárcaközi és politikai szintű folyamatokat. A honvédelmi alapelveket – azok maximális érdemei mellett – nem konszenzusnak, hanem a pártok közötti kompromisszum termékének nevezi.⁸² A honvédelmi alapelvekben a haderő méretére tett egyes politikai koncepciók kapcsán, azokkal egyetértve kifejti, hogy „akkora honvédség kell, amelyet a források fedezni képesek és amely racionális.”⁸³

„Ennek az álláspontnak a tudomásulvétele a haderő mennyiségi elemeire vonatkozó kitételek kihagyásában mutatkozott meg.”⁸⁴

A honvédelmi alapelvek elemzése alapján megállapítható, hogy a dokumentum alaptézisként épít a biztonságpolitikai alapelvekben megfogalmazott „együttműködés-

⁸⁰ Uo. p.367.

⁸¹ Deák Péter: Biztonságpolitika-honvédelmi politika, *INFO-Társadalomtudomány*, 1993/24 p. 31.

⁸² Uo. p. 33.

⁸³ Uo. p. 34.

⁸⁴ Uo.

visszatartás-védelem” elvére és a fegyveres erőknek szabott alkalmazási elméletre: „a velünk összemérhető nagyságrendű erővel támadó agresszorral szemben hatékony visszatartó erőt képeznek, míg nálunk jelentősen nagyobb erejű feltételezett ellenséget is olyan anyagi, élőerő- és idővesztéssel fenyegetik, amely nem áll arányban az általa várható hadászati nyereséggel.”⁸⁵ Vagyis a biztonságpolitikai alapelvek hadászati mederbe terelik a honvédelmi alapelveket és ezzel együtt a végső biztonsági garanciát nyújtó fegyveres erőknek is hadászati feladatot szabnak. A honvédelmi alapelveken végigvonul az a gondolat, hogy az ország védelmét önállóan, nemzeti alapokon kell megszervezni. Ez az akkori körülmények között majdhogyan nem megoldhatatlan feladat elé állította a Magyar Honvédséget, mivel a visszatartás és védelem elvei hadászati védelmi képességeket igényeltek. A haderő akkori hiányos hadászati és hadműveleti képességeit, valamint figyelembe véve a katonai elgondolásokban és az átszervezésben helyet kapott területvédelmi leveket, logikusnak tűnt, hogy a nagy horderejű országvédelmi feladatokat majd nem kizárólagosan a haderő mennyiségi mutatóval lehetett ellensúlyozni. Ez a maga nemében, az utólagos elemzések során felveti azt a problémát, hogy ez az akkori honvédelmi költségvetést figyelembe véve mennyire volt „megengedhető” és racionális.

A honvédelmi alapelvek II. fejezete a biztonságot veszélyeztető tényezőket elemzi. A veszélyhelyzetek alapkitétele, hogy „megrögzött a nehezen prognosztizálható konfliktusok valószínűsége”. Ennek ellenére a határozat komoly, szinte lehetetlen feladat elé állítja a biztonság letéteményeseit azzal, hogy ezen konfliktusok „megelőzésére, illetve elhárítására fel kell készülni”. A veszélyhelyzet értékelés alapvetően feltételezett veszélyeket vesz számba, melyeket feltételes módon részletez: „katonai természetű veszélyt jelenthetnek”, „harcoló fél megkísérelheti”, „kockázati tényezőt jelenthet”, „közvetett veszélyt jelenthetnek”. A honvédelmi politika intézményrendszerét azonban úgy kívánja működtetni, hogy azok legyenek képesek folyamatos értékelésre, megelőzésre és intézkedésre. A fegyveres erők vonatkozásában a legfontosabb feladat a „hiteles visszatartó erő képzése”.⁸⁶ Mint az előzőekben megállapítást nyert, a „visszatartás” hadászati kategória és az ehhez szükséges katonai képességek kialakítása nem tűnt teljesen racionális célkitűzésnek. Az alapelvek a haderő alkalmazásával szemben is irreális feltételeket szabtak azzal az elvárással, hogy a fegyveres erők legyenek képesek „aktív védelmi haditevékenység követelményei” szerint harcolni „bármely irányból támadó ellenséggel szemben”, „bárhol alkalmazható fő erőkkel,

⁸⁵ 11/1991. (III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei, 10. pont

⁸⁶ Uo. 24. pont

gyorsreagálású, közte légi mozgékonyaságú szervezetekkel.”⁸⁷ Az alapelvek még mindig számoltak a háború lehetőségével.⁸⁸ Bár a VI. fejezet megfogalmazza a haderőfejlesztés irányait, követelményeit és feltételeit, az alapelvek „hiányossága” abban áll, hogy ezeket alapul véve nem lehetett megindítani a haderő valós veszélyhelyzetekre épülő, valós követelményeket támogató átalakítását. A végrehajtás szintjén a hadászati támadóképtelenség, a védelmi jelleg erősítésére, a körkörös alkalmazás feltételeinek megteremtésére, és nem utolsósorban a haderő jelentős csökkentésére kerülhetett sor. A *Nemzeti Megújodás Programjában* megfogalmazott, gazdaságilag „mértéktartó honvédelmi újjáépítési program” nem indult be, tehát a katonai oldal által várt szervezeti átalakítás feltételei a feladatrendszer megfogalmazatlansága miatt nem születtek meg. A honvédelmi alapelvek nem voltak képesek helyettesíteni a nemzeti katonai stratégiát, ezért a 6. számú ábrán szemléltetett haderőtervezési folyamat nem kezdődhetett meg.

2.2.5. A békepartnerségi program, mint a haderőátalakítás katalizátora

A biztonságpolitikai, valamint honvédelmi alapelvek elfogadásával szinte egyidőben lépett Magyarország és a NATO közötti együttműködés egy intenzív szakaszba. 1993. március 29-én második alkalommal került sor Brüsszelben az Észak-atlanti Együttműködési Tanács honvédelmi minisztereinek találkozójára. A megbeszélések fő témája a jövőben végrehajtandó közös békefenntartó akciók voltak. Kiemelten foglalkoztak a délszláv válsággal, továbbá megvitatták az együttműködésre vonatkozó tervezetet, amelyet a tagállamok javaslatai alapján állítottak össze. 1993. május 17-én Jeszenszky Géza külügyminiszter a brüsszeli NATO központban egyeztetett a délszláv válságról, nem sokkal ezután, július 6-án az Észak-atlanti Közgyűlés védelmi bizottsága látogatott Magyarországra. 1993. december 3-án a magyar külügyminiszter részt vett az Észak-atlanti Együttműködési Tanács brüsszeli ülésén, ahol megvitatták a Partnerség a Békéért elnevezésű új programot, elfogadták a Tanács 1994-re szóló munkatervét, megbeszéltek a békefenntartásban való együttműködés lehetőségét.

A NATO tagországok állam- és kormányfői 1994. január 10-11-én tartott találkozóján döntöttek az Észak-atlanti Szövetség, valamint a NATO-val együttműködni kívánó országok közötti politikai és katonai kapcsolatainak elmélyítéséről. A politikai és katonai

⁸⁷ Uo. 25., 26., 27. pontok

⁸⁸ Uo. 31. pont

együttműködésnek ez a kerete a Partnerség a Békéért elnevezést kapta. A program átfogó módon járult hozzá az euro-atlanti térség biztonságának megerősítéséhez. A békepartnerségi program azért is kiemelkedő jelentőségű, mert a demokrácia, a szabadságjogok, az emberi jogok, a szabadság, az igazságosság és a béke védelme mellett megerősíti a benne résztvevő államok elkötelezettségét a Helsinkiben elindított folyamat, és valamennyi EBEÉ–dokumentumban foglaltak iránt, beleértve a haderőcsökkentési és fegyverzetellenőrzési folyamatokat. A Békepartnerségi Program ezzel „NATO-keretbe” fogta az európai biztonsági struktúra megteremtésének folyamatát, amellyel, hogy a NATO tagság eléréséhez vezető utat is felvázolta. Konkrét katonai követelményeket a dokumentumot aláíró országok számára nem fogalmazott meg, de a haderő vonatkozásában célként tűzte ki az alábbiakat:

- az átláthatóság előmozdítása a nemzeti védelmi tervezésben és a költségvetési folyamatokban;
- a véderők demokratikus ellenőrzésének biztosítása;
- olyan katonai képesség és harckészültség fenntartása, hogy azok az alkotmányos előírásoknak megfelelően hozzájárulhassanak az ENSZ vagy EBEÉ hatáskörében megvalósuló műveletekhez;
- azon erők hosszabb távon történő fejlesztése, amelyek alkalmasabbak az Észak-atlanti Szövetség tagállamainak erőivel való közös tevékenységre.⁸⁹

A „Békepartnerség” program volt a NATO kötelezettségek szerinti haderőátalakítás elindítója és katalizátora, mivel ez orientációt adott a haderő átalakításához, NATO kompatibilissá tételéhez, és a NATO műveleti képességek eléréséhez. A békepartnerségben való részvétel folyamatos külső motivációt jelentett a haderő átalakításához, mivel nem csak az elérendő célokat fogalmazta meg, hanem a hivatalos kapcsolatok kiépítésével, a NATO haderő tervezési folyamatokban való részvétellel, a NATO gyakorlatokon biztosított kapcsolatok kiépítésével, és nem utolsósorban az ország anyagi elkötelezettségével is arra készítette az egyes országok politikai és katonai vezetését, hogy az átalakulást NATO-centrikusan hajtsa végre. S ami talán még fontosabb, hogy a NATO egyúttal biztonsági garanciát is adott a programban résztvevő országok számára.⁹⁰

A békepartnerségi keretdokumentumot Magyarország 1994. február 8-án írta alá. Az aláírás annak a folyamatnak az egyik állomása, melyet az első demokratikusan választott kormány hirdetett meg. A békepartnerség révén szerződéses kapcsolat jött létre Magyarország

⁸⁹ 66/1994. (XII. 15.) OGY határozat 1. számú melléklet, Békepartnerség: Keretdokumentum, 2., 3., 4. pontok

⁹⁰ Uo. 8. pont, „A NATO a partnerség bármely aktív résztvevőjével konzultálni fog, amennyiben a partnerség a területi integritást, politikai függetlenséget vagy biztonságot fenyegető közvetlen veszélyt érzékel.”

és a NATO között, részvételünk újabb lépést jelentett a teljes jogú csatlakozás felé vezető úton. A békepartnerségi program Keretdokumentumát az Országgyűlés a 66/1994 (XII. 15.) számú határozatában erősítette meg. A határozat 2. számú mellékletében meghatározta azokat a kétoldalú hazai és külföldi gyakorlatokat, melyeket a magyar fegyveres erők részvételével 1995-re irányzott elő. Ezt megelőzően az Országgyűlés június 18-án határozatot fogadott el a kétoldalú együttműködés keretében végrehajtásra kerülő magyar-brit közös kiképzésről és gyakorlatról, amelyek úgyszintén a NATO tagállamokkal közös hadműveleti és harcászati alkalmazási képességek kialakítását voltak hivatottak elősegíteni.⁹¹

2.3. A védelmi doktrína megvalósítása, az európai biztonsághoz való hozzájárulás

2.3.1. Az önálló védelmi doktrína irányába történő elmozdulás, a VSZ kötelék lazulása, átalakítási törekvések 1984-1989 között

1980 jelentős évnek bizonyult a világ külpolitikai folyamataiban. Ennek egyik legfőbb oka a szovjetunió afganisztáni katonai beavatkozása, mely 1979. december 25-én kezdődött. A NATO 1979. december 12-én „kettős határozatot” hozott, melyben a kettősséget az jelentette, hogy egyfelől meg kell akadályozni a szovjetek nagy hatótávolságú hadszíntéri nukleáris erőinek elterjesztését, másrészt a Stratégiai Fegyverzetkorlátozási Megállapodásnak (SALT I-II) teljes érvényt kell szerezni, az európai haderő-csökkentési folyamatokat intenzívebbé kell tenni. A Varsói szerződés szocialista tagállamai között vegyes fogadtatásra talált az afganisztáni szovjet beavatkozás, de mindenképpen pszichológiai sokként hatott a VSZ államokra, hogy a Szerződés legfőbb letéteményese, a Szovjetunió, egyoldalú katonai lépésre szánta el magát, mégpedig nem európai hadszíntéren. A Szovjetunió és a VSZ külpolitikáját illetően belső vitákra adott okot a szovjet beavatkozás, amitől a Szovjetunió saját VSZ befolyásának erősödését várta és a szovjet-amerikai ellentétek szándékos élesedését. A szocialista országok központi bizottságainak képviselői 1980. február 26-án egyeztető találkozót tartottak a legfőbb külpolitikai kérdésekben. Magyar részről Gyenes András elemezte a nemzetközi helyzetet és azt az álláspontot tolmácsolta, hogy Magyarország elkötelezett híve a békepolitikának és a szocialista országoknak szoros kapcsolatot kell fenntartani a nyugat-európai országokkal.⁹²

⁹¹ 37/1994. (VII. 18.) OGY határozat a magyar-brit közös kiképzésről és gyakorlatról.

⁹² Részlet Horn Gyula és Gyenes András külügyi jelentéséből az MSZMP Központi Bizottsága részére, 1980. 07.16., Budapest, Cold War International History Project, Virtual Archive, Woodrow Wilson International

A tömbszemléletű katonai gondolkodásmódban új tényezőként jelentkezett az egyik VSZ tagállam (jelen esetben Szovjetunió) egyoldalú katonai beavatkozása Afganisztánban. Ez a lépés VSZ nemzeti katonai vezetéseiben meghozta azt a felismerést, hogy a nemzeti haderőket hadászati, hadműveleti és harcászati szinteken rugalmasabbá, önállóbbá és vezethetőbbé tegyék. A Magyar Néphadsereg vonatkozásában a VI. ötéves terv idején történtek próbálkozások a hadsereg vezethetőbbé tételére, a nemzeti keretek közötti alkalmazás feltételeinek javítására. A honi légvédelem volt az a terület, ahol a változások először megkezdődhettek. A 00201/26/1983. számú VKF intézkedés leglényegesebb eleme volt, hogy a korábbi hadsereg-hadosztály-ezred-dandár-zászlóalj szervezeti szintekről át kell térni a hadtest-dandár-ezred-zászlóalj szintű szervezetekre, természetesen a megfelelő ütemezéssel, a harckészültség változatlan és magas fokú fenntartásával. A Honi Légvédelmi Parancsnokság, mint legfelső szakmai irányító szerv – MN Légvédelmi Parancsnokság néven – a minisztérium szervezetébe került. A két honi légvédelmi hadosztály parancsnokság megszűnt, így a haderőnem vezetése közvetlenül a hadtestparancsnoksághoz került. A rakéta tüzérezredek döntő többsége egy dandár szervezetébe került, míg a hadműveleti rádiótechnikai ezredek teljes egészében egy dandár kötelékébe kerültek.

A szárazföldi csapatok átszervezését a honi légvédelemnél kialakított struktúrához hasonlóan alakították. A VSZ Egyesített Fegyveres Erők vezetőivel való közös álláspont kialakítása után a legfelsőbb politikai és állami vezetés 1985. február 26-i álláspontja alapján a szárazföldi hadsereg fejlesztési feladatául szabta, hogy 1987 végéig térjen át a hadosztály-ezred-zászlóalj szervezeti rendről a hadtest-dandár-zászlóalj szervezeti rendre. Ezt követően a honvédelmi miniszter a 0025/1986. számú intézkedésében szabta meg a szárazföldi csapatok szervezési korszerűsítésének irányait és céljait. Az átalakítás a *RUBIN* fedőnevet kapta. Az 5. hadseregparancsnok alárendeltségében létrejöttek az 1., 2., 3. gépesített hadtestek, állományukban gépesített lövész- és harckocsi dandárok, melyek hadtestközvetlen, továbbá hadseregközvetlen csapatok voltak. A szárazföldi csapatok ilyen arányú átszervezését több tényező tette szükségessé. A technikai fejlesztés, - amely törvényszerűen elsősorban nem a technikát közvetlenül kezelő, hanem a javító, kiszolgáló, üzemeltető állományt növelte, - nagy létszámigénnyel járt, mind a honi légvédelemnél, mind a szárazföldi csapatok vonatkozásában. Ennek következtében a néphadsereg hadi állománya az 1970-es évektől kezdve az 1980-as évek közepéig 35 %-kal nőtt, amelyet a hadsereg létszámának viszonylagos szinten tartása mellett nem követhetett a békelétszám. Ez megnövelte a keretesítés mértékét, ami meghaladta a

Center for Scholars honlapja, [http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034D5CC-96B6-175C-9961B903155F7E6D&sort=Collection&item=The%20War saw%20Pact](http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034D5CC-96B6-175C-9961B903155F7E6D&sort=Collection&item=The%20War%20Pact) (2008.02.01.)

tűrészhatárokat és veszélyeztette a harckészültségi követelmények kellő szintű teljesítését.⁹³ A katonai felsővezetés érzékelte, hogy a költségigényes tömegjellegű hadsereget az ország nem képes fenntartani, annak nehézkes bővíthetősége és alacsony hatékonysága miatt a harctámogató és harci kiszolgáló részarányát csak úgy lehet csökkenteni, ha a harcoló csapatokat alacsonyabb szintre teszik. Így csökken a kiszolgálói igény, javul a készenléti állapot, a haderő jobban mozgósítható és dinamikusabban vezethető. Az átalakítás ezen pozitív következményeit a *BAZALT -87* hadtestparancsnoki és törzsvezetési bemutató gyakorlat is igazolta.⁹⁴

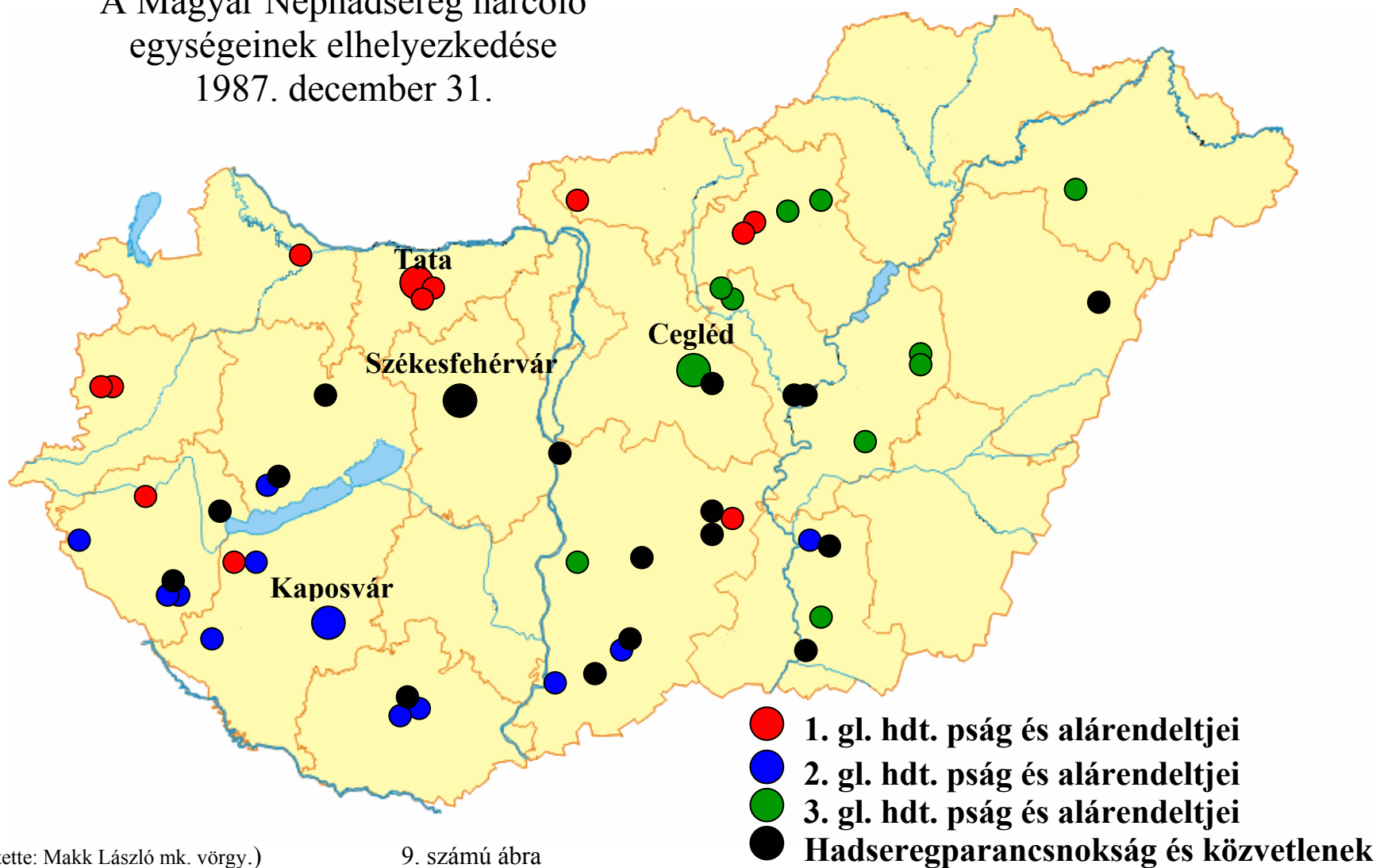
A *RUBIN* fedőnevet viselő átalakítás érdemei között kell említeni, hogy az alacsonyabb szintű strukturális tagozódás bevezetésével lehetővé tette a haderő további jelentős átalakítását, látszólag korszerűsítette a szárazföldi csapatok vezetését és irányítását, hozzájárult az alacsonyabb szintű elemek (dandárok) merev diszlokációjának megbonthatóságához és csökkentette a vezetési szintek számát, ezzel a vezetési és döntéshozatali folyamatokat. Hátrányként említhető, hogy a szárazföldi hadsereg legfelső vezetése, a hierarchia „megnyúlása” miatt eltávolodott a vezetettektől. A *RUBIN* feladat végrehajtása 1987. augusztus 31-ével ért véget és az új felépítésű szárazföldi csapatok ugyanebben az időpontban elérték a teljes készenléti állapotot. A hadsereg átalakításának keretében a 00330/1989. MNVKF intézkedés alapján *TAVASZ* fedőnév alatt végrehajtásra került a Hátországvédelmi Parancsnokság és a Polgári Védelem Országos Parancsnokságának integrálása. Ez még nem jelentett elmozdulást a hadászati támadóképtelenség irányába, mivel a szárazföldi erők és a hátországvédelmi alakulatok külön parancsnoksággal rendelkeztek.

A 9. számú ábra a Magyar Néphadsereg harcoló egységeinek diszlokációját mutatja a *RUBIN* feladat végrehajtását követően. Az ábrából látható, hogy a gépesített lövész hadtestek elemei mintegy éket képeznek nyugati, dél-nyugati irányban, ami a maga nemében a Magyar Néphadsereg szerepvállalási iránya volt a VSZ kötelékében egy feltételezett hagyományos háború esetén.

⁹³ Dr. Mórocz Lajos: *Kiskatonától a vezérezredesig*, Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2007., pp. 198-199.

⁹⁴ Uo. p. 198.

A Magyar Néphadsereg harcoló
egységeinek elhelyezkedése
1987. december 31.

(Szerkesztette: Makk László mk. vörgy.)

9. számú ábra

A Varsói Szerződés történelmének kiemelkedő eseménye volt a Politikai Tanácskozó Testület 1987. május 28-29-én megtartott berlini ülése. Az ülésről kiadott nyilatkozat tartalmazta a gorbacsovi felfogást és koncepciókat, valamint az európai enyhülési folyamat eredményeit. 1985-ben, amikor Gorbacsov került a Szovjetunió Kommunista Pártjában a Központi Bizottság élére, megkezdődhetett a valós enyhülési és leszerelési folyamat. Az enyhülési folyamat egyik legfontosabb állomása volt a május 28-29-i találkozó, mivel a Varsói Szerződés tagállamai ekkor fogadták el a Szerződés védelmi jellegű doktrínáját, kinyilvánítva, hogy a védelmi doktrína a legalacsonyabb szintű katonai erőegyensúlyon alapszik, amely az elégséges védelemhez elegendő. A VSZ nyilvánosan első alkalommal meghatározott katonai doktrínájában a fő hangsúly a háború elkerülésére, a fegyverkezési verseny megszüntetésére, a béke és biztonság erősítésére és a teljes leszerelésre esett. A VSZ védelmi doktrínája az alábbi elvekre épült:

- a VSZ államok függetlenek, önállóan alakítják külpolitikájukat;
- a VSZ államok elzárkóznak a katonai erő elsőként való alkalmazásától, beleértve az atomfegyvereket is;
- a VSZ államoknak nincs területi követelésük más államokkal szemben, nincs ellenségképük és a kölcsönös biztonságra és a békés egymás mellett élésre törekszenek;
- a VSZ államok nem avatkoznak be más belügyeibe, tiszteletben tartják az ENSZ Alapokmányának elveit és célkitűzéseit, valamint a Helsinki Záróokmányban foglalt elveket;
- a VSZ államok elégséges védelemre rendezkedtek be, tisztelik az államok függetlenségét és területi sérthetlenségét.⁹⁵

A VSZ védelmi jellegű katonai doktrínájának végrehajtási elvei a következőkben kerültek megállapításra:

- atomcsend, kísérleti atomrobbantások betiltása, atomfegyverek leszerelése, atommentes világűr fenntartása;
- tömegpusztító fegyverek betiltása;
- elégséges védelem és a váratlan támadás lehetőségének kizárása;
- fegyverzetcsökkentés és hiteles nemzetközi ellenőrzési rendszer;

⁹⁵ Uo.

- atom-, biológiai- és vegyifegyver-mentes övezetek létrehozása és ezzel párosuló bizalomépítés a más országoknál történő csapatkivonásokkal és a hagyományos fegyverek koncentrációjának megszüntetésével;
- a VSZ és a NATO feloszlata és más biztonsági struktúra létrehozása.⁹⁶

A gorbacsovi *Sinatra-doktrína* elfogadása és elterjedése magával hozta a Közép-és Kelet Európában lezajlott társadalmi változásokat az 1989-1990 közötti időszakban. A VSZ védelmi doktrínájában megfogalmazott enyhülés és leszerelés, valamint a kedvező biztonságpolitikai és társadalmi változások vezettek oda, hogy konkrét fegyverzetcsökkentési megállapodásokra került sor, melyek közül kiemelkedik a CFE szerződés. Az enyhülési és leszerelési szándék több ország politikai és katonai vezetésében önálló lépéseket generált, melynek a Magyar Köztársaság kikiáltását követően a legékezebb bizonyítéka a Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének előterjesztése *A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben* címmel. Az előterjesztés 1989. november 15-én került aláírásra.

2.3.2. A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben c. előterjesztés elemzése

Mint az az előző időszak politikai és katonai elemzéseiből is kitűnik, a VSZ önálló védelmi doktrínát hozott létre, amely a tagországok katonai vezetésében végrehajtási lépéseket indukált. Az értekezésben fontosnak tartom az előterjesztés⁹⁷ részletesebb ismertetését, mivel a dokumentum hosszabb távra meghatározta a haderő átalakítására vonatkozó katonai elgondolást. Valószínűsíthető, hogy az Országgyűlés által 1995-ben elfogadott, a Magyar Honvédség hosszú-, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló 88/1995. (VII. 6.) számú határozatáig a legfelső katonai vezetés az előterjesztésben foglaltakat (létszám, fegyverzeti szintek) nemcsak, hogy elérendő, de hosszabb távon fenntartandó célnak tekintették.

Az előterjesztés a hadseregreform megvalósítása tekintetében a katonai és minisztériumi felsővezetés három alapvető tényezőtől indult ki:

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ *A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben*, a Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének 002214/1989/HMT számú előterjesztése, 1989.

- az új biztonságpolitikai helyzetnek megfelelően a hadseregnek védelmi jelleget kellett biztosítani, amely keretében a katonai szervezeteket és fegyverzetet rövid időn belül lényegesen csökkenteni kellett;
- az ország gazdasági helyzete nem tette lehetővé a kialakult nagyságrendű hadsereg további fenntartását, ezért a jelentős mértékű haderőcsökkentés vált indokolttá;
- elfogadást nyert, hogy egy lényegesen kisebb, de korszerűbb haderő fenntartása is egyre költségesebb, és ennek ellenére a hadsereg személyi állományának szolgálati és életkörülményeit is megfelelő szinten kell tartani.⁹⁸

A Magyar Néphadsereg további fejlesztését meghatározó tényezők között említették az enyhülési folyamat adta fegyverzetcsökkentési lehetőségeket, annak előrehaladott állapotát, valamint a katonai potenciálok nemzeti visszarendeződéseinek lehetőségét és a mesterségesen, hadászati célokra felduzzasztott haderők fenntarthatatlanságát.

„A kialakult nemzetközi, belpolitikai és gazdasági helyzetben lehetséges és szükséges, hogy a már bejelentett egyoldalú (9 %-os) csökkentésen túl 1991 végéig további, mintegy 20-25 %-os haderőcsökkentést hajtsunk végre.”⁹⁹

Az elgondolás a védelmi jelleg kialakításához előírta a támadó eszközök (harcászati-hadműveleti rakéták, harckocsik, tüzérségi eszközök) az előirányozottnál (összességében átlagosan mintegy 35 %-os csökkentésnél) nagyobb csökkentését, míg a védelmi célokat szolgáló eszközök (páncélelhárító és légvédelmi eszközök) ennél kisebb arányú csökkentését. Mivel a dokumentum továbbra is a Varsói Szerződés keretén belül látta biztosítottnak az ország védelmét, így diszlokációs változtatásokat nem irányzott elő, csupán az ország nyugati részén települt alakulatok békefeltöltöttségének csökkentését irányozta elő, az ország más területén megmaradó alakulatok előnyére. A szárazföldi haderő struktúráját illetően az elgondolás három hadtestkerülettel számolt.

Az elgondolásban a támadó fegyverzetek csökkentett szintjének megállapításakor a bécsi haderő-csökkentési tárgyalásokon a VSZ által javasolt országokéinti fegyverzeti szinteket, így a harckocsik vonatkozásában 780 darabot, páncélozott harcjárművek esetében 2000 db-ot, és a tüzérségi eszközök vonatkozásában 1050 darabot irányoztak elő, a CFE Szerződésben két évvel később meghatározott, 835 darabbal, 1700 darabbal és 840 darabbal szemben. Ennek alapján látható, hogy Előterjesztésben javasolt fegyverzetcsökkentés mértéke nagyságrendjében helyesnek bizonyult. A személyi állomány vonatkozásában az előterjesztés

⁹⁸ Uo. p. 1.

⁹⁹ Uo. p. 3.

a tervezett csökkentések eredményeként a néphadsereg békelétszámát mintegy 90 ezer főben határozta meg.¹⁰⁰

Az elgondolás a haderő fenntartásához szükséges költségvetési kereteket is számításba vette és folyó áron 154 milliárd Ft-os kerettel számolt az 1990-1992 közötti időszakra, összességében 35 %-os csökkentéssel számolva. Az előterjesztők számoltak azzal is, hogy amennyiben a prognosztizált költségvetésből megvonások történnek, úgy 1991-et követően további lényeges egyoldalú csökkentést kell végrehajtani.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a honvédelmi miniszteri előterjesztés kellő alapot nyújtott a hadsereg átalakítási folyamat megkezdéséhez.

A hidegháború végét lezáró időszakban a hadsereg, és annak vezetése szempontjából újabb intézkedések születtek, melyek közül az egyik legfontosabb a honvédelmi miniszter 00107/1989. számú parancsa a Honvédelmi Minisztérium szervezetének, vezetési rendjének kialakítására.¹⁰¹ A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Néphadsereg Parancsnokságának létrehozásával megteremtődtek a feltételek a hadsereg demokratikus irányításához és felügyeletéhez, kettévált a honvédelmi politika kormányzati szintű felelőssége és a Magyar Néphadsereg katonai szakmai irányítása, a néphadsereg csapatainak folyamatos és agresszív vezetése.

Összességében megállapítható, hogy az 1984 és 1989 közötti időszak haderőszervezéseinek eredményeként kialakult egy olyan méretű hadsereg, amely az akkori szövetségi követelmények szerint képes volt a háborús elvek szerinti feladatok teljesítésére – a hadműveletek megvívásának biztosítására, a hadműveletek mindenoldalú, de legfőképpen anyagi-technikai biztosítására – s ehhez megfelelő erővel rendelkezett.

Azonban mindezek ellenére a hadsereg átalakításában érezhető volt az a kettősség, amely a régi hidegháborús koncepciók szerinti működést és felkészülést követelt meg, de az enyhülési és fegyverzetcsökkentési folyamatok eredményeként kialakult kontinentális biztonsági helyzetben elegendő mértékben átalakult ahhoz, hogy a hidegháború utáni biztonsági kihívásokhoz igazodni tudjon, a politikai és katonai felsővezetés várható iránymutatásai alapján.

¹⁰⁰ Mint ismeretes a CFE szerződés XVIII. cikkelyének alapján a CFE-1A megállapodás Magyarország számára 100 ezer fős békelétszámot engedélyezett, tehát ebben a vonatkozásban is majdnem azonos létszámmal kalkulált az előterjesztés.

¹⁰¹ A Minisztertanács 1989. november 30-án határozatot hozott (3037. számon) az új szervezeti felépítésű Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Néphadsereg Parancsnoksága létrehozására.

2.3.3. Az önálló nemzeti védelmi haderő kialakítása 1990-1994 között. Az országvédelem megszervezése

1990-re a Magyar Honvédség egy közel 130 ezer fős haderőt képezett, amely struktúrájában a hadműveleti-harcászati követelményeknek felelt meg, diszlokációjában megőrizte a Varsói Szerződésben kialakított csapatelhelyezést. A nemzeti jellegű védelmi doktrína megszületésével még nem állt be alapvető változás a hadviselési és feltételezett alkalmazási elvekben, ezért az önállósodásra kész haderő békelétszáma 6 ezerrel csökkent, míg mozgósítási létszáma mintegy 25-30 ezer fős növekedést mutatott.¹⁰² A *védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben* nevet viselő katonai elképzelést a Németh Miklós vezette kormány 1989. november 30-i ülésén megtárgyalta, és döntést hozott a magyar fegyveres erők szervezeti rendjéről, feladat- és létszámviszonyairól, illetve a nemzeti katonai doktrína kidolgozásáról. A katonai elképzeléseknek folytonosságot biztosítva megkezdődött a haderő csökkentése. Az 1990-1994 közötti időszakot gyakorlatilag két részre lehet osztani. Az 1990-1992-es időszak fő jellemzője a támadó hadsereg lebontása, valamint az önálló nemzeti védelmi haderő alapjainak lerakása volt. Az 1992-1994-es időszakot az önálló nemzeti védelmi haderő megszilárdítása jellemezte elsősorban, de úgyszintén nagy hangsúlyt kapott a CFE szerződésben meghatározott fegyverzeti szintekre történő beállítás az ennek megfelelő struktúra véglegesítése.

A honvédelmi miniszter 0044/1989. számú parancsában meghatározta a Magyar Néphadsereg katonai szervezeteinek, fegyverzetének és létszámának 9 %-os csökkentését. A csökkentés végrehajtása *BADACSONY* fedőnéven folyt. A feladat érintette a szárazföldi csapatokat, a HM háttérintézményeit és számos központi rendeltetésű szervet. A folyamat részeként elsőként a társadalmi változásoknak megfelelően a hadsereg depolitizálása lett végrehajtva a *GERECSE-I* (00107/1989. HM parancs és a 00480/1989. számú intézkedés) fedőnevű feladat alapján. Ezt követően a 26/1990. számú MT rendelet alapján létrejöttek a katonai biztonsági és katonai felderítő szolgálatok, és a 3039/1990. számú MT határozattal a katonai biztonsági állomány a Belügyminisztériumtól a Magyar Honvédség állományába került, megalakult a MH Katonai Biztonsági Hivatala és a MH Katonai Felderítő Hivatala.

Az 1990-ben megválasztott kormány *Nemzeti Megújulás Programjának* megfelelően a haderő átalakításának alapkövetelményévé vált „egy nemzeti jellegű, a nemzetközi és a

¹⁰² Majár János mk. alez., – Sike József nyá. alez.: *Az MN és az MH haderőtervezését meghatározó főbb dokumentumok bemutatása és elemzése (1984-1999 között)*, (tanulmány), Honvéd Vezérkar, Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség., 1999., Nyt. Szám: 109/21

hazai igényekkel, feltételekkel összhangban álló, az ország védelmét ellátni képes, a társadalom és a Parlament által irányított és ellenőrzött védelmi fegyveres erő kialakítása.”¹⁰³

A hadsereg felügyeleti és irányítási rendszerének alkotmányos és törvényi szabályozását követően 1990-ben megkezdődött a Magyar Honvédség békeszervezeteinek átalakítása. A megalkotott jogszabályok alapján, azokra támaszkodva a 00376/1990. és a 00417/1990. számú MHPK intézkedések alapján (melyek átfogó fedőneve *GERECSE-II* volt) a következő átalakítási lépésekre került sor:

- a Magyar Honvédségen belül megalakult a Katonai Biztonsági Hivatal és a Katonai Felderítő Hivatal;
- korszerűsítésre kerültek a hadkiegészítési és területvédelmi parancsnokságok szervezetei és a HÁPVP szervezeteiből átkerültek a MHVK Szervezési és Hadkiegészítési Csoportfőnökség alárendeltségébe;
- megszűntek a Katonai Főépítés vezetőségek és az Építési Kivitelezési Főigazgatóság, megkezdődött az új rendszerű műszaki csapatok felállítása;
- megszűntek a nevelési és szociálpolitikai szervezetek;
- a békehadrendből kikerültek a katonai kórházak és szanatóriumok;
- felszámolásra került – a támadóképesség leépítésével összefüggésben – az önálló rakétadandár.

A Magyar Köztársaság Kormánya a 3065/1991. számú határozatában döntött a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről és követelményrendszeréről, s a honvédelmi tárca kapcsolódó feladatairól.¹⁰⁴ A Kormány a honvédelmi alapelveket elfogadta a további munka alapjául és a következő feladatokat szabta:

- az alapelvekből adódó katonai-technikai feladatok kidolgozása (határidő: 1991. március 30.);
- a katonai-technikai résszel kibővített alapelvek kormány elé terjesztése (határidő: 1991. április 30.);
- a kormány által elfogadott alapelvek országgyűlés elé terjesztése (határidő: 1991. május 31.);
- az alapelvek érvényre juttatásához szükséges katonai-technikai feladatok végrehajtásának elrendelése (határidő: 1991. május 31.).

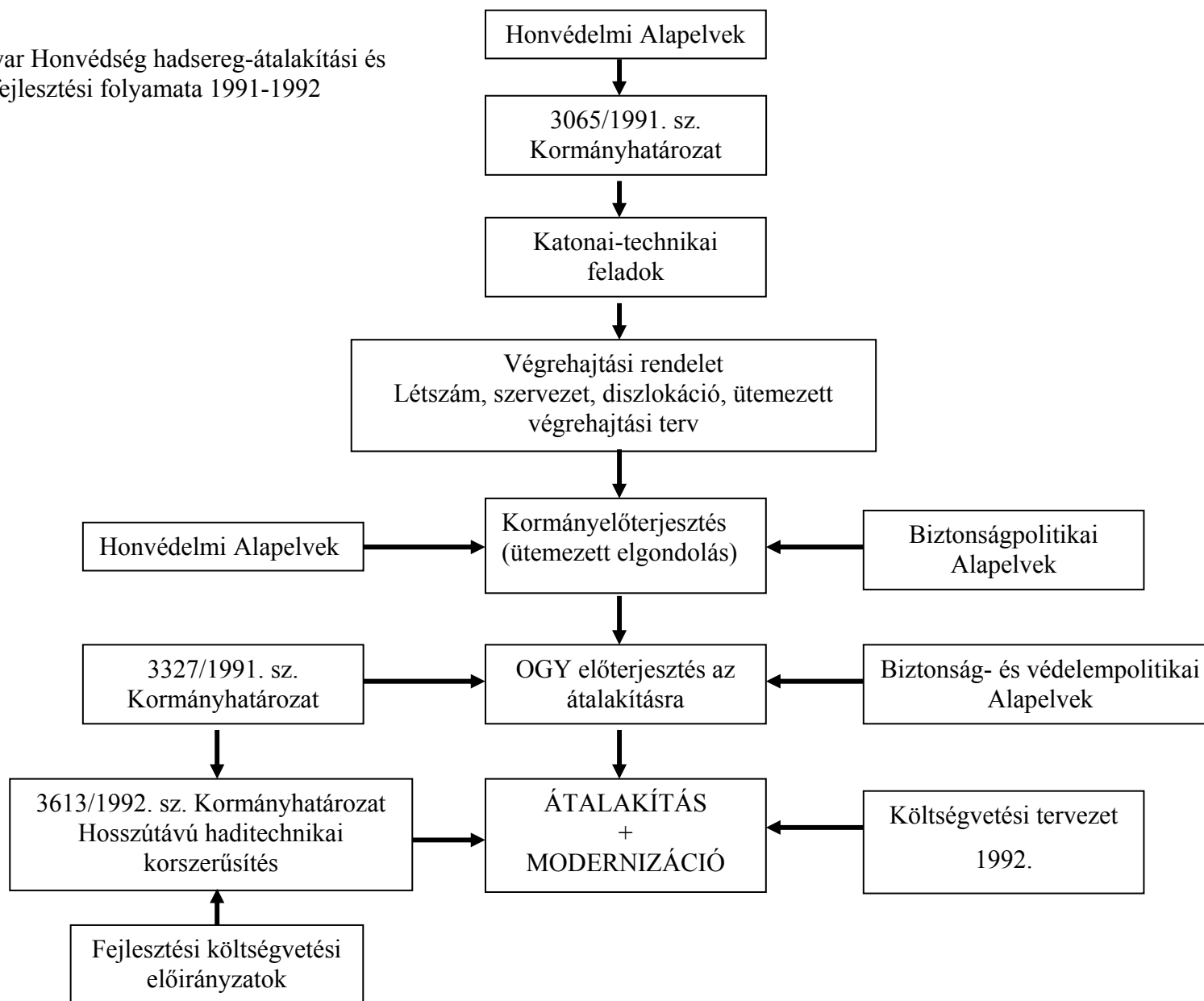
¹⁰³ *Nemzeti Megújulás Programja*, i.m. pp. 170-171.

¹⁰⁴ A 3065/1991. számú Kormányhatározat 1991. február 14-én került elfogadásra.

A kormány úgyszintén feladatul szabta a végrehajtási rendeletervezet elkészítését; a haderő nagyságára, szervezetére, irányítási rendszerére és területi elhelyezésére vonatkozó tervek elkészítését; a Magyar Honvédség új szervezeti felépítésére vonatkozó részletes döntések és az új szervezetre való áttérés ütemtervének kidolgozását; (a belügyminiszterrel közösen) az államhatárok azonnali zárására alkalmas határvédelmi katonai szervezetek megalakításához szükséges előkészítő munka megkezdését. Tehát a határozat a katonai-technikai feladatok tervezésére, valamint az akkori biztonsági környezetből adódó feladatok megszervezésére koncentrált.

A 3065/1991. számú Kormányhatározatot azonban az azt követő 3327/1991. számú Kormányhatározattal közösen javasolt elemezni. A 3327/1991. számú Kormányhatározat a *Magyar Köztársaság Honvédelmének Alapelveiről* és a Magyar Honvédségről döntött. A két kormányhatározat együttesen az alábbi folyamatábrán ábrázolható.

A Magyar Honvédség hadsereg-átalakítási és fejlesztési folyamata 1991-1992

10. számú ábra (Szerkesztette: Makk László mk. vörgy.)

A 10. számú ábra a Magyar Honvédség átalakításának, működtetésének és hosszú távú fejlesztésének folyamatát szemlélteti az 1991-1992-es időszakban. Mint látható ez a „kezdetleges” haderő-tervezési folyamat elemeiben emlékeztet a 7. számú ábrán látható. A honvédelmi alapelvek kiindulási pontként vétele arra utal, hogy alapvetően ez volt a függetlenséget és önálló védelmi képességet kialakítani szándékozó elgondolás.¹⁰⁵ Azonban a kormányzat biztosítékként beépítve és a nemzeti biztonsági stratégia elsődlegességét felismerve, feladatul szabta a katonai-technikai feladatok ismételt összevetését a születőben lévő „nemzetbiztonsági” alapelvekkel.¹⁰⁶ Az ábrán látható, hogy a *Honvédelmi Alapelvek*, a *Biztonságpolitikai Alapelvek*, valamint a haderő ütemezett átalakítására kidolgozott előterjesztés egyszintű megjelenése ezen dokumentumok jól elkülöníthető különválasztására utal. Azonban még az elméleti tervező és kidolgozó munkában nem állt össze a dokumentumok prioritása, mely szerint a haderő-tervezési folyamat kiinduló pontja a *Biztonságpolitikai Alapelvek*, melyeket a *Honvédelmi Alapelvek* (későbbiek folyamán a Nemzeti Katonai Stratégia) követ, amelyből levezethetőek az adott haderőre vonatkozó átalakítási követelmények (katonai-technikai feladatok), melynek eredményeként jön létre a biztonsági kihívások elhárításához szükséges megfelelő katonai struktúra. A 10. számú ábra még azt is kellőképpen szemlélteti, hogy az adott időszakban (1991-1992) a kormány *Nemzeti Megújulás* nevű programjában megfogalmazott „mértéktartó honvédelmi újjáépítési programot” (hosszú távú haditechnikai korszerűsítést) is a haderőátalakítási és modernizációs folyamat részeként kezelték kormányzati szinten. Ez érthető, mivel a haderő-átalakításra (nemzeti védelmi haderő kialakítása) mellett a haderő fejlesztését is meg kellett kezdeni. Erről döntött a kormány a 3327/1991. számú határozatában 1991. augusztus 15-én. A kormány egyetértve a 3065/1991. számú határozatban megfogalmazott feladatokkal, azok tervezésével, irányt szabott a Magyar Honvédség hosszú távú haditechnikai fejlesztésére,

¹⁰⁵ A Honvédelmi Alapelvek alapvetően tartalmazták a honvédelmi politika alapelveit, a biztonságpolitikai célokat és alapelveket, az országvédelem lehetőségeit, a Magyar Köztársaság veszélyeztetésének lehetséges alaphelyzeteit, a Magyar Köztársaság védelmi rendszerének összetevőit, ezen belül a katonai védelem alapelveit, a magyar fegyveres erők védelmi alkalmazásának és felkészítésének elveit, a fegyveres erők nagyságára, összetételére, fegyverzetére és diszlokációjára vonatkozó elgondolásokat, valamint a Magyar Köztársaság honvédelmi elgondolását. Ezzel ez a dokumentum egyidejűleg pótolta a nemzeti biztonsági stratégiát és a nemzeti katonai stratégiát.

¹⁰⁶ A „nemzetbiztonsági alapelvek, mint fogalmi meghatározás a magyar biztonsági és biztonságpolitikai nézetrendszerben alapvetően az ország (a nemzet) belső biztonságának aspektusait fedi le. Ezért az amerikai fogalom, „national security strategy” magyar fordítása, ami „nemzetbiztonsági” stratégiát (vagy alapelveket) jelent, és szószerinti átvétele nem szerencsés. Ezért a 3327/1991. számú Kormányhatározat a Magyar Honvédség átalakítása kapcsán előkészítendő kormányhatározat esetében már a Külügyminisztérium által előterjesztendő. Biztonságpolitikai Alapelvekkel való összevetésről és egyidejű előterjesztésről intézkedik.

korszerűsítésére.¹⁰⁷ A hosszú távú fejlesztést és korszerűsítést úgy kívánta megvalósítani, hogy az ahhoz szükséges, meghatározott időszakra szóló költségvetési előirányzatok különüljenek el a Honvédelmi Minisztérium éves, fenntartási célú költségvetési előirányzataitól.

A 3327/1991. számú határozat alapján a katonai felsővezetés a haderő átalakítását a kialakított elgondolás alapján három ütemre bontva (*GAMMA-I-II-III*) tervezte végrehajtani. A döntésnek megfelelően az első két ütemet 1992 végéig, míg a harmadik ütemet 1994 végéig kellett végrehajtani. A kormányhatározatnak és az elfogadott elgondolásnak megfelelően az MHPK 00235/1991. számú intézkedése alapján megkezdődött az első ütem feladatainak végrehajtása, melynek során:

- átszervezésre került a MH Parancsnokság, s azon belül kialakításra került a Honvéd Vezérkar új struktúrája;
- létrejöttek a szárazföldi és kiképzési, valamint a légvédelmi és repülő főszemléltőségek;
- megszűnt a Honi Légvédelmi Hadtest és megalakult a Légvédelmi Parancsnokság;
- megszűntek a Gépesített Hadtestparancsnokságok és megalakultak a katonai kerületparancsnokságok;
- megszűnt a Katasztrófavédelmi Parancsnokság és megalakult a Budapesti Katonai Kerületparancsnokság;
- megkezdődött az országon belüli egyeztetés (körkörös védelem) területi elhelyezkedésének megfelelő diszlokáció kialakítása;
- a honvédség védelmi jellegének megfelelően megerősítették a páncéltörő és a műszaki csapatokat;
- megkezdődött a honvédelmi dandárok kialakítása;
- megkezdődött a területvédelmi szervezetek átalakítása, a szervezeti korrekciók előkészítése.

Ezzel együtt tehát elkezdődött a Magyar Honvédség védelmi jellegének kialakítása, ami elsősorban a hadsereg struktúrájában és diszlokációjában, ezzel párhuzamosan a körkörös reagálási képesség kialakításában mutatkozott meg.

Mint az korábban említésre került, a dolgozatnak nem célja a haderő átalakítással párosuló költségek elemzése, azonban meg kell említeni, hogy az Országgyűlés 1992-ben, két

¹⁰⁷ A hosszú távú haditechnikai korszerűsítés koncepcióját a kormány a 3613/1992. számú határozatában 1992. december 3-án hagyta jóvá.

alkalommal (1992. évi LXII. tv., 1992. évi LXX. tv.) is módosította az éves költségvetést, ami a haderő vonatkozásában kétszeri költségvetés csökkentéssel járt és elvonásra került az 1991-ről maradt költségvetési többlet is.¹⁰⁸

Ezekkel a fő feladatokkal megkezdődött tehát a támadó jellegű hadsereg leépítése, kialakult az új béke és háborús vezetési rend, a Magyar Honvédség költségvetési létszáma az 1989. év végi 155 700 főről 1992 végére megközelítőleg 100 ezer főre csökkent.

A GAMMA második ütemének feladatait az MHPK 00147/1992. sz. intézkedése határozta meg, melyek végrehajtásával – az előző ütem áthúzódó feladataival együtt – a haderő szerkezete tovább módosult. A második ütem során többek között:

- befejeződött a katonai kerületek kialakítása, végrehajtásra kerültek a szükséges át-alárendelések, diszlokációk és a csapatrepülők a szárazföldi kötelékbe kerültek;
- megtörtént a rádiótechnikai és rádiófelderítő csapatok integrációja, megkezdődött a légimozgékonyaságú alegységek kialakítása;
- kialakult az anyagi-technikai ellátás integrált rendszere;
- átalakításra kerültek a hadkiegészítő parancsnokságok;
- befejeződött a 12 hónapos sorkatonai szolgálatra való áttérés; és
- megkezdődött a szerződéses beosztások rendszeresítése.

A változások eredményeként – összhangban a Kormány „Nemzeti Megújodás Programja”-nak célkitűzéseivel – tényleges lépések történtek a támadó tömeg jellegű hadsereg leépítésére, kialakult az új béke és háborús vezetési rend. Az átszervezés a HM és az MH valamennyi vezető szervét és hadrendi elemét érintette. A Magyar Honvédség költségvetési létszáma az 1989. év végi 155.700 főről 1992. végére 100.000 főre csökkent.

A katonai szervezetek „GAMMA” struktúrájának kialakítása 1992-ben alapvetően befejeződött, de a *GAMMA-III* keretében további feladatot jelentett az MH szervezeti, vezetési és működési rendjének megszilárdítása, a működéshez szükséges feltételek biztosítása. A *GAMMA-III* haderőátalakítási fázis már az Országgyűlés által elfogadott 11/1993. számú és a 27/1993. számú OGY határozatokban elfogadott biztonság- és

¹⁰⁸ Ezekkel a költségvetési megvonásokkal nem teljesült a katonai vezetés 1990-1992 közötti időszakra vonatkozó elgondolása, ami 154 milliárd Ft-os keretet irányzott elő. A katonai vezetés 1989-es koncepciója (*A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben*) is megfogalmazta, hogy „amennyiben a jelenleg prognosztizált költségvetésből újabb megvonás történik, akkor további jelentős haderőcsökkentésre kényszerülünk”. Az 1991 utáni katonai vezetés azonban a 100 ezer fős haderőlétszámot preferálta, mellyel feszültséget idézett elő a létszám és költségvetés között.

védelempolitikai, valamint a honvédelmi alapelveknek megfelelően került megtervezésre. Az alapelvek rögzítették az euro-atlanti integrációs folyamatoknak megfelelő haderő-átalakítás szükségességét, de szellemiségükben továbbra is hadászati kategóriákban értelmezték a fegyveres erők szerepét, mint az ország fegyveres védelmének legvégső eszközét. A hadműveleti elveknek megfelelően, a visszatartó erőt megtestesítő és az ország védelmét ellátni képes haderőnek hadászati képességekkel kell rendelkeznie. A honvédelmi politika az együttműködés, a visszatartás és a védelem egységére alapozott. Az 1993. december 7-én elfogadott 1993. évi CX. tv. a honvédelemről meghatározta a fegyveres erők konkrét béke és háborús feladatait.

A haderő-átalakítás harmadik ütemének feladatait 1993-1994-ben kellett teljesíteni. Ebből a szervezési feladatrendszerből 1993-ban került végrehajtásra többek között:

- a katonai kerületparancsnokságok szervezetének megerősítése;
- a légi mozgékonyaságú zászlóalj létrehozása;
- a területvédelmi zászlóaljak ezredeké történő átszervezése;
- folytatódott a honvédelmi szervezetek létrehozása, megalakult a második honvédelmi dandár.

Megállapítható, hogy ezek az átalakítási lépések tovább szilárdították a honvédelmi alapelveknek megfelelő katonai struktúrát és diszlokációt, mint a védelmi jelleg alapköveit, egyben a légi mozgékonyaságú szervezetek létrehozásával rugalmasságot adtak a védelmi struktúrának és javították reagáló képességét is.

1994-ben a szervezeti átalakítások keretében folytatódott a Magyar Honvédség védelmi képességeinek fenntartása, valamint - az ENSZ, illetve más nemzetközi szervezetek felkérésére – a békefenntartó tevékenységben való részvétel, valamint az alkalmasság elérése érdekében végzett szervezési tevékenység. Döntő fontosságú politikai lépés eredményeként Magyarország csatlakozott a NATO által meghirdetett „Partnerség a Békéért” programhoz, ami a honvédség további átalakítása és a távlati NATO tagságból eredő célkitűzések megvalósítása szempontjából meghatározó jelentőségűnek tekinthető. Többek között: kialakult a humán szolgálatok rendszere; létrehozásra került az MH Békefenntartó Erők Kiképző Központja; megkezdődött a tárolókapacitás, a raktárak csökkentése; megkezdődött a légvédelmi és rakétarendszer átalakítása és módosultak a katonai szervezetek keretesítési létszámai.

Az 1994. évi országgyűlési választások eredményeként új koalíciós kormány alakult. Az új kormány a feladatok átvétele után megkezdte az ország helyzetének, állapotának felmérését és összeállította az azonnal végrehajtandó feladatok rendszerét, melyben megfogalmazta a honvédség átalakításának leállítását.

A kormány döntése alapján a *GAMMA-III.* feladatiból csak a már megkezdett feladatok kerültek végrehajtásra, de ezek – a sorállomány rendszeresített létszámának csökkentésén kívül – nem befolyásolták az önálló védelmi doktrínának megfelelően kialakított létszámot, struktúrát és diszlokációt.

Az új kormány az ország helyzetének felmérését követően programjában meghatározta a magyar haderő fejlesztésének és átalakításának új alapokra történő áthelyezését. Az 1994. július 15-én elfogadott programban követelményként fogalmazódott meg, hogy a megváltozott biztonsági környezethez illeszkedő és az ország gazdasági teherbíró képességének jobban megfelelő, kisebb és hatékonyabb fegyveres erőt kell kialakítani. Célként fogalmazódott meg a haderő finanszírozható mértékre való csökkentése és alkalmassá tétele a NATO csatlakozásra. Módszerként lett meghatározva a haderő átalakításának új módon való folytatása úgy, hogy a haderőreform feladat- és feltételrendszerét, ütemezését egy hosszú- és középtávú terv keretében kell megfogalmazni.¹⁰⁹

A Kormány által készített felmérés alapján a Kormányprogramban megállapítást nyert, hogy a kedvezőtlen gazdasági helyzet eredményeként az MH kialakított struktúrája és létszáma nem finanszírozható, ezért kötelezte a honvédelmi vezetést egy „válságkezelő” program gyors kidolgozására. A „válság” kézzel fogható jelei különösen a haderő működtetéséhez, kiképzéséhez, alkalmazási képességéhez elengedhetetlenül szükséges készletek hiányában, illetve a haditechnikai eszközpark hadrafoghatóságának drasztikus visszaesésében mutatkozott meg.¹¹⁰ A honvédelmi miniszter a 69/1994 (HK 26.) HM utasításban meghatározta a Honvédelmi Minisztériumra és a Magyar Honvédségre vonatkozó, az 1994. évi költségvetést érintő válságkezelő programból és az 1995. évi költségvetés előkészítéséből adódó feladatokat. Az utasítás 1995. június 30-ig létszámstopot rendelt el, mérsékelte a haditechnikai eszközök és alkatrészek beszállítását és intézkedett az értékesítési

¹⁰⁹ A Magyar Köztársaság Kormányának Programja, 1994-1998. In Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve*, Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 1995. p. 696.

¹¹⁰ Az anyagi-technikai szolgálatok öltésgvetése 1992-höz viszonyítva 1994-re összesen több, mint 2 Mrd Ft-tal csökkent és mivel az átlagosan számított árindex 180 %-ra nőtt, a dologi kiadások reálértéke 50%-kal csökkent. Emellett az általános alulbiztosítottság miatt a feljesztés aránya a költségvetési kereten belül az 1990. évi 21,4 %-ról 1994-re 6 %-ra esett vissza.

folyamatból származó bevételek növelésére¹¹¹. A válságkezelő feladatok végrehajtásával egyidőben megkezdődött a kormányprogramban meghatározottak alapján a Magyar Honvédség hosszú és középtávú átalakítási tervének kidolgozása.

Az 1994 végére kulmináló negatív működési jelek ellenére az 1990-1994-es időszakból összességében olyan komoly pozitív eredményeket kell megállapítani, mint például:

- a támadó jellegű haderő szervezet lebontása, a diszlokáció módosulása;
- az önálló védelmi jellegű haderő kialakítása;
- a demokratikus működés törvényi szabályozottságának biztosítása;
- bekapcsolódás a nemzetközi feladatokba és a NATO tagság irányába történő elmozdulás;
- a befogadó nemzeti támogatás magvalósítása;
- a haderő vezetési rendszerének korszerűsítése;
- a nemzetgazdasági szféra fokozottabb szerepvállalásának elősegítése, valamint
- a haderő működőképességének megőrzése.

Mindezek ellenére azonban bebizonyosodott, hogy az ország – az adott gazdasági körülmények között - nem képes egy 100 ezer fős haderő fenntartására, ami egy minden irányú védelmi képesség megőrzéséhez szükséges. Ennek megfelelően a finanszírozhatóság, a nagyság, a feladatrendszer, valamint haditechnikai eszközök mennyisége és állapota közötti ellentmondásokból olyan válságjelenségek adódtak, mint például a funkcionális válság és anyagi-technikai válság. A hadsereg nagyságának érintetlenül hagyásával bizonyítást nyert, hogy a harctámogató, valamint harci kiszolgáló és biztosító csapatok átszervezése sem tette lehetővé a költség-, munka- és kiszolgálás igényének csökkentését. A vizsgált időszakban a NATO orientáció irányába tett érdemi lépések ellenére a haderőn belül a korábbi rendszerek továbbélése volt jellemző.¹¹²

¹¹¹ 69/1994./HK. 26./HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség 1994. évi költségvetését érintő válságkezelő programról és az 1995. évi költségvetés elkészítéséről

¹¹² Jároscsák Miklós edzs: *A Magyar Honvédség 1990-2000 közötti időszakban végrehajtott átalakításainak motivációi és tanulságai*, (áfogó tanulmány), Kutatás-2000. Budapest, Honvédelmi Minisztérium, 2000, p. 25.

2.4. Összegzés

A hidegháborút követően az 1990-1994 közötti időszak alapvetően megváltoztatta az európai biztonsági környezetet. Az enyhülést követően csökkent a világméretű- és kontinentális hagyományos háború valószínűsége, és Európában a CFE szerződés által meghatározott fegyverzeti szintek léptek életbe. Ez a NATO és a volt VSZ-tagállamok számára jelentős mérvű fegyverzet-csökkentést jelentett. Nyilvánvalóvá vált, hogy Európában a haderőket a megváltozott biztonsági kockázatok tükrében kellett átalakítani. A NATO a szövetségi szemléletét megtartva közösen alakította át az integrált katonai struktúrát, és a csökkentett előretolt védelem koncepciójára tért át. Alapfeladatának megtartása mellett a többnemzetiségű, modulszerűen fejleszthető haderők alkalmazását helyezte előtérbe, statikus védelmi erőit megosztva, a hadműveleti- és harcászati szintű alkalmazás elveit vezette be, továbbá ugyancsak hangsúlyt fektetett a regionális és régiókon belüli mozgékonyág kialakítására. Ezek a hadműveleti alkalmazási elvek a szövetség szintjén megfelelőnek bizonyultak a balkáni válság kezelése során.

A Magyar Néphadsereg, illetve a Magyar Honvédség a hidegháború végére már önálló elképzeléssel rendelkezett a haderő csökkentésére vonatkozóan. Ezt egyrészt az enyhülési- és leszerelési folyamatban való részvétel indította el, másrészt pedig az a felismerés, hogy a VSZ-en belül az egyes országokra rákényszerített haderőlétszámot és az azzal párosuló működési struktúrát az ország nem képes finanszírozni. Emellett a Magyar Néphadseregben 1985 és 1987 között végrehajtott belső átalakítás egy rugalmasabb (hadműveleti- és harcászati szintű) alkalmazás lehetőségét kívánta létrehozni. A hidegháború végével és a VSZ felbomlásával alkotmányos alapfeladattá lépett elő az önálló nemzeti védelmi képesség megteremtése. A CFE által előírányzott hadászati támadás-képtelenség elérése viszonylag kedvező regionális feltételeket hozott létre Magyarországon közvetlen környezetében, a Magyar Honvédség csökkentése is az előírásokkal összhangban lett végrehajtván. Az önálló nemzeti védelmi képesség az együttműködés-visszatartás-védelem hármasság elgondolására épült, és a biztonságpolitikai alapvetéseknek megfelelően az országgal összemérhető agresszor elleni védelmet célozta. A délszláv háború konkrét katonai feladatok elé állította az országot és a Magyar Honvédséget, és a konfliktus elhúzódása késleltette az ország biztonság- és védelempolitikai alapelveinek megalkotását, ezzel a magyar haderő-átalakítás orientációjának pontos meghatározását. Az európai haderőcsökkentési folyamat és a délszláv válság jelentette veszélyforrás kettősségéből az utóbbi gyakorolt nagyobb hatást a haderő átalakítását célzó

elgondolásokra, ami nem jelenthetett mennyiségi növekedést, de a haderő létszámának megőrzésére irányuló szándékot erősítette.

Az 1993-ban elfogadott Biztonságpolitikai Alapelvek hadászati mederbe terelték a Honvédelmi Alapelveket, és a fegyveres erők részére is hadászati jellegű feladatokat szabtak. Azonban ez ellentmondást szült a Magyar Honvédség feladatrendszere, nagysága és képességei között. Ennek az ellentmondásnak a megoldására politikai szándék ebben az időszakban nem mutatkozott, az Országgyűlés nem élt törvényes lehetőségével a haderő létszámának meghatározásában, hanem hallgatólagosan elfogadta a katonai oldal által a megfelelő védelemhez szükséges struktúrát és létszámot. Ebben az időszakban a haderő átalakítását alapvetően a CFE-normák elérése jelentette, majd 1993-tól a Biztonság- és védelempolitikai Alapelvek megjelenését követően a haderő-átszervezés feladatrendszere már figyelembe vette az önálló nemzeti védelmi képességeket. Az önálló nemzeti védelmi képesség kialakításának keretében megerősítésre kerültek a katonai kerületparancsnokságok, létrehozásra kerültek a légi mozgékonyaságú elemek, a területvédelmi zászlóaljokat ezredekké szervezték át, majd felállításra került két területvédelmi dandár. Ezek az átalakítási lépések erősítették a Honvédelmi Alapelveknek megfelelő struktúrát és diszlokációt, egyben a légi mozgékonyaságú szervezet létrehozásával rugalmasságot adtak a védelmi struktúrának, javították reagálóképességét is. A NATO Békepartnerségi Programjához csatlakozva a Magyar Honvédség átalakítását a szövetségesi alkalmazási elvek is befolyásolták, mindazok ellenére, hogy az átalakítás alapvetően a nemzeti védelmi képesség kialakításának szükségességére épült.

A fő vizsgálati folyamatok közötti koherencia jelei 1993-tól fellelhetőek, azonban a civil és a katonai oldal érdekeinek ütköztetése nem egységesen, nem folyamatjelleggel hatott a haderő teljes spektrumában tervezett átalakításra, ami így bonyolultnak bizonyult és csökkentette az átalakítás hatékonyságát.

3. A HADERŐ ÁTSZERVEZÉSE A KÖZÉPTÁVÚ TERV ALAPJÁN

3.1. A NATO, mint partner és az európai biztonság letéteményese, új kihívások és lehetséges szövetségesek

3.1.1. A NATO, mint az európai biztonság letéteményese

A biztonsági értelemben homogenizálódó Európában a NATO az 1995-1997-es időszakban is vezető szerepet játszott. A kialakuló új európai biztonsági architektúrában számos szervezet kapott kulcsfontosságú szerepet, mint például az EBESZ, az ENSZ vagy a NYEU, azonban hiteles katonai képességekkel csak a NATO rendelkezett. A NATO-hoz fűződik a Békepartnerségi Program kezdeményezése, amely fontos orientációt biztosított a NATO-n kívüli államoknak, s elsősorban azoknak, akik az euro-atlanti integrációt választották külpolitikai prioritásaik között. Az 1997-ben megújított Békepartnerségi Program már minden, a NATO-n keresztül az euro-atlanti biztonsági térségben együttműködni kívánó állam részére megfelelő lehetőséget biztosított. A Békepartnerségi Programba kezdettől fogva bekapcsolódtak azok, akik ezt a programot és folyamatot tekintették a NATO-taggá válás legfontosabb eszközének és tagsági szándékukat felkészültségükkel is alá tudták támasztani. Azonban azok az országok is részt vettek a kezdeményezésben, akik hosszabb távon kívántak az észak-atlanti szövetség tagjai lenni, de azok is, akik nem tűzték ki célul a NATO-tagságot, de az európai biztonsági együttműködés megvalósulását a békepartnerség keretein belül vállalt aktív szerepükkel látták biztosítottnak.

A NATO ebben az időszakban a békepartnerség mellett saját adaptációját is folytatta és felkészült a szövetség bővítésére.¹¹³ A NATO integrált katonai struktúrája is folyamatos változáson ment keresztül, és a kitűzött célok megvalósításához szükséges katonai képességeket, doktrínákat és alkalmazási elveket is a kor kihívásaihoz igazította. A NATO-n belül az összhaderőnemi alkalmi harci kötelékek többnemzetiségű alkalmazhatóságának kérdése (CJTF-Combined Joint Task Force) került előtérbe, amelynek eredményeit az Észak-atlanti Tanács 1994. decemberi zárónyilatkozata is hangsúlyozta.¹¹⁴ Az elgondolás szerint a CJTF koncepciót a Szövetség feladatainak megoldásában jól lehetett alkalmazni, beleértve a békeműveletek feladatait is. A Szövetség elsősorban a balkáni válság rendezésének várható és

¹¹³A NATO Észak-atlanti Tanácsának Zárónyilatkozata az 1994. december 1-jei ülésről hangsúlyozta, hogy „a NATO várja és üdvözlözi a NATO bővítést, amely a keleti demokráciákat fogja elérni, amely a NATO megújulásának része és az európai politikai és biztonsági átalakulásra alapul.” *M-NAC-2(94)116 Brüsszel, 1994.december 1.* NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c941201a.htm>, 5. pont (2008.02.01)

¹¹⁴ Uo. 14. pont

közelségi cselekvési kényszere miatt sürgette a koncepció mihamarabbi kidolgozását és megvalósítását.¹¹⁵ Ezért a NATO politikai és katonai vezetői a CJTF elv kidolgozásának és alkalmazásának gyorsítását tűzték ki célul az Észak-atlanti Tanács 1995. május 30-i ülésén¹¹⁶ és a CJTF megvalósíthatóságával kapcsolatos jelentés időpontjául a következő tanácsulást jelölték meg, melyre 1995. december 5-én került sor. A CJTF koncepció kiemelkedő jelentőséggel bírt, mivel ez volt az egyetlen lehetséges alkalmazási elv, amelynek megalkotása esetén a NATO-vezette műveletekben nem-NATO vagy békepartner államok is részt vehettek.

A NATO 1995. május 30-i ÉAT Nyilatkozatában a hagyományos fegyverzetek körén túlmenően kiemelt jelentőséget tulajdonítottak az alábbi kérdéseknek az új kontinentális és globális biztonsági struktúrában:¹¹⁷

- egy általános megállapodás aláírása a kísérleti atomrobbantások betiltásáról;
- a tömegpusztító fegyverek előállításához szükséges hasadó anyagok termelésének teljes körű betiltása;
- a biológiai fegyverekről szóló egyezmény idő előtti hatályba lépése;
- a biológiai fegyverekről szóló egyezményt erősítő tevékenység befejezése;
- a START I. megállapodás teljes végrehajtásának és a START II megállapodás korai ratifikálása .

Ezek alapján látható, hogy az Észak-atlanti Szövetség a hagyományos fegyverzeteken túlmenően a nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek kérdését is napirendre tűzte. E kérdések megnyugtató kezelése és végleges megoldása a lehetséges veszélyforrások körét jelentősen csökkentette.

Mindezen erőfeszítések mellett az Észak-atlanti Tanács 1995. december 5-i ülésén döntött a békepartner országok által kezdeményezett bővítési folyamat 1996-os feladatairól. Az elgondolás szerint a NATO bővítés folyamata 1996 folyamán az alábbi fő elemeket tartalmazta:¹¹⁸

- azokkal a partnerekkel, akiknek szándékában áll csatlakozni a szervezethez, a NATO egyéni alapon intenzív kétoldalú és többoldalú konzultációkat fog folytatni

¹¹⁵ A CJTF koncepció elfogadásáig és gyakorlati alkalmazásáig a NATO elsősorban szárazföldi gyorsreagálású szervezetésre, az Európai Gyorsreagálású Hadtestére (ARRC-ACE Rapid Reaction Corps) támaszkodhatott, melyet 1992-ben hozott létre. Az ARRC erői vezették a Bosznia-Hercegovinában végrehajtott szárazföldi bevetést 1995-ben az IFOR műveletben.

¹¹⁶ *M-NAC-1 (95)48* Az Észak-atlanti Tanács Zárónyilatkozata, Noordwijk, 1995. május 30., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c950530b.htm> (2008.02.01.) 9. pont

¹¹⁷ Uo. 13. pont

¹¹⁸ Lásd ÉAT Zárónyilatkozata, 1995. december 05., i.m.

- a *Bővítési Tanulmányra* valamint az általuk benyújtott vitadokumentumokra építve;
- a Békepartnerségi Program továbbfejlesztésén keresztül a Szövetség a gyakorlati tevékenységekre helyezi a fő hangsúlyt, melyek a Szövetség és a partnerei közötti kapcsolatokat erősítik. Néhány ország számára ezek a tevékenységek a NATO tagsággal együtt járó kötelezettségekre való felkészülést szolgálták, míg másoknak a hosszú távú NATO kapcsolataik megalapozását jelentették;
 - a Szövetség fontolóra vette, hogy a NATO hatékonyságának szinten tartása érdekében milyen belső adaptációs lépéseket kell tenni, és milyen rendszabályokat kell fogantatni.

A NATO Bővítési folyamat az 1995 őszi kiadott *NATO Bővítési Tanulmánnyal* vette kezdetét, amely hét fejezetből állt. Az első a bővítés céljait és alapelveit tartalmazta, a második arra válaszolt, hogy miként biztosítható, hogy a bővítés – egy átfogó európai biztonsági rendszer részeként – hozzájáruljon az euro-atlanti térség stabilitásához. A harmadik fejezet témája az Észak-atlanti Együtműködési Tanács és a Békepartnerségi Program volt, valamint azt elemezte, hogy ezek mennyiben képesek hozzájárulni a bővítés folyamatához. A negyedik fejezet azt tárgyalta, hogyan lehetne a jövőben a kollektív védelem érdekében, a bővítéstől függetlenül megőrizni a Szövetség hatékonyságát. A két utolsó fejezet az új tagok kötelezettségeit, valamint a bővítés legmegfelelőbb módszereit vizsgálta. A tanulmányban összességében a negyedik és az ötödik fejezetben fogalmazódtak meg a hagyományos fegyveres erővel szemben támasztott követelmények, melyeket az aspiránsoknak figyelembe kellett venniük saját hadereik átalakításánál a NATO tagsághoz vezető úton. Ezek közül a következők voltak a legfontosabbnak:

- az új tagországoknak hozzá kell járulni a Szövetség kollektív védelmi képességeihez, és fel kell készülniük a Szövetség más feladataiban való részvételre;
- az új tagoknak részt kell venni a NATO parancsnoki struktúrájában;
- az új tagoknak a hagyományos fegyveres erőikkel részt kell venniük a NATO gyakorlatokon, beleértve a kollektív védelmet biztosító gyakorlatokat is;
- az új tagoknak a szövetség integrált katonai struktúrája részévé kell válniuk;
- az új tagoknak minden erőfeszítést meg kell tenniük annak érdekében, hogy megfeleljenek a NATO interoperabilitási követelményeknek, kiemelt figyelemmel a hadseregek polgári demokratikus felügyeletére.

A felsorolt követelmények teljesítése biztosította, hogy a NATO katonai képességei a bővítést követően is hitelesek maradjanak. A hagyományos fegyveres erők vonatkozásában a *Bővítési Tanulmány* úgyszintén megjelölte azokat a fő területeket, melyek lehetővé tették a NATO haderejének hatékony alkalmazását. Ezek közé tartozott a hatékony befogadó nemzeti támogatás biztosítása; a saját erők más NATO országok területén történő hatékony alkalmazása; nemzetközi gyakorlatok saját területen történő megszervezése; valamint a NATO csapatok megerősítésének képessége és annak begyakorlása. A kívánatos interoperabilitási szint elérése érdekében a NATO azt javasolta a leendő tagállamoknak, hogy egyes katonai alakulataikat az átlagnál jobban készítsék fel a NATO-val való együttműködésre és ezek az alakulatok legyenek a „NATO-kompatibilis” alakulatok, melyekre a haderő további részét alapozni lehet.

A *NATO Bővítési Tanulmány* jelentősége abban állt, hogy a NATO aspiránsok számára először fogalmazta meg azokat a politikai, biztonságpolitikai, katonapolitikai és katonai elvárásokat, amelyek megfelelő orientációt adhattak a csatlakozni kívánó országoknak saját biztonságpolitikai és honvédelmi alapelveik meghatározásában, a nemzeti döntéshozatali rendszerek kompatibilissá tételében, valamint a haderő várható feladatrendszerét, kiképzését, szervezeti struktúráját és felszereltségét illetően. Ennél fogva a Bővítési Tanulmány alapvető hatással volt a haderő átalakításának további folyamatára.

A politikai elvárások között szerepelt többek között a Washingtoni Szerződés alapelveinek, a kollektív védelem elveinek, a Békepartnerségi Program alapelveinek és célkitűzéseinek, a Szövetség kohéziójának és konszenzuson alapuló működésének, valamint az esetleges viták és nézetkülönbségek békés rendezési elvének az elfogadása.¹¹⁹ A politikai követelmények teljesítése érdekében a leendő tagoknak teljes mértékben el kellett fogadniuk az EBESZ normáit és alapelveit, beleértve a területi viták és követelések, valamint az etnikai viták békés rendezésének elvét. Emellett az új tagoknak anyagi kötelezettséget is kellett vállalni a NATO tagsággal járó politikai és katonai feladatok teljesítésére.¹²⁰ A leendő NATO tagok hadereinek alapvetően meg kellett felelni a PfP elméleti és gyakorlati előírásainak és képesnek kellett lenni a békeműveletekben, a humanitárius tevékenységben, a kutató-mentő feladatokhoz való hozzájárulásra. Ezek a katonai együttműködési feladatok képezték a csatlakozni kívánó országok hadereinek feladatrendszerét, a saját alkotmányos, honvédelmi feladataikon túlmenően.

¹¹⁹ *Study on NATO Enlargement* 1995. szeptember <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9501.htm> (2008.02.01.) 5. fejezet A/70. pont

¹²⁰ Uo. B/72. pont

A *Bővítési Tanulmány* nem tartalmazott konkrét elvárásokat a leendő tagországok hadereinek nagyságával, azok összetételével vagy területei tagozódásával vagy elhelyezkedésével kapcsolatban, viszont meghatározott általános előírásokat a haderő szervezeti felépítésével és átfogó képességeivel kapcsolatban. A legfontosabb elvárás az volt, hogy a haderő struktúrájának és képességeinek biztosítani kell a NATO kollektív védelmi képességeihez való hozzájárulást, de úgyszintén elvárásként jelentkezett a nem 5. cikkely szerinti műveletekben való részvételi képességek kialakítása is. Úgyszintén elvárásként fogalmazódott meg a többnemzetiségű műveletekben való részvétel, mozgékonyabb, rugalmasan alkalmazható, haderőnemileg interoperabilis haderők kialakítása és fenntartása.¹²¹ A hidegháborúban elfogadott statikus és kizárólag a támadás, valamint a védelem irányában mozgó csapatok helyett követelményként került meghatározásra a hadműveleti területeken belüli és hadműveleti területek közötti légi szállítási képesség kialakítása és technikai eszközök előretolt állomásoztatása.¹²² A leendő tagoknak a NATO reagáló képességhez történő hatékony hozzájárulást is szem előtt kellett tartani a haderők átalakítása folyamán.¹²³ A technikai eszközök vonatkozásában a parancsnoki vezetés és irányítás eszközeinek, a fő fegyverzeteknek a kompatibilitása, valamint a lőszeres és az alapvető harci utánpótlások csereszabotossága jelentette a célkitűzést.¹²⁴

A *NATO Bővítési Tanulmányának* kiadásakor a Magyar Köztársaság érvényben lévő biztonság- és védelempolitikai, valamint honvédelmi alapelvei ilyen részletességgel és célirányosan nem határozták meg a haderő szervezeti felépítésével és képességeivel kapcsolatos követelményeket, elvárásokat. A hatályos országgyűlési határozatokat a Bővítési Tanulmány kiadását követően nem módosították. A Magyar Honvédség átalakításáról szóló 30/1995. (HK. 19.) HM utasítás pedig csak utalást tett arra, hogy „a honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség euro-atlanti integrációs feladatiról elfogadott HM kollégiumi állásfoglalásnak megfelelően a Magyar Honvédség NATO-kompatibilitásának megtervezéséhez szükséges feladatok végrehajtására vonatkozó elgondolást”¹²⁵ a 2005-ig terjedő időszakra szóló hosszú távú program tartalmazza.

¹²¹ Uo. 4. fejezet B/v/60. pont

¹²² Uo. 62. pont

¹²³ Uo.

¹²⁴ Uo. 5. fejezet D/76. pont

¹²⁵ Lásd 30/1995. (HK. 19.) utasítás, 3. § c. pontja

3.1.2. A NATO bővítés további lépései 1996-ban

Mint ismeretes, a NATO-hoz csatlakozni kívánó államok közül Magyarország 1996. január 29-én – a volt VSZ tagországok közül elsőként jelentette be hivatalosan csatlakozási szándékát a NATO szervezetéhez. Ez év első felében vette kezdetét az intenzív párbeszédsorozat, amely a NATO és az aspiráns országok között folyt. Az intenzív párbeszéd azért is kaphatott széles körű támogatást a NATO politikai vezetése részéről, mivel egyértelműen elfogadást nyert, hogy a NATO kibővítése hozzájárul az euro-atlanti térség valamennyi országának növekvő stabilitásához. Ezt a feltételezést a következő megállapításokkal lehet igazolni:¹²⁶

- a bővítés elősegíti az 1990-es években született új demokráciákban zajló demokratikus reformokat, beleértve a fegyveres erők feletti demokratikus és polgári ellenőrzést is;
- a folyamat fejleszti a jelenlegi szövetségesek közötti kapcsolatokra jellemző együttműködési konzultációs és általános tárgyalási minták és szokások átvételét a szövetség leendő tagállamaiban;
- erősíti a jószomszédi kapcsolatokat, amelyek az egész térségnek a biztonságát és stabilitását szolgálják;
- az új tagok felvételével erősödik a szövetség közös védelmi képessége, különösen a védelmi tervezés és a katonai költségvetés átláthatatlansága, ennek megfelelően az instabilitás valószínűsége egyre jobban csökken;
- ez a folyamat erősíti az integráció és a kooperáció irányába tartó, közös demokratikus értékeken alapuló tendenciákat;
- a NATO kibővítése megfékezi Európában az etnikai és területi határok mentén a szétesés irányába mutató, a demokráciával ellentétes folyamatokat;
- a NATO ezzel a lépéssel növeli az európai biztonsághoz történő hozzájárulását is.

Ezen indokok alapján a NATO-bővítést szélesebb megközelítésben vizsgálva megállapítható, hogy a szövetség lényeges szerepet játszott a fejlődő európai biztonsági rendszerben és a bővítés hatással volt a világpolitikai folyamatokra is.¹²⁷

A Washingtoni Szerződés, a NATO 1949-ben született alapító okirata, nem rögzíti egyértelműen az új tagokkal szembeni elvárásokat, de „a Felek egyhangú megegyezéssel a

¹²⁶ Szetrnák György: *A katonai szembenállás végétől a NATO kibővítésig*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE 1998., pp. 38-39.

¹²⁷ Uo.

Szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához. Minden, ilyen módon meghívott állam részévé válhat a Szövetségnek, ha csatlakozási okiratát az Amerikai Egyesült Államok kormányánál leteszi. E kormány a felek mindegyikét értesíti az egyes csatlakozási okiratok letétéről.”¹²⁸ A szerződés értelmében azok az államok lehetnek a Szövetség tagjai, amelyek elfogadják a Szövetség alapelveit és készek a közös biztonsághoz hozzájárulni. Ezek az alapelvek a demokrácia, az egyéni szabadságjogok és a jogállamiság. A bővítéssel kapcsolatos tárgyalások során azonban más követelményeket is megfogalmaztak a tagságra jelentkező országokkal szemben. Többek között a működő demokrácia, a működő piacgazdaság, az emberi jogok és az országban élő kisebbségek jogainak tiszteletben tartása, a fegyveres erőkre vonatkozó reformok végrehajtása, ezen belül a haderőreform és a fegyveres erők polgári ellenőrzésének megteremtése.

A bővítési folyamat lépéseit és eredményeit a NATO Észak-atlanti Tanácsának 1996-ban rendezett miniszteri szintű ülései is megerősítették. Az 1996. június 3-án Berlinben megtartott miniszteri ülés zárónyilatkozata alapján a NATO megerősítette a bővítés iránti elkötelezettségét.¹²⁹ „Megerősítjük elkötelezettségünket az iránt, hogy a Szövetséget megnyissuk új tagok felvétele számára. Elindult a bővítési folyamat, és meggyőződésünk, hogy a Szövetség átfogó átalakítása megkönnyíti ezt a folyamatot.” „A következő hónapokban is aktívan folytatni kívánjuk ezt a párbeszédet. Örömmel nyugtázzuk a partnerek nemzeti erőfeszítéseit, amelyek kiegészítik a Szövetség munkáját.”¹³⁰

Az Észak-atlanti Tanács védelmi miniszteri szintű ülésén, Brüsszelben 1996. december 17-én ismételten értékelésre került a bővítés, a NATO belső átalakulása. A NATO nagy fontosságot tulajdonított a Szövetség külső átalakulásának, annak különböző vonatkozásának, így annak, hogy a Szövetség új tagok felvételére készül, fejleszti a békepartnerséget és törekszik arra, hogy valamennyi partnerrel, különösen Oroszországgal és Ukrajnával szoros kapcsolatokat és együttműködést alakítson ki. A NATO várakozással tekintett az elé, hogy állam- és kormányfői egy vagy több országot felkérjenek a csatlakozási

¹²⁸ *Az Észak-atlanti Szerződés*, Washington DC, 1949. április 4. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/other/hu/treaty-hu.htm> (2008.02.01.) 10. cikk

¹²⁹ *M-NAC-1(96)63 Az Észak-atlanti Tanács Zárónyilatkozata*, Berlin, 1996. június 3. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm> (2008.02.01.) 13. pont

¹³⁰ Uo.

tárgyalások megkezdésére, ugyanakkor emlékeztettek arra, hogy a Szövetség további tagok felvételére is nyitva áll.¹³¹

A védelmi miniszterek ülésén az Állandó Tanács azt a feladatot kapta, hogy dolgozzon ki átfogó ajánlásokat a csúcsertekezleten hozandó döntésekhez arról, hogy mely országot vagy országokat kérjenek fel a csatlakozási tárgyalások megkezdésére. A csatlakozás fényében a védelmi miniszteri ülés áttekintette az előző évben, az érdeklődő partnerországokkal a bővítésről, folytatott fokozott párbeszéd eredményeit. Emellett a NATO katonai hatóságai azt a feladatot kapták, hogy a *Bővítési Tanulmányban* lefektetett általános szempontok alapján készítsék el a potenciális új tagok csatlakozásával összefüggő katonai tényezők elemzését, elsősorban a csatlakozási pénzügyi vonzatait, valamint, hogy milyen konkrét katonai követelményeknek kell a csatlakozni kívánó országoknak és haderőiknek megfelelni.¹³²

Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács ülésén 1996. december 11-én a védelmi miniszterek értékelték a Bosznia-Hercegovinában kialakult helyzetet és elismerték a NATO tagországok és az együttműködő, valamint PfP államok sikeres hozzájárulását az IFOR műveletekhez. „A miniszterek aláhúzták elégedettségüket azzal kapcsolatban, hogy a PfP-n belüli együttműködés nagyban hozzájárult az IFOR művelet végrehajtásához, ami egyben számos tanulsággal szolgál, amit a megerősített PfP-n belüli együttműködés során lehet hasznosítani.”¹³³ Ez azért is fontos tényező, mert a lehetséges NATO tagállamoktól elvárták, hogy gyakorlatilag is járuljon hozzá a NATO valós békeműveleteihez. A NATO aspiránsok közül Magyarország, Csehország és Lengyelország is hathatós szerepet vállalt a balkáni válságkezelésben.

Az Észak-atlanti Tanács miniszteri ülése az 1996. december 10-én arról döntött, hogy a NATO 1997. évi csúcsertekezletét Madridban fogják megtartani 1997. július 8-án és 9-én, amelyen - úton a 21. század felé - meghatározzák a NATO további átalakításának és továbbfejlesztésének irányait. A csúcsertekezlet napirendi pontjai között megtárgyalásra és

¹³¹ *M-NAC-2(96)165* Észak-atlanti Tanács Védelmi Miniszteri Ülésének Zárónyilatkozata, Brüsszel, 1996. december 17-18., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-165e.htm> (2008.02.01.) 27-28. pont

¹³² Uo.

¹³³ *M-NACC-2(96)171* Észak-atlanti Együttműködési Tanács ülése, Elnöki Záróokmány, Brüsszel, 1996. december 11. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-171e.htm> (2008.02.01.) 1-2. pont

elfogadásra tervezték, többek között, „a Szövetségbe való belépés iránt érdeklődő egy vagy több ország felkérését arra vonatkozólag, hogy megkezdjék a csatlakozási tárgyalásokat.”¹³⁴

3.1.3. Meghívás, csatlakozási tárgyalások, a minimális katonai követelmények megállapítása

Az Észak-atlanti Tanács védelmi miniszterei 1997. május 29-én a portugáliai Sintrában ülészttek annak érdekében, hogy előkészítsék a július 8-9-ére tervezett madridi csúcsertekezletet és előmozdítsák a Szövetségben zajló belső és külső adaptációs folyamatokat és előkészítsék az ezzel kapcsolatos döntéseket. A miniszterek megállapodtak abban, hogy a Szövetség vezetői elégedettek lehetnek a madridi csúcstalálkozó döntéseinek előkészítésével. „A döntések az új tagoknak a Szövetségbe történő meghívásáról szólnak.”¹³⁵ A miniszterek tudomásul vették a NATO főtitkárának jelentését, amely tükrözte az érdekelt partnerekkel folytatott intenzív párbeszéd legutóbbi fordulójának és az új tagok felvételével kapcsolatos, releváns tényezők elemzésének eredményeit, a NATO struktúráinak szükséges adaptálását az új tagállamoknak a Szövetségbe történő felvételéhez, és a csatlakozási tárgyalásra vonatkozó menetrendet.¹³⁶ A Zárónyilatkozatban javaslat született arról, hogy a Szövetség a madridi csúcsertekezleten töltsen meg tartalommal a bővítési elkötelezettségét.

A védelmi miniszterek az 1997. évi június 12-i ülésükön üdvözltek azt a tényt, hogy a bővítésre vonatkozó döntések előkészületei jó úton haladnak és magukba foglalják azt az elemzést, amely az új tagok csatlakozásával kapcsolatos lényeges tényezőkre vonatkoznak.¹³⁷ Ez azért is volt fontos, mert a bővítés számos módon kihatott a Szövetség működésére, politikai és katonai mechanizmusaira, döntés-előkészítésére, integrált katonai struktúrájának hatékonyságára, a békepartnerségi folyamatra, és nem utolsó sorban, a bővítésnek komoly pénzügyi vonzatai is voltak. A védelmi miniszterek megállapodtak, hogy „a Szövetség biztosítani fogja a bővítés által szükségszerűen megkövetelt forrásokat.”¹³⁸

Az Észak-atlanti Tanács az 1997-ben Madridban megtartott ülésén döntött a Szövetség kibővítéséről. Az Atlanti Szövetség meghívta Csehországot, Lengyelországot és

¹³⁴ *M-NAC-2(96)165* Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Brüsszel, Zárónyilatkozat, 1996. december 10., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-165e.htm> (2008.02.01.) 2. pont

¹³⁵ *M-NAC-1(97)65* Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Sintra, Portugália, 1997. május 29., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-065e.htm> (2008.02.01.) 4. pont

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ *M-NAC-D-1(97)71* Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1997. június 12., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-071e.htm> (2008.02.01.) 14. pont

¹³⁸ Uo.

Magyarországot a csatlakozási tárgyalások megkezdésére: „Ma a Cseh Köztársaságot, Magyarországot és Lengyelországot hívjuk meg, hogy csatlakozási tárgyalásokat kezdjenek a NATO-val. Célunk, hogy 1997 decemberében, a miniszteri ülések idején aláírjuk a Csatlakozási Jegyzőkönyvet, és hogy a ratifikációs folyamat időben befejeződjék ahhoz, hogy a tagság ténylegessé válhasson a Washingtoni Szerződés aláírásának 50. évfordulóján, 1999. április 4-én.”¹³⁹ A bővítéssel együtt a Szövetség megerősítette, hogy alapfeladatát megtartotta, de szükség van a NATO politikai és katonai szerkezetének átalakítására ahhoz, hogy képes legyen megfelelni a regionális válságok és konfliktusok során jelentkező kihívásoknak. A NATO tagállamok biztonsága továbbra is elválaszthatatlanul kötődik Európa biztonságához és ennek megfelelően a demokratikus és szabad társadalmak konszolidációja az egész kontinensen, az EBESZ elveivel összhangban, közvetlen és lényeges ügy a Szövetség számára.¹⁴⁰ A Szövetség egyben megerősítette, „hogy az Észak-atlanti Szerződés 10. cikkelyének megfelelően a NATO nyitott marad új tagok felvételére.”¹⁴¹ A madridi csúcstalálkozón a NATO vezetői feladatot szabtak a Katonai Hatóságoknak - konkrétan az európai főparancsnoknak – arra, hogy az amerikai főparancsnokkal együttműködve megfogalmazzák azokat a kezdeti ajánlásokat, amelyek az új tagállamoknak a NATO katonai struktúrájába történő integrációjukhoz minimálisan szükséges. Emellett, a NATO szándéka szerint ezeknek az erőfeszítéseknek támogatniuk kellett a haderő-célkitűzések kidolgozását az új tagokkal kibővített védelmi tervezési folyamatban. Ezen túlmenően az is vizsgálat tárgyát képezte, hogy a NATO akkori tagállamainak haderő-tervezési célkitűzéseire milyen hatással lesznek a bővítéssel módosuló általános haderő-célkitűzések.

A két stratégiai parancsnok által elkészített tanulmány „*A NATO csatlakozás katonai és ezzel párosuló pénzügyi követelményekről*” abból a feltételezésből indult ki, hogy a csatlakozó szövetséges tagállamokat minimális követelményeket támasztva úgy integrálják a Szövetség integrált katonai szervezetébe, hogy a csatlakozás után is hiteles maradjon az 5. cikkely szerinti védelmi képesség. Ennek érdekében a NATO Katonai Hatóságai meghatározták azokat a követelményeket, melyeket a leendő tagoknak teljesíteniük kellett. A követelmények megállapításánál a következő feltételezésekből indultak ki:¹⁴²

¹³⁹ *M-1 (97)81* Madridi Nyilatkozat az Euro-atlanti Biztonságról és Együttműködésről, Madrid, 1997. július 8., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm> (2008.02.01.) 6. pont

¹⁴⁰ Uo. 4. pont

¹⁴¹ Uo. 8. pont

¹⁴² *Report to the Congress, On the Military Requirement and Costs of NATO Enlargement*, February 1998, <http://www.dod.mil/pubs/nato/> (2008.02.01.)

- a NATO biztonsági környezetében nem áll be változás a tanulmány által átfogott tervezési időszakban;

- a veszélyhelyzet értékelést egy regionális, és nem hadszíntéri, támadási forgatókönyvekre alapozva a kollektív védelem szempontjaira építve hajtják végre;

- a NATO csapat-megerősítési stratégiáját figyelembe véve előretolt erőkre és eszközökre a kalkulált biztonsági környezetben nincs szükség, vagyis a tervezők a csatlakozó országok meglévő infrastruktúrájával és azok esetleges megerősítésével számolnak;

- a tanulmány céljait alapul véve, nem kell új NATO parancsnokságokat létrehozni a három meghívott ország területén.

A tanulmány módszertana ugyanazokra az alapelvekre épült, melyeket az akkori NATO tagokkal szemben alkalmaztak, vagyis a NATO védelmi tervező kérdőíveinek (DPQ-Defence Planning Questionnaires) kitöltésére, azzal a céllal, hogy a bővítéssel együttjáró tervezési tevékenységet a NATO-ban folyó tervezési folyamatba integrálják. A tervezésnél úgyszintén figyelembe vették a NATO által 1997. áprilisában folytatott ország-specifikus elemzéseket is. A NATO a szükséges finanszírozási igények megállapítása céljából a leendő tagok képességeit négy területen elemezte. Ezek a területek a következők voltak: konzultációs, valamint vezetési és irányítási képességek; a légvédelem és annak légiirányítási-és ellenőrzési rendszere; a csapat-megerősítéseket szolgáló infrastruktúra; és a kiképzés rendszere. Ezekben a területeken a követelmények költségkihatás nélkül, különböző ellenséges erők elleni tevékenységek összehasonlító elemzése alapján kerültek megállapításra.¹⁴³

Az öthónapos tanulmány megállapításai létfontosságúak voltak a csatlakozni kívánó országok számára, mivel haderőiket részben ezen a területeken kellett felkészíteni. A meghívott országok vonatkozásában a tanulmány megállapításait általános érvénnyel a következőkben lehet összefoglalni:

○ *a konzultációs, vezetési és irányítási képességek területén:*

- vezetési és irányítási képességek létfontosságúak és azonnali létrehozást igényelnek;

- a legelső lépés a NATO parancsnokságok, és a nemzeti parancsnokságok közötti kapcsolat létrehozása;

- a konzultációs csatornákat a bővítést megelőzően kell kiépíteni, majd ezt követően standard kapcsolatokra van szükség.

○ *az integrált légvédelem területén:*

¹⁴³ Uo.

- a tagjelölt országok légvédelmi rendszerének a NATO integrált légvédelmi rendszerébe történő integrálása kötelező;
- a csatlakozást követően az új tagok Légtér Szuverenitási Műveleti központjait a NATO légiirányítói és vezetési központjához kell csatolni;
- a csatlakozást követően, az új tagok esetében a vezetési és irányítási rendszereket korszerűsíteni kell a NATO légvédelmi rendszerébe történő további integráció érdekében, majd azt integrálni a NATO-ban létrehozandó Légi Vezetési és Irányítási rendszerbe.
 - *a csapatmegerősítéseket szolgáló befogadó infrastruktúra területén:*
 - az akkori és a leendő NATO tagországok meglévő összhaderónemi katonai képességei elegendőek a feltételezett veszélyforrások kezelésére;
 - a meghívott országokban a csapatmegerősítéshez szükséges szárazföldi infrastruktúra elégséges;
 - a meghívott országokban a megerősítést fogadó repülőtereket a NATO szabványok szintjének eléréséhez fejleszteni szükséges.
 - *a kiképzési rendszer és a gyakorlatok területén:*
 - ahhoz, hogy a meghívott országok zökkenőmentesen biztosítsák a parancsnoki vezetési rendszerek és a törzsmunka interoperabilitását, jelentős erőfeszítéseket kell tenni a felkészítésben és a kiképzésben, valamint a mindenkori interoperabilitási képesség felmérésében.

A stratégiai főparancsnokok által elkészített jelentést az Egyesült Államok összhaderónemi törzse jóváhagyta és azt megfelelő alpnak találta a csatlakozás pénzügyi és erőforrás kötelezettségeinek meghatározásához. Az összhaderónemi törzs az Egyesült Államoknak elfogadásra javasolta a tanulmányt és támogatta annak az Észak-atlanti Tanács elé terjesztését. A tanulmányt a NATO külügyi és védelmi miniszterei is elfogadták, mivel a felsorolt minimális katonai követelmények teljesítése biztosította az új tagoknak a NATO integrált katonai struktúrájába történő bekapcsolását és a NATO hatékony katonai képességeinek megőrzését a várhatóan változatlan biztonsági környezetben. Azon túlmenően, hogy a tanulmányt követően a három meghívott országnak ezek a minimális katonai követelmények egyben cselekvési tervet is jelentettek 1998-ban, a csatlakozásig hátralévő egy évben, a tanulmány megállapításait figyelembe kellett venni a NATO védelmi tervezési

folyamatában is. A védelmi tervezési folyamat ennek függvényében a következőképpen módosult:¹⁴⁴

- a meghívott országok részére haderő-fejlesztési javaslatokat kellett kidolgozni, melyeket a meghívottaknak haderő-fejlesztési célkitűzéseként kellett elfogadni;
- a NATO és a meghívott országok között hivatalos egyezményt kellett aláírni a lehetséges csapatmegerősítéseket befogadó infrastruktúra rendelkezésre bocsátásáról;
- a lehetséges csapatmegerősítő műveletek részletes hadműveleti tervezés tárgyát képezték;
- a bővítési követelmények teljesítése érdekében meg kellett határozni a szükséges „képesség-csomagokat”.¹⁴⁵

A NATO tanulmány összességében megerősítette, hogy a meghívott országokra meghatározott minimális katonai követelményeket egy várhatóan kedvező biztonsági környezetet alapul véve kalkulálták, valamint, hogy a bővítéshez szükséges követelmények teljesítése anyagilag megengedhető lesz, még akkor is, ha a NATO országok csupán felét költik védelmi célokra, mint azt tették a bővítés előtt tíz évvel, a hidegháború utolsó éveiben.

A Magyar Honvédségben a bővítéshez szükséges minimális katonai képességek teljesítése érdekében a katonai felsővezetés feladattervet dolgozott ki, melynek végrehajtásáért a NATO részéről a Dél-európai Szövetséges Parancsnokság volt felelős.

Az Észak-atlanti Tanács miniszteri ülése 1997. december 16-án ismételten megerősítette bővítési szándékát azzal, hogy aláírták a Csehországnak, Magyarországnak és Lengyelországnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásáról szóló jegyzőkönyvet. Emellett kötelezettséget vállaltak, hogy az elkövetkezendő hónapok során a NATO, az 1997-ben sikeresen befejezett csatlakozási tárgyalások alapján szorosan együtt fog működni a három meghívott országgal és a NATO politikai testületei tevékenységük során igyekeznek előmozdítani a csatlakozási jegyzőkönyvek időbeni ratifikálását.¹⁴⁶ A Szövetség a

¹⁴⁴ Uo.

¹⁴⁵ A képesség-csomagok pontos beazonosításához helyszíni felmérésekre volt szükség a befogadó infrastruktúra vonatkozásában annak érdekében, hogy a befogadó nemzeti támogatást biztosító létesítményeket a NATO szabványok szintjére fejlesszék.

¹⁴⁶ *M-NAC-2 (97)155* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1997. december 16. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-155e.htm> (2008.02.01.) 1. pont

csatlakozással járó költségeket is vállalta: „elkészítettük a három meghívott ország csatlakozásának pénzügyi kihatásaival kapcsolatos előzetes becsléseket és megerősítettük, hogy a költségek vállalhatóak”.¹⁴⁷ A Szövetség tervei szerint a csatlakozási jegyzőkönyveknek a tagországokban történő időbeni ratifikálása lehetővé tette azt, hogy a három meghívott ország a Szövetség megalakításának 50. évfordulóján 1999 áprilisában csatlakozhasson az Észak-atlanti Szerződéshez.

Az Észak-atlanti Tanács az 1997. december 16-án megtartott „16+3” keretű ülésén Kovács László, akkori külügyminiszter felszólalásában üdvözölte az Észak-atlanti Tanács döntését és elkötelezte az országot, hogy teljes jogú tagja kíván lenni a NATO-nak. „Országom fegyveres erőinek döntő többségét felajánlja kollektív védelmi célokra és amikor szükséges, erőit e célból, valamint a NATO más feladatainak végrehajtására is rendelkezésre bocsátja. Magyarország a Szövetséghez történő csatlakozáskor szükség esetén a megfelelő pénzügyi erőforrásokat elkülöníti annak érdekében, hogy az ország a NATO feladatok szabta kötelezettségeknek megfeleljen. Az ország fenntartható gazdasági fejlődése és a védelmi költségvetés tervezett növekedése szilárd alapot fog biztosítani ezen kötelezettség teljesítéséhez.”¹⁴⁸

A NATO bővítés sikeres folyamata azt bizonyította, hogy a NATO sikeresen oldotta meg a hidegháború és a katonai szembenállás után jelentkező feladatait. A NATO egyre szorosabb együttműködést alakítottak ki Kelet- és Közép Európa országaival, valamint a szovjet utódállamokkal, melynek célja egy olyan átfogó biztonsági rendszer kiépítése, amelybe az euro-atlanti térség valamennyi országa bevonásra került. A NATO átalakulásának egyik legfontosabb eredménye, hogy megindult a keleti irányú bővítés folyamata és a partner országokkal kialakultak az együttműködés új formái, ezzel együtt növelve a NATO feladatainak, elsősorban válságkezelő- és békeműveleteinek eredményes végrehajtását.

¹⁴⁷ Uo.

¹⁴⁸ Az Észak-atlanti Tanács „16+3”-as ülése, Kovács László külügyminiszter felszólalása, Brüsszel, 1997. december 16., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s971216h.htm> (2008.02.01.)

3.2. Az európai biztonsági helyzet stabilizálódása, erősödő euro-atlanti orientáció, a NATO tagsághoz vezető út

3.2.1. Változatlan biztonságpolitikai alapelvek, stabilizálódó regionális biztonsági helyzet

Az értekezés ezen fejezetében vizsgált időszakban (1995-1997) a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai célkitűzései az Országgyűlés által 1993-ban elfogadott biztonsági alapelveket követték, melyeket az 1994-es új kormányprogram is tartalmazott.¹⁴⁹ Az alapelvekből következően a Magyar Köztársaság alapvető célja az ország független és szuverén államiságának és területi épségének a védelme, a háború és fegyveres konfliktusok kialakulásának megakadályozása. E célok elérésének általános, feltételeit Magyarország – hasonlóan az euro-atlanti országokhoz – mindenek előtt politikai, diplomáciai és más, nem katonai eszközökkel kívánta biztosítani. Az alapelvekben úgyszintén megfogalmazást nyert, hogy az ország biztonságának megőrzése csak a szomszédos államokkal, valamint térségünk és Európa többi országával megvalósuló együttműködés útján lehetséges. Az euro-atlanti integrációban az ország biztonságpolitikájának alapvető célja volt a nyugat-európai demokráciákhoz való közeledés, majd ezt követően az euro-atlanti integráció, amely hosszú távon garantálja az ország biztonságát. Ez a törekvés az Európai Unióhoz, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez, a Nyugat-Európai Unióhoz történő fokozatos és tudatos közeledéssel, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetben és az Európa Tanácsban játszott aktív szerepvállalással volt lehetséges.

A vizsgált időszakban a szomszédos államokkal kialakítandó stabil, kooperatív jószomszédi viszony szempontjából kiemelt fontossággal bírtak a szomszédos országokkal kialakított gazdasági, emberi jogi és kisebbségi együttműködés erősítése. Ehhez megfelelő alapot teremtettek az új alapszerződések, amelyek pozitív hatását tovább erősítették a hagyományos leszerelésről, a bizalomerősítésről kötött nemzetközi megállapodások, illetve a kétoldalú katonai kapcsolatokat szabályozó és bizalomerősítő intézkedéseket is magukba foglaló kétoldalú megállapodások. Ebben az összefüggésben a Magyar Köztársaság arra törekedett, hogy valamennyi szomszédos állammal erősítse a szubregionális és határmenti együttműködést, a népek közötti megértést és ezáltal növelje biztonságát. Ennek szellemében az alábbi alapszerződések kerültek törvényi elfogadásra:

¹⁴⁹ Lásd 11/1993. (III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei

- az 1995. évi XLV. törvény a Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszédság és az együttműködés alapjául Kijevben, az 1991. évi december hó 6. napján aláírt szerződés kihirdetéséről;

- az 1995. évi XLVI. törvény a Magyar Köztársaság és a Szlovén Köztársaság között Budapesten, 1992. december 1-jén aláírt barátsági és együttműködési Szerződés kihirdetéséről;

- az 1995. évi XLVII. törvény a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között Budapesten 1992. december 16-án aláírt, a baráti kapcsolatokról és együttműködésről szóló Szerződés kihirdetéséről;

- az 1997. évi XLIII. törvény a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között Párizsban, 1995. március 19-én aláírt, a jószomszédi kapcsolatokról és a baráti együttműködésről szóló Szerződés kihirdetéséről;

- az 1997. évi XLIV. törvény a Magyar Köztársaság és Románia között Temesvárott 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződés kihirdetéséről.

E törvények mellett a Magyar Köztársaság számos törvényt léptetett hatályba a szomszédos országok vonatkozásában a közös államhatáron történő áthaladásról és a személyek átvételéről, a kisebbségek jogainak védelméről, a nemzetközi terrorizmus, a nemzetközi illegális kábítószer-kereskedelem és a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harcban történő együttműködésről, a katasztrófák esetén történő együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról. A biztonsági garanciákat nyújtó törvények között kiemelt jelentőségű az 1997. évi XLIX. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és az Egyesült Államok fegyveres erőinek a Magyar Köztársaság területén történő tevékenységéről szóló Megállapodás, valamint az annak mellékletét képező Végrehajtási Megállapodások megerősítéséről és kihirdetéséről. Ezek a törvények alapvető garanciákat nyújtottak Magyarországnak regionális biztonságához.

A regionális biztonsági helyzetünk stabilitásához 1995. novemberében nagymértékben hozzájárult, hogy a Bosznia-Hercegovinában három és fél évig folyó háború az 1995. novemberben Daytonban megkötött és 1995. december 14-én Párizsban aláírt Általános Békemegállapodás véget ért. A Daytoni Megállapodásnak azért van kiemelkedő jelentősége, mert a 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről egyértelmű és elsődleges, a biztonságot veszélyeztető tényezőként, katonai természetű veszélyként nevesíti „*a környezetünkben kirobbanó belső konfliktusokat,*

polgárháborús eseményeket”. A Daytoni Békemegállapodás ezt a veszélyformát szüntette meg, vagy reálisabban fogalmazva, azt kontrollálható szintre helyezte. A Magyar Köztársaság a daytoni egyezmény végrehajtását tevőlegesen is támogatta, és ezzel azonnal elkötelezte magát az európai biztonsági rendszer nyújtotta válságkezelési garanciák mellett. Magyarországnak a válságkezelésben történő aktív részvételi szándékát bizonyítja, hogy az Országgyűlés már 1995. december 2-án, a megállapodás hivatalos aláírása előtt döntött a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők (IFOR – Implementation Forces) Magyarországon történő átvonulásáról és átmeneti állomásoztatásáról.¹⁵⁰ Az országgyűlési határozat egyúttal magában foglalta a befogadó nemzeti támogatás egyes feladatainak biztosítását is. Ezek közé tartozott a vezetési és logisztikai feladatok ellátása, a repülőterek és a légtér biztosítása. Ennél még fontosabb, hogy az Országgyűlés a 114/1995. (XII. 12.) számú határozatában döntött a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők (IFOR) kötelékében korlátozott létszámú műszaki kontingens részvételéről.¹⁵¹ A fenti feladatok végrehajtása érdekében a kormány 1995. decemberi határozatával az érintett tárcák részvételével tárcaközi munkabizottságot hozott létre a Honvédelmi Minisztérium és a Külügyminisztérium helyettes államtitkárainak vezetésével.¹⁵² Az IFOR misszióba felajánlott műszaki kontingens 1996. február 2-án érte el működési készenlétét és február 3-án hadműveleti irányításának jogát átadta az IFOR parancsnokságnak. A magyar műszaki kontingens balkáni részvételéről az IFOR-t felváltó SFOR misszióban az Országgyűlés 109/1996. (XII. 17.) számú határozata döntött, melyben 1998. szeptember 1-ig került meghosszabbításra a kontingens mandátuma.¹⁵³

A nemzetközi békerendezési folyamatban a magyar szerepvállalás fontos területnek bizonyult, hiszen lehetőséget teremtett a leendő szövetségesekkel történő katonai együttműködésre. Mindezeknek az intézkedéseknek köszönhetően a haderő szakmai szintje – ha csak jelképesen is, de – erősödött.¹⁵⁴

Az 1995-1997-es időszakban fontos globális és regionális stabilizáló tényezőként értékelhető az európai hagyományos fegyverek csökkentéséről szóló szerződésben (CFE) meghatározott nemzeti fegyverzeti szintekre történő beállítás. A csökkentési időszak (40 hónap) 1995. novemberében járt le. A nemzetek a szerződésben meghatározott szintekre álltak be, és a csökkentési időszak során több, mint 58000 darab, a szerződés által korlátozás

¹⁵⁰ Lásd 112/1995. (XII. 2.) OGY határozat

¹⁵¹ Lásd 114/1995. (XII. 12.) OGY határozat

¹⁵² A honvédelmi miniszter az 58/1995. és az 5/1996. számú utasításaiban rendelkezett a magyar műszaki kontingens létrehozásáról, kiképzéséről és vezényléséről.

¹⁵³ Lásd 109/1996. (XII. 17.) OGY határozat

¹⁵⁴ Jakus János: Magyar Honvédség – a rendszerváltástól napjainkig, *Hadtudomány*, 2005/2. p. 67.

alá eső eszközt semmisítették meg. A szerződés részes államai több, mint 2500 helyszíni ellenőrzés során győződtek meg a folyamatos végrehajtásról. Az EBESZ 1996. május 15-31. között Bécsben megtartott értekezletén értékelték a szerződés végrehajtását. Az értekezlet által kiadott nyilatkozat megállapítja, hogy „*a Szerződés nagyfokú átláthatóságot biztosított a katonai kapcsolatokban az információcsere és az ellenőrzések általános rendszerén keresztül.*”¹⁵⁵ A szerződés a hagyományos fegyverek jelentősen alacsonyabb szintjén biztosította a stabilitást és növelte Európa biztonságát. Habár a hagyományos fegyverek megléte kihívást jelent Európa egyes területein, a váratlan támadások valószínűsége és a nagyméretű támadó tevékenység veszélye jelentősen csökkent.¹⁵⁶ Ezzel a Magyarországgal szomszédos régiókban ki lehetett zárni egy államok közötti hagyományos háború veszélyét, mivel hazánk és a szomszédos országok a haderők méretében és képességeikben olyan mértékben már nem tértek el egymástól, amely bármely fél részére a biztos győzelem reményében tette volna lehetővé a támadás kezdeményezését. További kedvező tendenciaként értékelhető, hogy a hazánkkal szomszédos országok többsége velünk azonos külpolitikai törekvéseket, euro-atlanti integrációs szándékokat nyilvánított ki.

3.2.2. Erősödő békepartnerség, nagyobb társadalmi elkötelezettség, meghívás a NATO-ba

A biztonságpolitikai alapelvekkel összhangban az 1993. április 14-én elfogadott honvédelmi alapelvek rögzítik, hogy az ország biztonságának garanciáit hosszú távon csakis a sokoldalú együttműködés intézményes keretei nyújthatják, ezért a Magyar Köztársaság célja a már meglévő nemzetközi biztonsági szervezetekkel való hatékony együttműködés, továbbá a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozás. A törvényi feltételek teljesülése után a NATO és a Nyugat-európai Unió szerveivel való kapcsolattartás érdekében 1993-ban felállításra került az Atlanti Összekötő Hivatal. A brüsszeli képviselőlet keretein belül a katonai jellegű feladatok végrehajtására egy katonai csoport is létrejött. Ezt követően Magyarország 1994-ben, a partnerországok közül elsőként, delegálta képviselőjét a szövetséges Haderők Európai Főparancsnoksága mellett működő Partnerségi Koordinációs Sejthez (PCC-Partnership Coordination Cell).

¹⁵⁵ *CTRCEW09* Final document of the first conference to review the operation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and the concluding act of the negotiation on personnel strength, Bécs, 1995. május 15-31. http://www.osce.org/documents/doclib/1996/05/13755_en.pdf (2008.02.01.) p. 1.

¹⁵⁶ Uo.

A NATO által 1994-ben meghirdetett Békepartnerségi Programhoz Magyarország 1994. februárjában csatlakozott. Az Országgyűlés a 66/1994. (XII. 15.) számú határozatában erősítette meg a NATO-val aláírt „Békepartnerségi” Keretdokumentumot és kötelezte a Kormányt, hogy 1995. április 15-ig nyújtsa be a dokumentum törvénybe iktatását, illetve annak a Magyar Köztársaság által történő végrehajtását tartalmazó törvényjavaslatot.¹⁵⁷ Mindezeknek megfelelően az Országgyűlés 1995. június 20-i ülésnapján fogadta el az 1995. évi LXVII. törvényt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának törvénybe iktatásáról, és annak a Magyar Köztársaság által történő végrehajtásáról. Az Országgyűlés a keretdokumentumban megfogalmazott célokat, együttműködési tevékenységet összhangban állónak tekintette a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvekről elfogadott 11/1993. (III. 12.) számú és 27/1993. (IV. 23.) számú OGY határozatokkal, a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvénnyel, valamint a Magyar Köztársaság euro-atlanti integrációs törekvéseivel. A törvény a keretdokumentum végrehajtásáért a Kormányt tette felelőssé.¹⁵⁸

A békepartnerségi tevékenységgel kapcsolatos törvényi szabályozás egyik legfontosabb eleme, hogy a keretdokumentum végrehajtásával kapcsolatos tervező és koordinációs feladatokra egy tárcaközi bizottságot hozott létre, amely az ügyben érintett miniszterek (külügy, honvédelmi és belügy) és országos hatáskörű szervek vezetőinek együttes tevékenységét koordinálta. Ez a jogi szervezeti forma lényegesen hozzájárult a biztonságpolitikai célkitűzések és megfontolások, valamint a katonai végrehajtás, és nem utolsósorban a Magyar Honvédség NATO-orientációs képességkialakításának összehangolásához. Ez azt jelentette, hogy a Magyar Honvédség bizonyos képességeinek és egyes strukturális elemeinek (elsősorban a vezetés és irányítás tekintetében) NATO kompatibilisnek kellett lenniük a Szövetséggel való gyakorlati kiképzési tevékenység végrehajtása érdekében.

Az 1995. évi LXVII. törvény a 66/1994. (XII. 15.) OGY határozathoz képest abban is továbblépett¹⁵⁹, hogy a Békepartnerségi Keretdokumentum 4. pontjában megjelölt évenkénti egyéni partnerségi tevékenységek jegyzékét, amit a külügyminiszter és a honvédelmi miniszter minden év július 31-ig az Országgyűlés külügyekkel és honvédelemmel foglalkozó bizottságainak kellett megküldeni. Ez biztosította tehát, hogy a honvédelmi tevékenység

¹⁵⁷ A megerősítésről szóló értesítés 1995. január 18-án, Brüsszelben, a NATO-nál letétbe helyezésre került.

¹⁵⁸ Lásd 1995. évi LXVII. tv. 4. § (1) bekezdés.

¹⁵⁹ A 66/1994. (XII. 15.) OGY határozat 2. számú melléklete tartalmazta az 1995-ben előirányzott, a magyar fegyveres erők részvételével tervezett kiképzések és közös gyakorlatok listáját.

részét képező békepartnerségi programok a honvédelem irányításában résztvevő szervek és szervezetek jóváhagyásával kerüljenek elfogadásra. Így a nemzeti védelem- és biztonságpolitikai döntéshozatali folyamat normatívabbá vált.

A véglegesített együttműködési tevékenységről a külügy és honvédelmi miniszterek kiegészítő jegyzéket készítettek, melyet tárgyév november 15-ig – jóváhagyás céljából – az Országgyűlés elé kellett terjeszteni.¹⁶⁰ A békepartnerség tevékenység pénzügyi garanciát is élvezett, mivel a miniszterek a következő évi program várható költségeit költségvetési fejezetük előirányzatainak keretében elkülönítetten tervezték és kezelték.

A békepartnerségi tevékenységgel kapcsolatban ugyanilyen törvényes garanciákat élvezett a külföldi fegyveres erők magyarországi biztosítása, valamint a magyar fegyveres erők kiküldetésük során. Az 1200 főt nem meghaladó katonai kontingensek magyarországi vagy külföldi állomásoztatását, az Országgyűlés külügyekkel és honvédelemmel foglalkozó bizottságainak véleményét előzetesen kikérve, a Kormány engedélyezte.

Ennek megfelelően a Magyar Honvédség alakulatai előzetes országgyűlési felhatalmazással vettek részt a békepartnerségi gyakorlatokon. A végrehajtási folyamat kisebb anomáliáját mutatta, hogy a 1021/1996. (III. 20.) Kormányhatározat, melyben az 1996. évi PfP gyakorlatok kerültek elfogadásra, az Országgyűlés által nem került jóváhagyásra. A magyar légierő MiG-29-es gépei a harckészültségi feladatok begyakorlási céljából rakéta éleslövészetet hajtottak végre Lengyelországban, mint később kiderült országgyűlési felhatalmazás nélkül. A magyar haderő elemeinek külföldi alkalmazását az Országgyűlés az éleslövészet kezdetéig (1996. május 16-ig) nem hagyta jóvá. Az eset arra hívta fel a honvédelmi döntéselőkészítők figyelmét, hogy a Békepartnerség Program keretében jóváhagyott külföldi és belföldi csapatmozgásokat, a két- és többoldalú megállapodások alapján tervezett, országgyűlési jóváhagyást igénylő csapatmozgásokat, valamint a Magyar Honvédség külföldön végrehajtott harckészültségi gyakorlatait az Országgyűlésnek időben jóvá kell hagynia.

Az Egyéni Partnerségi Program keretében végrehajtott tevékenységeket, valamint a két- és többoldalú megállapodások alapján tervezett csapatmozgásokat az Országgyűlés az elkövetkezendő években az 56/1996. (VI. 21.), a 7/1997. (II. 20.), a 15/1997. (III. 12.), a 6/1998. (II. 18.), az 1/1999. (II. 11.), a 11/1999. (III. 5.), valamint a 98/1999. (XII. 10.) számú határozataiban hagyta jóvá, ezzel is törvényes garanciát adva a feladatok végrehajtásának. A

¹⁶⁰ Az 1995. évi LXVII. törvény alapján.

NATO és a békepartner országok katonai alakulatainak Magyarország területén történő tartózkodását, valamint a Magyar Honvédség alakulatainak külföldi kiküldetését az 1995. évi CII., az Észak-atlanti Szerződés részes államai és a „Békepartnerség” más résztvevői államai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló Megállapodás és annak Kiegészítő Jegyzőkönyve megerősítéséről és kihirdetéséről szóló törvény tette lehetővé. A törvény 1996. január 13-án lépett hatályba.

A Magyar Köztársaság NATO tagságához vezető út fontos állomása volt, hogy hazánk 1995 tavaszán bekapcsolódott az úgynevezett Tervezési és Felülvizsgálati Folyamatba (PARP - Planning and Review Process). A program célja az volt, hogy a partnerek megteremtsék a katonai együttműködés feltételeit a NATO-val közös békefenntartó és egyéb, nem a kollektív védelem kategóriájába tartozó műveletek végrehajtására. Az együttműködés alapfeltétele a fontosabb katonai elemek együttműködési képességeinek megteremtése volt. Ennek érdekében a NATO védelmi tervezéshez hasonló kétéves ciklusokra együttműködési célkitűzések kerültek megfogalmazásra, melyek elsősorban a parancsnoki vezetési- irányítási, a kommunikációs rendszerekre, a nyelvképzésre, a kutatás-mentésre, a térképjelekre és jelzésekre, a veszélyes területek megjelölésére és a logisztikai biztosításra terjedtek ki. Az első ütemben, amely 1996. szeptember 30-ig tartott, a Magyar Honvédség 18 célkitűzést vállalt és teljesített. A második ütem 1996. október 1-jén kezdődött és 38 célkitűzést tartalmazott, melyek nagy része az első ütemben elkezdett programok továbbfejlesztése volt. A második ütem alapvető célja volt, hogy a programok teljesítése elősegítse a NATO-szabványoknak megfelelő hadművelési képességek kialakítását, melyek alapvetőek a békeműveletekben való részvételhez.

Magyarország – a volt VSZ tagországok közül elsőként – 1996. január 29-én jelentette be hivatalosan csatlakozási szándékát a NATO-hoz. A Szövetség a tagsági igények bejelentését követően úgynevezett intenzív párbeszédet kezdett az aspiránsokkal. Az intenzív párbeszéd fordulóira Magyarországgal 1996. április 9-én, május 9-én, június 27-én, július 25-én és október 24-én került sor. A megbeszélések alapját a Magyarország által elkészített *Vitadokumentum* képezte. A NATO 1996. évi decemberi találkozásán az intenzív párbeszéd tapasztalati alapján elkötelezte magát a partnerországokkal való kapcsolat továbbfejlesztésére. Ennek érdekében 1997. május 30-án létrehozták az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC-North-Atlantic Cooperation Council) külügyminiszteri ülésén az Euro-atlanti Partnerségi Tanácsot, valamint kidolgozták a továbbfejlesztett PFP-program alapjait. A továbbfejlesztett Békepartnerségi program már a NATO tagságra való felkészülés katonai kérdéseire helyezte a főhangsúlyt, többek között:

- a fegyveres erők fölötti demokratikus kontroll erősítésére;
- a védelmi tervezésre és a költségvetési eljárások átláthatóságára;
- a biztonsági környezetnek megfelelő haderőstruktúrák és képességek kialakítására;
- a partnerországok bevonására a PfP fejlesztésébe, a tervezés és végrehajtás folyamatába (különös tekintettel a békefenntartó, humanitárius és kutató-mentő tevékenységekre);
- a partnerországok védelmi vonatkozású katonai együttműködésének erősítésére a NATO-val.

Ezzel a NATO célja egyértelműen az volt, hogy megfelelő szervezeti lehetőségeket adva bebizonyítsa, hogy a Békepartnerség programja országspecifikusan képes elvezetni egy adott országot a NATO csatlakozásig. A továbbfejlesztett PfP keretein belül több lehetőség nyílt a közvetlen politikai kapcsolatok bővítésére a Szövetséggel, akár országonként, akár régióként. A PfP gyakorlatok esetében a megújított program a minőségi részvételre és a pontos tervezésre helyezte a hangsúlyt.

A NATO legfőbb döntéshozó szerve, az Észak-atlanti Tanács 1997. július 8-án, a második csúcstalálkozóján döntött a Magyar Köztársaság, a Cseh Köztársaság és a Lengyel Köztársaság meghívásáról a NATO-ba. A meghívást követő csatlakozási tárgyalásokra szeptember 10. és október 29. között került sor. A kormány 1997. november 16-án bocsátotta népszavazásra a NATO-csatlakozás kérdését. A népszavazás során a szavazók több mint 85 %-a mondott igent Magyarországnak NATO tagságára. A külügyminiszter ezt követően küldte meg hazánk csatlakozási szándékáról szóló levelet a NATO-nak, amely azt is tartalmazta, hogy Magyarország kész arra, hogy megfelelő módon vegyen részt a NATO katonai struktúrájában, a NATO ügynökségeiben és a kollektív védelmi tervezésben. 1998-ban került sor a NATO tagállamok ratifikációs folyamataira.

A NATO csatlakozásig hátralévő időszakra a Honvédelmi Minisztérium vezetése és a katonai felsővezetés a következő feladatokat fogalmazta meg: ki kell alakítani a Magyarország megerősítésére érkező NATO csapatok fogadására alkalmas befogadó nemzeti támogatás feltételeit, a vezetési, irányítási és kommunikációs rendszert hozzá kell illeszteni a NATO tagságból adódó strukturális és funkcionális követelményekhez, valamint tovább kell fejleszteni a légtérellenőrzés és légtérvédelem NATO együttműködési képességeit. Ezen túlmenően pedig fel kell gyorsítani a NATO doktrínák és eljárások átvételét.

A NATO-kompatibilitás megteremtéséhez szükséges feladatok meghatározásában fontos szerepe volt az 1997. évi madridi döntést követően kitöltött *Védelmi Tervezési Kérdőíveknek* (DPQ), mivel ezek a Magyar Honvédség szervezetének, felszereltségének és

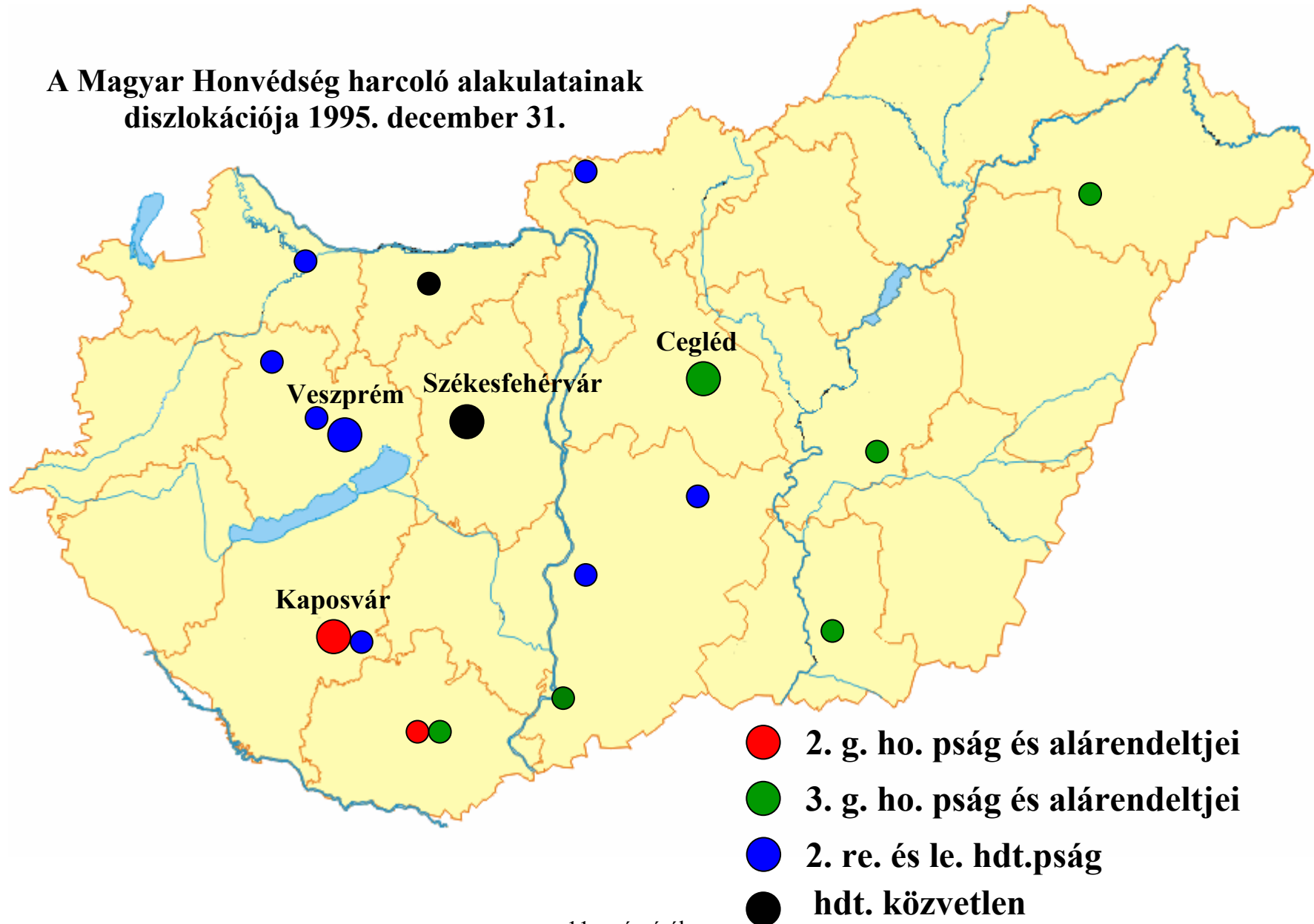
alkalmazhatóságának bemutatására és a haderő-fejlesztési javaslatok kidolgozásának is alapjául szolgáltak.

3.3. A haderőátalakítás mennyiségi szakasza, ellentmondás a haderő nagysága és finanszírozása között. Elmozdulás a NATO képességek és követelmények irányába

Az 1995-1997 közötti haderőátalakítást alapvetően a haderő létszámának és ezzel együtt szervezeti elemeinek nagymértékű csökkentése jelentette. Az 1994 végéig megőrzött 100 ezer fős létszám finanszírozhatatlansága központi kérdéssé vált az új kormányzat számára. A Magyar Köztársaság Kormánya az Országgyűlés által elfogadott programjában célul tűzte ki a honvédség átalakításának új alapokon történő folytatását, a haderő finanszírozható méretűvé csökkentését és a NATO csatlakozásra való alkalmassá tételét. A Kormány meghatározta a honvédség átalakításának új módon, hosszú távra szóló megtervezését. Szükségessé vált a Magyar Honvédség átalakításának megkezdése, a hosszú és középtávon megvalósuló tervek kidolgozása és végrehajtása. Az átalakítás tervezhetőségéhez és megkezdéséhez nagymértékben hozzájárult az európai biztonsági struktúra stabilizációja, a daytoni megállapodás aláírásával a délszláv válság nyugvópontra helyezése, a regionális kétoldalú alapszerződések megkötése. A délszláv béketeremtés megkövetelte az egységes európai politikai és katonai fellépést, a NATO pedig elvárta, hogy a Magyar Honvédség képességeinek és lehetőségének függvényében szerepet vállaljon a délszláv rendezésben, valamint a haderőnek a NATO Békepartnerségi Programban való aktív katonai részvételét is.

A Magyar Honvédség harcoló alakulatainak területi elhelyezkedését a 11. számú ábra szemlélteti. A 9. számú ábrával összehasonlítva megállapítható, hogy jelen ábra jelentős változást mutat a Magyar Honvédség alakulatainak számában, mennyiségében. Az 1. Gépesített Hadtestparancsnokság megszűnésével az országvédelmi feladatok a 3. és a 2. Gépesített Hadosztályparancsnokságokra és alárendeltjeikre hárult. Fontos szerepet töltött be emellett a tatai hadtestközvetlen harcoló alakulat is. A harcoló alakulatok diszlokációja alapvetően a területvédelemre épülő országvédelmet biztosította és a diszlokáció megfelelő reagálóképességet is nyújtott az országhatár mentén esetlegesen kialakuló veszélyhelyzetek kezeléséhez.

**A Magyar Honvédség harcoló alakulatainak
diszlokációja 1995. december 31.**

11. számú ábra

3.3.1. A 88/1995. (VII. 6.) számú OGY határozat, elgondolás a Magyar Honvédség közép- és hosszú távú átalakítására

A kormányprogramból eredően a Magyar Honvédség átalakításának szempontjából alapvető dokumentumot fogadott el az Országgyűlés az 1995. június 30-i ülésnapján. Az Országgyűlés a 88/1995. számú határozatában intézkedett a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról. A határozat jelentősége abban áll, hogy nyilvános dokumentumban először rögzítették a haderő jellegével, feladataival és nagyságával kapcsolatos követelményeket, közöttük a reguláris haderőrendszerrel a vegyes haderőrendszerre való áttérést. Az országgyűlési határozatot megelőzte a 2037/1995. (II. 20.) számú kormányhatározat, mely megfogalmazta a Magyar Honvédség felső szintű vezetésének rendjét, a Magyar Honvédség Parancsnokságának feladatait békeidőben, valamint a rendkívüli és szükségállapot idején megvalósuló vezetési rendre való áttérés követelményeit. A kormányhatározat egyben intézkedett a Magyar Honvédség hosszú és középtávú korszerűsítésére vonatkozó elgondolás kidolgozására, fő követelményként meghatározva, hogy az MH vezető szervek összlétszáma a végrehajtás befejezésekor 20 %-kal csökkenjen, valamint előírta a sorállomány békelétszámának 3-500 fővel való csökkentését 1995 folyamán.

Az Országgyűlés a 88/1995. számú határozatának elfogadása előtt a 85/1995. (VII. 6.) számú határozatában döntött a fegyveres erők részletes bontású létszámáról. A határozat alapján a béke rendszeresített összlétszám 92175 fő, amelynek 1995. augusztus 1-re 89175 főre kellett beállni. A 3000 fős különbség a sorállomány fent említett, rendszeresített létszámának csökkentéséből adódott. A határozatban úgyszintén megerősítésre került, hogy a fegyveres erők költségvetési létszámát a továbbiakban az Országgyűlés évente, a költségvetési törvényben határozza meg.

A 88/1995. számú OGY határozatban ismételt megfogalmazást nyert, hogy a Magyar Honvédség átalakításának célja egy, az ország veszélyeztetettségével, gazdasági teherbíró képességével, és a NATO csatlakozás szándékával összhangban álló haderő kialakítása. Ezek a követelmények és szempontok gyakorlatilag megfelelnek a honvédelmi miniszter 1989-ben megfogalmazott előterjesztésében vázolt alapvető haderőátalakítást kikényszerítő tényezőkkel. Kivételt képez természetesen a NATO csatlakozási szándék újonnan megfogalmazott célkitűzése. Az OGY határozat az 1993-ban elfogadott biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvekkel teljes összhangban volt, ami az elképzelések és szándékok szerint a létszámában fokozatosan csökkenő haderőt egyre nehezebb feladatok elé

állította. A határozat nem szakítva a stratégiai szintű feladatrendszerrel, a Magyar Honvédség egyik alapvető feladatának tekintette annak háborús alkalmazását. Az OGY határozat 4. bekezdés g.) pontja kimondja, hogy a Magyar Honvédség „legyen képes válságok eszkalálódása, háborús fenyegetettség kialakulása esetén, a szükséges döntések meghozatalától számított néhány hónapos felkészülés után hadászati célú védelmi hadműveletek lefolytatására”.¹⁶¹ A hadászati célú védelmi műveletekhez – és a háborús országvédelmi feladatokat végrehajtásához – mozgósítással biztosított haderőlétszámra lett volna szükség. A mozgósítási feltételek adottak voltak, ennek ellenére megkérdőjelezhető, hogy a mozgósított állománynak milyen technikai eszközök (védelmi rendszerek) álltak volna rendelkezésre, amikor a CFE szerződésben meghatározott fegyverzeti kategóriák szintjei maximalizálva lettek. Ennek megfelelően több védelmi eszközt nem lehetett volna a hadászati célú védelmi hadműveletekhez rendelkezésre bocsájtani.

A határozat – az 1993-as biztonság- és védelempolitikai elveknek megfelelően továbbra is számolt a „barcsi forgatókönyvvel”, azaz a Magyar Honvédség feladatául szabta, hogy „a határvidék századokkal együttműködve, az ország területére betört fegyveres csapatok felszámolására” is legyen képes.¹⁶² Emellett a Magyar Honvédségnek képesnek kellett lennie „az ország légterében támadó tevékenységet folytató repülőeszközökkel szembeni ellentevékenységre”.¹⁶³

Azzal a kitételrel, hogy a Magyar Honvédség „haderőnemi és fegyvernemi összetétele alapvetően ne változzon”, a haderőátalakítás irányelvek a hidegháborús hadseregekre jellemző teljes spektrumú képességeket igyekeztek megőrizni. Ez a célkitűzés maga után vonta, hogy a haderőcsökkentésben pejoratív értelmet kapott „fünyíróelv-elvet” érvényesítette és ez egyben meggátolta a feleslegessé vált támadó képességek vagy más feleslegessé vált képességek kívánatos felszámolását és azzal sem számolt, hogy ez esetben egyes fegyvernemek vagy szakcsapatok a vezethető minimális szint alá kerülnek, melynek következtében nem szakirányú átalárendelések váltak szükségessé.

Az OGY határozat 3. pontja a 2005-ig terjedő, hosszú távú célkitűzéseket fogalmazta meg. Közülük is a legfontosabb, hogy a Magyar Honvédség békelétszáma mindenkor a lakosság 0.5-0.55 %-a legyen, hadilétszáma pedig ennek háromszorosa. Ezek a százalékos arányok és az ezt eredményező létszámok a hidegháborús Magyar Néphadsereg létszámának mintegy harmadát jelentették. A csökkentés egy része az 1990-1995 közötti időszakban

¹⁶¹ 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámairól, 4. g.) pont

¹⁶² Uo. 4. b) pont

¹⁶³ Uo. 4. c) pont

megtörtént a haderő összlétszámának 100 ezer főre történő csökkentésével. A dokumentum 5. pontja – pragmatikusan fogalmazva - 60 ezer főben maximálta a haderő békelétszámát. Tehát a dokumentum már a megszületésénél is engedményeket tett a haderő összlétszámának tekintetében, mivel a 0,5-0,55 % a 10 milliós magyar lakosságot figyelembe véve 50 vagy 55 ezer fős békelétszámot eredményezett volna. A határozat 10. pontja a kormány felelősségi körébe sorolta a szervezet- és létszámcsökkentő intézkedések figyelemmel kísérését, ezzel garanciát vállalva a 60 ezer fős békelétszám kialakítására.¹⁶⁴

A 88/1995. számú OGY határozat egy másik lényeges üzenete (és annak 5. bekezdés b. pontjában meghatározott feladata), hogy a katonai és katonapolitikai vezetés szakított a területvédelmi alapú országvédelmi doktrínával és az ahhoz szükséges katonai kerületek szervezési rendszerrel. Egyúttal intézkedett a katonai kerületek megszüntetésére, az új csapatparancsnoki struktúra létrehozására és egyben a középszintű vezető szervek számának és létszámának tervezett csökkentésével az új békevezetési rendszer kialakítására. A katonai kerületek bázisán a haderőnemek vonatkozásában hadtestparancsnokságokat kellett létrehozni.

A határozat célirányos feladatokat is megfogalmazott, többek között a sorkatonai szolgálat idejének csökkentését, a szerződéses állományarány növelését, a katonai fejlesztési program költségvetési rendszerben történő megtervezését, valamint a honvédelmi költségvetés fejlesztési-fenntartási arányának a fejlesztés javára történő megváltoztatását.

3.3.2. A 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat végrehajtása, a szervezeti és létszámcsökkentés megvalósítása

A hosszú- és középtávú feladatokból adódó tennivalók gyakorlati végrehajtását a honvédelmi miniszter 30/1995. (HK. 19.) számú utasítása indította el, és egyben meghatározta a hosszú-, valamint középtávú haderő-átalakítás tartalmi elemeit. Az utasítás alapján a hosszú távú programnak tartalmaznia kellett többek között a Magyar Honvédség szervezeti felépítésére, diszlokációjára, létrehozására, állományarányaira, működési rendszerének átalakítására, és ezen átalakítások ütemezésére vonatkozó javaslatokat. Emellett fontos tényezőként jelentkezik, hogy a „NATO-kompatibilitás” megteremtéséhez szükséges feladatokat is tervezni kellett.

¹⁶⁴ A honvédelmi miniszter 30/1995. (HK 19.) számú utasítása (amely a későbbiek során kerül elemzésre) már konkrét, előírászerű ütemezést tartalmaz a létszámcsökkentés végrehajtására. 30/1995. (HK 19.) HM utasítás a Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú programjával és középtávú tervével kapcsolatos feladatokról, 4.§ (2) bekezdés.

A középtávú tervben javaslatokat kellett kidolgozni:

- az MH 1998. év végére kialakítandó béke- és háborús szervezeti felépítésére, a létszámára a hadrendi elemek szerinti beosztásban;
- a meghatározott létszám elérésének szervezeti időszakaira és a főbb katonai szervezetekre vonatkozó ütemezését;
- az MH béke- és háborús vezetésének rendjét, a kialakítás ütemezését;
- a NATO integráció aktuális feladatának végrehajtási tervét.

Az 1998. végére meghatározott 60 ezer fős létszám eléréséhez az utasítás a következő évenkénti tervlétszámokat határozta meg: 1995. végére 85 ezer; 1996. végére 72 ezer; 1997 végére 65 ezer; 1998 végére 60 ezer fő.

A létszámcsökkentésre vonatkozó előíráson túlmenően úgyszintén meghatározásra kerültek az átalakítás ütemezett végrehajtásának lépései:

- 1995-ben meg kellett szüntetni kettő összefegyvernemi dandárt, egy fegyvernemi dandárt, kettő ezredet, három zászlóaljat.
- 1995-ben át kellett alakítani egy fegyvernemi dandárt, hat ezredet és tíz zászlóaljat;
- 1996-ban meg kellett szüntetni kettő összefegyvernemi dandárt, három ezredet, kettő zászlóaljat és kettő légvédelmi rakétaosztályt;
- 1996-ban át kellett alakítani tizenhárom dandárt, tizenöt ezredet és öt zászlóalj szintű szervezetet.

A középtávú tervben megfogalmazott feladatok előkészítése és megtervezése során felmerült új követelmények, az ország teherbíró képességének és a térség biztonsági kockázatainak figyelembe vételével a Kormány előterjesztése alapján az Országgyűlés módosította a 85/1995. (VII. 6.) OGY határozatban megállapított béke rendszeresített létszámot. A 99/1995. (X. 13.) OGY határozat 81266 főben határozta meg az 1995. december 31-i, és 69812 főben az 1996. december 31-i létszámot. Mivel ezek a létszámadatok eltérnek a 30/1995. számú HM utasításban meghatározott adatoktól, ezért azt a következtetést lehet levonni, hogy a Kormánynak eltökélt szándéka volta a haderőcsökkentés felgyorsítása. Ugyancsak ezt bizonyítja, hogy a 46/1995. (HK. 27.) HM utasításban a honvédelmi miniszter felgyorsította a létszámcsökkentést megalapozó kidolgozó munkát és az 1995-ben megkezdett szervezeti átalakítások végrehajtásának határidejét 1996. április 30-ára módosította.

A tények szorító közegében a honvédség helyzetének stabilizálása mellett a jövő haderejének kialakítása érdekében az alig egy éves koncepción változtatni kellett. Ekkor már az MH katonai vezetésének javaslatai alapján kezdődött el az ország védelméhez még elégséges haderő koncepciójának kidolgozása, amely már kiterjedt a NATO szövetségi rendszeréhez csatlakozás szándékának konkrét leképezésére, ami megmutatkozott a haderő szerkezetének, létszám és állományarányainak tervezésében. A Békepartnerségi Programon keresztül (ahol elsősorban a különleges felszereltségű zászlóalj típusú szervezetekre volt szükség) a NATO irányába történő közeledés ráébresztette a katonai vezetést, hogy a NATO erőkkal történő együttműködéshez (beleértve az országvédelmet és a katasztrófaelhárítás feladatait is), vagy a NATO parancsnokságok alárendeltségében magvalósuló alkalmazást, elsősorban az azonnali és gyorsreagálású erőket kell létrehozni. *Úgyszintén meg kell említeni, hogy a balkáni válságkezelésben való magyar részvétel szembesítette a politikai katonai vezetést azzal, hogy egy-egy zászlóalj típusú szervezet felállítása és korszerű eszközökkel való felszerelése, valamint a kontingensek működtetése több tízmilliárdos terhet jelent, ami a honvédség részére jóváhagyott költségvetésből nem volt kigazdálkodható.* A korszerűség és a NATO irányába tett lépések hatalmas árat követeltek meg az országtól, melyek valóságát a repülőgépek idegen-barát felismerő rendszereinek beépítésénél, a kommunikáció kiépítésénél, a nemzetközi missziókban és béketeremtő-, békefenntartó műveletekben való részvételnél már 1995-1996-ban megmutatkozott.

Mindezek figyelembevételével és a 99/1995. OGY határozatban előírt létszámokkal kapcsolatos új feladatok következtében – a 88/1995. OGY határozat időbeni megvalósítása érdekében – a Kormány a 2383/1995. (XII. 7.) határozatában meghatározta a közép- és hosszú távú átalakítás feladatait, határidőit és következményeit. Így ez a határozat tekinthető a középtávú terv végrehajtási alapokmányának. A honvédelmi miniszter a 61/1995. (HK. 32.) HM utasításban a Magyar Honvédség átalakításának középtávú tervében foglalt feladatok megkezdésének határidejét 1995. december 1-jével határozta meg. Az utasítás úgyszintén megfogalmazta, hogy a hosszú távú célok megvalósítása érdekében a Honvéd Vezérkarnak 1998. április 1-ig kell elkészítenie a következő, 1999-2002 közötti időszakra vonatkozó középtávú tervet a Magyar Honvédség további átalakításáról.

A haderőátalakítás középtávú feladatainak végrehajtása, a fentieknek megfelelően, 1995. december 1-jével megkezdődött. A honvédség átszervezésének ez a szakasza a „SZEKTOR” elnevezést kapta és az átalakítás kilenc ütemet foglalt magába. Az átszervezés első ciklusának konkrét katonai szervezetekre bontott feladatait az MHPK 010/1995. számú

szervezeti intézkedése határozta meg. A feladatok végrehajtása során megalakításra került a 4. Gépesített Hadtestparancsnokság, a 2. Repülő és Légvédelmi Hadtestparancsnokság. Ezzel a jelentős haderőnemi átalakítással megszűnt a minden irányra kiterjedő védelmi doktrína és az ennek megfelelő diszlokáció, valamint a haderőalkalmazás területvédelmi jellege.

Az *első ütem* során végrehajtott szervezési feladatok eredményeként megszűnt 19, átalárendelésre került 47, új szervezeti formára tért át 23, diszlokált 1 szervezet. Az átalakítás során 19500 fővel csökkent a honvédség béke rendszeresített létszáma és egyes szervezeteknél kialakult a középtávú tervben meghatározott létszám. A szervezési feladatok tartalmát a hadsereg-seregtest-dandár struktúráról a hadtest-hadosztály-dandár struktúrára való átállás képezte.

Az átszervezés *második ciklusának* feladatait az MHVKF 01/1996. számú szervezési intézkedése határozta meg. A feladatok végrehajtása során folytatódott a szárazföldi csapatok átszervezése, a műszaki csapatok szervezeteinek száma jelentősen csökkent. Folytatódott a légvédelmi rakétacsapatok átszervezése és ezen belül az osztálycsapatok kialakítása. A második ciklus összességében 1996. március 1. és 1996. július 31. között került végrehajtásra. A ciklus során megszűnt 16, és új szervezeti formára tért át 8 katonai szervezet. Az átalakítás során 3400 fővel csökkent a honvédség béke rendszeresített létszáma és sok szervezet beállt a *SZEKTOR* létszámra.

A *harmadik ciklus* feladatait a MHPK 03/1996. számú előrehozott szervezési intézkedése határozta meg. Az ütem során végrehajtott átszervezés eredményeként megszűnt 4, átalárendelésre került 1, új hadrendi elemként létrejött 2 középfokú katonai tanintézet. Az átalakítás során 1500 fővel nőtt a béke rendszeresített létszám, főként a tiszthelyettesi hallgatói létszámkeret növekedése következtében.

Az utóbbi átalakítási ciklusok idején a 88/1995. és 99/1995. OGY határozatban meghatározott követelmények, a Magyar Honvédség felsőszintű vezetésében tapasztalt gondok és a NATO országokban szerzett tapasztalatok hasznosíthatóságának elősegítése érdekében a Kormány a 2217/1996. (VIII. 28.) Kormányhatározatban módosította a Magyar Honvédség felsőszintű vezetési rendjéről szóló 2037/1995. (II. 20.) számú határozatát. A módosítás alapján átalakult a Magyar Honvédség vezetési rendje, mivel a Kormány úgy döntött, hogy a továbbiakban a Magyar Honvédséget egyszemélyként a Magyar Honvédség parancsnoka, vezérkari főnöke vezeti. Ennek megfelelően került meghatározásra az új alárendeltségi és helyettesítési rendszer.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Lásd 2217/1996. (VIII. 28.) Kormányhatározat a Magyar Honvédség felső szintű vezetésének rendjéről szóló 2037/1995. (II. 20.) Kormányhatározat módosításáról 2., 3., pont

A felsőszintű vezetés rendjének átalakítására vonatkozó kormányhatározatban megfogalmazottak végrehajtására a honvédelmi miniszter az 59/1996. (HK. 23.) HM utasításban fogalmazta meg a szükséges feladatokat. A dokumentum meghatározta az MHPK, VKF és helyettesei feladatrendszerét, valamint a helyettesítés rendjét.

A magyar haderő átszervezésének *negyedik ciklusát* és a katonai szervezetek részletes feladatait az MHPK, VKF 04/1996. számú szervezési intézkedése határozta meg. Az átalakítási feladatok végrehajtása során ezzel a szervezési intézkedéssel kezdődött meg a NATO-orientált átalakítás és folytatódott a haderő létszámának csökkentése. A Honvéd Vezérkar szervezetében megalakításra került az Euro-atlanti Integrációs munkacsoport, melynek alapvető feladata volt a NATO szabványok, eljárások és haderő-alkalmazási elvek átvétele és azoknak a Magyar Honvédségre történő áttranszformálása. Fontos lépésként értékelhető, hogy a szervezési intézkedés alapján átalakult a gépesített lövészdandárok szervezete. Egyben megkezdődött a repülő és légvédelmi haderőnem gyökeres átalakítása és csökkentése, megszűnt egy légvédelmi rakétaosztály és egy rádiótechnikai század. Emellett a Magyar Honvédség Parancsnokságának alárendeltségéből a Honvédelmi Minisztériumnak átadásra kerültek a katonai felsőoktatási intézmények, a katonai biztonsági szolgálatok, valamint a NATO Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központ.

Összességében a negyedik ciklus során megszűnt 17, átalárendelésre került 7 és új szervezeti formára tért át egy katonai szervezet. Az átalakítás során 12 ezer fővel csökkent a honvédség béke rendszeresített létszáma.

A haderő középtávú átalakítási tervének tapasztalatai, a NATO csatlakozási szándék 1996. januári bejelentése és az abból adódó katonai feladatok, valamint a katonai vezetés 1996. évközi helyzetfelmérése (amely megállapította, hogy a 88/1995. számú OGY határozatban jóváhagyott feladatok elvégzéséhez a katonai költségvetésben csak a finanszírozási keret fele áll rendelkezésre) „kikényszerítették” a középtávú tervek módosításait. A Magyar Honvédség Parancsnokságának javaslata alapján a Kormány a 2302/1996. (XI. 13.) Kormányhatározatban módosította a Magyar Honvédség átalakításának középtávú tervét.¹⁶⁶ A középtávú terv módosítási szándéka abban állt, hogy a végrehajtás megkezdésének határidejét „azonnal”-ra, azaz 1996. december 1-re módosította, megkövetelte a 88/1995. számú országgyűlési határozattal összefüggő végrehajtási tervek azonnali módosítását, és a 30/1995. (HK. 19.) HM utasítás 4. § (2) bekezdésben az 1998. év

¹⁶⁶ A határozat közzététele napján a Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú programjáról és középtávú tervéről szóló 2383/1995. (XII. 7.) Kormányhatározat 3. pontja hatályát veszítette.

végére meghatározott 60 ezer fős maximális békelétszám elérését 1997. december 31-re módosította, ezzel lehetőséget biztosítva egy „végleges” katonai struktúrában való valós katonai képességek kialakítására, még a NATO tagságot megelőzően. A kormányhatározat egyben feladatot szabott az 1998-2001. évi középtávú terv kidolgozására és kormány elé terjesztésére 1997. II. félévi határidővel. A kormányhatározat szellemének megfelelően az átszervezés módszere a fokozatos átalakítás helyett a megszüntetés és a létszámcsökkentés lett.

A kormányhatározatnak megfelelően a honvédelmi miniszter a 66/1996. (HK 25.) HM utasításban határozta meg a Honvédelmi Minisztérium és az MH Parancsnokság feladatait a középtávú terv módosítására és az 1998-2001 közötti új középtávú terv kidolgozására (ezzel a második középtávú terv időintervalluma módosult). A miniszteri utasítás meghatározta az új békelétszámokat, amely 1996. végére 62 ezer fő, 1997 végére 52 ezer fő, és 1998. végére sem haladhatta meg az 52 ezer főt. A dokumentum előíranyozta a Honvéd Vezérkar, a haderőnemi vezérkarok és az MH Logisztikai Főigazgatóság létrehozását. Katonai oldalon az új felső és középszintű vezető szervek létszámát 20 %-kal kellett csökkenteni. Az utasítás részletesen tartalmazta a szárazföldi, valamint a repülő és légvédelmi csapatok átalakítási tervét. A HM utasítás egyben meghatározta az 1998-2001. közötti második középtávú terv kidolgozásának alapelveit, melyek: az MH struktúrájának, működőképességének stabilitása; a vezetés korszerűsítése; a NATO követelményeknek megfelelő hadrend kialakításának megkezdése és egy szerény mértékű technikai korszerűsítés voltak. A második középtávú terv fő célkitűzései gyakorlatilag a NATO-val való együttműködés (vezetés és irányítás, kiképzés, tervezés) javítására irányultak.

A középtávú terv módosításából fakadó feladatoknak a 106/1996. (XI. 29.) OGY határozat teremtette meg a jogi alapját, amely módosította a 99/1995. OGY határozatban, 1996. év végére meghatározott béke rendszeresített létszámot. A katonai szervezeteknél a maximális létszámot 61830 főben, mindösszesen 66872 főben állapította meg. Az 1995-ös évben megkezdett gyakorlatnak megfelelően az Országgyűlés az 1997. évi költségvetési létszámról szóló 1996. évi CXXIV. törvényben a Magyar Honvédség költségvetési létszámát 1997-re 55757 főben határozta meg, ami az eredeti előirányzatnál (lásd 30/1995. (HK 19.) HM utasítás) 10 ezer fővel kevesebb. A szervezeti létszámárányok visszavonhatatlan „rögzítése” érdekében a honvédelmi miniszter a Magyar Honvédség katonai szervezeteinél bevezette a „nomenklatúra” rendszert.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Lásd. 18/1996. (XII. 30.) HM rendelet

A Magyar Honvédség átszervezésének *ötödik ciklusában*, amelyre 1996. december 31. és 1997. augusztus 31. között került sor, a pénzügyi és számviteli szervek a Honvédelmi Minisztérium állományába kerültek; a kiképző dandárok megszűntek, és megteremtették az alföldi és dunántúli kiképző központok létrehozásának alapjait. Az átszervezés során megszűnt egy repülőezred és három rádiótechnikai század. Összességében 23 katonai szervezet szűnt meg, a béke rendszeresített létszám 4300 fővel csökkent.

A különböző jogszabályok közötti összhang megteremtése érdekében fogadta el az Országgyűlés a 29/1997. (III. 28.) OGY határozatot, melyben előírta, hogy 1997. december 31-én a Magyar Honvédség béke rendszeresített létszáma a 60 ezer főt ne haladja meg.¹⁶⁸

A *SZEKTOR* néven futó haderő-átalakítás *hatodik ciklusának* feladatait az MHPK, VKF 01/1997. számú intézkedése határozta meg. A feladat végrehajtása során a szárazföldi katonai szervezetek struktúrája módosult, a légierő és légvédelmi haderőnem átalakításának túlnyomó többsége ebben az ütemben valósult meg és megkezdődött a logisztikai szervezetek átalakítása. Összességében megszűnt 12 katonai szervezet, átalárendelésre került 21 és a rendszeresített békelétszám 3400 fővel csökkent. A feladatok végrehajtására 1997. március 1. és augusztus 31. között került sor.

1997. július 15-én az Országgyűlés elfogadta az 1997. évi LXXV. törvényt, amely módosította a honvédelem igazgatását, egyben felhatalmazta a Kormányt, hogy a fegyveres erők irányításának körében meghatározza a Honvéd Vezérkar új feladatrendszerét és vezetési rendjét. A kormány a 2218/1997. (VII. 24.) számú határozatában döntött a Magyar Honvédség új irányítási és felsőszintű vezetési rendjéről a július 15-én elfogadott törvényben megfogalmazott felhatalmazás alapján. A kormányhatározat létrehozta a NATO kompatibilis vezérkari struktúrát (Honvéd Vezérkar és haderőnemi vezérkarok), valamint intézkedett a Honvéd Vezérkar átszervezésére, amely megfelelt a NATO katonai struktúrájában működő katonai parancsnokságok és törzsek „J” struktúrájának. A honvédelmi miniszter a 2218/1997-es kormányhatározat megvalósítása érdekében a 47/1997. (HK 20.) HM határozatban megfogalmazta a Honvéd Vezérkar, a haderőnemi vezérkarok, valamint a Logisztikai Főigazgatóság feladatait.

¹⁶⁸ Az országgyűlési határozatnak megfelelően a határozatban szereplő létszám nem tartalmazta a Honvédelmi Minisztérium hivatalainak és háttérintézményeinek, valamint a honvédelmi miniszter közvetlen irányításával vagy felügyeletével működő szervek köztisztviselői és közalkalmazotti létszámát.

A haderő-átalakítás *hetedik ciklusának* feladatait az MHPK, VKF 012/1997. számú szervezési intézkedése fogalmazta meg. A végrehajtás során a béke rendszeresített létszám 1200 fővel növekedett és megszűnt 3 katonai szervezet. A feladatokat 1997. december 31-ig kellett teljesíteni.

A *SZEKTOR* feladat *nyolcadik ciklusának* feladatait a MHPK, VKF 013/1997. számú szervezési intézkedése fogalmazta meg. A ciklus során megtörtént a kiképző központok végeleges kialakítása, csapatszinten a „*J-G/A-S*” struktúrák kialakítása, valamint a repülő és légvédelmi haderőnemenél (a katonai szervezetek átalakításával) áttértek az ezred-zászlóalj formára. Az ütem során megszűnt 26, átalárendelésre került 5, új szervezeti formára tért át 25 és új elemként létrejött 6 katonai szervezet. Az átalakítás során a honvédség béke rendszeresített létszáma 2900 fővel csökkent.

A középtávú terv célkitűzéseinek utolsó ütemeként a *kilencedik ciklus* haderő-szervezési feladatait a MHPK, VKF 015/1997. számú szervezési intézkedése határozta meg. A szervezési ciklus során végleges formát nyert a Magyar Honvédség vezérkari struktúrája, megalakult az MH Logisztikai Főigazgatóság, a megmaradt közvetlen szervezetek a Honvéd Vezérkar közvetlen alárendeltségébe kerültek. Ezen átalakítás során a honvédség béke rendszeresített létszáma 2700 fővel csökkent, 1997 végére a Magyar Honvédség béke rendszeresített létszáma 53150 fő, a honvédelmi tárca létszáma 58820 fő lett, s ezzel a honvédség teljesítette a 29/1997-es OGY határozatban előírtakat, mely szerint a tárca létszáma az 1997-es év végére nem haladhatja meg az 50 ezer főt. Ezt a maximalizált létszámkeretet, valamint a Magyar Honvédség béke rendszeresített állományának létszámát az Országgyűlés a 124/1997. (XII. 18.) OGY határozatban fogalmazta meg.

Az időközben módosított *SZEKTOR* feladat végrehajtásából az alábbi fő következtetéseket lehet levonni:

- a haderőátalakítás *SZEKTOR* feladatainak beindítása, majd időközbeni módosítása kényszerűségből fakadó, nehéz, de helyes és szükségszerű lépés volt;
- csakúgy, mint az előző években, ezennel is hiányzott a nagy ívű haderőátalakítás gazdasági alapja;
- az új szervezetű haderő létszámában kisebb, szervezetében korszerűbbé vált, de ütőképessége, alkalmazhatósága éppen a fegyverzeti- és harceszközök nagy

részének változatlansága és a logisztikai biztosítás problémái miatt elmaradt a célkitűzéstől;

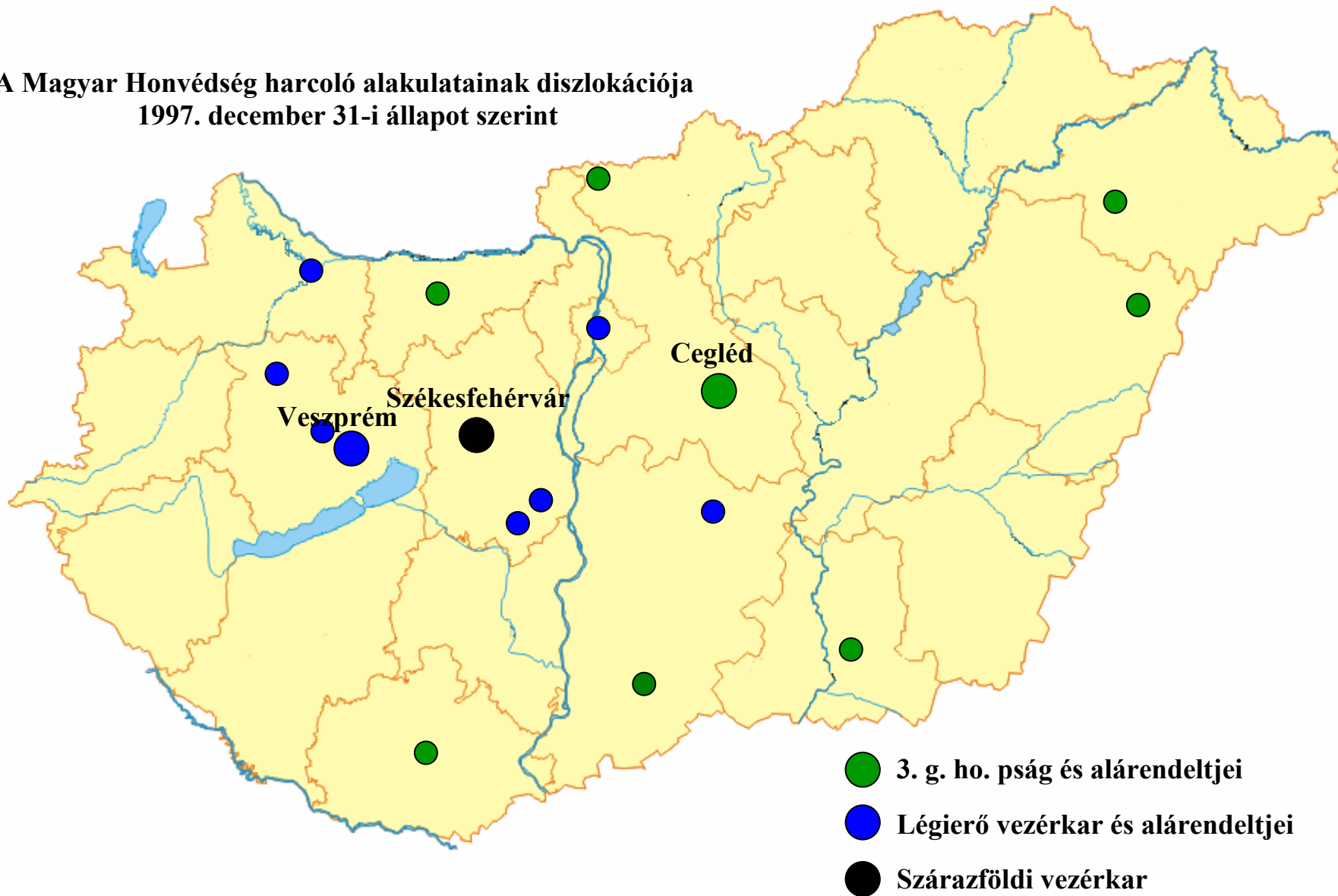
- az eredeti középtávú tervet megváltoztató és gyorsított ütemű végrehajtást elrendelő döntések már magukban hordozták a további nagyarányú haderőátalakítások csíráit, mivel 1997 végén nyilvánvalóvá vált, hogy az 1998 évi költségvetés nem lesz elegendő a 60 ezer fős haderő fenntartására.

A Magyar Honvédség középtávú tervének gyorsított ütemű végrehajtása és a célkitűzések várható 1997. év végi teljesülése következtében újra előtérbe került a hosszú távú célkitűzések lebontása és a középtávra szóló feladatok meghatározása. Ennek megfelelően a Kormány a 2389/1997. (XII. 3.) számú határozatában megfogalmazta a Magyar Honvédség 1999-2003 közötti időszakra vonatkozó középtávú tervének kidolgozását, a fő célkitűzések és főbb feladatok meghatározását. A kormányhatározat a fenti feladatokkal kapcsolatos előterjesztés benyújtási határidejét 1998. II. félévre határozta meg. Ezzel egyidejűleg a 2302/1996. (XI. 13.) Kormányhatározat 3. pontja hatályát veszítette.

További elemzés tárgyát képezheti, hogy amennyiben a Magyar Honvédség strukturális átalakítása 1997. év végére befejeződött és a középtávú fejlesztési terv csak 1999-ben fog beindulni, akkor miként kerültek meghatározásra a haderő 1998-as átalakítási vagy fejlesztési feladatai. Ebben a vonatkozásban a 30/1995. (HK. 19.) HM utasításban (a Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú programjával és középtávú tervével kapcsolatos feladatokról) változás nem történt.

A Magyar Honvédség harcoló alakulatainak mennyiségére és területi elhelyezkedésére a 12. számú ábra utal. A 11. számú ábrával összehasonlítva azt a következtetést lehet levonni, hogy a 3. Gépesített Hadosztályparancsnokság maradt a szárazföldi csapatokat magába foglaló egyetlen magasabbegység. Az alárendelt harcoló alakulatok diszlokációja a 11. számú ábrán feltüntetett elhelyezkedéshez képest nem változott. Ez a diszlokáció még mindig biztosítani tudta a szükséges országvédelmi és reagáló képességeket. A Magyar Honvédség feladatrendszerének ismeretében megállapítható, hogy 1997-re a haderő földrajzi elhelyezkedése elvesztette a hidegháborús időszakban és az 1990-es évek felében szükségesnek tartott jelentőségét és ezt a 11. számú ábra is jól szemlélteti.

**A Magyar Honvédség harcoló alakulatainak diszlokációja
1997. december 31-i állapot szerint**

12. számú ábra

3.3.3. Az 1995-1997 között végrehajtott feladatok értékelése

A vizsgált időszakot a magyar haderő átalakítása szempontjából meghatározónak tartva ezt a periódust úgy jellemezhetjük, hogy az 1990-1994-es időszakban kialakított önálló nemzeti védelmi jellegű haderőből az elégséges védelem szempontjainak, a biztonságpolitikai környezetnek, valamint a NATO békepartnerségi követelményeknek jobban megfelelő, a Magyar Köztársaság gazdasági teherbíró képességével jobban arányban lévő és a NATO minimális katonai követelményeinek megfelelő haderővé vált.

A haderő átalakításának ezen szakasza, de kiemelten az 1996 közepe és 1997 vége közötti, mintegy másfél éves időszak, minden vonatkozásban a haderő mennyiségi átalakítását jelentette, és egyben előfeltétele is volt egy minőségi átalakítási szakasz végrehajtásának, melyben a NATO kompatibilitásra és az együttműködési képességek kialakítására is hangsúlyt lehetett fektetni. A mennyiségi szakaszt a legjobban az jellemzi, hogy 1995. január 15. és 1997. december 31. között a HM összlétszáma 98566-ról 53519-re csökkent, ami 46 %-os állománycsökkenést jelent. A Magyar Honvédség hadrendi elemeinek változását a 2. számú táblázat szemlélteti.

Induló adatok	Béke szervezetek száma: 345	Mozgósítási szervezetek száma: 716
I. szakasz 1989-1990. 12. 31.	-51	-228
II. szakasz 1991-1994. 06. 30.	-47	-55
III. szakasz 1994. 07. 01.-1995.10.30.	-13	-49
IV. szakasz 1995. 10. 31.-1998. 06. 30.	-91	-194
V. szakasz 1998. 07. 01.-	-4	-4
Maradt	139	186
Összes csökkenés	-206	-530

2. számú táblázat: A Magyar Honvédség hadrendi elemei számának változása 1989-1999 között (Szerkesztette: Makk László mk. vörögy.)

A táblázatból látható, hogy az 1995. 10. 31.- 1998. 06. 30. közötti szakaszban az 1989-es hadrendi alapszámokhoz viszonyítva 91-gyel csökkent a béke szervezetek száma és 194-gyel a mozgósítási („M”) szervezeteké. Ez a tízéves összcsökkentési adathoz viszonyítva, a béke szervezetek esetében 44 %-os csökkenés (a legnagyobb csökkentési arány a 10 év folyamán), míg az „M” szervezetek vonatkozásában ez 37 % (a második legnagyobb csökkentési arány a 10 év folyamán, ennél jelentősebb csökkentésre csak a hidegháború megszűnését fémjelző 1989-1990-es időszakban volt, akkor az összcsökkentések 43 %-ára került sor).

Az időszak átszervezéseit elemezve az alábbi pozitívumok állapíthatók meg:

- a NATO orientációt deklaráló politikai irányvonal mentén a katonai vezetés késlekedés nélkül nyitott a NATO katonai szervezeteinek irányába és ennek megfelelően a végrehajtott szervezési tevékenység egyik fontos eredménye az volt, hogy az átalakítás során létrejött a NATO törzsekhez illeszthető vezetési rend, mind a vezérkar, mind a katonai szervezetek szintjein (J-G-S);
- a hadseregben szolgálatot teljesítő és az átalakításban érintett személyi állomány szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír az 1996-ban elfogadott jogállási törvény és a végrehajtását szabályozó határozatok és rendeletek, mivel ezek biztosították a feleslegessé vált személyi állomány rendszerben tartását, valamint a nomenklátúra rendszer hatékonyabb feltöltését és átmeneti feltöltöttségét;
- az átalakítások eredményeként megtörtént a profiltisztítás, vagyis feltöltöttebbé és hatékonyabbá váltak a harcoló, harctámogató és harci kiszolgáló alakulatok, egyben a haderőnemeken belül megkezdődött az új haderő-csoportosítás kialakítása (reagáló erők és fővéderők). (Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek a haderő-csoportosítási követelmények a NATO országokban már 1992-1993-ban megjelentek.);
- a haderő és a személyi állomány szakmai színvonalának erősödése szempontjából pozitívumként értékelhető a NATO balkáni műveletében való részvétel, a befogadó nemzeti támogatás biztosítása a balkáni műveletekben részvevő egyes országok számára, a NATO „Partnerség a békéért” gyakorlatokon szerzett szervezeti és műveleti tapasztalatok, valamint az ENSZ missziókban összegyűjtött információk elemzéseinek hasznosítása.

Az átalakítás ezen szakaszában az alábbi hiányosságok voltak érzékelhetőek:

- a döntés-előkészítés során az idő rövidege miatt az alternatívák nem kellő elemzésének következményeként esetenként nem a legcélszerűbb változat került elfogadásra és emiatt később újra át kellett szervezni az adott katonai szervezetet, a hatástanulmányok sok esetben elmaradtak, vagy nem volt idő a hatékony működés feltételeinek kidolgozására (például a Vezérkar, a középfokú oktatási intézmények vagy a kiképző központok esetében);
- a középtávú terv végrehajtásának felgyorsítása miatt a megkezdett feladatok egy részének a befejezése abbamaradt (például az elhelyezési szolgálat, a könnyű vegyes dandár, a reagáló erők, a második középtávú terv feladatainak kidolgozása tekintetében);
- a szervezési ciklusok összetorlódása, a feladatok végrehajtására biztosított idő rövidege miatt fontos belső szabályozók kidolgozása maradt el, ami az adott katonai szervezet hatékonyságának romlásához vezetett;
- a jogszabályok által meghatározott létszám nem adott lehetőséget a rugalmasságra, nem maradt tartalék, ezért fontos és szükséges szervek létrehozása maradt el, vagy a szerződéses létszám folyamatos növelését akadályozta meg;
- összességében megállapítható, hogy az előző időszak (1990-1994) végére kialakult válsághelyzet sok vonatkozásban és sok tekintetben enyhült, de valójában teljes mértékben egyetlen területen sem oldódott meg.

Az 1996-1997-es időszakban a katonai felső vezetés helyesen határozta meg a NATO csatlakozás katonai feltételeit és azok prioritását. Ezekre az alapelvadásokra különös hangsúlyt helyezett a katonai vezetés 1996. április 9-e után, amikor a magyar fél átadta a NATO-nak azt a *Vitadokumentumot*, amelyben a csatlakozás elősegítését szolgálta a NATO-val történő tárgyalások során. A dokumentum szerint a Szövetség elvárása alapján a NATO által alkalmazott katonai szervezeteknek multinacionális kötelékben karcolni képes, mobil, többcélúan alkalmazható és a harctevékenységek folyamatos végrehajtására alkalmas nemzeti erőkből kellett összeállnia. Ennek érdekében kiemelt figyelmet kellett fordítani a híradó- és vezetési rendszerek, valamint az eljárások szükséges méretű kompatibilitására, a támogató szerep betöltésére való alkalmasságra, az önfenntartó képességre, a megerősíthetőségre, a logisztikai háttér biztosítására.¹⁶⁹ A csatlakozás katonai feltételeinek biztosításához a következő prioritásokat kellett figyelembe venni:

¹⁶⁹ Végh Ferenc: A NATO felé vezető út, *Új Honvédségi Szemle*, 1996/10. p. 6.

- vezetőképzés, a vezetés reformja;
- interoperabilitás, tervezés és alkalmazás (PfP, PARP, IFOR) megvalósítása, az interoperabilitás nemzeti tervének elkészítése, a NATO tervezési rendjének (DPQ) való megfelelés;
- haderőfejlesztés és haderőstruktúra (híradás, légierő és légvédelem, kiszolgáló eszközök, a nagytávolsági logisztikai biztosítás elemei);
- a költségvetés egyensúlya és átláthatósága, a program alapú költségvetés megvalósítása.¹⁷⁰

A katonai felsővezetés tudatában volt a haderőreform szükségességének, idejében látta hogy „a haderőt napjainkban a működésképtelenség veszélyezteti”. Ezen az sem változtat, hogy a működésképtelenség a kívülállók előtt sokáig eltitkolható – ugyanis nem kerül a haderő harci körülmények között tesztelésre. Könnyű belátni azt is, hogy ez a haderő nem volt alkalmas a NATO-való teljes együttműködésre még akkor is, ha egyes egységei korlátozott ideig, mesterségesen kialakított és fenntartott körülmények között erre képesek.¹⁷¹

A haderő vezetésének értékelése alapján „alapvető gondot jelent, hogy a haderőnél a szükséges változások még nem történtek meg. A több mint egy évtizede folyó átalakítások nem javították a helyzetet. A jelenlegi átalakítás elengedhetetlen, de alapvetően pénzügyi okok miatt nem tartalmazza a reform valamennyi elemét”.¹⁷²

Az 1997 végére kialakított katonai struktúra továbbra is a „hiteles elrettentő erőt” igyekezett megtestesíteni, melynek alapfeladata az ország védelme, a békeműveletekben való részvétel és a befogadó nemzeti támogatás részfeladatainak végrehajtása. A NATO tagságra való törekvés, de már a békepartnerségben való részvétel önmagában is alapvetően megváltoztatta a Magyar Honvédség előtt álló feladatok körét. „A válságmegelőzés, a válságkezelés, a béketámogatás, a kutató-mentő tevékenység, a humanitárius segítségnyújtás és a katasztrófaelhárítás jelentik azokat a tevékenységi formákat, amelyekkel a fegyveres erőknek valószínűleg szembe kell nézniük. Következésképpen a Magyar Honvédségnek ehhez az új helyzethez, követelményrendszerhez kell alkalmazkodnia.”¹⁷³

¹⁷⁰ Uo. pp. 6-7.

¹⁷¹ Uo. p. 13.

¹⁷² Uo. p. 13.

¹⁷³ Végh Ferenc: A Magyar Honvédség reformja, *Hadtudomány*, 1997/2. p. 22.

A katonai vezetés ezen adaptációt a NATO csatlakozás felé vezető úton látta megvalósíthatónak, azonban az említett feladatokban csak korlátozott erővel volt képes részt venni.

Összességében a haderő átalakítása, létszámának jelentős méretű csökkentése a gazdasági megszigorítások alapján történt, a közvetlenül jelentkező NATO követelmények és feladatok a haderő egy részét érintették, és a változtatások eredményei kevésnek bizonyultak a teljes haderő ezen követelmények szerinti átalakításához. A távlati feladatok (2005-ig) pedig még nem érintették a haderő struktúráját és feladatrendszerét. Ekkor, ebben az átmeneti átalakítási és feladatrendszeri „válságban” került sor a DPQ 1997 vállalásokra, amelyek az átalakított, létszámában jelentősen csökkentett haderő átfogó, NATO-orientált fejlesztését irányozták elő, törekedve egy koherens, átfogó képességekkel rendelkező katonai struktúra kialakítására.

3.4. Összegzés

Az 1995-1997. közötti magyar haderőátalakítási folyamatokra stabilizálódott biztonságpolitikai környezetben került sor. A délszláv válság jelentette veszélyhelyzet kezelhető szintre és a Daytoni Megállapodás aláírásával pedig nemzetközi felügyelet alá került. A CFE Szerződés végrehajtási periódusa lejárt, így Európa országai beálltak a Szerződésben meghatározott fegyverzeti szintekre. A NATO által kezdeményezett Békepartnerségi Program az európai régió biztonsági struktúrájának részévé vált és megfelelő eszközként szolgált a NATO-val szorosabb kapcsolatra törekvő országok számára, beleértve a NATO aspiránsokat is. A békepartnerségi folyamat szabályozott, ciklikus folyamattá vált és a Szövetség haderőtervezési folyamatába integrálta a PfP országokat.

A haderő átalakításának szempontjából fontos tényező, hogy a Békepartnerségi Keretdokumentum törvényben lett elfogadva Magyarországon, ezzel az a politikai konszenzus szintjére emelkedett. A Keretdokumentum végrehajtásából adódó feladatok tervezésére és végrehajtására Tárcaközi Bizottság került megalakításra, amelynek tagjai voltak a Külügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium. Ezzel megjelentek a végrehajtás garanciális elmei. Ugyancsak a garanciális elemek közé sorolandó, hogy a PfP feladatok végrehajtásához szükséges pénzügyi erőforrások az egyes minisztériumok költségvetési fejezetiben jelentek meg. 1996-tól eltekintve a PfP feladatok végrehajtásához szükséges törvényes felhatalmazások is időben megszülettek.

Az ebben a fejezetben vizsgált három év alatt született meg a 88/1995. számú országgyűlési határozat, amely első alkalommal törvényes formában is meghatározta a haderő átalakításának közép-és hosszú távú feladatait. Az országgyűlési határozat és az annak alapjául szolgáló biztonság-és védelempolitikai alapelvek között ellentmondás mutatkozott annyiban, hogy az említett alapelvek az 1990-es évek első felére jellemző biztonsági kihívásokat és kockázatokat tartalmazták, míg a regionális biztonsági helyzet 1995-re sok szempontból megváltozott, tehát az átalakítási feladatok nem a valós veszélyhelyzet-értékelésre épültek. A 88/1995. számú országgyűlési határozat csak általánosságokban fogalmazta meg a haderő-átalakítás valós feladatait, a konkrét feladatokat a 30/1995. (HK. 19.) számú honvédelmi miniszteri utasítás tartalmazta egy HM kollégiumi anyagra hivatkozva. A 30/1995. számú miniszteri határozat a haderő-átalakítás valós szükséglete közül a létszámcsökkentés ütemezésére szolgált, vagyis a politikai vezetésnek ez volt az első felismerése, hogy Magyarország nem képes egy közel 100 ezer fős hadsereget fenntartani. A csökkentést az eredeti elgondolásnak megfelelően 1998. végére, azaz mintegy három év alatt kellett volna végrehajtani, azonban erőltetett végrehajtással a csökkentést két év alatt hajtották végre, azzal az elgondolással, hogy a harmadik, „megspórolt” év – 1998 – a NATO tagságra való felkészülés éve lesz. Paradox módon, 1998-ra, amikor a haderő NATO kompatibilis átalakításában lehetett volna előre lépni, a Magyar Honvédség nem rendelkezett középtávú átalakítási tervvel. A Magyar Honvédség az átalakítása során a NATO által meghatározott, a csatlakozáshoz feltétlenül szükséges, minimális katonai követelmények végrehajtására koncentrált azzal az előzetes várakozással, hogy majd a NATO tagságot követően kerülhet sor a konkrét átalakítási lépések megtételére. Az ebben az időszakban végrehajtott átalakítások eredményeként a Magyar Honvédség szervezetében és diszlokációjában szakított az önálló védelmi képességek idején kialakított struktúrával és területi elhelyezkedéssel. A haderő és csapatainak NATO kompatibilissá tételének érdekében a Vezérkarnál, a haderőnemeknél és a csapatoknál kialakításra kerültek a J-G-S vezető szervek és ez a NATO-val való együttműködést javította.

A katonai felsővezetés által ez idő alatt beazonosításra kerültek azok a katonai képességek, amelyek elérése szükséges volt a NATO által meghatározott és regionálisan várható szerepvállalás érdekében, azonban ezek a képességek nem kerültek be konkrétan sem a PfP által átfogott célkitűzésekbe, sem pedig a konkrét – végrehajtási garanciákat jelentő – haderő-átalakítási dokumentumokba. Habár rengeteg erőfeszítést igényelt a katonai vezetéstől és a végrehajtói szintektől, a PfP keretében elért képességek nem képeztek kritikus tömeget a

Magyar Honvédség összképességét illetően, így az átalakítás nem hozhatta meg a kívánt és 1997-től kezdve a Védelmi Tervező Kérdőívekben megjelenő célkitűzéseket.

Mindezek ellenére megállapítható, hogy a haderő átalakítása, kiképzése és alkalmazása a PfP törvényi kohéziós erejére való tekintettel, valamint az átalakítást célzó országgyűlési határozatoknak és miniszteri utasításoknak megfelelően korlátozott vezéreltséget, irányítottságot mutatott. Ezek a dokumentumok a törvényhozó, a végrehajtó politikai és katonai oldalak számára csak durva érdekegyeztetést tettek lehetővé, így az átalakítás viszonylag fontos szakmai szempontjai csak korlátozottan érvényesülhettek. Ez azonban, mindenféleképpen előrelépést jelentett az 1990-1994-es időszakhoz képest, mivel a törvényhozás törvényes jogával élve 1995-ben döntött a haderő nagyságát, létszámát és összetételét illetően, a katonai oldal elgondolásait kevésbé figyelembe véve. Azonban, mivel a 88/1995. számú OGY határozat nem foglalt konkrétan állást a haderő átalakítását motiváló két tényező (a haderő NATO jellegének erősítése és az ország teherbíró képességéből adódó költségvetési lehetőségek) kérdésében, az átalakítás középtávú tervét módosítani kellett. Az átalakítás ütemének gyorsítása és a haderő további radikális csökkentése ahhoz vezetett, hogy a haderő stabilitása és működőképessége ellentmondásba került a változás sebességével, vagyis az átalakításhoz, átálláshoz szükséges időtényezőt nem vették figyelembe. Ennek következtében a működőképesség és hadrafoghatóság szintje csökkent.

4. A NATO CSATLAKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSE, ÁTMENETI STABILIZÁCIÓ

4.1. A NATO bővítésre kész. Paradigmaváltás befejeződése, új kihívások

4.1.1. A NATO politikai elkötelezettsége, a tagsági kritériumok teljesítésének elfogadása

A NATO 1997. júliusi, Madridban tett meghívását követően 1998-ban tovább folytatta a bővítés politikai és katonai előkészítését, és egyben biztosította, hogy ez a nagy jelentőségű politikai döntés pénzügyileg megengedhető legyen. A NATO ezzel egyidőben törekedett arra, hogy a csatlakozni kívánó országok teljesítsék azokat a minimális katonai követelményeket, melyek elengedhetetlenek a NATO integrált katonai struktúrájába való alapvető bekapcsolódáshoz. A NATO politikai és katonai vezetése a csatlakozási folyamat részeredményeit az Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülésén erősítette meg.

1998-ban első alkalommal az ÉAT miniszteri szintű ülésén Luxemburgban nyertek megerősítést a csatlakozási folyamat eredményei. A luxemburgi zárónyilatkozat leszögezi, hogy a NATO várakozással tekint a három meghívott ország – a Csehország, Magyarország és Lengyelország felvételére a szövetség tagjai közé az 1999. április Washingtoni csúcstalálkozón.¹⁷⁴ A Tanács egyúttal üdvözölte a ratifikációs folyamatban tapasztalt előrehaladást. Ezt a Tanács azon szóbeli jelentésekre alapozva tette, hogy a csatlakozni kívánó országok milyen lépéseket tettek a szövetségesi tagsággal járó kötelezettségek és felelősségek vállalására való felkészülés érdekében. A tanács egyúttal megerősítette, hogy az Észak-atlanti Szerződés 10. cikkében, valamint a madridi csúcstalálkozón elfogadott nyilatkozat 8. paragrafusában foglalt rendelkezések értelmében az ajtó továbbra is nyitva áll a NATO-hoz való csatlakozás előtt, vagyis a „nyitott kapu” politikája továbbra is érvényben marad.

Az Észak-atlanti Tanács védelmi miniszteri szintű ülésén kiadott zárónyilatkozat 1998. július 11-én Brüsszelben úgyszintén elismerte a csatlakozási folyamat eredményeit, és biztosítottak láttá, hogy a három európai országgal bővülő NATO erői, struktúrái és eljárásai alá fogják támasztani annak a kollektív védelem iránti elkötelezettségét, biztosítani fogják az új missziókra való készenlétet, valamint támogatni fogják az Európai Biztonsági és Védelmi

¹⁷⁴ *M-NAC(98)59* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Luxemburg, 1998. május 28., 3. pont NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-059e.htm> (2008.02.01.)

Identitás (ESDI-European Security and Defence Identity) NATO-n belüli kifejlesztését.¹⁷⁵ A védelmi miniszteri ülésen megállapítást nyert, hogy a Cseh Köztársaság, Magyarország és Lengyelország haladnak előre a NATO tagságra való felkészülésükben.¹⁷⁶ A zárónyilatkozat leszögezi, hogy a NATO „további előrehaladást ért el a három megbízott ország jövőbeni felelősségükre és katonai szerepükre való felkészülésükben, így mindenekelőtt a NATO védelmi tervezési rendszerének keretében merész, de elérhető haderő-fejlesztési célkitűzéseket dolgoztak ki. A NATO segíteni fog a három meghívott országnak abban, hogy nemzeti szinten reális és hatékony módon tudják felkészíteni hadseregeiket a tagságra.”¹⁷⁷ Magyarország és a Magyar Honvédség vonatkozásában a „merész” célkitűzések valószínűleg az 1998-as DPQ válaszokban rögzített nemzeti felajánlásokat illetik, amelynek értelmében a szárazföldi erők (az azonnali készenléti erők, a gyorsreagáló erők, valamint a fővéderők, összességében hat dandár) békeidőben NATO alárendelt (NATO ASSIGNED) kategóriába tartoztak. A NATO, a nemzeti elképzelésekhez hasonlóan elképzelhetően tévesen ítélte meg azt, hogy az erők tömeges felajánlása - azok NATO interoperabilissá tétele előtt - hatékonyan hozzájárulhat a Szövetség számára szükséges katonai képességekhez. Mint az már megállapítást nyert, az 1998-as DPQ vállalásokkal fennállt annak a veszélye, hogy olyan nemzetközi politikai és katonai kötelezettséget vállal Magyarország, amely ellentétes a hazai védelmi szükségletekkel és követelményekkel, és anyagilag sem biztosítható. Az 1999-es védelmi felülvizsgálat igazolta, hogy a NATO-ba is felajánlott teljes haderőstruktúra az ország anyagi lehetőségeire való tekintettel finanszírozhatatlan, és a haderő képességei nem voltak teljes összhangban a Szövetség előtt álló kihívásokkal (válságkezelés, humanitárius segítségnyújtás, valamint kutatás-mentés).

Az ÉAT védelmi miniszteri ülése biztosítottnak látta a három meghívott ország csatlakozásával kapcsolatos erőforrásigényeket. A Szövetség által készített becslések alapján megállapítást nyert, hogy a „meghívott országok csatlakozásával kapcsolatban felmerülő költségek kezelhetők lesznek”.¹⁷⁸

Az Észak-atlanti Tanács Brüsszelben 1998. december 8-án megtartott miniszteri szintű ülésének zárónyilatkozatában megerősítette, hogy az 1999. áprilisában Washingtonban sorra kerülő csúcstalálkozóján a Szövetség tagjaiként fogják üdvözölni a három meghívott

¹⁷⁵*M-NAC-D-1(98)71* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1998. július 11., 2. pont NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-071e.htm> (2008.02.01.)

¹⁷⁶ Uo.

¹⁷⁷ Uo. 7. pont

¹⁷⁸ Uo. 8. pont

országot: a Cseh Köztársaságot, Magyarországot és Lengyelországot.¹⁷⁹ A Tanács az ülésen tudomásul vette a NATO bővítéshez szükséges ratifikációs folyamat sikeres befejeződését és üdvözölte a meghívott országok által a tagságra való felkészülés során elért előrehaladást.¹⁸⁰

Azonban a várható stratégiai koncepcióváltásnak, valamint a NATO adaptációjának tükrében a NATO Észak-atlanti Tanácsa ösztönözte a három meghívott országot, valamint a NATO Katonai Hatóságait a Szövetség releváns minimális követelményeinek teljesítése érdekében tett erőfeszítések felgyorsítására.¹⁸¹ Ez a politikai szándéknyilatkozat arra irányult, hogy a NATO várható balkáni szerepvállalását megelőzően a Szövetség katonai struktúrája az új tagokkal együtt olyan alkalmazhatósági szinten legyen, hogy az a legkisebb mértékben se befolyásolhassa a NATO erők hatékony alkalmazását.¹⁸²

Az Észak-atlanti Tanács az 1998. december 8-i ülésén úgyszintén elfogadta a Szövetség belső adaptációs folyamatáról szóló átfogó jelentést, mely folyamatnak alapvető célja a Szövetség katonai hatékonyságának fenntartása a feladatok teljes spektrumában, építve a létfontosságú kollektív védelmi képességekre és arra a képességre, hogy az integrált katonai struktúra veszélyhelyzetben megőrizze reagálóképességét.¹⁸³ A Tanács zárónyilatkozata körvonalazta azokat a katonai képességeket és strukturális változásokat, melyek a kollektív védelmi és válságreagálási képességet biztosítják, elsősorban a CJTF koncepció megvalósítását és a NATO új parancsnoki struktúrájának bevezetését. Ezekkel a kezdeti lépésekkel indult a NATO paradigmaváltása, vagyis a hidegháború után, Rómában elfogadott stratégiai koncepció felváltása egy új, a transz-atlanti biztonsági helyzetnek jobban megfelelő stratégiai koncepcióval, amit a szövetség 1999. április 23-24-i washingtoni csúcstalálkozóján fogadott el.

A NATO Védelmi Tervező Bizottságának és a Nukleáris Tervező Csoportjának miniszteri szintű értekezlete 1998. december 17-én, előrevetítve a Szövetség belső adaptációjának várható követelményeit, meghatározta a jövő biztonsági kihívásainak

¹⁷⁹ *M-NAC-2 (98)140* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1998. december 8., 1. pont NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p981208e.htm> (2008.02.01.)

¹⁸⁰ Uo. 2. pont

¹⁸¹ Uo.

¹⁸² A NATO Észak-atlanti Tanácsa a miniszteri szintű ülésével egyidőben adott ki nyilatkozatot Koszovóról, melyben politikai kötelezettséget vállalt a Koszovóban dúló humanitárius válság megállítására, az erőszak megszüntetésére, valamint a tartós politikai rendezés megteremtésére.

¹⁸³ *M-NAC-2 (98)140* i.m. 4. pont

kezeléséhez szükséges katonai követelményeket.¹⁸⁴ Az általános katonai követelmények között az alábbiak szerepeltek:

- az expedíciós alkalmazás;
- a haderők hatékony alkalmazása;
- az interoperabilitás;
- az erők túlélőképessége;
- az erők huzamosabb időn keresztül bevetetősége, valamint
- az információs fölény biztosítása.

A Szövetség törekedett a technológiai fölény megtartására is. Mindezekre a képességekre a nem-NATO államok részvételével folytatandó többnemzetiségű összhaderőnemi műveletek érdekében volt szükség. A NATO az 1990-es években, elsősorban a békepartneri státuszban lévő országokkal folytatott párbeszéd, konzultáció és gyakorlati tevékenység során felismerte annak fontosságát, hogy a megfelelő interoperabilitási szintet elért nem-NATO államok jelentősen hozzájárultak a Szövetség békeműveleteihez. A CJTF koncepción keresztül a békeműveletekbe bevont nem-NATO katonai elemek elsősorban a harci támogatás, valamint a harci biztosítás területén kerültek alkalmazásra. A békepartner országok irányába a NATO a regionális parancsnokságain létrehozott békepartnerségi részlegeken keresztül tett kísérletet a CJTF koncepció azon területeinek meghatározására, ahol a nem-NATO és elsősorban PfP országok is katonai szerepet vállalhattak.

A zárónyilatkozatban úgyszintén megfogalmazást nyertek a hidegháborúban és az azt követő időszakban megjelenő veszélyforrások (a nukleáris, valamint a biológiai és vegyi fegyverek, valamint célba juttatásukhoz szükséges eszközök elterjedése). A Védelmi Tervező Bizottság a Nukleáris Tervező Csoport vezetőinek állásfoglalása alapján döntés született arról is, hogy a szövetségesek öt éves gördülő tervezési ciklust vezetnek be és ezt első alkalommal az 1999-2003 tervezési időszakban alkalmazzák.¹⁸⁵ Az ülés úgyszintén áttekintette a csatlakozó országok (Cseh Köztársaság, Magyarország és Lengyelország) védelmi tervezési elgondolásait annak érdekében, hogy a vállalt haderő-tervezési célkitűzéseket képesek legyenek megvalósítani. A NATO védelmi tervezési szakemberei ezzel biztosítottak látták, hogy a csatlakozásra váró országokat a Szövetség védelmi tervező rendszerébe integrálják.

¹⁸⁴*M-DPC/NPG-2(98)151* A NATO Védelmi Tervezési Bizottságának és Nukleáris Tervező Csoportjának miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1998. december 17., 5. pont NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-151e.htm> (2008.02.01.)

¹⁸⁵ Uo. 8. pont

A NATO politikai vezetői a boszniai műveletekben szerzett tapasztalatokat hasznosítva meghatározták a hagyományos fegyveres erőkkel szemben támasztott katonai követelményeket. Az előzőekben meghatározott alkalmazhatósági követelményeken túlmenően a Szövetség politikai és katonai vezetői a rugalmasan alkalmazható katonai erők mellett voksoltak.¹⁸⁶ Célként tűzték ki a válságkörzetekben gyorsan telepíthető és bevethető parancsnokságok létrehozását. A békeműveletek teljes skáláját átfogó jövőbeni szerepvállalások során a NATO erőknek könnyű fegyverzettel felszereltnek, rugalmasan alkalmazhatónak, mozgékonyabbaknak és sokoldalúnak kellett lenniük. Ez az iránymutatás általános elfogadást nyert a NATO washingtoni csúcsértekezletén is, és a NATO tagállamoknak is ebben az irányban kellett hagyományos haderőiket fejleszteni, de ugyanezek az elvárások jelentkeztek az újonnan csatlakozni kívánó országokkal szemben is.

4.1.2. Paradigmaváltás, a washingtoni csúcsértekezlet, új kihívások, egységesebb képességek

A NATO fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendezett csúcsértekezletre 1999. április 23-24-én Washingtonban került sor. Az Észak-atlanti Tanács ülésén részt vett NATO állam- és kormányfők közös nyilatkozatukban megerősítették elkötelezettségüket a tagállamok népeinek, területeinek és a szabadság védelme mellett. Megállapítást nyert, hogy a kollektív védelem továbbra is a NATO fő célkitűzése marad.¹⁸⁷ A washingtoni nyilatkozat megerősítette a transz-atlanti kapcsolatok elsőrendűségét. A washingtoni csúcstalálkozóról kiadott közlemény a „Szövetség a 21. századért” címet kapta. A közlemény az átalakuló és kibővített Szövetség 21. századi adaptációját többek között a következő kitételekre alapozta:¹⁸⁸

- a Szövetség elfogadta a korszerűsített stratégiai koncepciót;
- a Szövetség megerősítette elkötelezettségét a bővítés iránt és tagsági akciótervet fogadott el a csatlakozni kívánó országok részére;
- elfogadta az önálló európai védelmi identitás koncepcióját;
- meghirdette a Védelmi Képességek Kezdeményezést;

¹⁸⁶ Javier Solana: *Boszniai Tanulmányok*, Portugália, 1999. március 12., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990312a.htm> (2008.02.01.)

¹⁸⁷ *NAC-S(99)63* A Washingtoni Nyilatkozat, Washington, 1999. április 23., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm> (2008.02.15.)

¹⁸⁸ *NAC-S(99)64* A Washingtoni Csúcstalálkozó Közleménye, Washington, 1999. április 24., 4. pont, NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm> (2008.02.15.)

- kibővített és jobb műveleti képességekkel rendelkező békepartnerségre törekedett az Euro-atlanti Partnerségi Tanács keretében.

A Szövetségnek az új biztonsági kihívásokhoz történő alkalmazkodásának részeként a NATO korszerűsítette stratégiai koncepcióját annak érdekében, hogy az teljes összhangban legyen a Szövetség új biztonsági környezetével. A korszerűsített stratégiai koncepció a következő biztonsági és védelmi elgondolásokat fogalmazta meg:¹⁸⁹

- megerősítette a NATO elkötelezettségét a kollektív védelem iránt;
- figyelembe vette a Szövetség irányába érkező kihívásokat;
- a Szövetség erőit olyan irányba fejleszti, hogy azok biztosítsák a teljes spektrumú haderő alkalmazást;
- kiemelte a partnerség és a párbeszéd megnövekedett szerepét;
- aláhúzta a védelmi képességek átfogó fejlesztésének szükségességét;
- útmutatásul szolgált mindezek megvalósítása érdekében a NATO katonai hatóságai számára.

Közleményében a NATO állam- és kormányfői a stratégiai koncepció alappilléreként a „biztonság-konzultáció-elrettentés és védelem” egységét tekintették. A *biztonság* a stabil euro-atlanti környezet kialakítását jelentette, amelyben egyetlen ország sem képes bármely másik megfélemlítésére vagy kényszerítésére az erőszakkal való fenyegetésen vagy annak alkalmazásán keresztül.

A *konzultáció* az Észak-atlanti Szerződés 4. cikkében meghatározott előírásoknak megfelelően alapvető fontosságú transz-atlanti formaként szolgált a szövetségesek számára bármely kérdés megvitatására, amely létfontosságú érdekeiket érinti. Ide tartoztak a tagállamok biztonsága szempontjából kockázatot jelentő lehetséges fejlemények, továbbá erőfeszítéseik megfelelő összehangolása olyan területeken, amelyeken közös az érdekeltségük.¹⁹⁰

Az *elrettentés és védelem* elve elrettentést és védelmet biztosított bármely NATO-tagállamot érő agresszió-fenyegetéssel szemben, a Washingtoni Szerződés 5. és 6. cikkében

¹⁸⁹ Uo. 16. pont

¹⁹⁰ Ezen kritérium alapján megállapítható, hogy a NATO egyfajta területi, szubregionális politikai és katonai érdekeket is elismer egyes tagállamok részéről. Erre alapvető példa a délszláv válság rendezése, ahol a régióhoz közeli tagállamok politikai érdekeltsége, és ezzel együtt motiváltsága a probléma megoldására sokkal erősebb. Ezzel együtt természetesen a területen kívüli NATO fellépésekhez nehezebb a szövetségesi konszenzus kialakítása.

foglaltaknak megfelelően. Az euro-atlanti térség biztonságának és stabilitásának megerősítése érdekében a közlemény leszögezi:¹⁹¹

- a válságkezelés terén a Szövetség készen áll arra, hogy eseti és konszenzusos alapon hozzájáruljon a hatékony konfliktus-megelőzéshez és aktívan részt vegyen a válságkezelésben, köztük a válságreagálási műveletekben;
- a partnerség terén előmozdítja a széles körű partnerséget és együttműködést, valamint a párbeszédet az euro-atlanti térség más országaival, azzal a céllal, hogy növelje az átláthatóságot, a kölcsönös bizalmat és a szövetséggel való közös fellépésre való képességet.

Mint az előzőekben megállapítást nyert, a NATO Washingtonban elfogadott Stratégiai Konceptiója¹⁹² a Szövetség alapfeladatának sarokköveként elfogadta a „biztonság konzultáció-elrettetés és védelem” egységes elvét. A 94/1998. (XII. 29.) OGY határozatban a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelvei gyakorlatilag ugyanazokat a szövetséges elveket tükrözik vissza, mint egy adott NATO tagállam katonai lehetőségeit is figyelembe véve. Az „együttműködés-visszatartás-védelem” egysége a szövetségesi tagsággal bővebb lehetőségeket és emellett nagyobb kötelezettségeket is jelentett Magyarországnak számára a regionális szintű biztonsági környezet kialakításában, valamint a NATO-ban vállalt katonai feladatok megoldásában. Az 1993-ban elfogadott biztonságpolitikai koncepcióval és felfogással ellentétben – érthető módon – a magyar fegyveres erőknek már nem volt feladata kizárólag önállóan, valamely összemérhető ellenséggel szemben azonos nagyságrendű erőt képezni.¹⁹³ A NATO tagsággal a Magyar Köztársaság szélesebb lehetőséget kapott az együttműködés megvalósítására, a visszatartás és védelem elveit pedig hatékonyabban lehetett megvalósítani.

A Szövetség Stratégiai Konceptiója tartalmazza a hagyományos fegyveres erőkkel szemben a 21. században támasztott követelményeket is.¹⁹⁴ A Szövetség hiteles katonai képességei hatással voltak a tagállamok fegyveres ereinek struktúrájára, létszámára és felszereltségének szintjére, alkalmazhatóságára és fenntarthatóságára, a kiképzésre és gyakorlatokra, a csapatok telepítésére és alkalmazási módozataira, valamint a haderő megerősítésére és mozgósításának képességeire. *A Szövetség a követelmények alapján*

¹⁹¹ NAC-S(99)64 i.m. 6. pont

¹⁹² NAC-S(99)65, A Szövetség Stratégiai Konceptiója, Washington, 1999. április 23-24., 10. pont, NATO Online library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> (2008.02.15.)

¹⁹³ Lásd 11/1993. (III. 12.) OGY határozat, a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai alapelveiről.

¹⁹⁴ NAC-S(99)65 i.m. 54-61. pont

többnemzetiségű, összhaderónemi műveletekkel számolt, ahol alapvetően fontos a légi, szárazföldi és haditengerészeti fölény megteremtése, valamint a stratégiai szintű hadszíntéri műveletek mindenoldalú támogatása. A képességek vonatkozásában előtérbe került az elektronikai hadviselés, a felderítés, hírszerzés, a stratégiai légi-szállítási képesség, a telepíthető vezetési és irányítási létesítmények, beleértve az összhaderónemi vezetési pontokat is.

A kollektív védelmi képesség fenntartásához a koncepció szükségesnek ítélte meg a védelmi tervezés és végrehajtás különböző szintjeinek összehangolását és koordinálását. A védelmi tervezés nagyfokú összehangoltsága elsősorban a Szövetségen belüli interoperabilis képességek kialakítását célozta, de figyelembe kívánta venni azt is, hogy a NATO tagállamok katonai képességét a fenntartható expedíciós képességek irányába mozdítsa el. Egyúttal kisebb, szélesebb körben alkalmazható, technológiailag fejlett és hatékony haderők kiépítését szorgalmazta. A Stratégiai Koncepcióban meghatározásra került, hogy a kollektív védelemre és a NATO tagállamok területén kívüli¹⁹⁵ feladatok végrehajtására egyaránt alkalmas katonai képességeket és elemeket kell létrehozni.

A NATO Védelmi Tervezési Kérdőívekre Magyarország által 1998-ban adott válaszok és értékelések részben eltérnek az előbbieken vázolt katonai követelményektől. Természetesen figyelembe kell venni, hogy a Magyar Honvédség 1998-as helyzete egy alapvetően nemzeti haderő-tervezési koncepcióra épült és elsősorban nemzeti feladatokat ellátó haderőt jellemzett. A NATO csatlakozást megelőzően hazánk azonosult, fegyveres ereje pedig elfogadta az európai védelmi identitásból fakadó katonai koncepciókat, és a NATO által preferált haderő-alkalmazási koncepció adaptálását is megkezdte. Itt elsősorban a többnemzetiségű összhaderónemi harci kötelek létrehozását célzó kezdeményezés (CJTF) élvezte a katonai vezetés támogatását, melyhez Magyarország hatékonyan kívánt hozzájárulni. A CJTF koncepciónak megfelelően Magyarország megkülönböztetett figyelmet fordított – már alacsonyabb szinten is – az összhaderónemi képességre, a haderőstruktúra átalakítása során a modul rendszerű felépítés alapelveire. A Magyar Honvédség NATO-kompatibilissé tételének céljából a nemzeti védelmi tervezési célkitűzések és prioritások között az alábbiak kerültek előtérbe:

- a befogadó nemzeti támogatás;
- felső szintű irányítás-vezetés-híradás;
- az integrált légvédelmi rendszer (NATINADS);

¹⁹⁵ Az „out-of-area” („területen kívüli”) műveletek a NATO új szerepvállalásából adódtak és ez az elfogadott meghatározás bekerült a művelettervezés és végrehajtás kifejezéstárába.

- az azonnali reagáló szárazföldi erők;
- hadászati felderítés, információcsere;
- a reagáló kategóriába sorolt repülő erők;
- a gyorsreagálású szárazföldi erők, valamint
- a nyelvképzés.

A felsorolásból és a prioritásból látható, hogy a NATO Stratégiai Koncepciója, valamint a Védelmi Képességek Kezdeményezés 1999. évi megjelenése és meghirdetése előtt a nemzeti haderő-tervezési prioritások eltérést mutattak. Ez azt jelentette, hogy *a Magyar Honvédség átalakításánál egyszerre voltak jelen olyan követelmények, célkitűzések és más befolyásoló tényezők, mint például: a NATO minimális katonai követelményei, a NATO-hoz vezető úton (elsősorban a Béképartnerségi Program keretén belül kialakított), a balkáni missziós tapasztalatokból adaptált részképességek és struktúrák, a Magyar Honvédség közel tíz éves átalakításának eredményeként az új típusú kihívások (békeműveletek, kutató-mentő feladatok, humanitárius műveletek) kezeléséhez szükséges képességek, valamint a DPQ folyamatban 1997-es és 1998-as vállalásai.* Ez a jelenség a csatlakozni kívánó és békepartner országok hadseregeinél úgyszintén megfigyelhető volt. A NATO-nak a három új állam csatlakozásával meg kellett oldania azt a dilemmát, hogy a Szövetségben 1991 óta megvalósuló átalakítási folyamatok eredményeként kialakított képességeket, valamint az újonnan csatlakozó országok által „hozott” katonai képességeket egységesíteni kellett. Az egységesítési kényszer másik oka az volt, hogy a 21. századi biztonsági kihívások más típusú össz-szövetségi képességeket igényeltek, melyek kialakítására elengedhetetlen szükség volt azok kezeléséhez. A NATO mindezek érdekében 1999. április 25-én a washingtoni csúcstalálkozó egyik eredményeként elindította a Védelmi Képességek Kezdeményezést.

4.1.3. Védelmi Képességek Kezdeményezés

A NATO tagállamok állam- és kormányfői a kollektív védelmi képességek megerősítése és javítása, valamint a - Szövetség feladatainak teljes skálájában - a többnemzetiségű műveletek hatékonyságát fokozása érdekében, Washingtonban elindították a Védelmi Képességek Kezdeményezést. A kezdeményezés kiemelten kezelte a szövetséges fegyveres erők közötti, illetve ahol lehetséges volt, a szövetséges és partnerállamok közötti interoperabilitást. A lehetséges hadműveletek teljes skálája többek között magában foglalta a

szövetséges országok elleni háborús támadást, annak alacsony valószínűsége ellenére is. „A Szövetséget fenyegető valós veszélyek sokkal inkább regionális konfliktusokból, etnikai ellentétekből, vagy a Szövetség területén kívüli válságokból, valamint a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök elterjedéséből erednek.”¹⁹⁶ A NATO védelmi tervezői az elérendő képességek megállapításánál az alábbi feltételezésekből indultak ki:

- a katonai műveletek léptéke mindenképpen kisebb, mint azzal a hidegháború idején számoltak;
- időben jobban elhúzódó műveletekkel kell számolni;
- a műveletekben alacsonyabb szintű többnemzetiségű együttműködésre van szükség;
- több művelet egyidejűségével is számolni kell;
- a nem 5. cikkely szerinti műveletekbe nem-NATO és békepartner országok is bekapcsolódnak;
- a műveleti területen a polgári környezethez való alkalmazkodásra van szükség;
- a műveletek alapfeltétele az interoperabilitás;
- a nemzeteknek a katonai műveletek minden szintjéhez hozzá kell járulniuk, nemzeti haderő struktúrájukra való tekintet nélkül;
- a nemzetek többsége korlátozott expedíciós képességekkel rendelkezik;
- a műveleti vezetési és irányítási képességekben országonként jelentős eltérés mutatkozik;
- a többnemzetiségű műveletek hatékonysága nagymértékben függ a doktrinális azonosságoktól és az ebből adódó nemzeti kiképzési szintektől és követelményektől.

A NATO a Védelmi Képességek Kezdeményezés elindításánál az elméleti alapokon és követelményeken túlmenően figyelembe vette a Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban szerzett műveleti tapasztalatokat is. A tapasztalatokból egyértelmű megállapítást nyert, hogy a feltételezett hidegháborús műveletekre tervezett háborús katonai képességektől eltérő képességekre és szervezetekre van szükség, kiemelten a „területen kívüli” válságkezelések során. Az új kezdeményezés elindításakor figyelembe vették azon katonai műveletek tapasztalatait is, ahol a NATO országok haderői kerültek bevetésre. Ilyenek voltak az Öböl-háború, valamint a Szomáliában és Haitin folytatott műveletek.

A Védelmi Képességek Kezdeményezés úgyszintén célul tűzte ki az európai biztonsági és védelmi identitás kifejlését és az európai szövetségesek védelmi

¹⁹⁶ *NAC-S(99)69* Védelmi Képességek Kezdeményezés, Washington, 1999. április 25., 2. pont, NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99s069e.htm> (2008.02.15.)

képességeinek megerősítését. A kezdeményezés az alábbi, egymást átfedő területeken rendelkezett az általános katonai képességek fejlesztéséről:

- 1) *légimozgékonyosság és telepíthetőség*, tehát szükség esetén a Szövetség határain túl a gyors haderő alkalmazására;
- 2) *utánpótlás biztosítása*, vagyis az országok rendelkeznek hazai utánpótlási készletekkel és váltóállománnyal;
- 3) *harci hatékonyság*, a szövetségesek a lehetséges hadműveletek teljes skálájában képesek harcoló erőiket hatékonyan bevetni;
- 4) *a csapatok túlélőképessége*, a saját erők és infrastruktúra hatékony védelmének képessége a jelenlegi és várható veszélyhelyzetekben;
- 5) *interoperabilis híradás*, összességében olyan híradó, vezetési- és irányítási rendszerek megléte, melyek egymással kompatibilisek és biztosítják a többnemzetiségű műveleti tevékenység irányítását és vezetését.

A légiszállíthatóság és a légiszállítási képesség úgyszintén az elvárt képességek körébe került a várható expedíciós műveletek miatt. A NATO nagy hangsúlyt fektetett a stratégiai szállítási képesség kialakítására, de nem zárta ki annak lehetőségét, hogy ezen képességeket szolgáltatás formájában polgári eszközökkel biztosítsa.

A Védelmi Képességek Kezdeményezés által átfogott általános haderőképességi területeken a részképességek fejlesztésekor közel hatvan fejlesztési terület került azonosításra. A képesség-területek elemzése azt mutatja, hogy a hidegháborúban felállított hadászati és hadműveleti követelményekkel ellentétben a képességfejlesztés célja a rugalmasan és hatékonyan alkalmazható haderő struktúrák létrehozása volt. A mozgékonyosság és telepíthetőség első számú kritériumként jelentkezett.¹⁹⁷ Az újonnan csatlakozott NATO országok védelmi tervezőit a kezdeményezésben meghatározott követelmények új helyzet elé állították. A Védelmi Képességek Kezdeményezésben meghatározott követelményeket nehezen lehetett átfogóan érvényesíttetni. A felsorolt öt képességnek a kifejlesztése a Magyar Honvédségben elsősorban finanszírozási okok miatt nehezen magvalósíthatónak bizonyult. 1998-1999-ben a magyar haderő átalakításának elsőszámú kérdései közé tartozott a haderő nagysága és struktúrája, valamint a harcoló, harcbiztosító és harci kiszolgáló csapatok aránya. Képességeit tekintve a tízéves haderő-átalakítási ciklus végére a Magyar Honvédség struktúrája alapvetően még nem tükrözte az új típusú műveletekhez szükséges szervezeti

¹⁹⁷ Klaus Naumann vezérezredes a Katonai Bizottság elnöke egy 1999. május 4-i sajtótájékoztatóján a csapatok mozgékonyságának helyreállítását elemezve megállapította: „lényegtelen, hogy katonai erőinket a NATO határain belül vagy kívül kell alkalmazni.” „Célként kell kitűzni az erők nagy távolságú bevetésének képességét.” NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990504c.htm> (2008.02.22.)

vonásokat, és a NATO által elvárt katonai képességek csak részben tükröződtek a haderő-átalakítási dokumentumokban.

4.2. Szövetségi azonosulás, a NATO katonai integrációs feladatok politikai felvállalása

4.2.1. Változatlan koncepciók, sikeres euro-atlanti integrációs lépések

A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai koncepciójában 1998-1999 közötti időszakban jelentős változás állt be hazánk 1999. március 12-i NATO tagságával. Ezen jelentős esemény előtt a Parlament által 1993-ban elfogadott biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek maradtak érvényben, majd az Országgyűlés Magyarország NATO taggá válásával egyidőben fogadta el az új biztonság-és védelempolitikai alapelveket. Az alapelvek elfogadását megelőzően az Észak-atlanti Tanács 1997. december 16-i brüsszeli ülésén a NATO tagállamok külügyminiszterei aláírták a három új tagállam csatlakozási jegyzőkönyvét, ezzel az euro-atlanti integrációs folyamat egyik része – a NATO taggá válás – a végső szakaszába lépett. A NATO csatlakozásról kiírt népszavazás is eredményesen zárult, vagyis ez az aktus a magyar nép egyértelmű támogatását jelentette a NATO csatlakozási folyamatban. 1998-ban a NATO tagországok mindegyike ratifikálta a Magyar Köztársaság NATO csatlakozási jegyzőkönyvét, így lehetővé vált a NATO-hoz való csatlakozás.

A Magyar Köztársaság 1999. március 12-én az Észak-atlanti Szerződés szervezetének tagjává vált. A NATO tagság, mind politikai, mind katonai értelemben új perspektívát jelentett a magyar külpolitikában, a globális, kontinentális és regionális együttműködésben, és új kereteket adott az ország biztonság- és védelempolitikai alapelveinek. A magyar külpolitikai célkitűzések egyikét - a teljes jogú NATO tagságot – Magyarország elérte. Azonban a további külpolitikai célok és a haderő teljes NATO integrációja érdekében a Magyar Köztársaság továbbra is aktív részese maradt olyan folyamatoknak, mint például a NATO Békepartnerségi programja és a NATO 1997-es, 1998-as, majd később az 1999-es DPQ vállalásaival egyre inkább bekapcsolódott a Szövetség védelmi tervező és haderő-tervezési folyamatába. A magyar Parlament ebben az időszakban a 6/1998. (II. 18.), az 1/1999. (II. 11.) és a 98/1999. (XII. 10.) számú OGY határozataiban folyamatos kötelezettséget vállalt az Országgyűlés és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete „Békepartnerség” Program végrehajtására, amely az Egyéni Partnerségi Program (EPP) keretében valósult meg. Az EPP keretében végrehajtott tevékenység alapvetően hozzájárult a Magyar Honvédség NATO-kompatibilitásához, melyre a törvényhozás pénzügyi garanciát

vállalt. A NATO csatlakozás nem katonai jellegű feladataiban a Külügyminisztérium és a Belügyminisztérium is részt vett, részükre az integrációhoz szükséges anyagi garanciák úgyszintén rendelkezésre álltak.

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikai alapelveinek és külpolitikai célkitűzéseinek megfelelően a nemzetközi és az európai biztonság érdekeit szem előtt tartva azt aktívan támogatta. Ez számos területen nyilvánult meg, többek között az ENSZ, az EBESZ, a NATO egyirányú politikai és katonai erőfeszítéseinek támogatásában, a két- vagy többoldalú államközi megállapodások keretében¹⁹⁸, tevőlegesen pedig az említett szervezetek által vezetett polgári, katonai és rendőri missziókhöz való hozzájárulásban. A regionális biztonsági szempontokat figyelembe véve Magyarország komoly erőfeszítéseket tett a délszláv válság rendezésében, de más, ENSZ és EBESZ missziókban is aktív szerepet játszott, többek között a Sínai-félszigeten állomásozó Többnemzetiségű Erők és Megfigyelők (MFO) békefenntartó missziójában, az SFOR béketámogató műveletben, az ENSZ ciprusi, irak-kuvaiti, grúziai, az EBESZ grúz-csecsen, nagorna-karabahi, bosznia-hercegovinai misszióban. Emellett jelentős támogató szerepet töltött be a KFOR stabilizációs műveletben. A Magyar Köztársaság ezen hazai és nemzetközi politikai és katonai tevékenységeivel hitelt adott euro-atlanti integrációs törekvéseinek és bizonyította, hogy NATO tagként is kész hozzájárulni a Szövetség feladatainak teljesítéséhez.

4.2.2. Megváltozott biztonságpolitikai környezet, új biztonság- és védelempolitikai alapelvek

A Magyar Köztársaság az 1990-es évek második felében az euro-atlanti térségben bekövetkezett változások miatt, az euro-atlanti integrációban elért eredmények alapján, a NATO-tagság elérésével, valamint az Európai Unióhoz történő csatlakozási folyamat gyakorlati előrehaladásával intézményesen is az euro-atlanti térség demokratikus, fejlett és stabil országai közösségének tagjává vált. Mindezek szükségessé tették a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelveinek újrafogalmazását. A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelveit a Parlament a 94/1998. (XII. 29.) számú határozatában fogadta el.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Lásd az 5/1998. (II. 18.), a 11/1999. (III. 5.) és a 71/1999. (IX. 30.) számú OGY határozatokat.

¹⁹⁹ Az OGY határozat a NATO tagsággal egyidőben, 1999. március 12-én lépett hatályba.

Az országgyűlési határozat a NATO tagság tükrében fogalmazza meg a biztonság- és védelempolitikai alapelveket. A globális, kontinentális és regionális veszélyhelyzet forrásokat elemezve kiemeli, hogy a biztonság oszthatatlanságából adódóan Magyarország nem függetlenítheti magát ezektől a veszélyforrásoktól, de a „Szövetségi rendszerhez való kapcsolódása ezek kezelésében további felelősséget és egyúttal megnövelt lehetőségeket teremt.”²⁰⁰

Az országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának fő céljai között sorolja fel, hogy Magyarország „hozzájáruljon az Észak-atlanti Szerződésben foglaltak megvalósításához, szövetségesei biztonságához”²⁰¹, valamint kész arra, hogy elősegítse az euro-atlanti térség biztonságának és stabilitásának erősítését.

Az 1993-as biztonságpolitikai alapelvekhez képest a NATO tagság jelentős változást hozott a Magyar Köztársaság biztonsági összetevőiben, mivel a szövetségi tagsággal a nemzeti önerőn túl az euro-atlanti integrációra és az ezen belüli együttműködési lehetőségekre is támaszkodhat. Az alapelvek kimondják, hogy „a Magyar Köztársaság a biztonságát leghatékonyabban a kollektív védelem elvére épülő Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagjaként tarthatja fenn.”²⁰² Az alapelvek szerint „hazánk a transzatlanti együttműködést hosszú távon is az európai biztonság alapvető fontosságú tényezőjének tekinti.”²⁰³

Az alapelvek 13. pontjában került megfogalmazásra, hogy a „Magyar Köztársaságnak biztonságpolitikája eszközeként továbbra is szükség van a megbízható védelmet jelentő, és a Szövetség közös biztonságához is hozzájáruló fegyveres erőre, és annak hatékony alkalmazását szolgáló koncepcióra.” A határozat alapján az ország honvédelmi politikája a szövetség, az együttműködés, a visszatartás és a védelem egységén és egymásra épülésén alapul. A honvédelmi politika alapelve a „szövetség” tartalmi és formai becsatolásával módosult az 1993-ban elfogadott biztonságpolitikai alapelvekhez képest.²⁰⁴ A 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat két helyen (13. pont és 17. pont) és kitér a katonai doktrína kidolgozásának fontosságára. A katonai doktrína nem más, mint a fegyveres erők hatékony alkalmazását szolgáló koncepció. A Magyar Honvédség alkalmazásának szempontjából alapvető fontosságú lett volna egy katonai doktrína kidolgozása a biztonságpolitikai alapelvek elfogadását követően. Ez a doktrinális nézeteket összegző dokumentum szolgálhatta volna többek között azt a célt is, hogy a visszatartás és a védelem fogalmait újra értelmezi, mert a

²⁰⁰ Lásd 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat. A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai

²⁰¹ Uo. 3. pont

²⁰² Uo. 7. pont

²⁰³ Uo.

²⁰⁴ Lásd 11/1993. (III. 12.) OGY határozat, 18. pont

NATO tagsággal ezek a kategóriák alapvetően megváltoztak. A Magyar Honvédség szövetséges keretek közötti alkalmazása esetén ezek a kategóriák eltérő tartalmat kaptak volna ahhoz viszonyítva, mint azok a kizárólagosan nemzeti önerőre támaszkodó védelmi képességek esetében jelentettek. A biztonság- és védelempolitikai alapelvek elfogadását követően szükség lett volna a megváltozott doktrinális fogalmak tartalmi tisztázására, mivel ez elősegíthette volna a nemzeti és szövetséges védelmi képességek szinkronizálását és azzal együtt a haderőátalakítás irányelveinek tisztázását.

Az országgyűlési határozat megfogalmazta a Magyar Honvédségnek a kollektív biztonsággal és védelemmel kapcsolatos feladatait is:²⁰⁵

- fegyveres támadás elhárítására irányuló képességek fenntartása és fejlesztése az Észak-atlanti Szerződésben megfogalmazott alapelveknek megfelelően;
- Magyarország szuverenitásának és területi épségének védelme, a Szövetség kollektív védelméhez való hozzájárulás;
- hozzájárulás más, közösen vállalt szövetséges küldetésekhöz, részvétel a nemzetközi béketámogató és humanitárius akciókban;
- részvétel súlyos ipari, civilizációs, illetve természeti katasztrófák elhárításában.

Ugyanakkor a szövetséges keretek között végrehajtandó feladatok egyfajta kölcsönhatást is előidéztek a nemzeti és szövetséges doktrinális elvek között, melynek meglétére és dinamikájára a határozat is utalt: a feladatok végrehajtásában „irányadó a Szövetség Stratégiai Konceptiója, amelynek kidolgozásában és továbbfejlesztésében Magyarország tevékeny részt vállal.”²⁰⁶

Az értekezés szempontjából fontos és elemzésre került haderőjellemezők vonatkozásában is irányadóak voltak a biztonság- és védelempolitikai alapelvek. „A Magyar Köztársaság fegyveres erőinek szervezeti és hadrendi struktúráját, létszámát, belső állományait, fegyverzetét és felszerelését a várható reális veszélytényezőknek, az ország védelmi szükségleteinek, valamint az anyagi, pénzügyi erőforrásoknak megfelelően – a Szövetséggel egyetértve – alakítja ki.”²⁰⁷

Az országgyűlési határozat 17. pontja a Kormány felelősségi körébe utalta a nemzeti biztonsági stratégia és nemzeti katonai biztonsági stratégia kidolgozását, azok felülvizsgálatát és a belőlük fakadó feladatok végrehajtását.

²⁰⁵ Lásd 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat, 13. pont

²⁰⁶ Uo.

²⁰⁷ Uo. 15. pont

1998-ban és a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikai alapelveinek elfogadását követően katonai körökben számos kísérlet történt arra vonatkozólag, hogy az alapelvekben megfogalmazott, az ország biztonságával és védelmével kapcsolatos elvárásokat miként lehetne az alkalmazhatóság szintjére és nyelvezetére lefordítani, különös tekintettel egy új katonai szövetségbe történő belépésre.²⁰⁸ Az 1998-2000 közötti időszakban azért volt szükség a katonai stratégia megfogalmazására, mert a biztonság- és védelempolitikai alapelvekből kiindulva összhangot kellett teremteni az országvédelmi követelmények, a haderő átalakítása és felkészítése között. Mint arról már szó esett, a katonai felsővezetés egy átfogó és teljes spektrumú átalakításban látta a NATO integráció megvalósíthatóságát, a gyakorlatban azonban a magyar haderő csak minimális, éppen szükséges NATO kompatibilis képességeivel volt képes az integrált katonai struktúrához csatlakozni. Emellett a NATO tagság elérésével várható volt, hogy a balkáni válság rendezésének folyamán a Magyar Honvédségnek a reális katonai képességeken keresztül kellett bizonyítania szövetségi alkalmasságát. A biztonság- és védelempolitikai alapelvekből számon tartható követelményeket (szövetség, együttműködés, elrettentés és védelem) és a haderő alkalmassá tételét a követelmények kielégítésére, a valós műveleti követelmények és a pénzügyi lehetőségek tükrében kellett meghatározni és azt közép, valamint hosszú távú elgondolások alapján összehangolni.

4.2.3. Szilárd politikai és katonai elkötelezettség, módosításra szoruló haderő-fejlesztési célkitűzések

A NATO az 1998-1999-es évek fordulópontján jelentős dilemmával találta magát szembe. A Szövetség egyrészt az Észak-atlanti Szerződés aláírásának 50. évfordulójára és a washingtoni csúcsertekezletre, valamint ezt megelőzően a NATO-bővítést szentesítő csatlakozási okmányok letétbe helyezésére készült. Másfelől, a NATO napirendjén első számú helyet kapott a koszovói beavatkozás, amely 1999. március 24-én kezdődött meg. A katonailag és politikailag is rendkívül feszült helyzetben a csatlakozási folyamat – kevesebb nyilvánosságot kapva – de tovább folytatódott. A magyar Országgyűlés 1999. február 9-én eredményesen szavazott a csatlakozási jegyzőkönyvről és elfogadta a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének

²⁰⁸Nagy László: Gondolatok a nemzeti stratégiákról, *Hadtudomány*, 1998/3. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/1998/ht-1998-3-1.html>

kihirdetéséről szóló előterjesztést. A csatlakozásról szóló 1999. évi I. törvény 1999. március 12-én lépett hatályba. A csatlakozási okmányok ünnepélyes letétbe helyezésére ugyancsak 1999. március 12-én került sor az amerikai Missouri államban lévő Independence-ben.

Ezt megelőzően az Országgyűlés 1998. november 30-án határozott a 18/1998. (III. 6.) OGY határozat módosításáról az SFOR erőket felváltó erők tevékenységének elősegítéséről és ebben a magyar műszaki kontingens részvételéről a délszláv helyzet stabilizálása érdekében.²⁰⁹ A változtatás lényege abban állt, hogy a magyar önálló műszaki alegység már nem csak egyéni (önvédelmi) fegyverzettel látja el feladatát, tehát a katonai alakulat erősebb jogokat kapott saját biztonságának védelméhez. Az Országgyűlés 1998. december 4-én – a születendő biztonság- és védelempolitikai elvekkel, valamint a NATO elkötelezettségünkkel összhangban – határozott az SFOR erők keretében felállítandó Többnemzetiségű Speciális Alakulatban (MSU)²¹⁰ való magyar katonai részvételről. Az Országgyűlés a határozatban arról döntött, hogy az alakulatban 1999. december 31-ig legfeljebb 10 fő egyéni fegyverrel és felszereléssel szolgálatot lásson el.

NATO tagként, a koszovói műveletek megkezdésekor – a NATO beavatkozást a lehetséges eszközökkel támogatandó – az OGY a 20/1999. (III. 24.) számú határozatával módosította az addig hatályban lévő 59/1998. (X. 15.) számú határozatát. Az 59/1998. (X. 15.) határozatában az Országgyűlés hozzájárulását adta a koszovói válság rendezésére vonatkozó ENSZ határozatok érvényesítésére irányuló NATO-fellépésben részt vevő felderítő, harci és szállító repülőgépek, valamint helikopterek a Magyar Köztársaság légterét e műveletek céljaira és időtartománya alatt történő korlátozások nélküli igénybevételére. A határozat 1999. március 24-i módosítása azt jelentette, hogy az említett repülőeszközök a légtér mellett az ország repülőtereit, valamint azok kiszolgáló objektumait és repülésirányító berendezéseit hadművelati célokra igénybe vehették.

A balkáni műveletek további támogatásának bizonyítéka, hogy az Országgyűlés – a Koszovóval szomszédos országokban kialakult menekültügyi helyzetre való tekintettel – 1999. április 13-án, a 29/1999. (IV. 14.) számú határozatában döntött a Magyar Köztársaság részvételéről az Albániának nyújtandó humanitárius segélyműveletekben. A döntés alapján az Országgyűlés hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Honvédség hivatásos állományából 5 fő a NATO Szövetséges Szárazföldi Mobil Erők Parancsnokságához Albániába, valamint hogy a Magyar Honvédség kötelékébe tartozó – legfeljebb 40 főből álló – közegészségügyi-járványügyi felderítő és elemző csoport, egyéni fegyverzettel, kiküldésre kerülhessen szintén

²⁰⁹ 61/1998. (X. 30.) OGY határozat

²¹⁰ MSU- Military Specialised Unit

Albániába a humanitárius segélyműveletek befejezéséig. Az Országgyűlés a NATO műveletek további támogatásaként 1999. május 4-én elfogadta a 29/1999. (IV. 14.) számú OGY határozat módosítását.²¹¹ A módosítással lehetővé tette, hogy a lengyel fegyveres erők kijelölt alegysége – legfeljebb 200 fő -, valamint az állomány váltása, utánpótlása, fegyverzet, felszereléssel és járműveikkel a Magyar Köztársaság területén átvonuljon, valamint a kiküldetést követően visszatérjen.

Az 1998-ban elfogadott biztonság- és védelempolitikai alapelvekben meghatározottak alapján²¹² az Országgyűlés 1999. május 4-i ülésnapján elfogadta a 34/1999. (V. 7.) számú határozatát, mellyel módosította a Sínai-félszigeten állomásozó Multinacionális Erők és Megfigyelők (MFO) békefenntartó missziójában való magyar részvételről szóló 82/1995. (VII. 6.) számú határozatát. A módosítás értelmében az Országgyűlés hozzájárult ahhoz, hogy a Sínai-félszigeten állomásozó MFO erőkben – az 1995-ben engedélyezett 41 fő helyett – legfeljebb 65 főnyi magyar katonai rendészeti békefenntartó egység vegyen részt. A határozat a NATO tag Magyarország missziós tevékenységének növeléséhez járult hozzá.

A koszovói légi műveletek befejezése után, melyek 1999. június 10-én értek véget, a NATO politikai és katonai vezetése szárazföldi erők telepítéséről döntött, és a NATO szárazföldi erőiben a Magyar Honvédség is szerepet kapott. A NATO tag Magyarország politikai elkötelezettségét és a délszláv válság rendezésére irányuló célkitűzéseit bizonyítja az Országgyűlés által 1999. június 15-én elfogadott határozati csomag. Az 54/1999. (VI. 16.) OGY határozat döntött a koszovói békefenntartásban résztvevő nemzetközi erők (KFOR) tevékenységének elősegítéséről. Az Országgyűlés hozzájárulását adta ahhoz, hogy a nemzetközi KFOR békefenntartó erők az ország területén állomásozhassanak és logisztikai támogatást kaphassanak.

Az 55/1999. (VI. 16.) számú OGY határozat lehetővé tette, hogy a Magyar Köztársaság a koszovói békefenntartásban a résztvevő nemzetközi erökhöz egy őr- és biztosítási feladatokat végző zászlóaljjal hozzájáruljon. A zászlóalj létszámát 350 főben maximalizálta, amely a váltási időszakokban sem haladhatta meg az 500 főt. A határozati csomag harmadik elemeként az Országgyűlés az 56/1999. (VI. 16.) számú határozatában hozzájárulását adta ahhoz, hogy külföldi fegyveres erők a délszláv válság nyomán kialakult humanitárius szükséghelyzet megoldásában történő segítségnyújtás céljából a Magyar

²¹¹ 33/1999. (V.5.) OGY határozat

²¹² 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat, 4. pont

Köztársaság területén áthaladhassanak. Az áthaladások ütemezéséről, rendjéről és biztosításáról az Országgyűlés felhatalmazása alapján a Kormány döntött és intézkedett.

Az SFOR misszió vonatkozásában az SFOR egységeket felváltó erők tevékenységének és a magyar műszaki kontingens ebben való részvételéről az Országgyűlés a 18/1998. (III. 6.) számú határozatában döntött a délszláv helyzet stabilizálása érdekében. A határozatban az Országgyűlés hozzájárulását adta ahhoz, hogy az SFOR erőket felváltó erők Magyarország területén állomásozhassanak, felkészülhessenek, és logisztikai biztosítást kaphassanak, valamint, hogy a művelet keretében az SFOR csapatokat felváltó erők egységeinek repülőgépei az ország légterét és kijelölt repülőtereit igénybe vehessék. Az átvonulás és állomásoztatás határidejét az Országgyűlés 1999. december 31-ben határozta meg. A határozat egyben döntött a magyar önálló műszaki alegységnek az SFOR erőket felváltó erők keretében történő tevékenységéről, ugyancsak 1999. december 31-i határidővel. Az Országgyűlés 1999. december 21-i ülésén a délszláv térség békés rendezésének megerősítése érdekében a 105/1999. (XII. 22.) számú határozatában a magyar önálló műszaki kontingens tevékenységi idejét egy évvel meghosszabbította, így az alegység 2000. december 31-ig láthatta el feladatát. A határozat egyben engedélyezte az SFOR erőket felváltó erők tevékenységének elősegítését célzó átvonulást, és a befogadó nemzeti támogatás igénybevételét az SFOR erők feladatának végéig. Az Országgyűlés határozatában felhívta a Kormányt, hogy az illetékes NATO szervekkel együtt vizsgálja felül a magyar önálló műszaki zászlóalj tevékenységét és állapítsa meg, hogy továbbra is indokolt-e a zászlóalj tevékenysége. Ezzel az Országgyűlés azt a szándékát jelezte, hogy a délszláv válság rendezéséhez biztosított katonai erő helyét és szerepét kívánja felülvizsgálni és indokolt esetben az erők tevékenységét megszüntetni, az erőket más típusú erőkkel felváltani vagy a térségben átcsoportosítani.

A fentiekből kitűnik, hogy az Országgyűlés a NATO tagságból eredő kötelezettségek tükrében hathatósan hozzájárult a NATO missziós feladataihoz, az ország lehetőségeit, külpolitikai érdekeit és a Magyar Honvédség képességeit figyelembe véve maximálisan támogatta ezt a szövetségi szerepvállalást.

Az 1998-ban hivatalba lépett Kormány a haderő-átalakítás tekintetében eleinte vállalhatónak vélte az előző kormány időszakában megkezdett haderőreform folytatását, azonban a NATO csatlakozásból származó kötelezettségek végrehajtása, valamint a koszovói „háború” utáni KFOR-felajánlás teljesítésekor tapasztalt problémák ráébresztették a politikai döntéshozókat, hogy a további lépések megtétele előtt szükséges a haderőstruktúra

szisztematikus átvilágítása.²¹³ A Kormány a 2183/1999. (VII. 23.) számú határozatában az említett két probléma miatt felhívta a honvédelmi minisztert, hogy a haderő-fejlesztési javaslatokkal kapcsolatos NATO tárgyalásokat az alábbiak figyelembevételével folytassa le:

- a haderő-fejlesztési javaslatok végrehajtására fordított összeg nem lépheti túl a kormány által korábban meghatározott költségvetési korlátokat;
- a haderő-fejlesztési javaslatok végrehajtása nem eredményezheti a Magyar Honvédség létszámkeretének túllépést.

A Kormány utasította a honvédelmi minisztert, hogy Magyarország NATO tagságával gyökeresen megváltozott stratégiai környezet és a koszovói válság kezeléséből levonható tanulságok figyelembe vételével dolgozza ki a Magyar Honvédség egészét érintő stratégiai felülvizsgálat koncepcióját, majd folytassa le a vizsgálatot. A stratégiai felülvizsgálat koncepcióját a Kormány a 2322/1999. (XII. 7.) számú határozatában fogadta el. A határozat 1. pontja kimondja, hogy az új haderőstruktúra kialakítása eredményezzen létszámcsökkenést és a szervezetek működése váljon gazdaságossá. A határozat 6. pontja egy tízéves átfogó fejlesztési program kidolgozását írja elő, amelynek első ütemében az élet- és munkakörülményeket, valamint a NATO interoperabilitás legalapvetőbb feltételeit kell biztosítani, a második ütemben a hadrafoghatóságot kell prioritásként meghatározni.²¹⁴

A Stratégiai felülvizsgálat Végrehajtási Tervét 2000. március 16-án fogadta el a Kormány, majd az Országgyűlés megalkotta a 61/2000. számú, „A Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú irányairól” című országgyűlési határozatot. Az Országgyűlés egyben elfogadta a 62/2000. (VI. 21.) OGY határozatot a fegyveres erők részletes beosztású létszámáról szóló 124/1997. (XII. 18.) OGY határozat módosításaként. A honvédelmi tárca összlétszámát 61 ezer főről 42900 főre csökkentette. *Ez a két dokumentum az első olyan politikai kötelezettségvállalás, melyben a Magyar Köztársaság védelem- és biztonságpolitikai alapelveinek megfelelően a védelem- és a biztonságpolitikai célkitűzések megvalósításának érdekében egyértelmű döntést hozott a Magyar Honvédség átalakításáról, meghatározta annak létszámát, valamint a Magyar Honvédség haderejére, szervezeti felépítésére, vezetési rendjére és alkalmazási elveire, a felkészítés és kiképzés rendszerére, a haditechnikai eszközök cseréjére és korszerűsítésére, valamint átalakítási ütemezésére vonatkozó*

²¹³ Kern Tamás: *A rendszerváltás utáni haderőreform-kísérletek, Eredmények és kudarok*, Századvég műhelytanulmányok, 2007., <http://www.szazadveg.hu/kutatas/download/7.pdf> p. 16.

²¹⁴ 2322/1999. (XII. 7.) Kormány határozat, 6. pontja

elképzeléseit. Így egyértelműen megállapítható, hogy a Magyar Honvédség további célkitűzéseire vonatkozó elképzeléseit a NATO tagságból adódó követelményekből, valamint a biztonság- és védelempolitikai célkitűzésekből eredeztették, és a politikai döntéshozatali apparátus kísérletet tett az anyagi erőforrások szükséges összehangolására is.

4.3. A haderó-átalakítási célkitűzések felülvizsgálata, a NATO csatlakozás előkészítése, a minőségi átalakítás szükségességének felismerése

4.3.1. NATO-orientált haderó-átalakítási célkitűzések, a Magyar Honvédség részleges integrációjának megkezdése

A felgyorsított végrehajtású középtávú terv megvalósításának eredményeként 1997 végére fő jellemzőjét tekintve a korábbi veszélyorientált hadseregből megkezdődött egy képességorientált haderó kialakítása. Az előző átalakítási tervidőszak során (1995-1997) megtörtént az átalakítási folyamat mennyiségi szakaszának végrehajtása. Mint ismeretes, a 30/1995. (HK 19) HM utasításban 1998. év végére meghatározott 60 ezer fős létszámot a Magyar Honvédség és a védelmi tárca összességében teljesítette, az MH rendszeresített (engedélyezett) létszáma 53519 fő volt. A szervezési tevékenység során szerzett széleskörű tapasztalatok, a biztonságpolitikai környezet és a haderó átalakulása, továbbá a NATO csatlakozással kapcsolatosan meghozott előzetes döntések alapján, tekintettel a 2389/1997. számú kormányhatározatra és az abban meghatározott időpontra, a Honvédelmi Minisztériumban és a Honvéd Vezérkarnál megkezdődött a hosszú távú programból adódó második középtávú tervciklus céljainak, feladatainak és közvéleményeinek a megfogalmazása.

A 2389/1997 (XII. 3.) számú kormányhatározat a Magyar Honvédség fejlesztése 1999-2003 közötti középtávú időszakára vonatkozó Program kidolgozásáról szólt, melyben a Kormány felhívja a honvédelmi minisztert és a Magyar Honvédség parancsnokát, vezérkari főnökét, hogy az 1999-2003 közötti középtávú időszakra vonatkozó főbb célkitűzéseket és főbb feladatokat tartalmazó programot dolgozzák ki. Ezzel a határozat módosította a 2302/1996. (XI. 13.) kormányhatározatot, annak 3. pontját, amely 1997. II. félévi határidővel rendelkezett az 1998-2001. évig terjedő időszakra szóló középtávú terv kidolgozásáról. Mivel ez a határozati pont 1997. december 3-án hatályát veszítette, így gyakorlatilag a Magyar Honvédség 1998. évre nem rendelkezett középtávú átalakítási tervvel. Annak ellenére, hogy a középtávú terv hiányzott, érvényben volt a honvédelmi miniszter 30/1995. (HK 19.) számú

utasítása a Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú programjával és középtávú tervével kapcsolatos feladatokról. Azonban az ebben a miniszteri utasításban foglalt, a haderő átalakítását érintő feladatok 1997 év végére többségükben megvalósultak, az 1998 év végére tervezett, de 1997 év végére megvalósított létszámcsökkentéssel párosuló kényszerű strukturális átalakításokkal együtt. A honvédelmi miniszter a 2389/1997. (XII. 3.) kormányhatározat alapján a 8/1998 (HK 2.) utasításában szabta meg a honvédelmi tárca és az irányítása alá tartozó szervezetek fejlesztésének 1999-2003 közötti középtávú időszakára vonatkozó programja kidolgozásának követelményeit. Az utasítás 1998. február 20-án lépett hatályba és a várható NATO csatlakozás szellemében íródott, azzal a céllal, hogy a csatlakozást követően a haderő átalakításának a szövetségi tagságból eredő követelményekkel és elvárásokkal legitimitást adva 1999-ben a NATO keretein belül meginduljon az integrált katonai szervezetbe történő csatlakozás és az ehhez szükséges képességek fokozatosan kerüljenek kialakításra. A jelölt tervidőszak legfőbb célkitűzése volt a honvédelem célkitűzéseinek a NATO csatlakozás tükrében várható újrafogalmazása. Emellett fő célkitűzésként jelentkeztek többek között az alábbi feladatok:²¹⁵

- a NATO katonai struktúrájához való csatlakozás előkészítése és feltételek megteremtése;
- a NATO-nak felajánlott erők kialakításának megkezdése, az ehhez szükséges feltételek megteremtése;
- a NATO országokban elfogadott tervezési rendszer kialakítása;
- a HM és HVK integrációjának előkészítése és végrehajtása; valamint
- a vezetési és kiképzési rendszerek szükséges korrekcióinak végrehajtása, a rendszerek stabilizálása.

A HM utasítás úgyszintén megfogalmazta a középtávú program tartalmi elemeit, melyek a béke és háborús szervezetek korrekciója, az állományarányokkal kapcsolatos elgondolások, az új harcászati, mozgósítási, kiképzési rendszerek kialakítása, a NATO részére átadható erőkkel kapcsolatos feladatok, valamint a honvédelmi tárca és irányítása alá tartozó szervezetek korszerűsítése voltak. A Honvédelmi Minisztériumnak a felterjesztett részprogramok alapján összeállított programot 1998. novemberében kellett a Kormány elé terjesztenie.

²¹⁵ 8/1998. (HK 2.) HM utasítás a honvédelmi tárca és az irányítása alá tartozó szervezetek fejlesztése 1999-2003 közötti középtávú időszakra vonatkozó program kidolgozása, 3. §.

A Magyar Honvédség NATO integrációja és képességeinek kompatibilissá tétele szempontjából fontos esemény volt az 1998-as parlamenti képviseléválasztás, melynek eredményeként új koalíciós kormány jött létre. Az új kormány programja a magyar haderő jelene, jövője, átalakítása és fejlesztése szempontjából új prioritásokat és célkitűzéseket fogalmazott meg. Ennek következményeként 1998. második felében jelentősen módosultak a haderőátalakítás tervezésének irányai. Ennek eredményeként:

- az elkezdett tevékenységet a régi határidőkkel be kellett fejezni, így elkészült az 1999-2003-ig terjedő középtávú program tervezete, melyet a Kormány megtárgyalt, de azt további kidolgozásra nem tartotta alkalmasnak, ezek következményeként az MH fejlesztésének 2013-ig szóló hosszú távú koncepciójának a megtárgyalása nem történt meg;

- a Magyar Honvédség tevékenységének felülvizsgálatát be kellett fejezni, az elkészült összegzett jelentést a HVK Vezetői Tanács megtárgyalta, az „azonnal foganatosítandó rendszabályokban” meghatározottak végrehajtása megkezdődött, de a HM Kollégium az előterjesztést és az abban meghatározott feladatokat nem tárgyalta meg;

- a HM és HVK integrációjával kapcsolatos tervezőmunka és szakmai vita lezajlott, de az integrációs terv nem készült kidolgozásra;

- a törvény- és jogszabály előkészítő tevékenység jelentősen lelassult;

- új feladatként jelentkezett a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának elemzése és az új körülményekhez, elsősorban a NATO csatlakozáshoz jobban igazodó átdolgozása.²¹⁶

Ezen elképzeléseknek megfelelően és a Kormány 1998. július 15-én elfogadott programjában meghatározottak alapján²¹⁷ az új honvédelmi miniszter a 67/1998. (HK 21.) HM utasításban intézkedett a Honvéd Vezérkar Honvédelmi Minisztériumba történő integrálását előkészítő bizottság kijelöléséről és feladatairól. Az integrációval kapcsolatos szakmai javaslatot (konceptiót) 1999. február 28-ig kellett a HM Kollégium elé terjeszteni. Az új honvédelmi vezetés eltökélt szándékát mutatja az, hogy az utasításban név szerint jelöli meg az integrációért felelős bizottság vezetőit (Wachsler Tamás, HM közigazgatási államtitkár és Végh Ferenc vezérezredes, vezérkari főnök). A HM részéről megjelölt tagok

²¹⁶ „Az ország biztonsági feltételeinek javítása érdekében a Kormány átgondolt és következetes honvédelmi és haderőreformot fog végrehajtani. A Parlament elé terjeszti a megváltozott nemzetközi körülményekhez igazodó új biztonságpolitikai és honvédelmi alapelveket”. Az új évezred küszöbén, *Kormányprogram a polgári Magyarorszáért 1998-2002.*, Biztonság és Honvédelem <http://www.parlament.hu/irom36/0021/0021.htm>

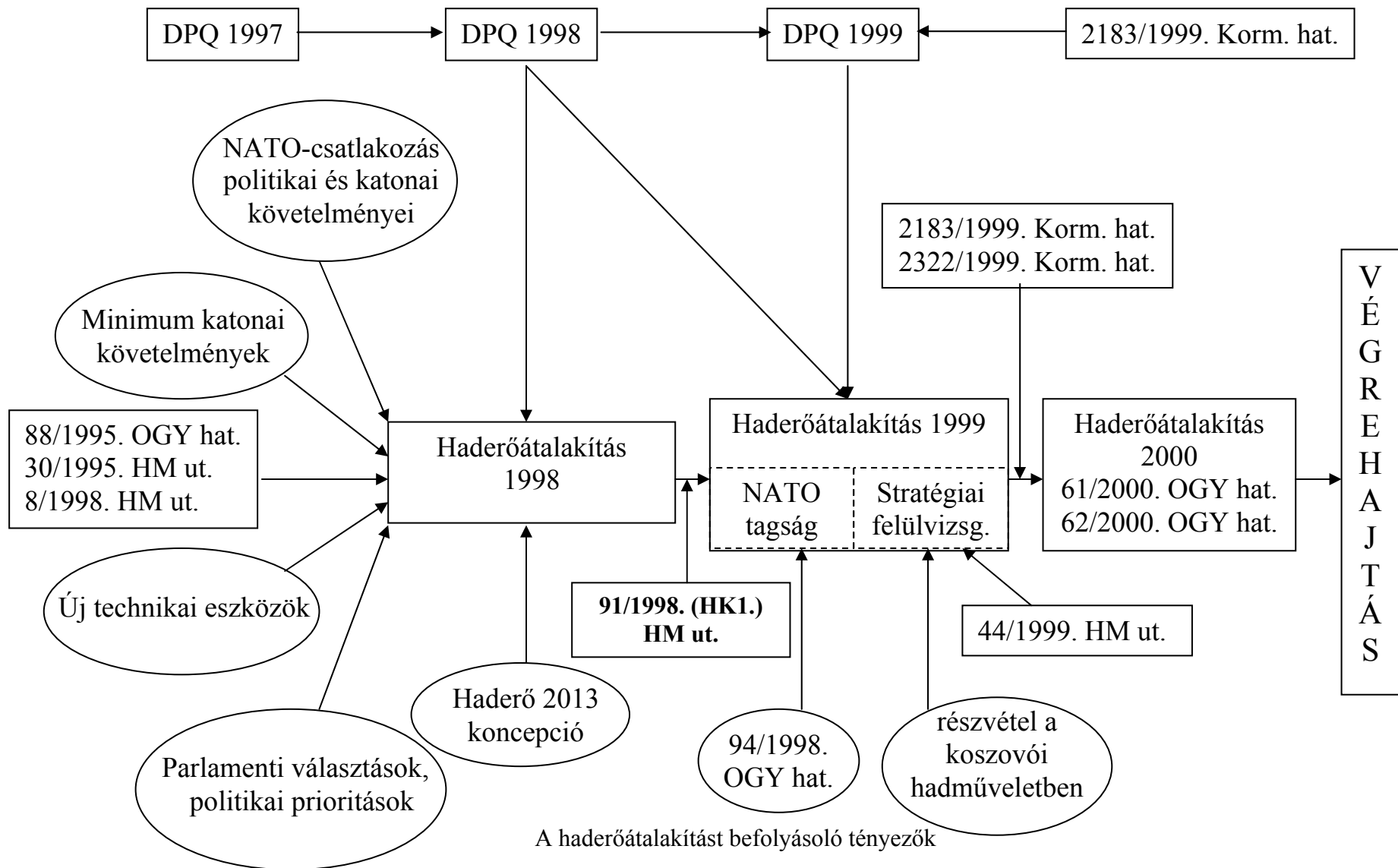
²¹⁷ Uo. „A Kormány biztosítja a hadsereg polgári irányítását és ellenőrzését, megteszi az ehhez szükséges szervezeti intézkedéseket.”

közül a védelempolitikai helyettes államtitkárt jelölték a bizottság titkári teendőinek ellátására. Az utasítás 1998. október 30-án lépett hatályba. Az utasítást a 17/1999. (HK 7.) HM utasítás módosította, és a módosított utasítás 1999. március 31-én lépett hatályba. A módosítás abban állt, hogy a titkári feladatok teendőit az MH kiképzési főszemlélő (VKF helyettes) vette át, valamint, hogy a szakmai javaslat (koncepció) HM Kollégium elé terjesztésének határideje 1999. február 28-ról 1999. március 31-re változott.

A haderőátalakítás megváltozott prioritásának megfelelően a honvédelmi miniszter a 70/ 1998. (HK 22.) HM utasításban módosította a Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú programjával és középtávú tervével kapcsolatos feladatokról szóló 30/1995. HM utasításban foglalt 4. § (5) bekezdés a) pontot, melynek értelmében „A szervezeti változások miatt beosztásukat veszített tisztek (századosi rendfokozatig bezárólag) kérelmükre – átmeneti jelleggel legfeljebb 1999. december 31-ig – áthelyezhetők tiszthelyettesi, zászlósi státuszba illetményük csökkentése nélkül”. Ez a módosítás előre vetítette, hogy a haderőátalakítás jelentősebb személyügyi mozgással járó szakaszai 1999-ben tovább folytatódnak.

4.3.2. Az 1998-ban végrehajtott feladatok

Az 1998-1999-ben tervezett és végrehajtott haderőátalakítási lépések értelmezése szempontjából fontos az átalakítási folyamatokat befolyásoló törvényi és szakmai elgondolásokat tartalmazó tényezők részletesebb megismerése. A 13. számú ábra az átalakítási folyamatot, a befolyásoló tényezőket, valamint a folyamat valószínűsíthető kimeneteleit elemzi.

13. sz. ábra

(Szerkesztette: Makk László mk. vörgey.)

1998-ban a haderő átalakítását alapvetően a 88/1995. OGY határozat a 30/1995. (HK 19.) HM utasítás, valamint a 2389/1997. (XII. 3.) Kormányhatározat végrehajtását, a NATO tagság fényében részletező 8/1998. (HK 2.) HM utasítás szabályozta. A haderőátalakítás folyamatának vizsgálata szempontjából alapvető folyamatként lépett be a NATO védelmi tervezési folyamatába való bekapcsolódás a NATO védelmi tervezési kérdőívek (DPQ) kitöltése és megküldése útján. A „DPQ” folyamat tudatos felismerése és nyomon követése több szempontból is fontos, de elsősorban azért, mert a DPQ, mint a NATO irányába tett nemzeti kötelezettségvállalást tartalmazó dokumentáció az a kohéziós tényező, amely a magyar biztonságpolitikából eredő és az esetenként önös szakmai érdekeket mutató konkrét haderőátalakítási törekvéseket egymáshoz közelítette. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a DPQ tervezési dokumentumok konkrét feladatokra vagy konkrét katonai (nemzeti vagy szövetségesi) képességek kialakítására irányulnak. A szakmai elgondolások kényszerű összehangolásán túlmenően a DPQ folyamattal a vállalásokban a politikai felelősség is megjelenik, mivel a DPQ egy adott ország, és csak azon belül egy adott hadsereg szakmai átalakításával kapcsolatos kötelezettséget jelenti. A politikai kötelezettségvállalás abban áll, hogy az adott kormány pénzügyi fedezetet nyújt a vállalások teljesítéséhez. Politikai felelősségvállalásra először 1999-ben került sor, amikor az 1998-ban megválasztott Kormány a 2183/1999. (VII. 23.) számú határozatában döntött a NATO 1999. évi védelmi tervezési kérdőívekre adandó magyar válaszról, a 2001-2006. közötti időszakra szóló NATO haderőfejlesztési javaslatokkal kapcsolatos magyar álláspontról, valamint a honvédelmet érintő egyes kérdésekről. A határozat már a címében is arra utal, hogy a szövetségesi kötelezettségvállalásoknak összhangban kell állniuk a (NATO javaslatai alapján választott és nemzetileg elfogadott) hazai haderőfejlesztési célkitűzésekkel.

A fentiekben vázolt racionális haderőfejlesztési folyamatok ellenére 1998-ban számos tényező játszott közre az aktuálisan végrehajtott haderőátalakítási folyamatban. Az alapvetően szakmai szempontok alapján, az 1990-es évek elejétől folyó katonai átalakítási folyamatnak a „SZEKTOR” feladat végrehajtásával vége szakadt, a haderő nagysága, de elsősorban szerkezete a katonai elgondolás alapján jött létre. A haderő szükséges képességeit alapvetően az 1993-as biztonság- és védelempolitikai alapelvek határozták meg, és csak kisebb mértékben volt befolyással ezekre a képességekre és struktúrára a megváltozott biztonsági környezet, a NATO csatlakozás ténye, valamint az 1998 végén elfogadott biztonság- és védelempolitikai koncepció. A Szövetségen kívüli, nemzeti képességre épülő honvédelmi alapelvek túlzott mértékben hatottak a képességekre és a haderő struktúrájára.

Az 1998 és 1999-es haderőátalakítási folyamatot befolyásoló tényezők közül ugyancsak fő helyen kell említeni a NATO-csatlakozáshoz szükséges katonai képességek kialakításának folyamatát, amely alapvetően politikai és szervezeti kompatibilitást és együttműködési képességet igényelt a haderő egyes elemeitől és jelentős mértékben hatottak a Magyar Honvédség vezetési rendszerére, parancsnoki struktúrájára, légvédelmi és repülő elemeire, valamint a logisztikai területekre is. Ez utóbbiakra a befogadó nemzeti támogatás képességének megteremtése érdekében volt szükség. Azonban feltételezhető, hogy a minimális katonai képességek kialakításának folyamata csak kisebb mértékben hatott a szárazföldi csapatokra és annak vezetési képességeire. Átalakításukat ez minimálisan befolyásolta, gyakorlatilag a szárazföldi csapatok vezetési és irányítási rendszerére (a törzsekre) volt hatással. A szárazföldi csapatok helyzetfelmérésére, kategorizálására, készenléti fokozatainak meghatározására, a szükséges fejlesztési követelmények (beleértve a technikai eszközök korszerűsítését, a kiképzés és vezetés fejlesztését) azonosításában az 1997-es és 1998-as DPQ már sokkal nagyobb hatást gyakorolt.

A haderő aktuális középtávú és hosszútávú átalakítására úgyszintén hatással volt 1998-ban a „Haderő 2013. A Magyar Honvédség fejlesztésének 2013-ig szóló hosszú távú koncepciója” címet viselő elképzelés, amelyet a Honvéd Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnöksége dolgozott ki. A koncepció egyes elgondolásai az 1998-as DPQ-ba is belekerültek. A hosszú távú koncepció 2013-ig három, egymástól jól elkülöníthető ütemben látta megvalósíthatónak a NATO-kompatibilis nemzeti haderő kialakítását. Az elgondolás ütemeiről azért érdemes bővebb ismertetést adni, mivel ez a koncepció alapvetően a haderő összetevők NATO kompatibilis átalakítását a párhuzamos fejlesztés elvére alapozva látta megvalósíthatónak. Ez az elgondolás, mint a későbbiekben bebizonyosodott, ellentétben állt az Országgyűlés által elfogadott 61/2000. számú hosszú távú fejlesztési koncepcióval, ami a haderő összetevőket egymástól eltérő periódusokban kívánta fejleszteni (elsőként a működés humán feltételeinek biztosítása, majd a kiképzés színvonalának növelése és végül a haditechnika korszerűsítése). Az 1998-ban kialakított és 2013-ig szóló koncepció alapján a következő átalakítási feladatok kerültek volna végrehajtásra a katonai vezetés elgondolása alapján.²¹⁸

- az első ütemben (1999-2003) a fő hangsúly a szervezeti konszolidációra esett volna, fő célkitűzés a felajánlott erők NATO-kompatibilis vezetési képességeinek kialakítása volt (a haderőstruktúra változatlan maradt volna);

²¹⁸ HADERŐ 2013. A Magyar Honvédség fejlesztésének 2013-ig szóló hosszú távú koncepciója. *Magyar Honvéd*, Budapest, 1998, különkiadás, p. 15.

- a második ütemben (2004-2008) alapvetően a képességalapú haderő megteremtése volt a cél, ezen belül a teljes NATO integráció, a befogadó nemzeti támogatás kiépítése, az önkéntes tartalékos és az új területvédelmi rendszer kialakítása, valamint a technikai korszerűsítés megvalósítása;

- a harmadik ütemben (2009-2013) a személyi állományában és képességében hivatásos hadsereg kialakítása, mely hiteles, NATO kompatibilis képességekkel rendelkezik.

A koncepció gyakorlatilag egy 55 ezer fős haderő teljes NATO kompatibilis átalakítását irányozta elő 15 év alatt. A koncepció alapvetően országvédelmi orientáltságú és a várható szövetségesi szerepvállalás következtében is stratégiai szintű veszélyhelyzet-elhárításban való részvétellel számol: „A NATO-tagállamok elleni stratégiai szintű támadás (háború) elhárításában való részvétel”²¹⁹-t látta a Magyar Honvédség egyik jövőbeni feladatának. Ebből kiindulva az elgondolás a nemzeti stratégiai képesség kialakítására fókuszált és az ehhez szükséges nagyságú és struktúrájú katonai erő kialakítását feltételezte. A koncepció ezen vizionált eleme az 1998-as DPQ-ba is átültetésre került, mivel a NATO közös védelmi feladatok ellátáshoz szükséges azonnali reagálású, gyorsreagálású és fővédő erők állományában hat dandárnyi szárazföldi erő felajánlását vette alapul. Tette ezt mindazok ellenére, hogy a katonai vezetés 1998 elejére felismerte, hogy a kilenc dandáros szárazföldi haderőstruktúra tarthatatlan és három dandár lehetséges fenntartásában látta a hiteles katonai erő finanszírozási lehetőségét.²²⁰ A DPQ által azonosított szárazföldi erőket a Magyar Köztársaság békében teljes egészében „NATO ASSIGNED” kategóriába sorolta. A NATO hadműveleti alkalmazás elveinek ismeretében ez a felajánlás megoldhatatlan feladat elé állította a politikai és katonai vezetést. Ezzel egyidőben a haderő „tömegjellegű” is hosszú távra konzerválta.

Az 1998-as haderőátalakítási folyamatban fontos fejezetként kell megemlíteni az új légvédelmi technikai eszközök bevezetését, valamint a haderőátalakítási prioritások megváltozását maga után vonó országgyűlési választásokat, az új kormányprogramot, és az abból adódó feladatokat. A haderőátalakítási folyamatot befolyásoló, különböző irányba mutató külső tényezők ellenére 1998-ban végrehajtott konkrét szervezési feladatok két ütemben valósultak meg, az MHPK, VKF 04/1998, és a 09/1998. számú szervezési intézkedésekben meghatározottak szerint. A végrehajtott átalakítások alapvetően az 1998-as DPQ-ban meghatározottak alapján történtek.

²¹⁹ Uo. p. 16.

²²⁰ Honvédelmi Minisztérium: *A honvédelem négy éve 1995-1998*, Budapest: Zrínyi Kiadó, 1998. p. 173.

Az első félév folyamán a szárazföldi haderónemnél megkezdődött a (NATO-ba felajánlott) gyorsreagálású dandár kialakításának előkészítése. A légvédelmi tüzérezred szervezete a MISTRAL komplexumok rendszerbe állítása következtében módosult és úgyszintén módosult a gépesített lövészdandárok szervezete, mivel megkezdődött a 4 rajos alegységek kialakítása. A légvédelmi és repülő haderónemnél ugyancsak prioritást kapott a NATO minimális katonai követelményeiben meghatározott légtér szuverenitási hadművelleti központ (ASOC) híradó és informatikai eszközeinek rendszerbe állítása.

1998 második felében folytatódott a gépesített lövészdandárok szervezetének korrekciója, a 4 rajos gépesített lövész és harcokszó alegységek kialakítása, és a gépesített lövész zászlóaljok tüzérütegeinek átfegyverzése. A NATO felajánlás következményeként ugyancsak sor került a műszaki szervezetek korrekciójára. Folytatódott a MISTRAL komplexumok rendszerbe állítása, és a légtér szuverenitási programmal összefüggésben megkezdődött a repülőezredek, a légvédelmi rakétaezred és légtérelőző századok szervezeteinek korrekciója.

A végrehajtott feladatokról megállapítható, hogy a szervezeti módosítások a NATO követelményekre való felkészülés jegyében történtek. Ezzel egyidőben, a középtávú átalakítási tervek hiányában, jelentősen lelassult a katonai szervezetek megszüntetésének üteme és megkezdődött néhány területen az új technikai eszközök rendszerbe állítása.

4.3.3. NATO csatlakozás, újabb kihívások a NATO kompatibilis haderóstruktúra és képességek kialakításában

A Honvédelmi Minisztérium politikai vezetése már a hivatalba lépésekor, 1998-ban, kénytelen volt érzékeltetni a megoldásra váró feladatokat, melyek az alábbiak voltak:

- saját álláspont kialakítása a korábbi kormányzati ciklusban beindított, a NATO tagságra történő felkészülés folyamatáról;
- saját állásfoglalás elkészítése az előző kormány haderó-átalakítási koncepciójáról;
- a haderó nagyságával aránytalan védelmi költségvetés felülvizsgálata és módosítása;
- a HM-HVK integráció megvalósítása;
- a professzionális hadseregre történő áttérés feltételrendszerének kidolgozása, a tartalékos rendszer kereteinek megalapozása.²²¹

²²¹ Kern Tamás (2007) i.m. p. 15.

Az új Kormány gyakorlatilag ugyanazt az álláspontot képviselte, mint az előző, ami a 8/1998. (HK 2.) HM utasításban is megfogalmazást nyert: „A honvédelemmel kapcsolatos célkitűzések újrafogalmazása, különös tekintettel a NATO csatlakozási részletekre.”²²² Az új Kormány a minimális, NATO-kompatibilitást célzó, katonai képességek kialakítási folyamatát nem módosította, viszont alapvető feladatként kezelte a HM-HVK integrációt és kormányzati szinten a központi költségvetési szervek létszámcsökkentését.²²³ A létszámcsökkentés elsősorban a honvédelmi tárcanál dolgozó köztisztviselői és közalkalmazotti állományt, valamint a HM háttérintézményei és hivatalai egy részének hivatásos állományát érintette.

A Magyar Honvédség további átalakítása szempontjából fontos tényezőként kell megemlíteni a csatlakozás utolsó fázisában – részben a felvételt megkönnyítendő – az Országgyűlés által 1998. december 29-én elfogadott biztonság- és védelempolitikai alapelveket (94/1998. (XII. 29.) OGY határozat). A dokumentum (a politikai szándéknak megfelelően) az elkövetkezendő 10-15 évre biztosíthatta a haderőtervezés- és fejlesztés normatív alapjait. A biztonságpolitika két alapvető pilléréként a nemzeti önerőt, valamint az euro-atlanti integrációt (EU- és NATO-tagságot) nevezte meg. *Annak ellenére, hogy az alapelvek az ország biztonságának garantálásában már tudatosabban figyelembe veszik a nemzetközi garanciarendszert és a NATO védelmi segítségnyújtást, a honvédelempolitika alapelvét továbbra is az együttműködés, a visszatartás és a védelem egységére és egymásra épülésére alapozza.*²²⁴ *Ezen kategóriák tartalma az értekezés által vizsgált periódusban, a NATO tagság fényében nem került tisztázásra, így az alapelvek katonai megvalósítása szempontjából az 1993-as alapelvekhez képest nem feltétlenül kell, hogy eltérést mutasson. Ennek következtében a haderő nagysága, struktúrája és az elhelyezkedésére ható kritériumok változatlanok maradhattak, vagyis az ország védelmének szükségessége bármilyen nagyságú és struktúrájú haderő fenntartását legitimizálhatták.* Ez újabb feszültségek forrása lehet a politikai szándékok, a katonai érdekek és a költségvetési lehetőségek között. Az új biztonság- és védelempolitikai alapelvek 1999. március 12-én a NATO csatlakozással egyidőben léptek hatályba. A NATO csatlakozást követően újra előtérbe kerültek a haderő átszervezésével kapcsolatos feladatok és azok jogi feltételeinek megteremtése.

A honvédelmi tárca egyik legfontosabb feladatának tekintette a Minisztérium és a Vezérkar összevonását. Az összevonással kapcsolatos 67/1998. (HK 21.) HM utasítást a

²²² 8/1998. (HK 2.) HM utasítás, 3. §. a) pontja

²²³ 2043/1999. (III. 3.) Kormány határozat

²²⁴ 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat, 13. pont

34/1999. (HK 13.) HM utasítás módosította. Az integráció előkészítéséért felelős bizottság vezetőit alá-fölé rendeltségi viszonyba tette, és a korábban név szerint megnevezett vezetőket csak beosztásukkal jelölte, mely egy erőteljesebb minisztériumi akaratot tükrözött.

Az új Kormány a haderő-átalakítás tekintetében először vállalhatónak ítélte meg az előző kormány időszakában megkezdett haderőreform folytatását, azonban a NATO csatlakozásból származó kötelezettségek végrehajtása, valamint a koszovói válság után a KFOR-felajánlás teljesítésekor tapasztalt problémák ráébresztették a politikai döntéshozókat, hogy a további lépések megtétele előtt szükséges a haderőstruktúra szisztematikusan átvizsgálása.²²⁵ A felmérést megelőzően a honvédelmi miniszter a 44/1999. (HK 16.) számú utasításában döntött a honvédelem rendszerének stratégiai felülvizsgálatát előkészítő bizottság felállításáról. A bizottság háromirányú feladatot kapott:

- előkészíteni a Magyar Honvédség irányításáról és felsőszintű vezetésének rendjéről szóló 2218/1997. Kormányhatározat módosítást;
- kidolgozni a honvédelem rendszerének egészét átfogó stratégiai felülvizsgálat koncepcióját;
- javaslatot tenni a nem védelmi jellegű feladatok közigazgatási átcsoportosítására.

Az előkészítő munka határidejét az utasítás szeptember 15-ben határozta meg. A Kormány nem elégedett meg a stratégiai felülvizsgálat tervezett vizsgálati területeivel, hanem azt teljes körűvé kívánta tenni az 1999. évi NATO vállalások, valamint a 2001-2006. közötti időszakra szóló NATO haderő-fejlesztési javaslatokkal kapcsolatos magyar álláspont és a honvédelmet érintő egyes kérdések tükrében. A 2183/1999. számú határozatában a Kormány részletesen meghatározta a haderőfejlesztéssel kapcsolatos feladatokat, a NATO tervezési rendszeréhez történő csatlakozás előkészítését, az új haderővel szemben állított követelményeket, azok költségvetési feltételeit, valamint a HM-HVK integráció további feladatait.

A Stratégiai Felülvizsgálat - Wachsler Tamás vezetésével kidolgozott – alapelveit és irányvonalát 1999. október 29-én (2322/1999. Kormányhatározat), majd ennek Végrehajtási Tervét 2000. március 16-án fogadta el a Kormány. A 2322/1999. (XII. 7.) számú Korm. határozat elfogadásával egyidőben a Magyar Honvéd 1999. október 29-i számában jelent meg a honvédelmi miniszter, valamint a Magyar Honvédség parancsnokának, vezérkari főnökének Nyílt levele a Magyar Honvédség személyi állományához a honvédelmet érintő stratégiai

²²⁵ Kern Tamás (2007) i.m. p. 16.

felülvizsgálatról.²²⁶ A Nyílt levél gyakorlatilag a 2322/1999. (XII. 7.) Kormányhatározat előterjesztésének nyilvános – a személyi állományt is érintő – kivonata. A kormány-előterjesztés I. fejezetéhez hasonlóan a levél összegzett véleményt alkot, és az 1999. év végére kialakult helyzetet deklarálta: „A mintegy tízéves leépülési folyamat eredményeként mára a haderő problémái egyértelműen átlépték a kritikus szintet. Annak ellenére, hogy a korábbi évek döntéshozói tisztában voltak a folyamat tarthatatlanságával, továbbá azzal, hogy a Magyar Honvédség már felélte minden tartalékát, áttörés mindaddig mégsem történt, a „haderőreformnak nevezett folyamat nem volt képes az alapvető strukturális és működési problémák feloldására.”

„A Kormány eltökéltsége tükröződött az elfogadott felülvizsgálati koncepcióban, amely egyértelműen arra irányult, hogy megoldja a Magyar Honvédség finanszírozhatóságával, a reális képességek hiányosságaival, a szervezeti felépítéssel, a személyi állomány egzisztenciális helyzetével, moráljával és motiváltságával összefüggő stratégiai feladatokat, valamint a hadkötelezettséghez kapcsolódó kérdéskört.”²²⁷ A Kormány többek között az alábbiakban látta a Magyar Honvédség új struktúrájának kialakításánál érvényesítendő elvi szempontokat:

- a vezetési szintek csökkentése, egy 45000 fős törzslétszám kialakítása;
- a harcoló erők létszamarányának növekedése;
- a haderő-struktúra gazdaságos és létszámtakarékos működése;
- a nemzetgazdaságra jobban támaszkodó új logisztikai rendszer létrehozása;
- a közel tíz évet átfogó fejlesztési program kidolgozása, melynek első ütemében az élet és munkakörülmények javítása, valamint a NATO-val való együttműködés alapvető feladatainak biztosítására, a második ütemben a kiképzés hatékonyságának növelésére, míg a harmadikban a haditechnika fejlesztésére kell a fő hangsúlyt helyezni.

Ezeknek az alapvető elveknek megfelelően a kormány a 2120/2000. (V. 31.) számú határozatában döntött a Magyar Honvédség átalakításának és új szervezeti struktúrájának 2000-2010 közötti időszakra vonatkozó tervéről. A kormányhatározat döntéseinek megfelelően az Országgyűlés 2000-ben a 61/2000. (VI. 21.) számú határozatában döntött a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól, és a 62/2000. (VI. 21.) számú

²²⁶ Magyar Honvéd, 1999. október 29., p. 9.

²²⁷ Uo. p. 9.

határozatában a fegyveres erők részletes bontású módosításáról. A 61/2000. számú OGY határozat szakítva az 1998-as DPQ haderő-fejlesztési elveivel a magyar haderő hosszútávú fejlesztését a haderő összetevőinek időben szétválasztott módon történő végrehajtásában látta megvalósíthatónak (első ütem személyi állomány és vezetés-irányítás, második ütem kiképzés és harmadik ütem haditechnikai korszerűsítés). *A 62/2000. (VI. 21.) OGY határozat pedig arra mutatott rá, hogy a hidegháború utáni biztonsági kihívások, az ország gazdasági lehetőségei és a szövetségesi műveleti követelmények az addigi (a haderő összlétszámát illető) elgondolások bármelyikénél kisebb, 45 ezer főnél kevesebb létszámot tesznek lehetővé és szükségessé. Ez a csökkentési szándék azt is előre vetítette, hogy a haderő létszámának meghatározásánál jobban figyelembe kell venni a veszélyeztetettségből és a szövetségesi kötelezettségekből eredtetett feladatok végrehajtásához mindenkor szükséges létszámot.*

Az 1999-es év folyamán a Magyar Honvédségben végrehajtott átalakítási feladatok a NATO-kompatibilis szárazföldi és légi erők képességeik kialakítását célozták az MHPK VKF 018/1999. és a 019/1999. szervezési intézkedések alapján. A végrehajtott átalakítások célja a Magyar Honvédségnek a NATO csatlakozással megkezdett és kialakított minimális NATO együttműködési és alkalmazási képességeinek a stabilizálása volt. Ezek alapján a szárazföldi csapatoknál a reagáló képességek javítása érdekében folytatódott a gépesített lövészdandárok 2+1-es zászlóaljra és a 4 rajos szervezetre való átállása, valamint a zászlóaljaknál az önjáró tüzérütegek kialakítása és a harcjárművek cseréje. A szárazföldi és logisztikai csapatok szervezeteinél folytatódott a befogadó nemzeti támogatási képesség javítása egy Befogadó Nemzeti Támogató Elem kialakításának megkezdésével.

A légi erők haderőnemenél a NATO kommunikációs, valamint vezetési és irányítási képességek továbbfejlesztésének érdekében megkezdődött a repülő és harci helikopter ezredekénél a hadműveleti központok kialakítása, valamint megtörtént a légtérelenőrző ezred és alárendeltjeinek átalakítása radar szervezetekké. Ezek a szervezeti átalakítások a légi erők vezetési és irányítási képességeinek decentralizálását, egy alacsonyabb alkalmazási szintre helyezését jelentették, ami követelményként jelentkezett a NATO együttműködés területén. A légi erők csapatainál kialakították a készségi műszaki szolgálatot, valamint megkezdtek a repülőterei kárelhárító és kutató-mentő szolgálatok kialakítását, melyet 1999 folyamán később töröltek.

4.4. Összegzés

A NATO 1998 végére felkészülten várta NATO bővítést, mert végrehajtotta azt az adaptációs folyamatot, amely lehetővé tette, hogy a Szövetség hiteles katonai képességei a bővítést követően is megmaradjanak. A bővítéssel a NATO egy tíz éves folyamatot zárt le, amit nevezhetünk a hidegháború vége utáni második paradigmaváltásnak, mivel a Szövetségről bebizonyosodott, hogy képes volt egy egységes európai biztonsági rendszert működtetni és a korábbi hidegháborús ellenfelek számára olyan biztonsági orientációt adni, amely végeredményben elősegítette azok euro-atlanti integrációs törekvéseit és az arra aspiráló és felkészült országok NATO-tagságát eredményezte. Ezzel Európában a konfrontáció helyett valóban a kooperáció lett a biztonsági, politikai és katonai együttműködés legfontosabb elve. A változások jelentőségét mutatja, hogy a NATO 1999-ben három taggal bővült – Csehország, Lengyelország és Magyarország – és a Szövetség továbbra is az európai biztonság legfontosabb letéteményese maradt. A Szövetség hatékony szerepet vállalva a balkáni hadszíntéren, továbbra is a CJTF koncepciót tartotta a hadszíntéri katonai műveletek legfontosabb végrehajtási szervezeti és alkalmazási formájának. A NATO emellett a rádióelektronikai harcot, a felderítést, a hírszerzést, a stratégiai légi szállítási képességet, a csapatok és vezetési elemek telepíthetőségét is kiemelten kezelte. A NATO 1999-ben elindította a Védelmi Képességek Kezdeményezést az európai és amerikai katonai képességek közötti különbségek áthidalására. A Kezdeményezés alapterületei a mozgékony és telepíthetőség, a csapatok utánpótlása, a harci hatékonyság, a túlélőképesség, valamint az interoperabilis híradás voltak. Az európai hadseregek, közöttük a Magyar Honvédség, nem tudott teljes mértékben megfelelni a képességfejlesztési célkitűzéseknek, a NATO katonai struktúrába integrálódó haderő átalakítása a nemzeti és a NATO elvárások összevetéséből adódó irányelvek szerint folyt. A Magyar Honvédség teljesítette a NATO taggá váláshoz szükséges minimális katonai követelményeket, azonban 1998-ban nem rendelkezett jóváhagyott középtávú átalakítási tervvel, amely középtávon biztosította volna a Magyar Honvédség NATO-orientált átalakítását és teljes integrációját.

A NATO-tagság alapjaiban változtatta meg a Magyar Köztársaság védelem-és biztonságpolitikáját és ennek megfelelően a Parlament 1998 végén elfogadta az új biztonság- és védelempolitikai alapelveket. A védelempolitikai alapelvek szerint az ország

biztonságát szövetséges kereteken belül az együttműködés, visszatartás és védelem elve alapján kellett garantálni. A NATO tagság ellenére az alapelvek magukon viselték az évtized biztonságpolitikai evolúciójának nyomait és az 1993-ban elfogadott alapelvekhez hasonlóan stratégiai feladatokat szabtak a magyar fegyveres erők számára. Katonai stratégia hiányában az együttműködés, visszatartás és védelem kategóriáinak (szövetségesi alapelvek szerinti) hazai interpretálására nem került sor, így a katonai oldal megfelelő politikai és szakmai iránymutatás nélkül folytatta a NATO taggá vált Magyar Honvédség további átalakítását. A biztonság- és védelempolitikai alapelvek megvalósítását nehezítette, hogy az országvédelmi felfogás még mindig erősebbnek bizonyult a kollektív védelmi felfogásnál, továbbá, hogy az alapelvek korlátozott orientációt biztosítottak a haderő struktúráját, fejlesztési elveit és várható műveleti alkalmazási elveit illetően. A haderőátalakítás irányának meghatározását tovább nehezítette, hogy az 1995-1997 közötti időszakban végrehajtott átalakítási irányvonallal az 1998-ban megalakított Kormány szakított és az átalakítást egy olyan terv alapján látta biztosítottnak, melyben az átalakítás nagyságrendje és prioritásai eltértek az előző kormányzati ciklusban elfogadott prioritásoktól.

1999-ben a koszovói műveletek során bizonyosságot nyert, hogy a magyar haderő akkori állapotában nem volt képes a műveletek hathatós támogatására, nem volt képes a harci tevékenységben részt venni. Ennek ellenére a Szövetség mértékadó politikai és katonai vezetőinek értékelése alapján a koszovói válság rendezése során igazolódott be az a mindenre kiterjedő és alapos felkészítő munka, melyet a Magyar Honvédség az 1999-et megelőző időszakban végzett. Ez az értékelés két sarkalatos pontra koncentrált, egyrészt a Befogadó Nemzeti Támogatás sikeres végrehajtására, másrészt az MH kijelölt erőinek alkalmazási készségét és vezetési rendjét érintette. Mindkét oldalt alapvető befolyásolták a gazdasági lehetőségek, illetve a meglévő erőforrások korlátozottsága, melyek közepette – a prioritások átrendezésével – sikerült a szükséges támogatási feltételeket megteremteni. Erre a tapasztalatra alapozva a haderő-átalakítás ezek után célul tűzte ki, hogy összhangot kell teremteni az országvédelem, a haderő NATO orientált átalakítása és fejlesztése között. A kérdésben eltérés mutatkozott a politikai és katonai oldal között, mivel a katonai vezetés az a nemzeti (országvédelmi) és szövetségesi feladatok teljes skáláját egyidejűleg felvállalva egy átfogó átalakítást tűzött ki célul, míg a politikai vezetés 1999-ben úgy foglalt állást, hogy a haderő létszámát csökkenteni kell és hatékonyabban működő szervezetet kell létrehozni.

A haderő-átalakításhoz szükséges törvényi háttérrel és garancia rendszert elemzését követően megállapítható, hogy ebben az időszakban a Kormány a 2183/1999. (VII. 23.) számú határozatában felvállalta az átalakításhoz szükséges és elégséges kritériumokat és szempontokat. A nevezett kormányhatározat valós átalakítási igényt fogalmazott meg, amely már figyelembe vette a NATO kötelezettségeket is. Az előző két vizsgálati ciklussal (1990-1994 és 1995-1997) ellentétben a haderőátalakítási célkitűzések politikai konszenzuson alapultak, azok kormánygaranciákat kaptak, a haderő hosszú távú átalakítási terve valós helyzetfelmérésre épített és végeredményben a célkitűzések a NATO-val történő közös és elégséges védelem elvén a szükséges képességekkel rendelkező haderő kialakítását célozták meg. A kormányzat úgyszintén figyelembe vette a haderővel szemben támasztott integrációs és a várható hadműveleti alkalmazási követelményeket. A haderő hosszú távú átalakításáról a Magyar Honvédség egy évtizedes átalakítási folyamata során első alkalommal a 61/2000. számú országgyűlési határozat döntött.

5. BEFEJEZÉS

5.1. Következtetések

- Az értekezés által vizsgált időszakban, közvetlenül a hidegháború végét követően Magyarország nem rendelkezett önálló nemzeti biztonság- és védelempolitikai döntéshozatali mechanizmussal, mivel a Varsói Szerződés védelmi mechanizmusa egy centralizált, a szocialista országok együttes védelmi érdekeit figyelembe vevő rendszer volt, ahol a nemzeti védelmi érdekeket korlátozottan vették figyelembe.
- A Magyar Köztársaságnak szuverenitását visszanyerve létre kellett hoznia nemzeti érdekeire épülő biztonság- és védelempolitikai döntéshozatali rendszerét. Ezen döntéshozatali mechanizmus létrehozását követően a mechanizmust működtető belső folyamatokat, hatás- és jogköröket pontosítani kellett annak érdekében, hogy az ország biztonsága folyamatosan garantált legyen és a végső védelmi garanciát jelentő haderő átalakítása a veszélyhelyzetnek és az ebből adódó feladatrendszernek megfelelően, hatékonyan kerüljön végrehajtásra.
- A magyar biztonság- és védelempolitikai döntéshozatali rendszer és a rendszer elemeinek működőképességét bizonyítja, hogy a hidegháborút követően az ország és hadereje sikerrel oldotta meg a veszélyeztetettségéből adódó feladatokat és egy tömeg jellegű VSZ haderőt egy képességorientált, NATO szövetségesi haderővé alakított át.
- A rendszerváltást követően a kormányok által meghirdetett honvédelmi programok parlamenti konszenzus hiányában nem jelentettek önmagukban garanciát a haderő veszély-és feladatrendszer alapú átalakítására. A haderő konkrét átalakításához parlamenti konszenzusra, kormányzati (elsősorban pénzügyi) garanciákra és végrehajtási fegyelemre van szükség, továbbá arra, hogy mindezek együttes megvalósulásának hogy a folyamatossága és egysége ne törjön meg.
- Amennyiben a parlamenti döntéshozatal során az országgyűlési határozatokban a katonai szakmai szempontok; az átalakítás szakmai célkitűzései, pontos irányai és feladatai nem kellően konkrétan kerülnek megfogalmazásra, akkor a végrehajtás során nagyobb a valószínűsége annak, hogy az átalakítások végeredményében jobban érdekelt katonai végrehajtói oldal jobban tudja érvényesíteni érdekeit és megtörheti az átalakítási folyamat vezérlési irányát.
- A hidegháborút követően a hadászati támadásképtelen haderőt alapul véve a sokáig várakozóponton lévő magyar biztonságpolitika a védelempolitikai alapelvekben megfogalmazott nemzeti védelmi célkitűzésekkel hadászati mederbe terelte a haderővel szemben támasztott elvárásait, ami továbbra is nagy létszámú haderőt igényelt. Az ország

gazdasági teherbíró képessége és a haderő nagysága ellentmondásba került, mindamellett, hogy a NATO orientáció megjelenése és erősödése további követelményeket támasztott a haderővel szemben. Az országvédelmi és kialakuló szövetségi követelmények kettős nyomást gyakoroltak a haderőre. Ez a jelenség a haderő tíz éves átalakítását végig kísérte. Az értekezésben vizsgált haderőátalakítási periódusokat a következőképpen lehet jellemezni:

1. *Az 1990-1994 közötti időszak:* A NATO által támasztott katonai szakmai követelmények a magyar haderő tekintetében irrelevánsnak bizonyultak, és a nemzeti védelmi stratégia gyakorlati megvalósítását átmenetileg jól szolgálta a VSZ diszlokáció megőrzését. A NATO a hidegháborút követően átalakította védelmi struktúráját, katonai képességeit, reagálóképességét fokozta és a felőrlő hadviseléshez szükséges képességeket megszüntette. Az önállóvá vált magyar haderő számára ezek a NATO elvárások nem szolgáltak referenciaként, mert Magyarország biztonsági környezetében elsősorban önálló országvédelmi képességekre volt szükség. Az önálló védelmi képességek a több katonai erő és eszköz meglétét feltételezték, ami a hidegháborús hadsereg részleges megőrzését legitimizálta. A magyar haderőt védelmi jellegűvé kellett alakítani, ami kihatott nagyságára, szervezetére, eszközeinek módosítására, a haderő készülségi állapotára, valamint a mozgósítás ütemére és mértékére. A NATO által kialakított védelmi képességek (reagáló, fő védő erők, kiegészítő erők), csak az 1990-es évek végére váltak relevánssá Magyar Honvédség részére. Ebben az időszakban a délszláv háború és fenyegetettség első számú tényezővé lépett elő és alapvetően ez vezérelte az önálló védelmi képességek létrehozását, a haderő átalakításának követelményrendszerét.

2. *Az 1995-1997 közötti időszak:* 1994-ben a NATO Békepartnerségi Programba való becsatlakozás és a NATO-val közös műveleti részvétel már NATO orientációt adott a haderő átalakításához, amely képességeket elsősorban a békeműveletekben, a kutatás-mentés során és a humanitárius műveletekben kellett alkalmazni. A missziós katonai részvétel, a PfP tevékenységgel elindított képességfejlesztés és a befogadó nemzeti támogatás követelményei által a NATO katonai követelmények kezdtek relevánssá válni. A haderő konkrét átalakításában ezek a követelmények még nem jelentek meg átfogóan, mivel a haderő feladatrendszere továbbra is elsősorban a regionális veszélyhelyzet elhárításán alapult. Az euro-atlanti orientáció csak kisebb mértékben befolyásolta a haderő képességeinek a kialakítását és a haderőn belül tapasztalható működési anomáliák tovább tudatosították a politikai és katonai vezetésben, hogy a

haderő nagysága, feladatrendszere, valamint képességei és az ország gazdasági lehetőségei között az előző ciklusban kialakult ellentmondás megmaradt. A haderő átalakításának szempontjából alapvető fontosságú volt 1995-ben a tíz éves átalakítási terv elfogadása, amelyet azonban módosítani kellett, mivel az egyidejűleg nem vette figyelembe a haderő valós, NATO orientált átalakítási követelményeit és a jelentős költségekkel járó missziós tevékenység még nyilvánvalóbbá tette, hogy a korszerű képességek kialakítását és azok műveleti alkalmazását a rendelkezésre álló költségvetési keretből lehetetlen finanszírozni. Ez nem utolsó sorban ismételten a haderő jelentős csökkentését vonta maga után.

3. *Az 1998-1999 közötti időszak:* A NATO tagság közeledtével és a csatlakozáshoz szükséges minimális katonai követelmények teljesítésével a NATO-követelmények mind meghatározóbbá váltak. A Magyar Honvédség képességei jelentős eltérést mutattak a szövetségi követelményektől, amelyek teljesítését és a haderő teljes integrálását tovább nehezítette, hogy a katonai vezetés a haderő tömeges és átfogó átalakítást és modernizációját tervezte és a NATO védelmi tervezési folyamatában az ország rendkívül ambíciózus felajánlásokat tett. A gyakorlatban a NATO elvárások két területen érvényesültek a haderő átalakítása során, a befogadó nemzeti támogatási képesség további erősítésében, valamint a missziókban résztvevő alakulatok hadrafoghatóságában és vezettségében. A stabilizációs intézkedések eredményeként 1998 végére a NATO műveletekre alkalmas elemek száma növekedett, a Magyar Honvédség harcoló elemeinek létszáma jelentősen csökkent. Ennek ellenére a NATO kompatibilis elemek nem képeztek kritikus tömeget a haderő átfogó NATO orientált átalakítása szempontjából. Erre az időszakra sem sikerült a haderő nagysága, feladatrendszere, képességei és a Magyar Honvédség költségvetése közötti ellentmondást feloldani, ezért az időszak végén a kormányzat a haderő további jelentős csökkentését tűzte ki célul.

- Az 1990-es évek kezdetén, az önálló nemzeti védelmi képesség kialakításának időszakában a haderő-átalakítás katonai-szakmai aspektusai tág mozgásteret kaptak, ami elsősorban azzal volt magyarázható, hogy a katonai vezetés viszonylag magas jogköröket kapott az országvédelem kérdéseinek kidolgozásában. A biztonság- és védelempolitikai döntéshozatali mechanizmus alulról vezérelt volt. A politikai oldal a konkrét veszélyhelyzet megoldásában a nemzetközi politikai mechanizmusokat részesítette előnyben és a honvédelmi

rendszer átalakítását befolyásoló szakmai szempontokat csak később emelte a politikai konszenzus szintjére, emellett a katonai erő alkalmazásának alkotmányos feltételeinek biztosítására és a civil kontroll jogi hátterének kialakítására összpontosított, így esetenként, objektíven is, nagyobb mozgásteret adott a katonai szakmai érdekek érvényesítéséhez.

- A nemzeti biztonság- és védelempolitikai döntéshozatali mechanizmus anomáliájából adódóan az 1990-es évek első felében késve jelentkeznek a biztonságpolitikai célkitűzések, melynek következtében az alapelvek nem voltak koherensek a haderő átalakításának szükségletével és a valós biztonsági követelményekkel. A védelem-és biztonságpolitikai alapelvek 1993-ban kerültek elfogadásra, a haderőátalakítás konkrét végrehajtási feladatai csak két évvel később, egy másik politikai vezetés által fogalmazódtak meg 1995-ben, amikor már az ország védelmi orientációja és ebből kifolyólag a védelmi koncepciója is módosult. A haderő átalakítására vonatkozó koncepció ideális állapotban a védelem- és biztonságpolitikai alapelveket időarányosan követi.

- A katonai erők és eszközök vonatkozásában a veszélyhelyzet-értékelés közvetlenül kihat a haderő nagyságára, összetételére és diszlokációjára. A kellő gyakorisággal megvalósított veszélyhelyzet-értékelések alapján kell meghatározni, mely fenyegetéseket lehetséges egyéb garanciarendszerrel lefedni, és mely veszélyforrásokra mozgósít egy adott ország katonai erőket. A vizsgált tíz éves időszakban a katonai és polgári oldal nem teljesen harmonizálta veszélyhelyzet értékelő mechanizmusait, ami eltérő biztonsági felfogásokat és védelmi elgondolásokat eredményezett. Az eltérések a haderőátalakítás szakmai szempontjainak megfogalmazásában is megmutakoztak.

- Az értekezésben vizsgált időszak alatt a Magyar Honvédség jelentős átalakuláson ment keresztül és a NATO tagjává vált. Nagyságát, képességeit és működésének mechanizmusait a vizsgált tíz éves periódusban nem sikerült oly mértékben módosítani, hogy a Magyar Honvédség teljes egészében megfeleljen a NATO követelményeknek. Ezek a követelmények a vizsgálati periódus végére egyre fokozottabban érvényesültek a haderő átalakításában és egyre átfogóbban jelentek meg a biztonság- és védelempolitikai döntési mechanizmus különböző szintjein, törvényes elfogadtatást és kormányzati garanciát kapva, ami a végrehajtást is egyszerűbbé és hatékonyabbá tette.

Az értekezés során levont átfogó következtetéseket a 3. számú táblázat tartalmazza.

Kategóriák/Periódus	1990-1994	1995-1997	1998-1999
Veszélyhelyzet	Hidegháború vége Európai destabilizáció / Balkán Kontinentális hadászati támadásképtelenség (CFE)	Euro-atlanti orientáció Balkáni beidegződések Regionális stabilitás NATO orientáció / Békepartnerség	NATO tagság Minimum katonai követelmények teljesítése Biztonsági garanciák
NATO követelmények	Statikus véderő tagolása Hadm. és harc. szintű alkalmazás Reagáló erők / fő véderők IRRELEVANS	Békeműveletek Humanitárius műveletek Kutatás-mentés Balkáni NATO műveletek RELEVÁNS / RÉSZBEN ADAPTÁLHATÓ	CJTF, REH, Felderítés, Hírszerzés Stratégiai légiszállítás C2 interoperabilitás Túlélőképesség/utánpótlás RELEVÁNS / KÖVETELMÉNY
Haderő nagysága	100000 fő	60000 fő	53000 fő
Diszlokáció	VSZ diszlokáció módosulása a területvédelmi koncepció alapján	Diszlokáció jelentőségét veszti, reagálóképesség jelentősége növekszik	Diszlokáció irrelevanssá válik
Koherencia a folyamatok között	ALACSONY KOHERENCIA (katonai és biztonságpolitikai érdekeltérések; önálló védelmi koncepció túlzott érvényesítése)	NÖVEKVŐ KOHERENCIA (törvényességi garanciák megjelenése; a Békepartnerségi tevékenység elősegíti a NATO orientációt)	KOHERENCIA KÉNYSZER (konszenzus a NATO csatlakozáshoz szükséges minimális követelmények teljesítésében, DPQ a legkisebb közös többszörös)

3. számú táblázat

(Szerkesztette: Makk László mk. vörgey.)

5.2. Tudományos eredmények

1. Újszerűen, komplex módon elemeztem a NATO 1989-1999 közötti átalakítási folyamatát és az abból eredő politikai és katonai követelményeket, a hazai és nemzetközi biztonságpolitikai tényezőket, valamint a Magyar Néphadseregben és a Magyar Honvédségben megvalósult konkrét haderőátalakítási lépéseket. Bizonyítottam, hogy az elemzett folyamatrendszerben a NATO–csatlakozás közeledtével nagyobb korreláció mutatható ki a folyamatok között, valamint, hogy ezáltal a nemzeti biztonság- és védelempolitikai döntési mechanizmus is szabályozottabbá vált.
2. Bizonyítottam, hogy a közvetlen katonai veszélyek, és azoknak a politikai és katonai döntéshozatalra gyakorolt befolyásuk sokkal közvetlenebbül hatnak a haderő mindenkori állapotára és átalakítására, mint az indirekt biztonsági célok vagy kihívások. Az általános európai trendekkel szemben a magyar haderő létszámának megőrzése ellentétes tendenciának bizonyult, ezzel determinálta az átalakítási kísérletek irányait is.
3. Bizonyítottam, hogy a védelmi doktrína megvalósításán alapuló egy évtizedes haderőátalakítási erőfeszítések igazolják a katonai végrehajtásban először 1989-ben megfogalmazott tényezők helyességét. Azonban a kiindulási alapvetések a regionális és kontinentális biztonsági környezetben beállt pozitív változásokkal, valamint a NATO tagságot követően nem kerültek módosításra, mivel a katonai oldal továbbra is az 1990-es évek elején szükségessé vált átalakítási irányok elsőbbségét vélte elfogadhatónak.

5.3. Felhasználási javaslat

További tudományos kutatás alapjaként, és a katonai felsőoktatásban tansegédletként felhasználható.

Budapest, 2008. augusztus 11.

Makk László mk. vörgy. sk.

IRODALOMJEGYZÉK

HIVATKOZOTT IRODALOM

1. *A NATO Nukleáris Tervező Csoportjának nyilatkozata*, 1992. október 21., Gleneagles, Skócia NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c921021a.htm> (2008.02.01.)
2. *A NATO Védelmi Tervezési Bizottságának és Nukleáris Tervező Csoportjának közös miniszteri nyilatkozata*, Brüsszel, 1992. május 27., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920527/a.htm> (2008.02.01.)
3. *A NATO Védelmi Tervező Bizottságának Zárónyilatkozata*, 1992. december 11. Brüsszel *NATO On-line library* <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c921211a.htm>
4. *A Nemzeti Megújulás Programja, A köztársaság első három éve, 1990*, Kormányprogram, Budapest, 1990. szeptember, www.eski.hu/new3/politika/kormanyprogramok/1_kormanyprogram19901994_eu.doc (2008.02.01.)
5. *Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács 1994. évi munkatervezete*, NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931203f.htm> (2008.02.01.)
6. *Az Észak-atlanti Szerződés*, Washington DC, 1949. április 4. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/other/hu/treaty-hu.htm> (2008.02.01.)
7. *Az Észak-atlanti Tanács „16+3”-as ülése*, Kovács László külügyminiszter felszólalása, Brüsszel, 1997. december 16., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s971216h.htm> (2008.02.01.)
8. CFE Chronology. <http://www.fas.org/nuke/control/cfe/chron.htm>
9. *CTRCEW09* Final document of the first conference to review the operation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and the concluding act of the negotiation on personnel strength, Bécs, 1995. május 15-31. http://www.osce.org/documents/doclib/1996/05/13755_en.pdf (2008.02.01.)
10. Deák Péter: Biztonságpolitika-honvédelmi politika, *INFO-Társadalomtudomány*, 1993/24 pp. 29-34.
11. Demeter György (szerk.): *NATO kézikönyv*, Budapest: SVKI, 1997
12. *Document of the Stockholm Conference*, Federation of American Scientists, <http://www.fas.org/nuke/control/osce/text/STOCK86E.htm>. (2008.02.01.)
13. Dr. Mórocz Lajos: *Kiskatonától a vezérezredesig*, Budapest: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2007

14. Dr. Szűcs László: Honvédelmünk alapjai, *Új Honvédségi Szemle*, 1991/4 pp. 48-49.
15. H/21 Az új évezred küszöbén, Kormányprogram a polgári Magyarorszáért 1998-2002, Budapest, 1998, <http://www.parlament.hu/irom36/0021/0021.htm> (2008.02.01.)
16. HADERŐ 2013. A Magyar Honvédség fejlesztésének 2013-ig szóló hosszú távú koncepciója. *Magyar Honvéd Különkiadás*, 1998
17. Horn Gyula és Gyenes András külügyi jelentéséből az MSZMP Központi Bizottsága részére, 1980. 07.16., Budapest, Cold War International History Project, Virtual Archive, Woodrow Wilson International Center for Scholars honlapja, http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034D5CC-96B6175C9961B903155F7E6D&sort=Collection&item=The%20Warsaw%20Pact (2008.02.01.)
18. Jakab András – Takács Péter (szerk.): *Jog, rendszerváltás, EU csatlakozás*, Budapest: Gondolat-ELTE ÁJK, 2007
19. Jakus János: Magyar Honvédség – a rendszerváltástól napjainkig, *Hadtudomány*, 2005/1, http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_5.html (2008.02.01.)
20. Jároscsák Miklós: A Magyar Honvédség 1990-2000 közötti időszakban végrehajtott átalakításainak motivációi és tanulságai, „Kutatás-2000” című pályázaton II. helyezést elért pályamű, Budapest: Honvédelmi Minisztérium, 2000
21. Kern Tamás: *A rendszerváltás utáni haderőreform-kísérletek, Eredmények és kudarcok*, Századvég műhelytanulmányok, 2007, <http://www.szazadveg.hu/kutatas/download/7.pdf>
22. Klaus Naumann vezérezredes, a Katonai Bizottság elnökének sajtótájékoztatója, 1999. 05. 04. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990504c.htm> (2008.02.22.)
23. Kőszegvári Tibor: *A NATO-hoz való csatlakozás előnyei, feltételei és feladatai* (egyetemi jegyzet), Budapest: ZMNE Doktori Iskola, 1998
24. Lakatos László – Till Szabolcs (szerk.): *Védelempolitika*, Szakpolitikák a rendszerváltás utáni Magyarországon, 1990-2006, Budapest: Rejtjel, 2007
25. Lloyd, Richmond M.(szerk.): *Strategy and Force Planning*, Newport: Naval War College Press, 1997
26. *Londoni Nyilatkozat az Átalakult Észak-atlanti Szövetségről*, Észak-atlanti Tanács, London, 1990. július 5-6. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm> (2008. 02. 01.)

27. Magyarics Tamás: *A kétpólusú világpolitika összeomlása*, Világpolitikai háttér, 1989-1991 <http://www.historia.hu/archivum/2001/010910magyarics.htm> (2008.02.01.)
28. Majár János – Sike József: *Az MN és az MH haderőtervezését meghatározó főbb dokumentumok bemutatása és elemzése (1984-1999 között)*, Budapest: Honvéd Vezérkar, Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség, 1999
29. *Manfred Wörner NATO főtitkár beszéde a magyar Parlamentben*, NATO On-line library http://www.nato.int/docu/speech/1990/s901122a_e.htm (2008. 02. 01.)
30. Mészáros Károly (szerk.): *A honvédelem négy éve 1995-1998*, Budapest: Zrínyi Kiadó, 1998
31. Nagy László: Gondolatok a nemzeti stratégiákról, *Hadtudomány*, 1998/3. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/1998/ht-1998-3-1.html>
32. Péterfi András: A máltai találkozó. 1989. december 2-3., *História*, 2001/04, <http://www.historia.hu/archivum/2001/0104peterfi.htm>. (2008.02.01.)
33. Reiner, K. Huber: A NATO kibővítése és az európai hagyományos fegyverzetek maximális szintjei, *NATO-WEU Hírlevél*, 33. szám. Budapest: SVKI, 1997
34. Report to the Congress, On the Military Requirement and Costs of NATO Enlargement, February 1998, <http://www.dod.mil/pubs/nato/> (2008.02.01.)
35. Richmond M. Lloyd: *Strategy and Force Planning Framework*, Strategy and Force Planning Faculty, New Port: Naval War College Press, 1997
36. *Római Nyilatkozat „A Békéről és az együttműködésről”*, NATO On-line library, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> (2008.02.01.)
37. Solana, Javier: *Boszniai Tanulmányok*, Portugália, 1999. március 12., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990312a.htm> (2008.02.01.)
38. *Study on NATO Enlargement* 1995. szeptember <http://www.nato.int/docu/basictxt/enl-9501.htm> (2008.02.01.)
39. Szabó János – Fodor Lajos: Nyílt levél a Magyar Honvédség személyi állományához a honvédelem egészét érintő stratégiai felülvizsgálatról, *Magyar Honvéd*, 1999/43.
40. *Szövetség Stratégiai Konceptiója* (amelyet a tagállamok állam- és kormányfői az Észak-atlanti Tanács értekezletén hagytak jóvá) Róma, 1991. november 8. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/barictxt/B911108a.htm> (2008.02.01.)
41. Szternák György: *A katonai szembenállás végétől a NATO kibővítésig*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 1998

42. Teller Tamás: *A bizalom-és biztonságerősítő, valamint a fegyverzetellenőrzési intézkedések hatása hazánk katonai biztonságára*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE 2000
43. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe. http://www.nti.org/e_research/official_docs/inventory/pdfs/cfe.pdf (2008.02.01.)
44. Végh Ferenc: A Magyar Honvédség reformja, *Hadtudomány*, 1997/2. pp. 21-26.
45. Végh Ferenc: A NATO felé vezető út, *Új Honvédségi Szemle*, 1996/10. pp. 4-18.

HIVATKOZOTT NATO DOKUMENTUMOK

1. *M-I (97)81* Madridi Nyilatkozat az Euro-atlanti Biztonságról és Együttműködésről, Madrid, 1997. július 8., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm> (2008.02.01.)
2. *M-DPC/NPG-2(98)151* A NATO Védelmi Tervezési Bizottságának és Nukleáris Tervező Csoportjának miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1998. december 17., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-151e.htm> (2008.02.01.)
3. *M-NAC(98)59* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Luxemburg, 1998. május 28., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-059e.htm> (2008.02.01.)
4. *M-NAC-I (95)48* Az Észak-atlanti Tanács Zárónyilatkozata, Noordwijk, 1995. május 30., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c950530b.htm> (2008.02.01.)
5. *M-NAC-I(96)63* Az Észak-atlanti Tanács Zárónyilatkozata, Berlin, 1996. június 3. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm> (2008.02.01.)
6. *M-NAC-I(97)65* Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Sintra, Portugália, 1997. május 29., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-065e.htm> (2008.02.01.)
7. *M-NAC-2 (97)155* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1997. december 16. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-155e.htm> (2008.02.01.)
8. *M-NAC-2(94)116* Brüsszel, 1994. december 1. NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c941201a.htm>, (2008.02.01)

9. *M-NAC-2(96)165* Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Brüsszel, Zárónyilatkozat, 1996. december 10., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-165e.htm> (2008.02.01.)
10. *M-NAC-2(96)165* Észak-atlanti Tanács Védelmi Miniszteri Ülésének Zárónyilatkozata, Brüsszel, 1996. december 17-18., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-165e.htm> (2008.02.01.)
11. *M-NACC-2(96)171* Észak-atlanti Együttműködési Tanács ülése, Elnöki Záróokmány, Brüsszel, 1996. december 11., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-171e.htm> (2008.02.01.)
12. *M-NAC-D-1(97)71* Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1997. június 12., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-071e.htm> (2008.02.01.)
13. *M-NAC-2 (98)140* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1998. december 8., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p981208e.htm> (2008.02.01.)
14. *M-NAC-D-1(98)71* Az Észak-atlanti Tanács miniszteri szintű ülése, Zárónyilatkozat, Brüsszel, 1998. július 11., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-071e.htm> (2008.02.01.)
15. *NAC-S(99)63* A Washingtoni Nyilatkozat, Washington, 1999. április 23., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm> (2008.02.15.)
16. *NAC-S(99)64* A Washingtoni Csúcstalálkozó Közleménye, Washington, 1999. április 24., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm> (2008.02.15.)
17. *NAC-S(99)65*, a Szövetség Stratégiai Konceptiója, Washington, 1999. április 23-24., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> (2008.02.15.)
18. *NAC-S(99)69* Védelmi Képességek Kezdeményezés, Washington, 1999. április 25., NATO On-line library <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99s069e.htm> (2008.02.15.)

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK

Törvények

1. 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya
2. 1993. évi CX. törvény a honvédelemről

3. 1995. évi LXVII. törvény az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának törvénybe iktatásáról, és annak a Magyar Köztársaság által történő végrehajtásáról

Országgyűlési határozatok

1. 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat, a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről
2. 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról
3. 71/1999. (IX. 30.) OGY határozat az 1999. évben a két- és többoldalú megállapodások alapján tervezett, országgyűlési hozzájárulást igénylő csapatmozgásokról, illetve a hazai gyakorló- és lőterek külföldiek által, térítés ellenében történő igénybevételéről szóló 11/1999. (III. 5.) OGY határozat módosításáról
4. 18/1990. (III. 12.) OGY határozat a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületbe meghatalmazott kijelölésére
5. 47/1990. (VI. 5.) OGY határozat a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületbe meghatalmazott kijelöléséről szóló határozat módosításáról
6. 18/1998. (III. 6.) OGY határozat a délszláv helyzet stabilizálása érdekében az SFOR erőket felváltó erők tevékenységének elősegítéséről és ebben a magyar műszaki kontingens részvételéről
7. 61/1998. (X. 30.) OGY határozata a délszláv helyzet stabilizálása érdekében az SFOR erőket felváltó erők tevékenységének elősegítéséről és ebben a magyar műszaki kontingens részvételéről szóló 18/1998. (III. 6.) OGY határozat módosításáról
8. 29/1999. (IV. 14.) OGY határozat a Magyar Köztársaság részvételéről az Albániának nyújtandó humanitárius segélyműveletben
9. 33/1999. (V.5.) OGY határozat a Magyar Köztársaság részvételéről az Albániának nyújtandó humanitárius segélyműveletben tárgyában hozott 29/1999. (IV. 14.) OGY határozat módosításáról

10. 112/1995. (XII. 2.) OGY határozat a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők (IFOR) Magyarországon történő átvonulásáról és átmeneti állomásozásáról
11. 114/1995. (XII. 12.) OGY határozat a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők (IFOR) kötelékében korlátozott létszámú magyar műszaki kontingens részvételéről
12. 109/1996. (XII. 17.) OGY határozat a délszláv helyzet stabilizálása érdekében az SFOR erők tevékenységének elősegítéséről és ebben a magyar műszaki kontingens részvételéről
13. 48/1991. (IX. 15.) OGY határozat az Európai hagyományos fegyveres erőkről szóló, Párizsban 1990. november 19-én aláírt Szerződés megerősítéséről
14. 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről
15. 66/1994. (XII. 15.) OGY határozat az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának megerősítéséről
16. 37/1994. (VII. 18.) OGY határozat a magyar-brit közös kiképzésről és gyakorlatról
17. 66/1994. (XII. 15.) OGY határozat az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának megerősítéséről
18. 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámairól
19. 85/1995. (VII. 6.) OGY határozat a fegyveres erők részletes bontású létszámáról
20. 41/1991. (VII. 18.) OGY határozata a Varsóban, 1955. május 14-én aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási szerződés, valamint az annak érvényessége meghosszabbításáról Varsóban, 1985. április 26-án aláírt Jegyzőkönyv hatályának megszüntetéséről szóló Jegyzőkönyv megerősítéséről
21. 3/1991. (II. 7.) OGY határozat az Észak-atlanti Közgyűlés által a Magyar Országgyűlésnek felajánlott társult-tagság elfogadásáról
22. 11/1993. (III. 12.) OGY határozat, a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei
23. 11/1993. (III. 12.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei

24. 5/1998. (II. 18.) OGY határozat az 1998. évben a két- és többoldalú megállapodások alapján tervezett, országgyűlési hozzájárulást igénylő csapatmozgásokról, illetve a hazai gyakorló- és lőterek külföldiek által, térítés ellenében történő igénybevételeiről
25. 11/1999. (III. 5.) OGY határozat az 1999. évben a két- és többoldalú megállapodások alapján tervezett, országgyűlési hozzájárulást igénylő csapatmozgásokról, illetve a hazai gyakorló- és lőterek külföldiek által, térítés ellenében történő igénybevételeiről

Kormányhatározatok

1. 2037/1995 (II. 2.) Kormányhatározat a Magyar Honvédség felső szintű vezetésének rendjéről
2. 2043/1999. (III. 3.) Korm. határozat a központi költségvetési szerveknél a Magyar Köztársaság 1999. évi költségvetéséről szóló 1998. évi XC. törvény alapján elrendelt létszámcsökkenés végrehajtásának előkészítéséről
3. 2217/1996. (VIII. 28.) Kormányhatározat a Magyar Honvédség felső szintű vezetésének rendjéről szóló 2037/1995. (II. 20.) Kormányhatározat módosításáról
4. 2322/1999. (XII. 7.) Kormányhatározat a Magyar Köztársaság honvédelmének egészét érintő stratégiai felülvizsgálatról
5. 2383/1995. (XII. 7.) Kormányhatározat a Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú programjáról és középtávú tervéről
6. 3327/1991. számú Kormányhatározat a Magyar Honvédség átalakításáról
7. 3613/1992. számú Kormányhatározat a hosszú távú haditechnikai korszerűsítés koncepciója
8. A 3065/1991. számú Kormányhatározat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről és követelmény-rendszeréről és a honvédelmi tárca kapcsolódó feladatairól

HM rendeletek és utasítások

1. 002214/1989/HMT, *A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben.* A Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének előterjesztése

2. 18/1996. (XII. 30.) HM rendelet, *A védelmi doktrína megvalósítása a Magyar Néphadseregben*, a Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének 002214/1989/HMT számú előterjesztése
3. 30/1995. (HK. 19.) HM utasítás a Magyar Honvédség átalakításának hosszú távú programjával és középtávú tervével kapcsolatos feladatokról
4. 5/1996. (HK. 4.) HM utasítás a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők (IFOR) kötelékében részt vevő magyar műszaki kontingens útbaindításáról
5. 58/1995. (HK. 31.) HM utasítás a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők (IFOR) kötelékében részt vevő korlátozott létszámú magyar műszaki kontingens létrehozásáról
6. 69/1994./HK. 26./HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség 1994. évi költségvetését érintő válságkezelő programról és az 1995. évi költségvetés elkészítéséről
7. 8/1998. (HK. 2.) HM utasítás a honvédelmi tárca és az irányítása alá tartozó szervezetek fejlesztése 1999-2003 közötti középtávú időszakára vonatkozó Program kidolgozására

NEM HIVATKOZOTT IRODALOM

1. Bálint Sándor –Hordos Tibor – Pintérné Túrzó Ilona: *A magyar néphadsereg, magyar honvédség létszámgazdálkodásának és állományarányainak alakulása 1989 – 1999 között*, Budapest: Honvéd Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség Szervezési Csoportfőnökség, 1999
2. Bánhidi Róbert: A mozgósítás időszerű kérdései a haderőreform tükrében: „GERECSE-II”, *Akadémiai Közlemények*, 1992/181. pp. 149-170.
3. Bartlett, Hanry C. – Holman, Paul: Haderőtervezés a hidegháború utáni világ számára: mit tanulhatunk a geopolitikából? (Force Planning for the Post-Cold War World; What Can We Learn From Geopolitics?), *Strategic Review*, 1991/1. pp. 26-36.
4. Beőthy Mihály: „Ha még egyszer azt üzeni” (Gondolatok honvédelmünk gondjairól), *Beszélő*, 1991/28. pp. 8-9.
5. Beszélgetés a biztonságról: „Amekkorával ő lő, akkorával vissza tudok löni”, *Beszélő*, 1992/35. pp. 11-16.
6. Bródy András: Vonuljunk sündisznóállásba? *Beszélő*, 1990/28. pp. 22-23.
7. Buknicz Ferenc: *A katona stratégia (hadászat) alapvető kérdései*, doktori (PhD) értekezés, Budapest: ZMNE, 2000
8. Deák Péter: Biztonságpolitika – honvédelmi politika, *INFO-Társadalomtudomány*, 1993/24. pp. 29-34.
9. Deák Péter: Megállítóképes, avagy büntetni szándékozó védelem, I. rész, *Beszélő*, 1992/36. pp. 25-26.
10. Deák Péter: Megállítóképes, avagy büntetni szándékozó védelem, II. rész, *Beszélő*, 1992/38. p. 35.
11. Deák Péter: Mi van a katona viták mögött, *Beszélő*, 1991/38. pp. 34-35.
12. Deák Péter: Vita a biztonságpolitikáról, Változatlan hadsereggel? *Beszélő*, 1990/32. pp. 24-25.
13. Demeter György: Az európai biztonság kérdése a Párizsi Charta szellemében, *Védelmi Tanulmányok No 4.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, pp. 27-54.
14. Fülöp Imre: Szomszédaink katonai potenciálja és a hazai védelmi képesség, *INFO-Társadalomtudomány*, 1993/24. pp. 35-51.
15. Galovitz János: Milyen legyen a magyar légierő? *Beszélő*, 1992/39. pp. 36-37.
16. Gazdag Ferenc (szerk.): *Magyar Biztonság-és védelempolitikai dokumentumok 1989-1998*, Budapest: SVKH, 2002

17. Gazdag Ferenc: Új biztonsági környezetünk: az ezredforduló európai biztonságáról, *INFO -Társadalomtudomány*, 1993/24. pp. 5-11.
18. Gyarmati István: A körkörös védelem körül, *Beszélő*, 1990/30. pp. 23 –24.
19. Gyarmati István: Biztonságunk esélyei, *Beszélő*, 1993/7. pp. 16-18.
20. Hegedűs Róbert: Köröskörül ellenség?, *Beszélő*, 1990/34. pp. 22-23.
21. Horváth István – Kiss Jenő: *A biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek (katonai doktrína) katonatechnikai vetülete*, Gondolatok a haderőreform koncepciójának kialakításáról – TERVEZET – Az OKTK 754/1993. számú Kutatási Megbízási Szerződés alapján, Budapest, 1993-1994.
22. Ibrom, Christian: A haderőtervezés koncepcionális alapjai, *Europäische Sicherheit*, 1992/6. pp. 332 - 338.
23. Jakus János – Boldizsár Gábor: *Nem háborús műveletek*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 2002
24. Joó Rudolf (szerk.): *A NATO-tag Magyarország*, Budapest: Külügyminisztérium, 1999
25. Juhász Erika (szerk.): *Magyarország NATO-tagsága és a honvédelem átalakítása*, Tanulmányok és dokumentumok, Budapest: HM – HVK, 2000
26. Juhász József: A délszláv háborúk rövid története (1991-1995), *Védelmi Tanulmányok No 11.*, Budapest: SVKI, 1996
27. Király Béla: Házórző vagy kismacska, *Beszélő*, 1991/39. pp. 33-34.
28. Király Béla: Ez legfeljebb az ország házórző macskája, *Beszélő*, 1991/29. pp. 10-11.
29. Kiss Jenő: A Magyar Köztársaság új katonai doktrínájának néhány elvi kérdése, *Védelmi Tanulmányok No 1.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet 1991, pp. 27-70.
30. Kondor Lajos: A körkörös védelemtől a körkörös zsákutcáig, *Beszélő*, 1993/17. pp. 9-10.
31. Kondor Lajos: Nemzetközi együttműködés - nemzeti biztonság, *Beszélő*, 1990/32. pp. 26-27.
32. Kószeg Ferenc: Hány katonát akarunk látni? *Beszélő*, 1990/38. pp. 22-23.
33. Kószeg Gábor: Hatszögletű egyensúly, *Beszélő*, 1990/44. p. 4.
34. Kószegvári Tibor: Biztonságunk és a menekült áradat, *Beszélő*, 1993/8. p.12.
35. Kószegvári Tibor – Fülöp Imre: Javaslatok a Magyar Köztársaság honvédelmi politikájának alapelveire és főbb tételeire, *Védelmi Tanulmányok No 1.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, 100-155. p.

36. Kőszegvári Tibor. A kelet-és közép-európai biztonságpolitikai változások hatása a magyar honvédelmi koncepcióra, *Védelmi Tanulmányok No 4.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, pp. 5-26.
37. Kőszegvári Tibor: A hazai védelempolitikai koncepció és az új európai biztonsági modellbe integrálódásunk lehetőségei, *INFO- Társadalomtudomány*, 1993/24. pp. 21-28.
38. Kőszegvári Tibor: *A NATO- hoz történő csatlakozás előzményei, feltételei, feladatai* egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 1998
39. Kőszegvári Tibor: *Katonai stratégiák és doktrínák a hidegháború korszakában*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 2000.
40. Kőszegvári Tibor: Védelem saját erővel, *Beszélő*, 1990/30. pp. 21-23
41. Lagmár Ferenc: Für Lajos és a hadügy este, *Beszélő*, 1992/10. pp. 33-36.
42. Lakatos László: A katonai vezetés rendszerének változásának folyamata a rendszerváltástól napjainkig, in *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005*. I. kötet, Szerk.: Jakab András és Takács Péter, Budapest: Gondolat-ELTE AJK, 2007, pp. 422-431.
43. Léka Gyula: A Magyar Köztársaság területvédelmi koncepciója katonaföldrajzi aspektusból, *Honvédelem*, 1990/5. pp. 120-122.
44. *Lessons learned from the IFOR/SFOR experience: Papers presented at the ISDSNDU joint workshop: Budapest, May 9-10, 1997*, Defence Studies Special Edition, Budapest: SVKI, 1997
45. Matus János: És ha igen, akkor miért nem?, *Beszélő*, 1994/3. p. 20.
46. Matus János: Hadseregfejlesztés és a hadsereg irányítása, *Beszélő*, 1991/36. pp. 34-35. p.
47. Mécs Imre: Egy hét egyeztetés, *Beszélő*, 1993/11. p. 17.
48. Milyacski Márk: *A délszláv háború kialakulása, folyamata és a daytoni békeegyezmény hatása a térség biztonságára*, szakdolgozat, Budapest: ZMNE, 2002
49. Molnár István: A Magyar Köztársaság biztonságtechnikai stratégiája és honvédelmi alapelvei, *Védelmi Tanulmányok No 1.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, pp. 71-99.
50. Molnár István: Az európai biztonsági rendszer és a biztonság katonai elemeinek várható alakulása a Párizsban aláírt szerződés végrehajtása után, *Védelmi Tanulmányok No 4.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, pp. 55-140.

51. Mórocz Lajos – Bognár Károly: A kis országok védelmének dilemmái, *Új Honvédségi Szemle*, 1991/5. pp. 17-26.
52. Mórocz Lajos – Bognár Károly: *A magyar fegyveres erők rendeltetése, funkciói, feladatai*, Budapest: HM, 1995
53. Nagy László: *Options for military integration of the Republic of Hungary in NATO and WEU*, Rijswijk: Institut Defensie Leergangen, 1996
54. Neményi László: Mi tévő legyen? A NATO és a boszniai válság, *Beszélő*, 1994/7. pp. 6-7.
55. Ocsovai János – Nagy Lászlóné: *A magyar honvédség (MN) 1989-1999 közötti átalakítási tevékenységének, haderő szervezési folyamatainak főbb irányai, gyakorlati jellemzői és tapasztalatai a Stratégiai Felülvizsgálat tükrében*, Budapest: Honvéd Vezérkar Haderő Tervezési Csoportfőnökség, 2000
56. Owens, Mackubin Thomas: Haderőtervezés a bizonytalanság korában. Fegyveres erők tervezése a bizonytalanság korszakában (Force Planning in an Era of Uncertainty), *Strategic Review*, 1990/2, pp. 9-22.
57. Pados Károly: *Biztonságpolitika hatása a honvédelemre és a Magyar Honvédségre 1989 – 1994 között*, Budapest: HM, 1995.
58. Péli István: Magánlevél az ország védelmének kérdéséről, *Beszélő*, 1990/34. p. 25.
59. Perjés Géza: A katonai doktrínáról, Defenició és eredet, *Beszélő*, 1990/35. pp. 21-23.
60. Pick Róbert: „Az erő hiánya – kihívás, *Beszélő*, 1992/30. pp. 8-10.
61. Pick Róbert: Körkörös védtelenség, Vitaindító a magyar biztonságpolitikáról, *Beszélő*, 1990/ 27. pp. 4-6.
62. Pick Róbert: Válasz és kitekintés, *Beszélő*, 1990/38. p. 21.
63. Praveczy Zoltán: *Az új típusú katonai szervezetek létrehozásának szükségszerűsége*, Budapest: ZMNE, Vezetés-és Szervezéstudományi Kar, Haderő szervezési és hadkiegészítési jegyzék, Tanulmány, 2001
64. Reményi Gyula. Gondolatok a honvédelem alapkérdéseiről folyó munkálatokhoz, *Új Honvédségi Szemle*, 1991/4. pp. 37-41.
65. Rózsa Mihály: Ésszel vagy erővel, *Beszélő*, 1990/30. pp. 25-26.
66. Sárhidai Gyula: A szovjet csapatok távozása Magyarországról, *Haditechnika*, 1990/02, <http://www.haditechnika.hu/Archivum/199002/900201.htm> (2008.02.01.)
67. Sárhidai Gyula: Szovjet csapatok kivonása Magyarországról, *Haditechnika* 1991/01, <http://www.haditechnika.hu/Archivum/199101/910103.htm> (2008.02.01.)

68. Sárhidai Gyula: A szovjet csapatok kivonultak Magyarországról, *Haditechnika* 1991/03, <http://www.haditechnika.hu/Archivum/199103/910301.htm> (2008. 02.01.)
69. Sárközi Illés: *A magyar néphadsereg haderő szervezési folyamatainak főbb jellemzői és tapasztalatai 1980-1990 között*, Budapest: Honvéd Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség Szervezési Csoportfőnökség, 1991
70. Simon Sándor: A Magyar Köztársaság honvédelmi politikájának, katonai doktrínájának (honvédelmi követelményeinek) kialakításáról, *Védelmi Tanulmányok No 1.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, pp. 5-26.
71. Solt Attila: „Ez inkább pszichológiai hadművelet lesz.” Interjú Király Bélával *Beszélő*, 1994/7. p. 8.
72. Szabó János: *Haderőátalakítás, Az ezredforduló haderőreformjának előzményei, jellemzői és perspektívája*, Budapest: Zrínyi, 2001
73. Szabó János: *Haderőváltás Magyarországon 1989-2001, A rendszerváltás konfliktusai, kezelésük története és perspektívái a védelmi szektorban*, Budapest: PolgART, 2003
74. Szántó Mihály: *A magyar honvédség a rendszerváltástól a NATO tagságig (1989-1999)*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 2002
75. Szentesi György: Gondolatok egy koncepciótlan koncepcióról: Honvédelmi Alapelvek, *Beszélő*, 1993/9. pp. 10-12. p.
76. Szentesi György: Honvédelmünk időszerű kérdései, Mi a baj légvédelmünkkel?, *Beszélő*, 1993/6. pp.12-13.
77. Szentesi György: Önirányított hadsereg, *Beszélő*, 1991/32. pp. 19-20.
78. Szigeti Lajos: Katonai szervezési ismeretek, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 1994.
79. Szternák György: *A katona szembenállás végétől a NATO kibővítéséig*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 1998
80. Szternák György: *A katonai gondolkodásmód és a hadászati kultúraváltások Magyarországon*, Budapest: ZMNE, 1997
81. Szternák György: *A nemzeti biztonsági- és katonai stratégia elméleti és gyakorlati kérdései*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 1999
82. Szternák György: Az összeurópai biztonsági rendszer kialakulásának lehetőségei és hazánk részvételének feltételei, *Védelmi Tanulmányok No 4.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, pp.141-180.
83. Szűcs László: Honvédelmünk alapjai, *Beszélő*, 1990/29. pp. 23-24.

84. Teller Tamás: *A bizalom- és biztonságerősítő, valamint fegyverzetellenőrzési intézkedések hatása hazánk katonai biztonságára*, egyetemi jegyzet, Budapest: ZMNE, 2000.
85. Valki László: Körkörös bizonytalanság, *Beszélő*, 1990/33. pp. 22-24.
86. Varga Ferenc (szerk.): *NATO Dokumentumok 1994-1999*, Budapest: SVKI, 1999
87. Vargha Márton: Pacifista katonai doktrína, *Beszélő*, 1990/29. p. 25.
88. Várhegyi István: Hazánk és a biztonságpolitika vetületei, *Védelmi Tanulmányok No 4.*, Budapest: HM Védelmi Kutatóintézet, 1991, pp.181-196.
89. Végh Ferenc: A magyar katonai stratégia kidolgozásának indoklása és fő irányai, *Hadtudományi Tájékoztató*, 1997/9. pp. 10-20.
90. Völgyes Iván: Magyarország és a katonai biztonság: elmélkedések, *Beszélő*, 1990/33. pp. 24-25.